

מפתחות

רשימת ערכי המפתחות

חלוקת ארץ ישראל	אב בית דין
עבר הירדן	אב ואם - בן ובת
כיבוש יחיד, קדושה ראשונה, קדושה שני'	אבירה
ישוב ארץ ישראל	אבלות
ערים	אברהם אבינו
אשה	אבשלום
את בתי נתתי לאיש הזה	אגריפס המלך
בא במחתרת	אדם - איש
בבלי (תלמוד)	אדם המזיק
בהמה טמאה	אהבת לרעך כמוך
בו תדבק	אהרן הכהן
בושת	אודיתא
בחירה	אונס
ביאה	אונס ומפתה
בית דין של כ"ג	אונקלוס
בית הכסא	אורים ותומים
בית המדרש	אחאב
בית המקדש	אחז המלך
בית המרחץ	אחיתופל
בכורים	אחרונים
בלעם	אין אדם משים עצמו רשע
בן לענה	אישות
בן סורר ומורה	אמן
בן סירא	אמתלא
בני בנים	אנדרוגינוס
בעלי חיים	אסמכתא לא קניא
בריאת העולם	אפוטרופוס
ברכות	אפיקורס
ברכות המצות	ארון המת
ברכת הגומל	ארץ ישראל
	איסור נטילת שבט לוי חלק בארץ ישראל

דין פרוטה כדין מאה מנה	ברכת החמה
"לא תגורו מפני איש"	גאונים
רשות נשיא וריש גלותא	גוי - בן נח
"אל תהי דין יחיד"	גורל
דיין שטעה	גולל ודופק
פסולי דיין	גיד הנשה
הכח של דיין לדון בעל כרחו של הבעל דין	גיחזי
הוראה ופסק דין (ע"ע בערך דיני ממונות -	גירושין
משא ומתן והכרעת רוב, ובערך הוראה)	גלות
דיני הדיין	גמר דין
דינא דמלכותא דינא	גן עדן
דיני ממונות	גנינה וגזילה
דיני ממונות לעומת דיני נפשות	מהות גניבה וגזילה
העדות של דיני ממונות לעומת העדות	בענין אם צריכים מעשה, נוסף על קנין
של דיני נפשות	גנב מאחד מחמשה בני אדם
מנין הדיינים ושנים שדנו	הלאו
דיני הכשר הדיין	קנין גזילה
עבדיןן שליחותיהו	מצות השבה
משא ומתן והכרעת רוב (ע"ע בערך דיינים	החיוב אונסין
- הוראה ופסק דין, ובערך הוראה)	פרוטה
דיני נפשות	גונב או גוזל על מנת להחזיר
כללי	גול מדבריהם ואסמכתא
"לא תענה על ריב"	גניבת נפש
הלנת דין	גרגרן
הדינים שנוהגים משום הצלה	גרות
דיני שמים	גרמא וגרמי
דם	דאורייתא - דרבנן
הודאת בעל דין כמאה עדים דמי	דבר שבערוה
כללי	דגלים
חזרה מהודאת בעל דין	דואג האדומי
הודאה גמורה, אתם עדי, משטה אני בך,	דוד המלך
טענת השבעה	דור המדבר
הוראה	דורות הראשונים
עיין עוד בערכים: בית דין של עשרים	דורש אל המתים
ושלשה, דיינים - הוראה ופסק דין, דיני	דיחוי
ממונות - משא ומתן והכרעת רוב, דיני	דיינים
נפשות, סמיכה, סנהדרין.	כללי
הזמה	מצות מינוי דיינים ובתי דיין
כללי	המצוה לדון
יכול להזימה	איך דנין

יבום וחליצה	הזמנה
יהודה (השבט)	(ספרי) המירס
יהויקים המלך	הפה שאסר הוא הפה שהתיר
יהושע	הפקר
יהרג ובל יעבור	הקדש
יואב בן צרוי	אמירתו לגבוה
יוחסין	פדיון
יום טוב	מעילה
יום כיפור	השגחה
יוסף	התראה
יחוד	זכוי
ילפותות	זמן גרמא
כללים שונים	זקן ממרא
מה מצינו, גזירה שוה, איסורא מממונא,	זקנים
היקש, טעמא דקרא	זריקה
ההיקש של משפט אחד	חובל
ירבעם	חזיר
ירושה	חזן
ירושלים	חזקה
ירושלמי	חזקיהו המלך
כבוד הבריות	חזקת מרא קמא
כהונה	חזקת שלש שנים
כללי	חכמת יון
כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו	חליצה
כהן גדול	חמיר, חמותו
כופר	חמסן
כיבוד אב ואם	חנווני
כיבוש	חנות
כישוף	חסד
כל העומד וכו'	חצי שיעור
כלב בן יפונה	חרם
כתב - על פה (דברים שבעל פה אי אתה רשאי	חרש
לאומרם בכתב)	חתן וכלה
כתובה	טבח
לא פלוג	טומאה
לא תחמוד	טומטום
לא תסור וגו' ועשית	טוען טענת גנב
לא תשא שמע שוא	טענה
לבלר	טענין
לזים	טריפה

מלחמה	לינה
מלך	למפרע
הכשרים למלכות, והתנאי של יהודה ושל	לשון הרע
בית דוד	מגדף
מינוי וסילוק מלך	מגלה פנים בתורה
גדלהו וכבודו ומוראו	מואב
מחילה על כבודו	מודה במקצת
כבודו נגד כבוד אחרים, וכן קדימתו	מודה בקנס
לאחרים	מוחזק
מורד במלכות	מום
זכותי המלך	מומר
להעיד, ולדון, ואם דנין אותו	מוסיפים על העיר ועל העזרות
התפקידים של המלך	מוסר (לגוים)
לא ירבה לו נשים	מופלא שבבית דין
לא ירבה לו כסף וזהב	מוציא שם רע
ספר תורה של המלך	מזוזה
עוד דיני מלך	מזיק
מלך עכו"ם	מחובר
מלקות	מחטיא את הרבים
מנשה המלך בן חזקיהו	מחילה
מסית	מחלוקת
מעילה	מיאון
מצות	מיגו
מצורע	מילה
מצרים	מיתות בית דין
כללי	כללי
הלאו שלא לשוב למצרים	הגדרת המצוה
מקלל	זמן המצוה
מראית עין	כל מיתות שאתה יכול להמיתו
משה רבינו	יד העדים
כללי	"מעם מזבחי תקחנו למות"
דמיונו למלאך	ברור לו מיתה יפה
מדריגתו בנבואה	חוץ לב"ד ורחוק מב"ד
מיתתו	מיתת סקילה
משוח מלחמה	"לא תלין" ו"קבור תקברנו"
משיח	דיני הרוגי ב"ד
משיחה	מכנה שם לחבירו
משכן	מלאך
משנה וגמרא	מלבין פני חבירו ברבים
משפט	מלוה

מת	דברים שצריכים בית הגדול
נבוכדנצר	סנחריב
נביא	ספר תורה
מהות נבואה	עבד כנעני
הכשר הנביא וקבלתו ממשה רבינו	עבד עברי
דינים שונים הנוהגים בו	עבודה
נבילה	עבודה זרה
נגעים	עבירות
נדה	עגלה ערופה
נדרים	עד אחד
נוב וגבעון	דינים הנוהגים כשאינו נאמן
נוב עיר הכהנים	בענין שלפעמים עד אחד מהני לענין
נזירות	ממון
נחש	בענין מה שעד אחד מחייב שבועה
נחש הקדמוני	עד אחד נאמן באיסורין
נידוי	הכחשה
נקמה	עד אחד נגד חזקה
נשיא הסנהדרין	הנאמנות של אב לומר קידשתי את בתי
מהותו	עדות
התנאי של שבט יהודה	כללי
דינים שונים הנוהגים בו	המצוה להעיד וכובש עדותו
כבוד נשיא	דרישה וחקירה
סדום	דרישה וחקירה בדין מרומה
סוטה	קבלת עדות
סומא	אין עד נעשה דיין (ובית דין שראו)
סופר	אינו חוזר ומגיד
סיחון	הכחשה
סמיכה להוראה	תרי ותרי - כללי
סנהדרין	תרי ותרי כשיש חזקה
המינוי שלהם	עמידה
ממתי הי' לכלל ישראל סנהדרין, ומתי	הכרזה
יחזור	פסול רשע, ופסול רשע דחמס
מבנה גוף הסנהדרין בהשוואה לבתי דיין	בעל דבר ונוגע
אחרים	קורבה
דיני הדיינים	טומטום, סומא
צורת ישיבתם	מפי כתבם, ופסול אילם
מקומם	תחילתו בפסלות
זמן ישיבתם	נאמן עלי עד פסול או נאמן עלי אחד
הכח שלהם	כשנים

נמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם	ערויות
פסולים, ועדות שבטלה מקצתה בטלה	ערכין
כולה	עשה דוחה לא תעשה
עדים ששיקרו	עשרה זהובים
עד תלמיד חכם, או מלך, או כהן גדול	פורים
עדות אשה	פורק עול
עובר ירך אמו	פיקוח נפש
עוג מלך הבשן	פלגש
עולם הבא	פנחס
כללי	פסולי עבודה
אלו שאין להם חלק לעולם הבא בגלל פגיעה בתורה או בלומדי'	פרו ורבו
אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל השקפותיהם	פרנס
אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם למקום	פרעה
אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם לחבירו	צדקה
אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל ערוה.	ציבור
עונשים	צער
עוסק במצוה פטור מן המצוה	קבורה
עור	כללי
עושה מעשה עמך	הלאו, והעשה, והמצוה דרבנן
עושק	קבורת בעלי עבירה
עינוי הדין	"להזהיר ב"ד על כך"
עיקרי הדת	"ולא תטמא את אדמתך"
עיר הנדחת	מת מצוה קנה מקומו
סוג העיר	קדשה
ההדחה	קדשים - קרבנות
הריגת אנשי העיר	קוביא (משחק בקוביא)
הריגת טף ונשים	קוסם
שריפת שלל	קטן וקטנה
הבהמות ושאר בעלי חיים	מופלא הסמוך לאיש
עלי לרגל	קטן אינו מוליד
עמון, מואב	זכי'
עמלק	קידוש החודש - עיבור השנה
עמרם	גדר המצוה
עקירת דבר מן התורה	בענין סוג הב"ד שצריכים בשביל קידוש
ערבות	החודש ועיבור השנה
	העדות
	דיני קידוש החודש
	דיני עיבור השנה
	ארץ ישראל וארץ יהודה
	קידוש לבנה

שדה אחוזה	קיום מצות
שוטה	קיום לוי בדרכה מיני
שומע כעונה	קנאים פוגעים בו
שומר	קנין
שופטים	קנס
שופר	קץ
שור המועד	קרבת חטאת יחיד
שור הנסקל	קרבת עולה ויורד
שטרות	קרבת שעיר נשיא
שילה (משכן)	קרבת תורה
שילוח הקן	קריעה
שיעבוד	קרן תמה
שיר השירים	ראובן
שכר ועונש	ראש השנה
כללי	ראש ישיבה
עונשים שונים	ראשונים
ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה	רב ותלמיד
שכר שכיר	מורה הלכה בפני רבו
שליחות	כבודו ומוראו של הרב, ומחילה על
שמות קודש	כבודו ומוראו
שמן המשחה - משיחה	רבינו תם
שמעון הצדיק	רבעי
שמעי בן גרא	רוב
שנאה	רובע
שער (הגוף)	רודף
שפחה חרופה	רוצה
שקר	ריבית
שרצים	ריפוי (תשלומי ריפוי)
תוך כדי דיבור	ריש גלותא
תוספתא	כללי
תורה	הפקרו הפקר
כללי (הכותב אגדתא)	רמב"ם
ביטול תורה	רפואה
הלומד שלא לשמה	רשע
לכבד את התורה	שאול המלך
מתן תורה	שבועה
תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה	שבטים
נצחיות התורה	שבע בן בכרי
תחיית המתים	שבעה עמים
תלוי	שבת (תשלום)
	שבת קודש

תקנות דרבנן	תלמיד
תרימות ומעשרות	תלמיד חכם
כללי	תנא ושייר
מעשר שני - חילול	תנאי
מעשר שני ממון גבוה	תנאים ואמוראים
תרי"ג מצות	תפילה
תרתן דסתרי	תפילין
תשובה	תפיסה

מפתחות ענינים

אב בית דין

דברי הרמב"ם שגם האב ב"ד צריך לראות את כל הדיינים כמו שהנשיא צריך לראותם, אבל שאר הדיינים אינם צריכים לראות אלו את אלו, ודעת רש"י שצריכים כן בכלם. ד' (קטע "ויש ליישב"), רמ"ח. בענין מה שנשאלין באורים ותומים לאב ב"ד.

קל"ב.

אב ואם - בן ובת

בענין עובר ירך אמו, עי' בערך עובר ירך אמו.

בענין משפחת האם אינה קרוי' משפחה, עי' בערך ירושה.

בענין מצות כיבוד אב ואם, עי' בערך כיבוד אב ואם.

אבידה

שיטת תוס' שגם בצירור שבעל האבידה יצטרך לשלם להמוצא את מלוא שויות האבידה בשביל הוצאותיו, יש מצוה של השבת אבידה, כי ניחא לי' בגוף החפץ, ושהמאירי חולק על זה.

פרק זה בורר ל"א (קטע "והנה ראיתי").

הדרך שיסוד התקנה שמציאת חרש שוטה וקטן היא שלהם משום דרכי שלום לא היתה שהמציאה נעשית ממש ממונם, אלא התקנה היתה שננהג בה כאילו היתה ממונם. וכן הדרך שתיקנו שתהי' ממש ממונם.

פרק זה בורר כ"ט (קטע "א" וקטע "ג").

שלפי הצדדים הנ"ל משתנה איך שצריכים להגדיר את יסוד הפסול שלו לעדות.

פרק זה בורר כ"ט.

בענין דברי הר"ן שע"א נאמן לומר שהמציאה שייכת לפלוני.

פרק זה בורר צ"ד סק"ב.

אבלות

שיטת הרמב"ם שאבלות יום ראשון היא מהתורה.

ש"ה.

דברי רש"י בסוכה שיסוד החיוב של אבלות הוא משום כבוד המת.

קע"ז (קטע "ואפילו"), שי"א (קטע "אמנם אכתי").

הדרך שאע"פ שלוית המת היא בכלל גמילות חסדים אבל במת דידי' הרי היא בכלל עיקר חובת אבלות.

קע"ז (קטע "עוד יש לומר" וקטע "ואפילו").

ביאור סתימת הגולל: דעת רש"י שגולל הוא כיסוי הארון, ודופק הוא צדדי הארון. ודעת הרמב"ם שאיירי בקבר בנין, וגולל הוא הגג ודופק הוא הצדדים. והדעה שסתימת הגולל הוא כיסוי פני המת בעפר, א"נ מילוי הקבר עפר.

שי"ט.

דברי הרמב"ם שכל שאין מתאבלים עליהם, כגון הריגי ב"ד, אין כהן מטמא להם.

ש"ה.

הטעמים שכתבו רש"י והרמב"ם למה אין מתאבלים על הרוגי ב"ד.

ש"ה, ש"ו, שי"א (קטע "אמנם אכתי צ"ע").

דברי הרא"ש על זה.

ש"ו (קטע "שורר").

שאם המיתו אותו ב"ד בזמן הזה בהוראת שעה על שעבר על איסור מיתה, אם התרו בו והתיר עצמו למיתה, אין מתאבלים עליו (ושלכאורה כן צריך להיות אפילו אם לא המיתו אותו בהוראת שעה אלא מת מיתת עצמו).

ש"ו.

אברהם אבינו

ש"ויטע אשל" פירושו הוא שקבע סנהדרין.
ה' (קטע "ובבראשית").
בענין מה שהיתה לו מדרגה דוגמת נשיא
הסנהדרין.
קע"ה (קטע "והנה לפי דברינו
הנ"ל" ולהלן שם).

אבשלום

בענין אם הי' לדוד דין מלך בברחו מפני
אבשלום, עי' בערך דוד המלך.
דברי הרד"ק בענין איך גזר הקב"ה על
אבשלום שישכב עם פלגשי אביו.
פתיחה לפרק ח' סקי"ב
בהערה.
שמלך אסור בפלגשו של הדיוט שמת כמו
שאסור באלמנתו (משום כבודו), ומש"ה
לא החזיר דוד את פלגשיו שנבעלו
לאבשלום לאחר שנהרג אבשלום.
קע"ו*.
רבי מאיר אומר אבשלום אין לו חלק
לעולם הבא".
שנ"ו.

אגריפס המלך

בענין מה שאגריפס המלך עמד וקיבל את
הספר תורה בשעת הקהל וקרא מעומד
ושבחוהו חכמים כי הי' מותר לו למחול
על כבוד מלך כי הי' לצורך מצוה (סוטה
דף מ"א).
קנ"ח (קטע "והנה עיין בסוטה"),
קע"ו (קטע ראשון ולהלן שם), שי"א
(קטע "והנה יש ליתן עוד טעם").

אדם - איש

דברי רבינו גרשום שגם אם מצערים בן
אדם יש כאן האיסור של צער בעלי חיים,
ושזהו הטעם למה יש איסור של עינוי הדין.
רכ"ו (קטע "והנה מדברי"), רכ"ז
(קטע "והנה עיין ברמ"ה"), ר"ל,
רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו").

אדם המזיק

המחלוקת בין תוס' והרמב"ן בענין אם אדם
מועד לעולם גם כשהי' אונס גמור.

פרק זה בורר צ"ז.

אהבת לרעך כמוך

בענין הדין של "ברור לו מיתה יפה" בחייבי
מיתות בית דין, עי' בערך מיתות בית דין.

בענין מה שמתכבד בקלון חבירו אין לו
חלק לעוה"ב, ובענין אם איירי רק בפניו.
שנ"ד "ועיין ברמב"ם בפ"ג").

דברי האדר"נ שאין מצות ואהבת לרעך
כמוך כלפי מי שאינו עושה מעשה עמך.
(רפ"ב קטע "והנה נפ"מ"),
(רפ"ד), ש"ט סק"א (קטע "והנה
עיין בפתחי תשובה").

דברי ההגהות מיימוניות שאין מצות ואהבת
לרעך כמוך כלפי אדם רשע שאינו מקבל
תוכחת.

רפ"ב (קטע "והנה נפ"מ"),
(רפ"ד), ש"ט סק"א (קטע "והנה
עיין בפתחי תשובה").

הגמ' בפסחים דף קי"ג ע"ב שמותר (או
מצוה) לשנוא עוברי עבירה.

ש"ט סק"א (קטע "והנה עיין
בפתחי תשובה").

שהשונא חכמים ותלמידיהם אין לו חלק
לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע במס' דרך ארץ
רבתי").

בענין "המלבין פני חבירו ברבים אין לו
חלק לעוה"ב".

שנ"ד (קטע "וע"ע בב"מ").

בענין אם תשובה מועלת על הלבנת פני
חבירו ברבים.

שנ"ח.

בענין "המכנה שם רע לחבירו אין לו חלק
לעוה"ב".

שנ"ד (קטע "וע"ע בב"מ").

אהרן הכהן

שאהרן ובניו ופנחס לא היו בכלל השבעים
זקנים של אספה לי שבעים איש.

קמ"ד בהערה.

אודיתא

דברי תוס' שאפילו רב נחמן שסובר ששנים

בענין אם החלוקות של ארץ ישראל למשפחות וגברים היו על פי ב"ד של ע"א, וגורל, ואורים ותומים, ומעמד כל ישראל. קכ"ו (קטע "עוד צ"ע דעיין" ולהלן שם).

אחאב

בענין אם הי' לו דין מלך. ל"ו סק"א (קטע "והנה פשיטא"), קפ"ג סק"א סק"ג. בענין למה אין לו חלק לעוה"ב. שני"ז. בענין אם אחאב עשה תשובה. שני"ח.

אחז המלך

שאין לו חלק לעוה"ב. קפ"ג סק"ב, שני"ו. בענין מה שחזקיהו בנו גרר עצמותיו על גבי מטה של חבלים. קפ"ג סק"ב, קצ"ג בהערה, שי"א - שי"ג.

אחיתופל

בענין שאין לו חלק לעוה"ב או משום מחטיא את הרבים או משום מאבד עצמו לדעת. שני"ט. או משום שהי' אפיקורס. שני"ד בהערה השמינית. עוד בענין שאין לו חלק לעוה"ב. שני"ד בהערה הראשונה. "פעולתו אמת ועשה אותה של שקר". שני"ט (קטע אחרון).

אחרונים

בענין מה שבדרך כלל אין האחרונים חולקים על הראשונים. שע"ג* סק"ג.

אין אדם משים עצמו רשע

דברי הרמב"ן שאדם עושה עצמו רשע מדרבנן או פסו לעדות מדרבנן. פרק זה בורר כ"ח (קטע "והנה מדברי הרמב"ן" ולהלן שם).

שדנו דיניהם דין, הרי הוא מודה שלאודיתא צריכים ג'. כ"א.

המחלוקת בין הר"י מיגש והר"י מטרנאני על היכא שקיבל על עצמו באודיתא שיהי' מלוה בשטר, האם הוא יכול לחזור בו קודם שבא השטר ליד המלוה (הר"י מטרנאני) או האם אינו יכול כי ההלוואה כבר חלה והשטר הוא רק לראי' (הר"י מיגש). פרק זה בורר פ"ח סק"ב.

אונס

בענין למה צריכים שתי דרשות לפטור אנוס: א', ולנערה לא תעשה דבר, ב', הוא ולא אנוס. שני"ג.

בענין אם חייבים להפריש מי שעובר באונס. מ"ח (קטע "ואולי"). המחלוקת בין תוס' והרמב"ן בענין אם אדם מועד לעולם גם כשהי' אונס גמור.

פרק זה בורר צ"ז. בענין אם גרמי חייב על אנוס כרצון ושוגג כמזיד כמו אדם המזיק בידים. פרק זה בורר צ"ז.

אונס ומפתה

בענין אם סגי באיסור דרבנן לגרום שנקראת אינה ראוי' לקיימה מן התורה. ס"ד ובהערה השלישית.

אונקלוס

בענין איך רש"י חולק על תרגום אונקלוס. שע"ג* סק"ב.

אורים ותומים

הדרך שאע"פ שמרבים שמשוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו שואלים באורים ותומים, אבל אכתי צריכים לרבות מלך וב"ד, כי משוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו שואלים רק כשיש צורך הציבור בשאלתם, משא"כ מלך וב"ד שואלים גם לצורך עצמם. קל"ב.

בענין אם כשאומר דרך תשובה, אדם שפיר משים עצמו רשע.
רפ"א בההערה.

אישות

ע"י עוד בערך קידושין.

בענין אם יעוד נחשב אותו סוג אישות של פרשת כי יקח, או האם הוא סוג חדש של אישות, ועוד בענין יעוד, ע"י בערך עבד עברי.

בענין אם פלגשות היא רק היתר ביאה, או האם היא סוג חדש של אישות, ועוד בענין פלגש, ע"י בערך פלגש.

בענין אם מאמר חשיב אותו סוג אישות של פרשת כי יקח, או האם הוא סוג חדש של אישות, ועוד בענין מאמר, ע"י בערך יבום וחליצה.

בענין אם שפחה חרופה נחשבת בעלת אותו סוג אישות של פרשת כי יקח, או האם זה סוג חדש של אישות, ועוד בענין שפחה חרופה, ע"י בערך שפחה חרופה.

בענין אם אישות בן נח נחשבת אותו סוג אישות של פרשת כי יקח, או האם היא סוג חדש של אישות, ע"י בערך גוי בן נח.

בענין אם אשתו היא כגופו ממש או האם רק כסתם קורבה.

פרק זה בורר ס"ג (קטע) "ועי' בתורת חיים" וקטע "מיהו לפי דברי התורה חיים".

בענין אם אמרינן גם שארוסתו היא כגופו.

פרק זה בורר ס"ה (קטע) "ועל פי הנ"ל יש לבאר" וקטע "ועי' בחידושי הר"ן" ולהלן שם, ס"ח.

שאשתו כגופו פועל שהאשה היא כבעלה, אבל לא שהבעל הוא כאשתו, וממילא אין הוא מקבל את דיני האשה.

פרק זה בורר ס"א, ס"ג (קטע) אחרון).

בענין אם נשי קרוביו נחשבות קרוביו כמו שקרובי אשתו נחשבות קרוביו.

פרק זה בורר ס"ט.

שאשה היא כבעלה רק לענין האשה והבעל עצמם, דהיינו שקרובי האשה נחשבים

הקרובים של הבעל, וכן איפכא, אבל אין זה גורם שקרובי האשה נקראים הקרובים של קרובי הבעל.

פרק זה בורר ס"ד.

בענין אם נשארת שארות לאחר מיתת האשה, וכן לאחר מיתת הבעל.

קצ"ג (קטע "והנה עיין בתוס").

אמן

המחלוקת בין הב"ח והמג"א בענין אם בהאמן על ברכת מחי' המתים צריך להתכוין רק שהדבר אמת כמו בברכות השבח (ב"ח), או האם צריך להתכוין גם לתפילה שיקרה במהרה כמו בברכות בקשה (מג"א).

פתיחה לפרק חלק י"א סק"ב.

דברי הביאור הלכה שהמחלוקת הנ"ל קיימת גם בהאמן על ברכת מגן אברהם.

פתיחה לפרק חלק י"א סק"ב.

אמתלא

ע"י עוד בערך עדות – אינו חוזר ומגיד.

בענין אם אמתלא מהני להאמין את דבריו השניים נגד דבריו הראשונים, וממילא מהני רק כשיש לו נאמנות עצמית על דבריו השניים, או האם מהני לעקור את דבריו הראשונים, וממילא מהני אפילו כשאין לו נאמנות על הצד השני, וכגון בהודאת בעל דין, או באב שאמר קידשתי את בתי.

פרק זה בורר מ"ג (קטע) "ובחמדת שלמה" וקטע אחרון).

בענין אם האב שאמר קידשתי את בתי יכול לחזור בו ע"י אמתלא.

פרק זה בורר מ"ג (קטע) "ובחמדת שלמה" וקטע אחרון).

בענין אם ע"א באיסורין יכול לחזור בו ע"י אמתלא.

פרק זה בורר מ"ג (קטע) "ובחמדת שלמה" וקטע אחרון).

אנדרוגינוס

בענין למה פסול לעדות.

פרק זה בורר מ"ג (קטע) "ואולי".

שאינו נעשה בן סורר ומורה.

שכ"ט.

אסמכתא לא קניא

בענין היכא דאמרינן שאסמכתא לא קניא: האם הוא גולן דאורייתא, או האם הוא רק גולן מדרבנן, כי מחילה בטעות הוא מחילה, אי נמי משום שלא עשה נגד דעתו הגלוי של הנגזל. ואם הוא גולן דאורייתא האם הוא גם פסול לעדות מדאורייתא, או האם הוא פסול רק מדרבנן כי הוא מורה היתר. פרק זה בורר כ"ה, כ"ח (קטע) (אחרון), ל"ז (קטע) "ועיין בתוס".

אפוטרופוס

בענין הנאמנות של אפוטרופוס. פרק זה בורר צ"ג (קטע) "מיהו שו"ר".

אפיקורס

בענין אם לכבד אביו אפיקורס, ע"י בערך כיבוד אב ואם - אביו רשע.

שיש סוג של אפיקורס שלא מועילה בו תשובה.

שנ"ח.

שאפיקורסות היא תוצאה מהצורך של האפיקורס להצדיק את הפריקת עול מצות שלו.

פתיחה לפרק חלק א* (קטע) "ועיין בדרכו".

דברי המאירי שהמבזה ת"ח הרי הוא אפיקורס ושכ"ש המבזה רבותיו. שנ"ט.

דברי הגר"ח שגם אפיקורוס באונס נחשב אפיקורוס, ודברי הקובץ מאמרים שהיכא שמעולם לא שמע אודות עיקרי הדת אינו נחשב אפיקורוס.

פתיחה לפרק חלק א* (קטע) "ותי הגר"ח" ולהלן שם).

ארון המת

ע"י בערך אבלות, ובערך קבורה - כללי.

ארץ ישראל

איסור נטילת שבת לוי חלק בארץ ישראל

שיטת הרמב"ם שהלאו על נחלת כהנים ולוים בארץ הוא רק על הארצות שנכרתו עליהן ברית להאבות וכבשו אותן כלל

ישראל ונתחלקו להם על פי הפרשה של "לאלה תחלק הארץ" בפר' פנחס, אבל לא על מה שהמלך כובש אח"כ.

קפ"א, קפ"א*.

שאחרי שנתחלקה מותר לכהנים ולוים לקבל קרקע בארץ ישראל במתנה, או במקח, או בירושה.

קפ"א (קטע) "והנה בישוב הנ"ל".

חלוקת ארץ ישראל

בענין מנלן שהיו צריכים ב"ד של ע"א בחלוקת ארץ ישראל.

קכ"ז.

בענין מנלן התנאי של כל ישראל עומדים בשעת הגורל של חלוקת ארץ ישראל.

קכ"ח.

בענין אם החלוקות של ארץ ישראל למשפחות וגברים היו על פי ב"ד של ע"א, וגורל, ואורים ותומים, ומעמד כל ישראל.

קכ"ו (קטע) "עוד צ"ע דעיין" ולהלן שם).

הדרך שגם לאחר שחילקו את חלק השבט למשפחות וגברים אכתי יש לכל השבט חזקת ממון בחלקו של כל אחד ואחד (ושכן הוא גם בממון שקיבלו משבט אחר).

קכ"ו (קטע) "ויש ליישב" ולהלן שם).

אבל בנוגע לחלקי המשפחות, אחרי שחילקו לגברים, הרי שאר המשפחה מסולק מאותו חלק בתור בני משפחה.

קכ"ו (קטע) "ויש ליישב" ולהלן שם).

עבר הירדן

בענין אם כחו של משה רבינו לתת לבני גד ולבני ראובן ולחצי שבט מנשה את עבר הירדן ה" משום ציווי הקב"ה, או משום מחילת ישראל, או האם משום שכל ארצות הכיבוש הרי הן של המלך, או האם ה" מדין חלוקת ארץ ישראל (ושצ"ע הביאור של הצד הזה).

קפ"א* (קטע) "ובישוב" ולהלן שם) ובהערה השני' שם.

שמשה בירר לבני גד וראובן וחצי שבט מנשה את חלקיהם אבל לא נתן להם לרדת לחלקיהם לגמרי.

קפ"א* בהערה הראשונה.

בענין אם ארצות סיחון ועוג הובטחו לאברהם אבינו, או האם נתקדשו רק מדין כיבוש רבים שמי' כיבוש.

קפ"א* (קטע "ועכ"פ דברינו" ולהלן שם).

דברי רבי יהודה בב"ב דף נ"ו ע"א שסובר שעמון ומואב הם ארצות קיני קניזי וקדמוני שהובטחו לאברהם אבינו בברית בין הבתרים, וחכמים שם שחולקים, ותוס' שם שסוברים דאיירי במה שלא כבש סיחון מעמון ומואב, אבל בנוגע למה שכבש סיחון מעמון ומואב יש לדון לכאן ולכאן בענין אם הובטח או לא. ודברי הר"ש והראב"ד שהחלקים של סיחון ועוג שבאו מעמון ומואב לא הובטחו לאברהם אבינו.

קפ"א* (קטע "והנה בגיטין" ולהלן שם).

הדעה בתוס' בחגיגה דף ג' ע"ב שמשה רבינו קידש רק את מה שסיחון לא כבש מעמון ומואב.

קפ"א* (קטע "וע"ע בתוס' בחגיגה").

הדרך שארץ סיחון לא היתה בכלל עיקר ארץ ישראל אבל ארץ עוג היתה שפיר בכלל עיקר ארץ ישראל כי היא ארץ הרפאים שמוזכרת בברית בין הבתרים.

קפ"א* (קטע אחרון).

הדרך שעבר הירדן נתקדש רק מדין כיבוש רבים, אע"פ שהובטחה לאאע"ה, כי ההבטחה היתה רק שיהי' לבסוף כיבוש רבים.

קפ"א* (קטע "והנה עד כאן").

דברי הר"י אדובי שמשה סבר שביטל הקב"ה את עונשו כי ראה שנכנס לעבר הירדן וסבר שהוא מארץ ישראל, אבל באמת אינו מארץ ישראל, אבל מ"מ גם הר"י אדובי יודה שנתקדש מיהא מדין כיבוש רבים.

קפ"א* (קטע "ועיין בפרשת דרכים" ולהלן שם).

דברי התשב"ץ שאע"פ שעבר הירדן מזרתה היתה חייבת בתרומות ומעשרות בשעת עולי מצרים, אבל בכל זאת לענין קבורה ועוד ענינים, קדושתה פחותה מקדושת עבר הירדן מערבה.

קפ"א* (קטע "גם י"ל").

בענין שעבר הירדן פטורה מבכורים, משום שאינה ארץ זבת חלב ודבש, א"נ משום "אשר נתת לי ולא שנטלתי מעצמי".

קפ"א* (קטע "והנה עד כאן" ולהלן שם).

כיבוש יחיד, קדושה ראשונה, קדושה שני'

בענין הגדר של כיבוש יחיד: מה קובע שאינו נחשב כיבוש רבים (ושלכן לא שמי' כיבוש למ"ד כיבוש יחיד לא שמי' כיבוש) (שיטות רש"י ותוס' בענין זה).

קפ"א* בהערה השלישית.

שמלבר ממצות החרמת ז' עממים הי' קיים גם קיום מיוחד של ירושת הארץ ע"י מלחמה דוקא מקראי דכיבוש והורשה.

א' (קטע "ונראה שי"ל").

דברי הכפתור ופרח (והרדב"ז) שהמקומות שלא קידשו עולי בבל (אבל קידשו עולי מצרים), אע"פ שאין בהם קדושה לענין תו"מ ומקצת דברים, אבל לענין מינוי סמוכין שיכולים לעשות כן רק בארץ ישראל, ולענין מעלת הדר בארץ ישראל, ולענין מעלת הנקבר בה, וכן לענין שאר דיני קדושת ארץ ישראל, הרי הם כארץ ישראל.

צ"ח (קטע "ובאמת אפילו").

ישוב ארץ ישראל

ביקורת על המשווים ישוב ארץ ישראל למגמה כללית של האומה ולהקובע של מדריגת האדם.

פתיחה לפרק חלק ב' (קטע אחרון).

ערים

בענין אם המ"ד שסובר שאין חולקין עיר אחת לשני שבטים מודה שאחרי חלוקת ארץ ישראל יכולים לבנות עיר על המיצר באופן שתהי' שייכת לב' שבטים.

שפ"ה.

"רבי אבהו הוה מנשק כפי דעכו", ו"רבנן כי הוו מפטרי מהדדי בעכו הוו מפטרי מהדדי": בענין אם יש ראי' מזה שנתקדשה בבית שני.

צ"ח (קטע "ובאמת אפילו").

אשה

ע"י בערך זמן גרמא.

בענין אם אשה כשרה לדון, ע"י בערך דינים - פסולי דיין.

את בתי נתתי לאיש הזה

ע"י בערך עד אחד - הנאמנות של אב לומר קידשתי את בתי.

בא במחתרת

בענין היכא שיש ספק אם בא על עסקי נפשות.

שמ"ו.

הדרך שבא במחתרת אינו בגדר רודף אלא נאמרה בו גזירת הכתוב של הותר דמו.

שמ"ח, שמ"ט.

בענין שיש רק רשות להורגו אבל אין חיוב. שמ"ח (קטע "וכן אתי שפיר").

בענין למה לא הביא הרמב"ם לענין בא במחתרת שצריכים להזהירו.

שמ"ח (קטע "וכן א"ש").

בענין מה שלא הביא הרמב"ם לענין בא במחתרת שמוותר להורגו רק אם אינו יכול להציל עצמו באחד מאבריו.

שמ"ח (קטע "ולפי היסוד הנ"ל מובן").

דברי הר"ר יהונתן שבבא בתחתרת אין מקפידים באם יכול להצילו באחד מאבריו או לא כי איירי בלילה ואינו יכול לדקדק כל כך.

שמ"ח (קטע אחרון).

שיטת הרמב"ם שבא במחתרת נהרג גם ביום. שמ"ח (קטע אחרון).

דברי הרמב"ם שאם מצא אותו חוץ למחתרת יש לו דמים.

שמ"ח (קטע "ולפי היסוד הנ"ל ניחא").

המשמעות בדברי הרמב"ם שאפילו עכו"ם מותר להרוג בא במחתרת.

שמ"ח (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

דברי רש"י שבא במחתרת נחשב גברא קטילא.

שמ"ח (קטע "ולפי מש"כ רש"י").

דברי רש"י ש"והוכה" פירושו הוא הכאה, ודברי הר"ן שפירושו הוא סיף.

רצ"א (קטע "והנה עיין לקמן" וקטע אחרון).

דברי הרמב"ם שאפשר להמית בא במחתרת גם לכתחילה בכל מיתה, ודברי הר"ן שצריכים לכתחילה מיתה הכתובה בו דהיינו הכאה.

רצ"ה, רצ"ז סק"א.

בענין מה שבא במחתרת נהרג ביד כל אדם ואפילו בשבת.

שמ"ח (קטע "ולפי א"ש").

בענין מה שבא במחתרת פטור על כלים, ע"י בערך קים לי בדרכה מיני'.

בבלי (תלמוד)

דברי הכ"מ שבזמן חתימת הבבלי עשו תקנה שלא לחלוק על הבבלי.

שע"ג* סק"א ולהלן שם.

בענין מה שהבבלי יכול לחלוק על הירושלמי.

שע"ג* סק"ח.

דברי הרי"ף שהלכה היא כהבבלי נגד הירושלמי משום שהלכה כבבלי.

שע"ג* סק"י.

דברי הרמב"ם בהקדמתו ליד החזקה שכל מה שנזכר בתלמוד בבלי חייבים בו כל ישראל כי הסכימו על זה כל חכמי ישראל או רובם, והדרך שכוונתו היא לומר שממילא הי' להם כזה כח דוגמת הכח של סנהדרין הגדולה שפסקיהם מחייבים את כל ישראל.

שע"ג* בהערה הראשונה, סק"י.

בהמה טמאה

בענין אם הטומאה של בהמה טמאה היא ביסודה משום נבילה כי השחיטה אינה מוציאה אותה מידי נבילה, אשר לפ"ז יש גם האיסור אכילה של נבילה חוץ מהלאו של אכילת בהמה טמאה, או האם הטומאה היא טומאה חדשה.

לי (קטע אחרון).

שנבילת בהמה טמאה ונבילת בהמה טהורה הן שני שמות, וממילא חידוש הוא לומר שמצטרפין.

לי.

בו תדבק

בענין "לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת ת"ח".
שס"ה.

בושת

שיטת הרמב"ם שתשלומי נזק וצער ובושת הם קנס.
י"ט.

בחירה

בענין אם אפשר לאדם להרע לעצמו או להזולת בלי שיהי' נגזר עליו.
פתיחה לפרק חלק אות ח' סק"ז ולהלן שם.

בענין המחלוקת בין הרמב"ם ובין הרמב"ן בענין למה נעשו פרעה והמצרים וסנחריב, הלא הי' נגזר על כלל ישראל.
פתיחה לפרק חלק אות ח' סקי"ז (קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה"), שס"ז.

ביאה

בענין אם מותר לנשק בכל אבר שרוצה.
שס"ו.
"הפיכת שולחן".
שס"ו.

בית דין של כ"ג

עי' עוד בערך דיינים - מצות מינוי דיינים ובתי דינים.
בענין "אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים", עי' בערך דיני נפשות - הדינים שנוהגים משום הצלה.

בענין למה נקרא ב"ד של כ"ג בשם סנהדרי קטנה.
ד'.

בענין מה שממנים את הגדול לראש.
ד' (קטע "ויש ליישב").

בענין למה לא הזכיר הרמב"ם שממנים בו גם אב ב"ד כמו בב"ד הגדול.
ד' (קטע "אמנם").

בענין מה שהיו יושבים כחצי גורן.
ד' (קטע "ויש ליישב").

בענין "אין מושיבין סנהדרין (של כ"ג) אלא בעיר שיש בה ק"כ".

קנ"ב - קנ"ו.

דברי רש"י שהב"ד של ע"א היו יוצאים מלשכת הגזית והולכים ומושיבים סנהדראות של שבטים ושלא סגי במינוי לחוד.
ג' סק"ב.

הגדר של הא דבעינן דיינים מיוחדים.

ד' (קטע "והנה עיין" וקטע "ולפ"ז י"ל").

בענין זמן ישיבת סנהדרי קטנה.

קט"ו (קטע "ועוד דהא" וקטע אחרון).

בית הכסא

דברי הר"ב שמותר ללמוד חכמת יון בבית הכסא (והבנת התיו"ט בדבריו שה"ה לספרי מינים, ותמיהת הרש"ש על הבנת התיו"ט).
שס"ח.

בית המדרש

"ר"מ אומר כל מי שיש בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב".
שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

בית המקדש

בענין מוסיפים על העיר ועל העזרות, עי' בערך ירושלים.

בענין שאע"פ שכל הציבור חייב בכנין בית המקדש אבל הדבר מוטל על המלך (כלומר שניהול הדבר מסור להמלך. ואולי אין העם חייבים להתאמץ בדבר שלא בהנהגתו של המלך).

קע"ח (קטע "ונראה מזה").

שאלו שפשטו ידיהם בזבול אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד ובהערה החמישית, שנ"ח.

בענין אם מהני תשובה לפושט ידיו בזבול.
שנ"ח.

בענין אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד: דברי רש"י במכילתין שהוא מהלכה למשה מסיני, ודברי רש"י ביומא שהוא נלמד מלעמוד לשרת, ודברי רש"י בסוטה

שהוא משום כבוד שמים, ומשמעות דברי הרמב"ם שהוא בכלל מורא מקדש. שע"ב.

בענין שהסנהדרין לא היו יושבים במקום שהיתה לו קדושת עזרה.

ק"ג סק"א (קטע "אמנם בענין"). דברי רבי אמי שסובר ששיבה אסורה גם לבית דוד, אבל סמיכה מותרת (בענין אם הכוונה היא רק לסמיכה כזו שהי' יכול לעמוד גם בלא הסמיכה). שע"ב.

בית המרחץ

ע"י בערך בית הכסא.

בכורים

בענין "שנתת לי ולא שלקחתי מעצמי". קפ"א* (קטע "והנה עד כאן" ולהלן שם). בענין עבר הירדן: "ארץ זבת חלב ודבש". קפ"א* (קטע "ועיין בפרשת דרכים" וקטע אחרון). בענין מה שהמלך נוטל הסל על כתיפו. קע"ו (קטע "ועיין בפ"ג").

בלעם

גדר מדריגת בלעם בנבואה. פתיחה לפרק חלק ו' סקי"ב. שבלעם לא חי ולא נידון. שנ"ד בהערה הראשונה.

בן לענה

בענין אם מותר לקרוא ספרי בן לענה. שס"ח.

בן סורר ומורה

בענין אם החיוב מיתה הוא רק בשביל האכילה, והגניבה היא רק תנאי בהאכילה המכוערת, או האם החיוב מיתה הוא גם בשביל הגניבה. שכ"ג.

דברי הירושלמי שצריכים אזהרה בהתורה בשביל הגניבה. שכ"ג, של"ד.

שיטת הרמב"ם שצריכים להתרות בו קודם

האכילה אבל אין צריכים להתרות בו לפני הגניבה.

שכ"ג (קטע "והנה עיין ברמב"ם"). שיטת רש"י שכן סורר אין צריך התראה, אבל אילו הי' צריך התראה היו צריכים להתרות בו גם לפני הגניבה.

שכ"ג (קטע "ועיין לקמן"). דברי היראים והספר חרדים שיסוד העונש של בן סורר הוא משום שלהיות זולל וסובא הוא מחוקת הגויים.

שכ"ג (קטע אחרון). בענין אם נעשה בן סורר ומורה רק ע"י גניבה או האם גם ע"י גזילה. של"ד.

דברי רבי יהודה שצריכים שיגנוב גם משל אביו וגם משל אמו. של"ה.

דברי הרמב"ם שממעטים בת מדין בן סו"מ כי אין דרכה להמשך באכילה ושת"י. שכ"ט.

המחלוקת בין הרמב"ם והרשב"ם בענין "טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נעשה בן סו"מ", האם הכוונה היא שצריכים שיהי' בן ולא טומטום משעה שנולד (רשב"ם), או האם סגי משעת התראה. שכ"ט.

בענין אם היכא ששתה יותר מחצי לוג הרי הוא חייב גם על יין שאינו איטלקי. של"ד.

דברי הרמב"ם שצריכים שישתה את החצי לוג יין ויאכל את הטרטימר בשר במלוגמא אחת ובבית אחת. של"א.

הדרך בראשונים שאינו נעשה בן סורר אם אכל בשר עוף כי אינו משמח וצריכים דבר המשמח (ולא רק שמיימשך). של"ב.

משמעות דברי הרמב"ם שצריך לקנות את הבשר ויין בעצמו ולא ע"י שליח. של"ג.

בענין "אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהיו שניהם רוצים", וכן בענין שאביו ואמו יכולים למחול לו: האם שני הדברים

נפלאים בהבריה מברך עושה מעשה בראשית, ומש"ה לא חשיב זמן גרמא. רס"ח.

גאונים

דברי הרמב"ם והמאירי על מדריגת הגאונים. שע"ג* סק"ד בההערה.

בענין מה שמצינו שהראשונים חולקים על הגאונים.

שע"ג* סק"ד ובההערה שם, סקי"ג. דברי הריב"ש שר"ת יכול לחלוק על הגאונים כי הי' "רב גוברי" וכאחד מהם ואולי יותר מהם בחריפות ובקיאות" (לשון הריב"ש). שע"ג* סקי"ג (סוף קטע ראשון).

גוי - בן נח

בענין אין שליחות לעכו"ם, עי' בערך שליחות.

בענין אם גוי מצווה לא לגנוב אפילו על מנת למיקטכמו שישאל מצווה, עי' בערך גניבה וגזילה - גונב או גוזל על מנת להחזיר.

בענין "מפרנסים עניי נכרים עם עניי ישראל וכו' וקוברין מתי נכרים עם מתי ישראל מפני דרכי שלום".

ש"י (קטע "אמנם").

הדרך שאישות בן נח היא סוג אחר של אישות מאישות ישראל.

קפ"ז (קטע אחרון).

בענין מלחמת ז' עממים.

א' (קטע "ונראה שי"ל").

גולל ודופק

עי' בערך אבלות.

גורל

בענין אם החלוקות של ארץ ישראל למשפחות וגברים היו על פי ב"ד של ע"א, וגורל, ואורים ותומים, ומעמד כל ישראל.

קכ"ו (קטע "עוד צ"ע דעיין" ולהלן שם).

גיד הנשה

בענין מתי התחיל האיסור של גיד הנשה בימי יעקב או בסיני, ואם האיסור התחיל בימי יעקב האם הוא נשנה בסיני.

הם בעצם דין אחד, או האם הם שני דינים נפרדים. וכן האם הם נוהגים רק עד שהביאוהו לב"ד, או האם עד גמר דין. של"ח.

בענין אם המלקות על האכילה הראשונה הוא בגדר עונש כמו כל מלקות, או האם הוא דין מלקות מיוחד שנתחדש בבן סורר שברך זה מייסרין אותו. של"ט.

בן סירא

בענין אם מותר לקרוא ספרי בן סירא. שס"ח.

בני בנים

בענין מכח אביו דאבא קאטינא, עי' בערך ירושה.

בעלי חיים

דברי רבינו גרשום שגם אם מצערים בן אדם יש כאן האיסור של צער בעלי חיים, ושזהו הטעם למה יש איסור של עינוי הדין.

רכ"ו (קטע "והנה מדברי"), רכ"ז (קטע "והנה עיין ברמ"ה"), ר"ל, רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו").

בריאת העולם

בענין האמונה בבריאת העולם יש מאין.

פתיחה לפרק חלק ד', י"א סק"א.

ברכות

עי' בערך קידוש לבנה.

ברכות המצות

בענין אם היוצא ידי ברכת המצות ע"י שומע כעונה צריך לעמוד כמו המברך. ר"ע.

ברכת הגומל

למה מברכים ברכת הגומל, אולי ניצל בדרך מקרה ולא בהשגחה.

פתיחה לפרק חלק ח' סק"ה (קטע "עוד צ"ע").

ברכת החמה

הדרך שברכת החמה אינה חיוב נפרד אלא הרי היא ציור אחד של הדין שהרואה דברים

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג (קטע "והנה רש"י").

גיחזי

בענין שאין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד בהערה הראשונה.

בענין אם אין לו חלק לעוה"ב משום מחטיא את הרבים, או משום המעשה עם נעמן, או משום שקרא לרבו בשמו.

שנ"ט.

או משום שה' אפיקורס.

שנ"ד בהערה השמינית.

או משום שלא הי' מודה בתחית המתים.

שנ"ט.

שה' בעל עין צרה, ופרוץ בעריות ולא הי' מודה המתים).

שנ"ט.

גירושין

בענין למה לא אמרה הגמרא בגיטין דף י"ז ע"א שהטעם למה תיקנו לכתוב זמן בגיטין הרי זה משום שצריכים דרישה וחקירה. רנ"ג (קטע "והנה עיין בקצה"ח").

גלות

דברי הרמב"ם שגלות הוא כדיני נפשות לענין הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות השנויים בריש פרק אחד דיני ממונות. ע"ט, פ"ג, רט"ז.

משמעות דברי הרמב"ם שגם בגלות בעינין גמר דין ביום כמו בדיני נפשות.

רכ"ו (קטע "והנה מדברי הרמב"ם").

הדרך שגלות נחשבת בגדר דיני נפשות.

פ"ג, רט"ז, רכ"ו (קטע "והנה מדברי הרמב"ם"), רנ"ג (קטע ראשון).

הדרך שמעשה הגלות מעירו לעיר מקלטו צריך להיות ביום.

רכ"ו (קטע "והנה מדברי הרמב"ם").

דברי הריטב"א במכות שכהן גדול שהרג אינו יוצא משם לעולם אפילו אם מינו כהן גדול אחר תחתיו קודם גמ"ד משום דחמיר איסורי. ושיטת רש"י ותוס' שמאי דתנן שאינו יוצא משם לעולם הרי זה רק כשלא מינו אחר תחתיו בשעת גמ"ד.

ק"ס.

בענין אם כהן גדול שהרג נפטר ע"י מיתת עצמו היכא שלא מינו אחר תחתיו בשעת גמ"ד, והיינו לענין שאין צריכים להוליך עצמותיו לשם, א"נ שאם כבר גלה אפשר להחזיר עצמותיו לקברי אבותיו. ק"ס.

דברי החי' הר"ן שמיתת הכהן גדול שכהן בכהונה גדולה בשעת הרציחה מוציאה את הרוצח, וביאור דבריו.

קס"א.

שאין הרוצח נפטר אלא ע"י מיתת כהן גדול שאירעה לאחר גמר דינו.

קס"א (קטע "והנה משמע").

דברי הגבורת ארי שהצד שצריכים מיתת כולן הרי זה רק היכא שהיו כולם קיימים בשעת גמ"ד, אבל אם הי' שם רק כהן גדול משמש, או אחד מן האחרים, סגי במיתתו לחוד.

קס"א (קטע "והנה עיין בגבורת ארי").

הוכחה שאפילו לפי דברי הגבורת ארי צריכים גם מיתת אלו שהיו שם בשעת רציחה.

קס"א (קטע "אמנם לאחר העיון").

בענין הדין שאם אמדוהו (למלקות) ומת תחת ידו של השליח ב"ד שמלקה אותו הרי השליח ב"ד פטור מגלות. פ"ד.

גמר דין

ע"י עוד בערך דיני נפשות - כללי, ובערך דיינים - הוראה ופסק דין.

שקשה לומר שהא לחוד שאנו יודעים מה הוא המנין, חשיב כבר בגדר גמר דין, אלא מסתבר לומר שצריכים אמירה מפורשת של פסק דין.

רע"א בהערה.

בענין שיטת רבי יעקב שסובר שצריכים גמר דין בפני הבעל דין כדי שידע לטעון וחקמים שסוברים משום גזירת הכתוב.

רמ"ד סק"ג.

גן עדן

בענין מהות גן עדן לפי הרמב"ם ולפי הרמב"ן.

שנ"ה סק"ב סק"ג.

גניבה וגזילה

בענין אם יש חיוב של יהרג ובל יעבור על גניבה וגזילה, עי' בערך יהרג ובל יעבור.

בענין אם קים ל"י בדרכה מיני' פוטר את הגנב והגזולן מחיובי גניבה וגזילה, עי' בערך קים ל"י בדרכה מיני'.

מהות גניבה וגזילה

בענין אם חשיב גנב, וכן חייב קרבן שבועה, היכא שגנב את גוף החפץ בנסיבות שעדיין יצטרך לשלם ממון.

פרק זה בורר ל"א בההערה השני'.

דברי הגר"ח שגנב חייב גם משום מזיק.

ח' סק"א.

בענין אם צריכים מעשה, נוסף על קנין

(דברי רש"י בב"מ דף י' ע"ב ד"ה גגו וכו') שלא סגי בקנין גניבה אלא צריכים גם מעשה.

ב' קטע אחרון.)

הדרך שאפילו אם בלי מעשה ליכא לאו דלא תגזול אבל חיוב אחריות שפיר איכא, וכן דרך הפכית, והיינו שאפילו אם ליכא חיוב אחריות אבל לאו של לא תגזול שפיר איכא.

ב' (קטע אחרון).

בענין אם לזה ולא פרע עובר בלא תגזול. ב'.

גנב מאחד מחמשה בני אדם

בענין גזל מאחד מחמשה בני אדם ואינו יודע מאיזה מהם משלם לכל אחד: האם דנים דין זה גם בזה"ז.

כ"ב סק"ה (קטע "גם").

הלאו

הדרך שאפילו אם בלי מעשה ליכא לאו דלא תגזול אבל חיוב אחריות שפיר איכא, וכן דרך הפכית, והיינו שאפילו אם ליכא חיוב אחריות אבל לאו של לא תגזול שפיר איכא.

ב' (קטע אחרון).

קנין גזילה

עי' לעיל בסמוך כאן.

שיטות האחרונים שגנב קונה בתחילת הגזילה קנין של בעלות גמורה, רק שהמצוה של השבה מעכבת את הבעלות, וכן בענין מה היא הצורה של הקנין הנ"ל לפני שנפטר מהשבה.

שמ"ד סק"ב.

מצות השבה

בענין אם מצות השבה מחדשת רק שהגזולן ילך אצל הנגזל או לכה"פ יודיעו, אבל מה שהבעלים רשאים לבוא וליטול את שלהם הרי זה גם בלי מצות השבה, או האם גם זה הוא רק בגלל מצות השבה.

שמ"ד סק"א.

דברי הסמ"ע שמה שהבעלים באים ונוטלים את שלהם גם בפחות משה פרוטה הרי זה משום מצות השבה, והא דאינו צריך לילך אחריו למדי הרי זה כי לילך למדי הרי זה מהפסוק של לאשר הוא לו יתנו ואת זה אינו חייב בפחות משו"פ.

שמ"ד סק"א.

בענין אם שייך מצות השבה כשלא עבר על תגזול.

פרק זה בורר ל"ב.

החיוב אונסין

בענין אם החיוב תשלומין כשאין הגזילה בעין נכלל הוא בוהשיב, או האם הוא מהא דכתיב ושילם, או האם הוא משום שלא גרע משואל שכל הנאה שלו וחייב באונסין.

שמ"ד סק"א.

פרוטה

בענין השיעור של שוה פרוטה, בהלאו של לא תגזול ובהמצות של השבה.

פרק זה בורר ל"ב, שמ"ד סק"א.

גונב או גוזל על מנת להחזיר

בענין גונב על מנת לשלם, על מנת להחזיר, על מנת למיקט, על מנת לשלם כפל.

פרק זה בורר ל"א (קטע "והנה הרמב"ם).

דברי הרמב"ם שגונב על מנת להחזיר אסור כדי שלא ירגיל את עצמו לגנוב.

פרק זה בורר ל"א (קטע "מיהו מדבריו").

דברי הפני שלמה והקובץ שיעורים שמחלקים שרק בגניבה אסור אבל לא בגזילה, וכן שרק לישראל אסור אבל לא לבן נח (ודברי הרמ"ה והריטב"א והב"ח והש"ך בענין זה).

פרק זה בורר ל"א (קטע "מיהו מדבריו").

גזל מדבריהם ואסמכתא

בענין "מציאת חרש שוטה וקטן יש בהן גזל משום דרכי שלום", ע"י בערך אבידה.

דעת הרמב"ם שאין מוציאין גזל מדבריהם בדרינים, ושם קידש בו אשה מקודשת.

פרק זה בורר ל"א בההערה הראשונה.

בענין אסמכתא לא קניא: האם הוא גזלן דאורייתא, או האם הוא רק גזלן מדרבנן, אבל אינו גזלן דאורייתא כי מחילה בטעות הוי מחילה, אי נמי משום שלא עשה נגד דעתו הגלוי של הנגזל. ואם הוא גזלן דאורייתא האם הוא גם פסול לעדות מדאורייתא, או האם הוא פסול רק מדרבנן אבל לא מדאורייתא כי הוא מורה היתר.

פרק זה בורר כ"ה, כ"ח (קטע אחרון), ל"ז (קטע "ועיין בתוס").

גניבת נפש

בענין גזילת נפש.

של"ד.

גרגרן

פרטים בנוגע ל"שותה כוסו בבת אחת הרי זה גרגרן".

של"א.

גרות

בענין גרים בעיר הנדחת, ע"י בערך עיר הנדחת - דיני ההדחה.

בענין "גר צריך שלשה משפט כתיב ב"י".

בענין עבדין שליחותיהו בקבלת גרים. ו' (קטע "והנה עיין בתוס").

בענין אם "מקרב אחיך" שכתוב בפרשת מלך, מעכב.

ל"ו סק"א (קטע "וע" בתוס").

דעת רש"י שגר יכול לדון את ישראל רק דיני ממונות, ודיני נפשות יכול לדון רק את הגר. ודעת תוס' שד"נ אינו יכול לדון כלל, וד"מ יכול לדון רק את הגר.

רמ"ז.

הדרך שדין גזל הגר אינו תלוי דוקא בהיותו גר, אלא בהא דאין לו יורשים, והה"נ אם ה' שייך ציור אחר של אין לו יורשים.

שכ"ה*.

בענין אם בשביל החיוב של גזל הגר צריכים דוקא שבועת הדיינים, או האם סגי גם בקופץ ונשבע.

שכ"ו סק"ב.

גרמא וגרמי

בענין אם גרמי חייב לפי רבי מאיר מהתורה או מדרבנן.

פרק זה בורר צ"ז.

שיטת הריצב"א שהחיוב תשלומין של גרמי הוא קנס דרבנן שקנסו בהיזקים השכיחים.

כ"ב סק"ה קטע "וע" בחו"מ" וקטע "מיהו לפי"), (פרק זה בורר צ"ז).

בענין אם גרמי חייב על שוגג כמזיד ואונס כרצון כמו אדם המזיק בידים.

פרק זה בורר צ"ז.

בענין החיוב של דיינים לשלם אם טעו משום דחשיב גרמי: האם יש מזה רא"י שגרמי חייב בשוגג. וכן בענין חיובו של הדיין שלא טעה.

פרק זה בורר צ"ז.

בענין למה דיין שחייב את הזכאי חשיב גרמי ולא גרמא.

פרק זה בורר צ"ז.

השוכר עדי שקר.

פרק זה בורר פ"ב (קטע "והנה בב"ק" ולהלן שם).

בענין האומר לחבירו (ולא שוכר את חבירו) לומר עדות שקר או להזיק, ע"י בערך מסית.

בענין אם דנין גרמי בזה"ז.

כ"ב סק"ה.

דאורייתא - דרבנן

שבדינים מהתורה אין חילוק בין לכתחילה

לכין בדיעבד אלא אם צריכים מהתורה דבר מסוים הרי זה מעכב.
נ"ג (קטע ראשון).

דבר שבערוה

בענין אם בדבר שבערוה צריכים דרישה וחקירה ועדות שאתה יכול להזימה, עי' בערך הזמה - יכול להזימה.

דגלים

הדרך שכל הדינים של שבט התחילו רק אחרי קביעת הדגלים.
קל"ח* (קטע "ואולי יש לחדש" ולהלן שם).

דואג האדומי

בענין שהי' רוצח ובעל לשון הרע ואין לו חלק לעוה"ב.
שנ"ד ובהערה השמינית.
שהי' אפיקורס.
שנ"ד בהערה השמינית.
עוד בענין שאין לו חלק לעוה"ב.
שנ"ט (קטע אחרון).
"פעולתו (של דואג) אמת ועשה אותה של שקר".
שנ"ט (קטע אחרון).

דוד המלך

שדוד התנהג כמלך והיו פורצים גדר כדי לעשות לו דרך גם לפני שמלך בחברון.
רל"ט ובהערה השלישית (קטע "מיהו עיין במה שכתב").
בענין אם הי' לדוד דין מלך בהששה חדשים שברה מפני אבשלום, ואם פקע, האם זה הי' בגלל המרידה, או האם בגלל שנצטרע.
ל"ו סק"א (קטע אחרון), רל"ט ובהערה השלישית שם, שכ"ב.
בענין אם הטעם למה באותן ו' חדשים שברה מפני אבשלום הי' דינו בכשבה ושעירה כהדיוט ולא בשעיר נשיא הרי זה משום דין מיוחד בשעיר נשיא (דהיינו משום שחסר התנאי של אין על גביו אלא ה' אלקיו) ואין מזה ראי' שפקע ממנו הדין מלך, או האם הי' בגלל שפקע ממנו אז דין מלך.

ל"ו סק"א (קטע אחרון), רל"ט ובהערה השלישית שם, שכ"ב.
הדרך של האבני נזר שלא הי' לדוד דין מלך לפני שקיבלוהו, כי צריכים קבלה, ולכן הוצרך לעוד משיחה מיהודה וישראל לאחר שקיבלוהו, רק שהועילה מה ששמואל משח אותו כדי לחייב את כלל ישראל להמליכו. והשגת בנו של האבני נזר דא"כ למה לא הוצרך לעוד משיחה לאחר המעשה של אבשלום. וכתב דרך אחרת, והיינו שהי' מלך מיד ואין צריכים קבלת העם, ולכן לא הי' זקוק לעוד משיחה אחרי אבשלום, וכל המשיחות שנמשח אחרי שנמשח משמואל היו לפרסומי מילתא לחוד, רק שכל זמן שהי' שואל חי לא היתה מלכותו באיתגליא ומש"ה לא היו נחשבים מורדים במלכות.
רל"ט.

דברי האלשיך והרלב"ג והחינוך על מה שאמר דוד "ה' אמר לו קלל".
פתיחה לפרק חלק אות ח' סקי"ב.
שמלך אסור בפלגשו של הדיוט שמת כמו שאסור באלמנתו (משום כבודו), ומש"ה לא החזיר דוד את פלגשו שנבעלו לאבשלום לאחר שנהרג אבשלום.
קע"ו*.

דור המדבר

דברי הרמב"ם שדור המדבר לא ידעו אודות תחיית המתים, ולמה.
פתיחה לפרק חלק א* (קטע "גם קשה ממה").
בענין איך הותרו הדיינים במדבר לדון בתוך ג' פרסאות של משה רבינו הלא אסור להורות במקום רבו.
מ"ב.

דורות הראשונים

בענין מה שדורות הראשונים היו מולידים בני ח'.
שכ"ד (קטע "ולכאורה").

דורש אל המתים

דברי הב"ח בשם הר"ר פלטיאל, ודברי

החיי אדם, שהמבקש ממת להליץ להקב"ה בעבורו, "קצת הי' נראה" דורש את המתים. פתיחה לפרק חלק הי' סק"ד (קטע "והמהרי"ל").

דיחוי

בענין דיחוי בגלל "מעם הארץ פרט למומר", או בגלל "זבח רשעים תועבה, עי' בערך חטאת יחיד.

דיינים

עי' עוד בערכים: נשיא הסנהדרין, מופלא שבבית דין, אב בית דין, סנהדרין, בית דין של כ"ג.

בענין סמיכה, עי' בערך סמיכה.

בענין מורה הלכה בפני רבו, עי' בערך רב ותלמיד - מורה הלכה בפני רבו.

בענין לא תשא שמע שוא, עי' בערך לא תשא שמע שוא.

בענין אין עד נעשה דיין וב"ד שראו, עי' בערך עדות - אין עד נעשה דיין (וב"ד שראו).

בענין "נאמן עלי אבא", עיין בערך עדות - נאמן עלי עד פסול או א' כשנים.

בענין לא תענה על ריב, עי' בערך דיני נפשות - לא תענה על ריב.

בענין עינוי הדין, עי' בערך עינוי הדין.

כללי

שדיין לעירו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

שדיין אחד לא מיקרי בגדר בית דין.

כ' (קטע "גם יש ליישב"), כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצם").

בענין אם גם בנוגע לדיינים יגיד הרמב"ם שאין סברא להאמינם שאינם מטים את הדין אלא הרי זה בגדר גזיה"כ, כמש"כ בפ"ח מהל' יסודי התורה לענין הא דסומכים על שני עדים.

פרק זה בודר י"ב (קטע "והנה אם נאמר").

הדרך שההיקש של משפט אחד לא קאי על הלאוין של הדיין, אלא יתכן שהדיין עובר על לאו מסוים בדיני נפשות אבל לא בדיני ממונות וכגון הלאו שלא לקבל עדותו של קרוב (מיהו מוני המצות כללו גם ד"מ בתוך הלאו).

ט"ו.

הדרך שמה שב"ד "מכין אותו עד שתצא נפשו" הרי זה משום דהוי בכלל "שוטרים" תתן לך.

נ"ט (קטע "והנה צ"ע").

בענין אם למסקנא נשאר דין שאין דנין דיני קנסות בכל או האם נשאר רק הכלל שאין דנין דבר שאינו שכיח וכן דבר שאין בו חסרון כיס.

כ"ב.

מצות מינוי דיינים ובתי דינין

שהלאו של לא תכירו פנים במשפט קאי על הממונה להושיב דיינים שלא ימנה מי שאינו ראוי.

נ"ד.

שגם מינוי ב"ד הגדול הרי הוא בכלל מצות מינוי שופטים.

קל"ז.

בענין אם גם המינוי של ב"ד של ג' סמוכין של קנסות, וכן המינוי של ב"ד של ג' של דיני ממונות, הרי הם בכלל המצוה של שופטים ושוטרים תתן לך בכל שערך, או האם רק ב"ד של כ"ג ושל ע"א.

קל"ז.

שאם אינם בכלל המצוה, אז אין צריכים שיהיו בתי דינין קבועים כאלו, אלא אם יש סכסוך יש מצוה של דיינות על מי שידוע לדון שידון.

קל"ז.

בענין אם גם המינוי של הב' בתי דינין שהיו יושבים על פתח הר הבית ועל פתח העזרה הרי זה בכלל מצות מינוי שופטים.

קל"ז, קל"ח* (קטע "ויש לומר").

הדרך ששני בתי דינין הנ"ל היו הבתי דינין של שני השבטים יהודה ובנימין שהיו בירושלים.

קל"ז, קל"ח* (קטע "ויש לומר").

המצוה לדון

דברי הרמב"ן בכראשית שמצוה על שבט לדון את שבטו קאי גם על "ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו' אלא לעשות סיג לתורה".

ק"מ.

בענין מאיזה פסוק ילפינן שיש מצוה לדון.

מ"ה (קטע "והנה עיין בכתובות"),

מ"ו, נ"ז.

בענין היכא שהבעל דין תובע את חברו, ממתי המצוה לדון חלה על הדיין.

מ"ה (קטע "ולפ"ז" ולהלן שם),

מ"ו, נ"ז, נ"ח.

בענין אם, ועד מתי, מותר לדיין לבצוע (כלומר להציע פשרה).

מ"ה.

"אין לו לדיין אלא מה שענינו רואות", בענין היכא שפסק שלא כדין: האם מיקרי אונס, או האם כל חיובו הוא רק לדון דין תורה שאמת ונכון בעיניו וממילא לא מיקרי בכלל שעשה מעשה איסור.

מ"ח, מ"ט.

איך דנין

גדר "הו מתונים בדין".

נ'.

דברי הירושלמי שרב הונא ה" מגלה להבעל דין את זכותיותו כשלא ה" יודע מעצמו, ודברי הראשונים על זה.

פרק זה בורר פ"א בההערה

הראשונה.

דברי החי' הר"ן שעמידת בעל דין בפני ב"ד היא מטעם כבוד ב"ד, ודברי התומים שהיא מטעם כבוד השכינה.

ק"ע סק"ב.

דין פרוטה כדין מאה מנה

בענין שיהא "חביב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה, למאי הלכתא לאקדומי".

מ"ה (קטע "וגם מדברי" וקטע

"ובאמת"), נ"ו, נ"ז.

בענין אם האיסור להקדים את המאה מנה הוא רק כשהתחיל כבר לדון את הפרוטה.

מ"ה (קטע "וגם מדברי" וקטע

"ובאמת"), נ"ז.

דברי תוס' והרמב"ן שעיר שיש בה שני שבטים צריכה בית דין לכל שבט, ובענין אם כוונתם היא רק להיכא שהעיר שייכת לשני השבטים, כגון ירושלים שהיתה שייכת ליהודה ובנימין, וכן למ"ד שחולקין עיר אחת לשני שבטים, או האם כוונתם היא אפילו היכא שבמקרה גרים בה בני שני שבטים.

קל"ז, קל"ח סק"א, קל"ח* (קטע

"ועיין עוד"), קנ"ג.

שהחייב להעמיד בית דין לכל שבט ושבט נוהג גם בחו"ל ואינו כמו החייב להעמיד ב"ד לכל עיר ועיר שהוא נוהג רק בארץ ישראל.

קל"ח* (קטע "מיהו אכתי קשה").

דברי הרמב"ן בפרשת שופטים שכמו שהי' ב"ד הגדול לכל ישראל כן הי' ב"ד הגדול מבני השבט לכל שבט ושבט.

קל"ח* (קטע "והנה הראשונים"),

קל"ט.

הדרך שכל הדינים של שבט, כולל הדין של ב"ד לכל שבט ושבט, התחילו רק אחרי הקביעות של הדגלים.

קל"ח* (קטע "ונראה לחדש"

ולהלן שם).

בענין למה לא העמיד משה בתי דינים גם לפני עצת יתרו משום מצות מינוי שופטים.

קל"ח*.

דברי הרמב"ם שהסנהדרין ממונה להושיב דינים.

ל"ג (קטע אחרון).

סנהדרין ממונה גם להושיב דיני ממון ולא רק סנהדראות לשבטים.

נ"ד סק"ב (קטע "והנה עיין

לעיל").

שהנשיא הוא מאלו שמצווים להושיב דינים.

נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

ובכל זאת גם כל הסנהדרין מצווים, ונפ"מ שאם הם מצטרפין להנשיא ומעמידין מי שאינו ראוי גם הם עוברים בלא תכירו פנים במשפט.

נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

שריש גלותא ממונה להושיב דינים.

נ"ד סק"ב (קטע ראשון).

דעת הרדב"ז שאם הוא יכול לחתוך את הדין של מנה במעט זמן, ואילו הדין של פרוטה יקח הרבה זמן, מותר לו להקדים את הדין של מנה.

נ"ו, נ"ז.

שהטעם להנ"ל הוא משום שהאיסור הוא רק כשהוא מקדים את המנה מחמת גודל הסכום, אבל לא אם הוא מקדימו משום טעם אחר או בלי שום טעם.

נ"ו.

"לא תגורו מפני איש"

בענין שהאיסור להסתלק מן הדין משום פחד מהבעל דין חל רק אחרי שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

מ"ה (קטע "ועיין עוד בסוגיין" ולהלן שם).

דברי הרמב"ם שאם הי' ממונה לרכיב אסור לו להסתלק מחמת פחד הבעל דין אפילו קודם שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

מ"ה (קטע "ועיין עוד ברמב"ם" וקטע אחרון).

בענין אם מותר להסתלק מן הדין מחמת יראת הוראה ואימת הדין אפילו לאחר שבאו לפניו לדון, וכן אפילו לאחר שהוא יודע להיכן הדין נוטה.

מ"ו.

רשות נשיא וריש גלותא

פירושם של רש"י ותוס' ש"מחוקק" דקרא, שיכול להפקיר, וכן להרשות לדון על מנת לפטור מתשלומין אם יטעו, דהיינו מה שנקרא בגמ' "רשות דהתם", הרי זה הנשיא, ודעת הרמב"ם שהכוונה היא לב"ד של ארץ ישראל, ובענין מה היא הכוונה בב"ד של ארץ ישראל.

ל"ג, ל"ו סק"ה, מ"ג סק"א, נ"ד סק"ב (קטע "והנה עיין לעיל" ולהלן שם).

שיטת המאירי שהכוונה ב"רשות דהתם" היא לרשות נשיא או ב"ד של ארץ ישראל. ל"ג (קטע "עוד אפשר לומר").

בענין רשות מלך פרס: בענין למה הריש גלותא נוטל רשות ממלך פרס. ובענין אם רשות מלך פרס מהני למאן דגמיר וסביר

בלי רשות נשיא או ר"ג, וכן האם רשות נשיא וריש גלותא מהני בלי רשות מלך פרס.

ל"ה.

דברי המאירי שגם רשותו של ראש ישיבה מהני לפטור את הדיין מתשלומין אם טעה. מ"ד, נ"ד סק"ב (קטע "ועכ"פ").

דמי שיש לו רשות יכול ליתן רשות.

ל"ט.

הדרך שצריכים קרא דשבט ומחוקק כדי לומר שהריש גלותא והנשיא יכולים להרשות לדון (ושיהיו פטורים אם יטעו) אע"פ שיש כבר מספיק דיינים, וכן שהם יכולים לדון בעל כרחו של הבעל דין אפילו אם הבעל מסכים לדון בפני ב"ד אחר.

ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם").

שיטות רש"י ותוס' בענין אם הטעם למה מהני רשות ריש גלותא ונשיא לפטור את הדיינים אם טעו הרי זה משום שמעתה ברשות דנין או האם זה משום הפקר ב"ד הפקר.

ל"ב, מ"ג סק"א.

הדרך שרשות נשיא או ריש גלותא מהני לפטור רק את מי שהוא מומחה, והדרך שמהני לפטור גם מאן דגמיר ולא סביר.

ל"ב (קטע "ובדוחק"), ל"ז סק"א (קטע "והנה כפי" וקטע אחרון).

בענין אם רשות רק פוטר את הדיין מלשלם, או האם היא מועלת לעצם הפסק דין, דהיינו שהיכא שאי אפשר להחזיר את הדין הפסק דין נשאר קיים.

ל"ז סק"א (קטע "אמנם נראה").

דברי רש"י התמוהים שמומחין צריכים ליטול רשות כדי להיות כשרים לדון.

ט.

"אל תהי דן יחידי"

בענין "אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד".

ל"ז.

שיטות הראשונים בענין אם זה עצה טובה, או מדת חסידות, או אוהרה, או "על דרך חומרא".

ל"ז סק"ב.

הדרך שהטעם למה אל תהי דן יחידי הרי זה משום טובת הדיין שמא יטעה ויתחייב לשלם, אבל אם הוא מומחה שנטל רשות, שהוא פטור אם טעה, הרי הוא רשאי לדון יחידי.

ל"ז סק"א (קטע "והנה כפי").

הדרך שהטעם הוא משום שמא יטעה ויוציא ממון שלא כדין, אבל אם הוא מומחה שנטל רשות, שהפסק שלו קיים אפילו אם טעה, הרי הוא רשאי לדון יחידי.

ל"ז סק"א (קטע "אמנם נראה").

דיין שטעה

הדרך שהיכא שטעה בדבר משנה הדין בטל מאליו וכלפי שמיא גליא שבכלל לא הי' פסק דין רק שלא ידענו מזה.

מ"ח, רי"ג (קטע "ובישוב קושייתו"), רט"ו (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

הדרך שהיכא שטעה בדבר משנה, עד שנודעה הטעות, שפיר הי' פסק דין, ואין זה מיקרי שמחזיק בממון חבירו שלא כדין. והדרך שאח"כ כשנודעה הטעות הרי הפסק דין מתבטל ונעקר למפרע (ולא שאיגלאי מילתא שכלפי שמיא גליא שבכלל לא הי' פסק דין רק שלא ידענו מזה). אבל עכ"פ לא בעינן שהדיין יחזירנו. אבל לפי רב חסדא שחילק בין היכא שנטא ונתן ביד ובין היכא שלא נשא ונתן ביד, ולא חילק בין טועה בדבר משנה לטועה בשיקול הדעת א"כ היכא שלא נשא ונתן ביד צריכים שהדיין יחזיר את הדין, וכל זמן שלא החזירו הרי הגמ"ד במקומו עומד, ויש לצדד באם אח"כ הפסק דין מתבטל למפרע או לא.

מ"ח, רי"ג (קטע "עוד י"ל") ובההערה הראשונה שם, רט"ו (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

הדרך שבטועה בדבר משנה צריכים שהדיין יחזיר את הפסק דין.

מ"ח, רי"ג (קטע- אחרון).

בענין החיוב של דיינים לשלם אם טעו משום דחשיב גרמי: האם יש ראי' מזה שגרמי חייב בשוגג. וכן בענין חיובו של הדיין שלא טעה.

פרק זה בורר צ"ז.

בענין למה דיין שחייב את הזכאי חשיב גרמי ולא גרמא.

פרק זה בורר צ"ז.

פסולי דיין

בענין אם גר יכול לדון, עי' בערך גרות.

בענין אם ילפינן מעדות לדיינים שכל הפסולים להעיד פסולים גם לדון. ר'.

דברי רש"י שגזלן פסול לדון בק"ו ממה שפסול להעיד.

ר' סק"ג.

הסברא שיושבי קרנות אינם בגדר פסולים לדון, אלא אין עליהם כל עיקר שם דיין.

כ' (קטע "ברם נראה שיש ליישב").

בענין דיינים הקרובים להעדים (הטעמים לפסול, ושיטת המכשירים).

ס"ט סק"ג.

דברי הירושלמי שדיינים הקרובים זה לזה פסולים כי ילפינן מעדים.

קמ"ד בההערה, ר' סק"א, רמ"ג.

בענין אם רבי שמעון שמכשיר עדים הקרובים זה לזה בקידוש החודש, הרי הוא מכשיר בקידוש החודש גם דיינים הקרובים זה לזה.

ר' סק"ב, רמ"ג.

משמעות דברי רש"י שהפסול קורבה בדיינים נאמר רק היכא שצריכים מנין מסוים של דיינים מן התורה.

רמ"א.

המחלוקת אם שלישי וראשון פסולים זה לזה. קמ"ד בההערה.

בענין היכא שהדיין עובר על לאו כשהוא פוסק את הדין, האם זה גופא פוסלתו להפסק דין הזה משום רשע.

נ"ג בההערה, ע"ד בההערה הראשונה.

בענין אם גם בדיינים (כמו בעדים) רק אוהב שהוא שושבינו, ושונא כזה שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה, פסולים, אבל בפחות מזה הרי הם כשרים, או האם גם בפחות מזה הרי הם פסולים. ואם אינו פסול האם בכל זאת אסור לו לדון, או האם אין זה אסור מעיקר הדין אלא הרי זה רק

בגדר חומרא בעלמא לא לדון. ואם זה אסור מעיקר הדין האם זה איסור דאורייתא או איסור דרבנן.

ג"ה.

בענין היכא שאין הדיין אוהב או שונא את הבעל דין, אבל הבעל דין אוהב או שונא את הדיין.

ג"ה (קטע אחרון).

בענין אם ממעטים מ"אתך, בדומין לך", שטרפה פסול לדון דיני נפשות.

קמ"ג סק"ב.

דברי הירושלמי שבן י"ג שנה ויום אחד כשר לדון אפילו אם לא הביא ב' שערות.

ר' סק"ז.

בענין אם אשה כשרה לדון.

ר' סק"ד.

בענין אם סומא בשתי עיניו כשר לדון (לרבנן דרבי מאיר, אבל לפי רבי מאיר הרי אפילו סומא באחת מעיניו פסול), או האם הוא פסול משום שלומדים מעדות דפסול א"נ משום שמדמים אותו ללילה.

ר' סק"ה, רכ"ג סק"א.

בענין אם אמרינן בדיינים שאם נמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם פסולים.

כ', קמ"ב, פרק זה בורר י"ד (קטע "והנה אכתי").

שאפילו אם אמרינן גם בדיינים שאם בטלו מקצתם בטלו כולם אבל היינו רק היכא שצריכים תורת ב"ד.

כ' (קטע "ומאחר שזכינו לדין").

בענין היכא שדנו ארבעה או ששה דיינים ביחד בד"מ, למ"ד שמהתורה סגי בחד, ונמצא אחד מהן קרוב או פסול, האם בטלו כולם.

כ' (קטע "והעיר אחד"), פרק זה בורר י"ד ("והנה אכתי").

לפי השיטה שלא אמרינן בדיינים שאם בטלו מקצתם בטלו כולם, האם בכל זאת היכא שהוסיפו ממזרים או בעלי מומים יותר ממנין כ"ג, הב"ד כולו פסול, והטעם לזה.

קמ"ב.

הכח של דיין לדון בעל כרחו של הבעל דין

בענין דברי תוס' שיחיד מומחה יכול לכוף לדון רק אם הבעל דין אינו רוצה לדון כלל, אבל לא אם הוא מסכים לדון בפני ב"ד אחר.

ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם"), ל"ח.

בענין אם מה שמומחה דן את הבעל דין בע"כ הרי זה בתורת הפקר ב"ד הפקר או האם בתורת פסק דין.

ל"ד, ל"ח (קטע "עכ"פ").

בענין אם הדיוטות יכולים לכוף לדון.

ל"ח.

ביאור דעת רבנן ששני הדיינים שבירווי להם הבעלי דין בוררים דיין שלישי.

ל"ח (קטע "עוד י"ל" ולהלן שם).

הוראה ופסק דין

ע"ע בערך דיני ממונות - משא ומתן והכרעת רוב, ובערך הוראה

שהדיין עובר על לאו אם הוא חותך את הדין על פי ע"א.

ט"ו.

שאם הטוה את הדין במזיד אין על זה שם של פסק והוראה.

ס"ט סק"ב (קטע ראשון).

הדעה שדיין שאמר איני יודע יכול לחזור בדיני ממונות לאחד מן הצדדים כי לא גרע מתלמיד שמלמד בדיני ממונות זכות או חובה.

קמ"ז (קטע ראשון).

הדרך שלא מיקרי גמ"ד אלא היכא שהוא זוכר בשעת הגמר דין את ישוב טעם הפסק, ולא מספיק אם הוא זוכר רק את כלל הטעם.

רל"ד.

בענין היכא שמת אחד מהדיינים לאחר שמכירים כבר את דעתו, האם מצרפים את דעתו בשעת המנין.

רכ"ב.

הדרך שבהציוור הנ"ל מה שזיכה בשעת משא ומתן הרי זה גופא נחשב הגמר דין שלו.

רכ"א סק"ב (קטע "ונראה").

אבל בכל זאת צריכים להוסיף עוד דיין בשעת גמ"ד כדי להשלים את המנין.

רכ"ב.

שיטת הרמב"ם שבדיני נפשות היכא של"ה מחייבים ול"ה פוטרים ואחד אומר איני יודע, פוטרים את הבעל דין מיד בלי שידונו אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע ובלי שיוסיפו עוד אחד, ושיטת הר"ן ששפיר דנין ואם נשארו ל"ה ול"ה מוסיפין עוד אחד. וגבי ממון כתב הרמב"ם ששפיר דנין אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע.

רנ"ז, רע"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

שיטת הרמב"ם שיש מנין של שעת משא ומתן מלבד המנין של גמר דין.

ר"ו (קטע "ועיין ברמב"ם"), רי"ח (קטע "גם צ"ע"), רכ"א סק"א.

שיטת הרמב"ם שבעל דין שמלמד זכות על עצמו עולה למנין הדיינים, ודברי המאירי שכוונת הרמב"ם היא רק להמנין שעושים בשעת משא ומתן אבל לא לגמר דין.

קמ"ז (קטע "והנה הי' נראה"), רי"ח (קטע "גם צ"ע" ולהלן שם).

בענין הא דמונין את התלמיד שמלמד זכות בד"נ, או בדיני ממונות את המלמד זכות או חובה: האם הכוונה היא רק להמנין של שעת משא ומתן או האם הכוונה היא גם לגמר דין.

קמ"ז (קטע "והנה הי' נראה" ולהלן שם), רי"ח (קטע "גם צ"ע" ולהלן שם).

שיטת הרמב"ם שהיכא ששנים מזכים מטעם אחד ומפסוק אחד מונין להם רק אחד.

ר"כ בהערה.

שיטת המרדכי שאפילו אם התלמיד צריך לסברת רבו, אבל אם לימד אותו קודם הדין, ולא בזמן הדין, מונין להם שנים, וראיות שיש חולקים על זה. ר"מ.

דברי תוס' בב"ק שמיעוט דיינים הרי הם כמי שאינם. ודברי המהר"ם אבן חביב

שהמיעוט דיינים חייבים לעשות כמו הרוב. ודברי הקונטרס הספקות שרק בהסנהדרין הרי הם חייבים לעשות כמו הרוב משום לא תסור.

זה בורר ק'.

דיני הדיין

שיטת הרמב"ם שנאמרו שני דינים בענין פסיעה על ראשי עם קדוש, א', בבני חכמים ותלמידי חכמים, ומותרים הם לפסוע כשיוצאים לצורך העם, ב', בדיין, שאסור אפילו כשיוצא לצורך העם, ודלא כרש"י שסובר שנאמר רק דין אחד.

נ"א.

דינא דמלכותא דינא

שיש אומרים שדינא דמלכותא דינא הוא דין דרבנן.

קפ"ב קטע "ובענין"), קפ"ג סק"ג. דברי הר"ן בנדרים שלא אמרינן דינא דמלכותא דינא במלך ישראל בארץ ישראל כיון שאין הארץ שייכת לו. קפ"ב (קטע "ובענין").

דיני ממונות

דיני ממונות לעומת דיני נפשות

היסוד שההיקש של משפט אחד לא אתי להקיש דיני ממונות לדיני נפשות, אלא הרי הוא בא לומר שבאמת ליכא טפי ממין אחד של משפט, אבל היכא שבעל כרחך אשכחן שב' מיני משפט הם, לא נאמר שילפינן להו אהדרי.

י"ג.

שלגבי דיני הב"ד לא נאמר ההיקש של משפט אחד כי בע"כ יש שני סוגים של ב"ד, דהיינו ב"ד של ממון וב"ד של נפשות, אלא ההיקש נאמר רק בנוגע לדינים בענין הכשירו של כל דיין ודיין ובא לומר שיש רק שם אחד של דיין.

י"ג, כ"ו (קטע "ועוד י"ל").

הדרך שבאמת חלוקים הם ד"מ מד"נ גם בעצם השם דיין, וממילא גם על זה לא שייך ההיקש של משפט אחד.

י"ג (קטע "ברם הנ"ל").

הדרך שההיקש של משפט אחד לא קאי על

הלאוין שדיין מוזהר בהם, אלא יתכן שהדיין עובר על לאו מסוים בדיני נפשות אבל לא בדיני ממונות, וכגון הלאו שלא לקבל עד קרוב (מיהו מוני המצות כללו גם ד"מ בתוך הלאו הזה).

ט"ו (קטע אחרון).

שדיני נפשות אינן מיוסדים על טענת בעל דין, אלא הדיינים בעצמם צריכים לברר את כל הצדדים ומש"ה טענינן לי, משא"כ בדיני ממונות דנין רק על מה שהבעלי דין טוענים ומש"ה לא טענינן לי (חוץ מהיכא ששייך לומר פתח פיך לאלם דאז שפיר טענינן לי).

פרק זה בורר פ"א (קטע "ולפי זה ניחא" ולהלן שם).

עוד טעמים למה בדיני נפשות טענינן משא"כ בממון (כשלא שייך פתח פיך לאילם).

פרק זה בורר פ"א (קטע "ולפי זה ניחא" ולהלן שם).

שרק בב"ד של כ"ג היו ממנים את הגדול לראש אבל לא בב"ד של ג'.

פרק זה בורר ע"ה.

שיטת תוס' שמה שאין מושיבין מלך בסנהדרין הרי זה רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות, ושיטת הרמב"ם שגם בדיני ממונות.

קס"ח.

העדות של דיני ממונות לעומת העדות של דיני נפשות

בענין הכחשה בכדיקות, עי' בערך עדות - הכחשה.

המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן בענין אם הלאו של עד לא יענה בנפש נאמר רק בדיני נפשות או האם גם בדיני ממונות. ע"ד.

דברי הרמב"ן שאע"פ שבדיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה, אבל היכא שעיקר העדות הוא בד"נ, ויוצאים ממנה גם דיני ממונות, כשם שבטילה העדות לענין ד"נ בלי דו"ח, כך היא בטילה לענין ד"מ היוצאין ממנה.

ס"ה (קטע "והנה עיין בסוף דבריו").

בענין היכא שנתבטל אחד משני עדים בדיני ממונות, האם העד שנשאר מועיל לשבועה, או האם גם על זה אמרינן בטלו כולם.

ס"ח סק"ב.

הדרך שהגדת עדות בדיני ממונות והגדת עדות בדיני נפשות הרי הן שם אחד של הגדת עדות, אבל בנוגע להמעשה רא"י חשיבי תרי, דהא חזינן שעדות מיוחדת כשירה לד"מ ולא לד"נ.

י"ג (קטע "והנה לפי דברינו הנ"ל").

שהנ"ל הוא דלא כהנו"ב שסובר שבד"מ לא בעינן אפילו מהתורה עדות שאתה יכול להזימה.

י"ג (קטע "אולם"), ר"ז (קטע "אמנם עיין").

הסוברים שבממון לא בעינן יכול להזימה מדאורייתא (הנו"ב), או לכל הפחות מדרבנן.

י"ג (קטע "אולם"), ס"ט סק"א, ע"ה (קטע ראשון), פרק זה בורר

נ"ח, ק"ה, ק"ז (קטע "מיהו לפי"), ר"ז (קטע "אמנם עיין"), רנ"ג

(קטע "עוד").

שגם בנוגע להכשר הגברא חזינן שד"מ וד"נ הם ביסודם תרי לפי רבי יוסי שסובר שרק בד"נ אמרינן שנמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם בטלים אבל לא בד"מ.

י"ג (קטע "גם יש להעיר").

שעדי נפשות חייבים להעיד גם בלא תביעה משא"כ עדי ממון.

רצ"ו.

בענין אם יש דין של מסייעין את העדים מן התורה גם בדיני ממונות, ורק רבנן תיקנו שאין צריכים, או האם גם מהתורה אין צריכים.

ר"ט, רנ"ג (קטע "והנה אם נאמר").

פסקו של הרמב"ם שבדיני נפשות מודה רבי נתן שצריכים שני העדים להעיד תכ"ד.

פרק זה בורר ק"ג (קטע אחרון).

ק"ט (קטע "והנה עיין רמב"ם").

מנין הדיינים ושנים שדנו

שלפי רב אחא ברי' רב איקא שסובר שהודאות והלואות מהתורה כשרים בדיין אחד, לא בעינן שם של ב"ד כדי לדון

הודאות והלואות, וגם רבנן שתיקנו שצריכים ג' נתכוונו לתקן רק שצריכים ריבוי דיינים, אבל לא שנצטרך שם של ב"ד, שהרי חזינן ששנים שדנו דיניהם דין אע"פ שאין ב"ד שקול, ומש"ה ד' או ששה דיינים כשרים לכתחילה.

ז' (קטע "אמנם עיין לקמן"), י"ב, כ' (קטע "גם יש ליישב"), כ"א (קטע ראשון), כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצו"), קי"ז (קטע אחרון).

שגם רב אחא ברי' דרב איקא שסובר שמן התורה גם דייין אחד יכול לדון דיני ממונות הרי הוא מודה שצריכים ג' מומחין מן התורה בדיני ממונות כדי לכפות לשלם. י"ז (קטע אחרון).

הדרך שאפילו המ"ד שסובר ששנים שדנו דיניהם דין הרי זה רק בנוגע לברר דיני ממונות, כיון דהוי רק בירור וגילוי מילתא, אבל אינם יכולים לעשות דבר שהוא חלות דין חדש כגון אודיתא או קיום שטרות או פרובול.

כ"א.

דעת הרמ"ה שלדיני ממונות בעינן דוקא תלתא דגמירי ולא סגי בחד גמיר לחוד.

כ', פרק זה בורר י"ג (קטע "וכתב הסמ"ע"), כ"ד.

בענין אם יסוד הדין שצריכים ב"ד נוטה ושאין ב"ד שקול הרי זה כדי שיוכלו להכריע ספקות או האם זה גזירת הכתוב אפילו היכא שעושים מעשה ב"ד ואין צריכים הכרעה.

כ"ה, כ"ו (קטע "והעיר"), קמ"ח.

ביאור שיטת ר' יאשי' שרק בדיני נפשות בעינן ב"ד נוטה ולא בד"מ.

כ"ו.

בענין "במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחילה".

קמ"ז.

שבדיני איסור והיתר אין צריכים ב"ד נוטה. כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצם").

דיני הכשר הדיין

בענין אם גר יכול לדון, עי' בערך גרות.

שגם רב אחא ברי' דרב איקא שסובר שמן

התורה גם דייין אחד יכול לדון דיני ממונות הרי הוא מודה שצריכים ג' מומחין מן התורה בדיני ממונות כדי לכפות לשלם.

י"ז (קטע אחרון).

מחלוקת הפוסקים אם גם בדיינים אמרינן דיינים שבטלו מקצתן בטלו כולם.

כ' (קטע "ועיין בשער משפט" ולהלן שם).

שיטת תוס' שמה שאין מושיבין מלך בסנהדרין הרי זה רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות, ושיטת הרמב"ם שגם בדיני ממונות.

קס"ח.

דברי הירושלמי שבן י"ג שלא הביא ב' שערות כשר לדון.

ר' סק"ז.

עבדינן שליחותיהו

הדרך שהתקנה לדון הודאות והלואות בג' הדיוטות משום נעילת דלת, והתקנה לדון מידי דשכיחא ואית בה חסרון כ"ס, הרי הן בעצם תקנה אחת.

י"ז (קטע "ולפ"ז" ולהלן שם), ס"א (קטע "והנה בנוגע").

הדרך שהיו שתי תקנות, אחת על הודאות והלואות לחוד ואפילו בארץ ישראל, ואחת על כל מידי דשכיחא ואית בה חסרון כ"ס אבל רק בבבל ולא בארץ ישראל.

י"ז (קטע "אמנם עיין ברש"י"), ס"א (קטע "והנה בנוגע").

הדרך שצורת שתי תקנות היא, אחת קדומה בזמן המשנה שדנין הודאות והלואות, ואחת מאוחרת יותר שדנין כל מידי דשכיחא ואית בה חסרון כ"ס.

י"ז (קטע "ועיין גם בקצה"ח").

בענין באיזו תקנה נכללת כתובת אשה.

ס"א (קטע "והנה בנוגע").

בענין אם בזמן חז"ל דבר מסוים לא הי' שכיח, אבל עכשיו נשתנה ונהי' שכיח, האם דנין אותו מעתה.

י"ח, כ"ב סק"ב.

משא ומתן והכרעת רוב

עי' עוד בערך דיינים - שמוציאין כל אדם לפני המשא ומתן.

פרק זה בורר ע"ז סק"ב.

בענין למה צריכים ק"ו לומר שבדיני ממונות הולכים אחרי רוב דיינים ולא סגי בההיקש של משפט אחד.

כ"ו (קטע "אמנם אכתי").

שיטת הרמב"ם שבדיני נפשות היכא של"ה מחייבים ול"ה פוטרים ואחד אומר איני יודע, פוטרין אותו מיד בלי שידונו אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע ובלי שיוסיפו עוד אחד, ושיטת הר"ן ששפיר דנין ואם נשאר ל"ה ול"ה מוסיפין עוד אחד. ולגבי ממון כתב הרמב"ם דשפיר דנין אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע. רנ"ז, רע"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

דיני נפשות

בענין עינוי הדין, ע"י בערך עינוי הדין.

בענין עוד חילוקים בין דיני נפשות לדיני ממונות, ע"י בערך דיני ממונות.

בענין אם גר יכול לדון, ע"י בערך גרות.

כללי

בענין הא דאין דנין דיני נפשות אלא בזמן שיש סנהדרין בלשכת הגזית.

קט"ו.

בענין מנלן שהתחילת דין של דיני נפשות צריכה להיות ביום.

רכ"ו (קטע "והנה באמת").

בענין מנלן שהגמר דין של דיני נפשות צריך להיות ביום.

רכ"ו.

דברי המאירי שהטעם למה גומרים דיני נפשות ביום הרי זה משום שצריכים להמיתו ביום וא"כ אם יגמרו דינו בלילה יצטרכו לעשות עינוי הדין.

י"ג (קטע "ועיין לקמן בדף ל"ב"),

רכ"ו (קטע ראשון), רכ"ז (קטע

ראשון), רל"א (קטע אחרון).

בענין אם טעמם של רבנן שמצריכים ב' סופרי הדיינים הרי זה כדי שיהיו עדים או האם זה כדי שאם יטעה אחד מהם יוכיח השני עליו.

רמ"ט.

לפי רבי יהודה שמצריך ג' סופרי הדיינים, האם כל שלשתן מעכבים או האם בדיעבד סגי בתרי, והיכא שליכא אלא תרי האם הוא סובר כרבנן ששניהם כותבים בין דברי המזכין ובין דברי המחייבים או האם אחד כותב דברי המזכין ואחד כותב דברי המחייבים.

רמ"ט.

בענין אם מותר לדון בדיעבד גם אם אין ג' שורות תלמידים.

רמ"ט.

שבלי שני חזנין מותר לדון.

רמ"ט (קטע "אמנם").

בענין אין דנין שנים ביום אחד.

רכ"ח.

דעת רס"ג שלקבלת עדות של דיני נפשות סגי בג', ודעת הרמב"ן שצריכים כ"ג כמו הגמ"ד.

ו' (קטע אחרון), קנ"ז.

בענין אם יש דין של טענת בעל דין בדיני נפשות. ובענין אם מה שהדיינים טוענים בשבילו אין זה רק מדין לימוד זכות אלא משום דין טענה.

רי"ח.

בענין אם בדיני נפשות יש שלב של עשיית גמר דין, נוסף על מה שעומדים למנין.

פרק זה בורר ע"ו.

הסברא שהיכא שלא נוכל להורגו בהיתר על פי הגמ"ד, הרי זה גורם ששעם הגמ"ד פסול.

רל"ג סק"ב.

שיטת הרמב"ם שבדיני נפשות היכא של"ה מחייבים ול"ה פוטרים ואחד אומר איני יודע, פוטרין אותו מיד בלי שידונו אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע ובלי שיוסיפו עוד אחד, ושיטת הר"ן ששפיר דנין ואם נשאר ל"ה ול"ה מוסיפין עוד אחד. ולגבי ממון כתב הרמב"ם דשפיר דנין אלו כנגד אלו ועם זה שאומר איני יודע.

רנ"ז, רע"א (קטע "והנה עיין

ברמב"ם").

בענין היכא שהעידו שנים שנגמר דינו של פלוני בב"ד פלוני, האם זה נחשב שאנו פוסקים על ההוא פלוני פסק דין חדש של מיתה, או האם זה רק בגדר גילוי מילתא

שכבר נגמר דינו בהב"ד ההוא. ונפ"מ לענין
אם גם ידם של האחרונים מיקרי יד העדים.
רצ"ב.

בענין למה צריכים האחרונים להזכיר
"בב"ד פלוני", ושי"פלוני ופלוני עדין".
רצ"ג (קטע אחרון).

דברי הרמב"ם והחינוך שלא תבערו אש
בכל מושבותיכם הרי זה לאו שלא להעניש
בשבת. והוספת החינוך שזה כולל גם שלא
ידונו בשבת דהיינו שלא יצוו להעניש.
רל"ה*.

דברי התוספתא שרק דיני נפשות של מלך
בעי ב"ד של ע"א אבל לא מלקות ודיני
ממונות שלו.
קס"ג.

"לא תענה על ריב"

הסוברים שלא תענה על רב, הוא איסור
לחלוק על הגדול, והסוברים שאין איסור
רק שמתחילין מן הצד שמא לא ירצו
לחלוק על הגדול.
ר"ו.

הדרך שהאוסרים סוברים שבכל זאת תלמיד
מותר לענות משום שהלאו נאמר רק
להדיינים.

ר"ו (קטע "ועיין עוד בני").

הסוברים שגם לדיינים מותר לענות בשעת
משא ומתן כי הלאו נאמר רק על שעת מנין
(וכן לענין לחזור וללמד חובה, וע"ע להלן
כאן).

ר"ו (קטע "ועוד י"ל" ולהלן שם),
רכ"א סק"א.

הסוברים שבדרך שאלה שפיר מותר לענות.
ר"ו (קטע אחרון).

המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד בענין אם
האיסור שהמלמד זכות לא יחזור וילמד
חובה הוא בכלל השם של לא תענה על ריב.
ר"ו (קטע "ועיין ברמב"ם"),
(ר"כ), רכ"א סק"א.

בענין אם החיוב של פותחין לזכות ולא
לחובה הוא בכלל הלאו של לא תענה על ריב.
ר"ו (קטע "אמנם עיין"), ר"ח,
רכ"א סק"א.

המשמעות מדברי הרמב"ם שאין מחזירין
לחובה הוא בכלל הלאו של לא תענה על ריב.
ר"ט"ו (קטע "ברם" ולהלן שם).

בענין אם תלמיד המלמד חובה עובר בלא
תענה על ריב, ואת"ל שאינו עובר האם סוף
הדין שעד אינו מלמד חובה הוא כי לא עדיף
מתלמיד, אשר לפ"ז גם עד אינו עובר בלאו
אם הוא מלמד חובה (ורק לימוד זכות הוא
בכלל הלאו המיוחד בעדים שלא יענה בנפש
מהטעם שאמרו בגמ' דהיינו משום שהוא
נראה כנוגע בעדות כי אולי הוא מלמד זכות,
כי הוא ירא שמא יזום על מה שהעיד חובה),
או האם העד שפיר עובר בלאו.
רי"ט.

בענין מלמד זכות אינו חוזר ומלמד חובה:
האם כן הוא אפילו אם טעה בסוגיא
דעלמא, או בדבר משנה, או בדבר
שהצדוקים מודים בו.

רכ"א סק"ב (קטע "והנה עיין").

בענין יסוד הדין למה צריכים ב"ד נוטה.
כ"ה, כ"ו.

הסברא שיסוד הדין למה צריכים נטי' לרעה
על פי שנים אינו משום היותו דיני נפשות,
אלא משום שע"י חיוב מיתה הרי אנו
מוציאים את הדבר מחזקתו, וא"כ ה"ה לכל
היכא שרוצים להוציא דבר מחזקתו.

צ"ו.

הלנת דין

דברי היד רמה שאפשר לעשות הלנת דין
אחרי גמר דין.

רל"ב.

הדרך שיסוד הדין של הלנת דין הרי זה רק
השיעור עד כמה צריכים להפך בזכותו,
ונאמר בזה שצריכים להפך עד יום המחרת,
אבל לא נתחדש כאן שום קיום חדש של
מעשה הלנת דין לשם עצמו.

קמ"ט, ר"ה, רכ"ט.

דברי רש"י שאם אחרי הלנת דין הרי הדיין
עודו מחייב, רק ששינה את טעמו, הרי הוא
צריך לעשות הלנת דין פעם שני'.

ק"ג.

הדינים שנוהגים משום הצלה

בענין סנהדרין (ב"ד) שראו (שפתחו) כולן לחובה פוטרין אותו.

קמ"ט - קנ"א, ר"כ.

בענין היכא שפתחו כולם לחובה, דפוטרין אותו, האם מותר לאחד מהם לחזור וללמד זכות, אשר מעתה יחייבו אותו.

ר"כ.

הדרך שפותחים לזכות אינו רק משום הצלה, אלא יש לזה גם ילפותא, וממילא הרי זה גם בגדר גזיה"כ גם בלא טעמא דהצלה.

ר"ה, ר"ח.

הדרך שגם בנוגע להא שדיני נפשות מתחילין מן הצד, נתחדש לבסוף דין מסוים לשם עצמו, ולא רק דין של הצלה.

ר"ה.

הדרך שהיכא שבגלל הצלה נתחדש באמת דין מסוים חדש לשם עצמו, אז אפשר ללמוד מההיקש של משפט אחד שדין זה נוהג גם בדיני ממונות, אבל לא היכא שסוף הדין הוא רק קיום של והצילו העדה.

ר"ה.

המשמעות מדברי הרמב"ם שבדיני נפשות אם אחרי גמ"ד אמר אחד יש לי ללמד עליו זכות, ונראה להם הטעם, בתחילה סותרים את דינו אחרי ששומעים את הטעם, ורק אח"כ מתחילים לדון על דבריו, ולפ"ז אם אדם אחר הרג אותו אז, הרי הוא מתחייב עליו כי כבר אינו בגדר גברא קטילא (אלא שמשמע מדברי הרמב"ם שצריכים לכה"פ שיהי' נראה להם הטעם, כלומר ששמעו את הדברים, דרק אז סותרים את הדין, ולא סגי בזה שיאמר רק שיש לו ללמד עליו זכות).

רט"ו, רע"ו.

דברי רש"י שלאחר גמ"ד הרי הוא גברא קטילא ושוב אין לנו לחפש בזכותו ולהצילו.

רע"ח.

ביאור השאלה אם הסודר שמניפין בו והסוס שרץ ומעמידו הרי הם באים משלו או משל ב"ד.

רע"ח (קטע אחרון).

בענין היכא ששנים מהדיינים מזכים מטעם אחד מפסוק אחד, אשר בכה"ג מונין להם

שנים, האם יכול אחד מהם לחזור ולזכות אותו מאותו טעם אבל מפסוק אחר, אשר זה יגרום שנמנה אותם רק לאחד.

ר"כ.

בענין היכא ששנים מזכין מטעם אחד משני פסוקים, דאין מונין להם אלא אחד, האם יכול אחד מהם לחזור לחובה, דהא עי"ז אינו ממצט את מנין המזכין אבל הרי הוא מרבה את מנין המחייבים.

ר"כ.

בענין אין מושיבין בסנהדרין זקן וסריס ומי שאין לו בנים.

רמ"ה, רמ"ו.

שהיכא שיש לו בנים ונסתרס הרי הוא נשאר כשר.

רמ"ו (קטע ראשון).

הדרך שאם היו לו בנים ומתו הרי הוא נשאר כשר, אבל אם היו לו בנים ומתו ואח"כ גם נסתרס הרי הוא פסול. וזהו מה ש"סריס" בא להוסיף.

רמ"ו (קטע "ואפשר").

דברי השבות יעקב בשם הרשב"א בתשובה, וכן רבינו יונה, שגם אם בתחילה הי' בחור מעבירין אותו מדיני נפשות כשהוא מזדקן, ודלא כשט"מ בסוף ספר חמרא וחיי.

רמ"ו ובהערה השני'.

הדרך שזקן או מי שאין לו בנים פסול לדיני נפשות רק לכתחילה אבל לא בדיעבד, והדרך שהוא פסול גם בדיעבד, והדרך שאם הוא פסול גם בדיעבד הרי זה גורם שהוא פסול לכל דבר כי אין סומכים אלא מי שראוי לכל דבר, והדרך שצריכים ראוי לכל הדברים רק לכתחילה.

רמ"ו.

שאם רצה ללמד חובה על עצמו משתקין אותו כמו שעושים בהתלמידים.

רע"ח (קטע ראשון).

דיני שמים

בענין החיוב מדיני שמים שיש על האומר לחבירו להעיד עדות שקר או להזיק, עי' בערך שליחות, ובערך מסית - אין טוענין למסית.

דרכו של הקצה"ח שחיוב תשלומין מדיני

שמים, ועונש בידי שמים, הרי הם שני דברים נפרדים.

פרק זה בורר פ"ב (קטע "ומדברי הקצה"ח" ולהלן שם).

דברי המקנה שלכא שום חיוב תשלומין מדיני שמים אלא רק עונש לחוד, רק שהירא לנפשו ישלם כדי להפטר מן העונש.

פרק זה בורר פ"ב (קטע "ומדברי הקצה"ח").

דברי רש"י בב"מ שהיכא שחייב מדיני שמים מהני תפיסה.

ע"ה (קטע "ולכאורה יש ליישב").

דם

בענין אם דם חשיב בגדר בשר. ל"א.

בענין אם אומרים גם בדם שאין לינה מועלת בראשו של מזבח כמו שאומרים בנקטרים. רע"ד (קטע ראשון).

הודאת בעל דין כמאה עדים דמי כללי

בענין אם הודאת בע"ד מהני משום נאמנות מקרא דכי הוא זה (רש"י) או משום התחייבות.

פרק זה בורר ט"ו סק"ב.

דברי הקצה"ח שאם בשעה שהודה אינו מתחייב אין על זה שם של הודאת בעל דין ויכול לחזור בו לפני שנתחייב.

פרק זה בורר ט"ז*.

בענין אם חשיב הודאת בעל דין היכא שהוא מודה משום שהוא מאמין לאדם אחר.

פרק זה בורר ט"ו סק"ב.

שלא מהני הודאת בעל דין נגד פסק דין של ב"ד (עיי"ש הציור).

פרק זה בורר קכ"ד.

דברי רש"י שהטעם למה אם אמר אין לי ראי' ולאחר זמן הביא ראי' שאין זה כלום, הרי זה משום שחיישינן שמא זייף, ודברי הראשונים שמפרשים משום דחשיב הודאת בעל דין שאין לו ראי'.

פרק זה בורר קכ"ד.

בענין היכא שהתובע תבע רק הלואה אחת, ויש שני עדי אחד שמעידין כל אחד מהם

על הלואה נפרדת, או שאחד מעיד על הלואה ואחד מעיד על הודאה שהודה בתאריך יותר מאוחר, או שאחד מעיד על הודאה והשני מעיד על הלואה שלוח בתאריך יותר מאוחר, או שהם מעידין על הודאה אחר הודאה.

פרק זה בורר ק"י, קי"א (בענין הודאה אחר הודאה).

בענין היכא שהודה לפני השעה של ההלואה כי ה' בטוח שילוח לו, האם זה מיקרי הודאת בע"ד.

פרק זה בורר ק"י (קטע "והנה הרא"ש").

חזרה מהודאת בעל דין

בענין היכא שיש לו נאמנות לצד אחד אבל לא להצד השני, וכגון הודאת בעל דין, או אב שאמר קידשתי את בתי, האם אפשר לו לעקור את דבריו ע"י נתינת אמתלא שאומר טעיתי, ולמה צריכים לכה"פ שיהי' לו אמתלא.

פרק זה בורר מ"ג (קטע "ובחמדת שלמה" וקטע אחרון), פ'.

הודאה גמורה, אתם עדי, משטה אני בכ, טענת השבעה.

המחלוקת בענין אם מספיק לדין הודאת בע"ד בהודאה גמורה או האם צריכים בדוקא אמירת אתם עדי.

פרק זה בורר ע"ט.

בענין אם דרך הודאה גמורה מהני גם היכא שלא ראה בכלל את העדים.

פרק זה בורר ע"ט.

השיטה שאתם עדי מהני שלא בפני התובע, וכן שהודאה בפני התובע מהני גם בלא אתם עדי, והשיטה שצריכים שניהם.

פרק זה בורר ע"ג.

המחלוקת בענין אם אתה עדי מהני, דהיינו עד אחד, והכרעת החי' הר"ן בשם הר"ר דוד.

פרק זה בורר ע"ח.

בענין היכא שהודה שהוא חייב, והתובע אמר אתם עדי, והמודה שתק, האם זה נחשב הודאה אע"פ שלא אמר אתם עדי כיון שלא אמר "לא" או "להד"ם".

פרק זה בורר פ"ה.

הדרך שאם כבר הודה בהודאה גמורה

דברי הש"ך שלא אמרין הלכה כבתראי היכא שיש הבדלי מדריגות ביניהם כמו באמורא נגד תנא.

שע"ג *סקי"ג.

בענין אם באיסור דאורייתא שייך לומר שדבר מסוים הוא אסור אבל שאינו פסול בדיעבד.

נ"ג (קטע ראשון).

הדרך ששייך שב"ד יעשו פסק דין מספק. שע"ו.

בענין היכא שיש מחלוקת אם אדם מסוים עשה דבר שפוסל אותו לעדות משום רשע, האם צריכים להכריע בין המאן דאומרים לפי כללי איסור כי הרי זה ספק איסור דהיינו הלאו של לא תשית רשע עד שלא לקבל עד רשע, או האם צריכים להכריע לפי כללי דינים (כגון הכלל שהלכה כרב נחמן בדינים) כי הלאו הוא תוצאה מהעובדא שהוא פסול.

פרק זה בורר ל"ו.

הזמנה

כללי

בענין אם כשמזימים עדים הרי הם נחשבים בעלי דבר.

פרק זה בורר ל"ח.

בענין אם עד זומם מיקרי רשע דחמס.

פרק זה בורר מ"ז, מ"ח.

הטעמים למה עד פסול שהעיד והוזם אינו בכאשר זמם.

ס"ט סק"ב (קטע "ברם עי' בב"ק"), פרק זה בורר ק"ז (קטע "גם יש לתרץ").

"אין העדים נעשין זוממין עד שיגמר הדין על פיהם": גדר גמר דין לענין זה (הסברא שאפילו אם אח"כ נתברר שבאמת לא הי' גמר דין, אבל בכל זאת הרי הם נעשים זוממין כי מיקרי שהגענו למצב של נפש תחת נפש, ומספיק בכך).

ס"ט סק"ב, פרק זה בורר ל"ח* (קטע "וי"ל דהנה").

בענין היכא שמזימים שלא בפני הניזומים, האם נהי שאין מחייבים אותם בהעונש של כאשר זמם אבל הרי הם נפסלים.

שחייב "סכום מסוים", או מהני מה שהוא אומר דרך שיחה שהסכום הי' מאתים זוז, וכמה פרטי דינים בענין זה.

פרק זה בורר ע"א.

דברי הסמ"ע שגם עני יכול לטעון שהודה כדי שלא להשביע את עצמו.

פרק זה בורר ע"א.

בענין אם יכול לומר משטה הייתי כך כשלא היתה תביעה, או האם בכה"ג הרי הוא יכול לטעון רק טענת שלא להשביע את בניו.

פרק זה בורר ע"ב, פ', פ"ד סק"ב.

שהיכא שלא היתה תביעה, רק שהודה בפני עדים, ואח"כ אמר שלא הודה בפני עדים, והעדים מעידים ששפיר הודה, הרי הוא הוחזק כפרן, ולא אמרין שהודה כדי שלא להשביע את עצמו, ושלקן אינו זוכר.

פרק זה בורר פ"ד סק"ב.

בענין אם כמו שלא טענין טענת משטה הייתי כך הה"נ שלא טענין טענת שלא להשביע.

פרק זה בורר ע"ח.

בענין אם הטעם למה לא טענין משטה הייתי כך הרי זה כי עצם הדבר שהוא עצמו לא טען משמש כראי' נגד טענת זו, או האם הטעם הוא משום שדנין רק על פי הטענות שהוא עצמו טוען (חוץ מהיכא ששייך "פתח פיך לאילם").

פרק זה בורר פ"א, (פ"ד סק"א).

הוראה

עי' עוד בערכים: בית דין של עשרים ושלושה, דיינים סקי"ד, דיני ממונות סק"ח דיני נפשות, סמיכה, סנהדרין.

דברי הרמב"ן שחולק על דברי רה"ג וסובר שהיכא שיושבים בדין בתורת ב"ד ההלכה היא תמיד כמו הרבים, אבל היכא שאינם יושבים בדין, אלא שיש דעות שונות בהלכה מסוימת, נקטינן כרב האי גאון שבחריפים נגד רבים יעשה כמו שנראה לו, אלא שהני מילי היכא שהחריפים הם ג"כ כמה, ולא רק יחיד, כי אין ההלכה כיחיד כנגד רבים אפילו אם הוא חריף טפי, והוכיח כן מר"א בן הורקנוס. ע"ט.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "וכבר האריכו").

ביאורים שונים בהמחלוקת בין אביי ורבא אם עד זומם למפרע הוא נפסל או מכאן ולהבא הוא נפסל (וביאור עד זומם חידוש הוא).

פרק זה בורר ל"ח.

בענין אם הכוונה בלמפרע הוא נפסל היא דחשיב שנתברר עכשיו שהי' פסול כל הזמן רק שלא ידענו מזה, או האם הוי חלות דין של פסול למפרע.

פרק זה בורר ל"ח*.

בענין היכא שהזימו עדים שהעידו על אשה שמת בעלה, האם יש להם דין של עדים זוממין, או האם יש להם דין של עדים שהוכחשו (אשר לפ"ז הרי זה נשאר ספק אם מת בעלה או לא), וצדדי הספק.

פרק זה בורר ל"ח* (קטע אחרון).

בענין למה אמרינן שפסולי עדות דרבנן נפסלין רק משעת הכרזה משום פסידא דלקוחות, אבל פסולי עדות דאורייתא פסולים גם קודם הכרזה, הלא גם פסולי עדות דאורייתא פסולים רק מכאן ולהבא משום פסידא דלקוחות וא"כ מטעם פסידא דלקוחות הדין נותן שיפסלו רק משעת הכרזה.

פרק זה בורר ל"ט.

שבכל הזמה נכללת גם הכחשה.

פרק זה בורר מ"ב.

בענין מה שהביאו שהרמב"ם סובר שהיכא שע"י ההזמה נעשה גם הכחשה בגוף העדות, אין דנין דין הזמה אלא דין הכחשה.

כ"ג (קטע "ב. לקמן").

בענין אדם שפסול לעדות שהעיד ושיקר בעדותו, האם הוא לוקה משום לא תענה.

כ"ג (קטע "א. שמעתי מקשים").

בענין עדים שהעידו שאדם מסוים חייב מיתה והיו המזימים קרובים להבעל דין.

ע"ז (קטע "והנה לפי כל הנ"ל").

יכול להזימה

בענין אם הטעם למה התורה אמרה שצריכים יכול להזימה הרי זה כדי שיפחדו.

כ"ג (קטע "והנה סומכוס" ולהלן שם), קנ"ה.

בענין היכא שהעדות היא בגדר עדות שאי אתה יכול להזימה מחמת סיבה בגופו של העד, האם חשיב העד פסול בגופו משעת ראייתו או האם מיקרי רק שהגדה פסולה. ע"ו.

בענין אם פסול משום עשאא"ל היכא שאי אפשר להזים את העדים משום שהבעל דין הודה שאומרים אמת (המחלוקת בין סומכוס ורבנן בב"ק דף ע"ה ע"ב).

כ"ג (קטע "ועיין עוד בב"ק"), קנ"ה, רנ"ג (קטע "עוד הי' נראה").

דברי הנודע ביהודה שמיקרי אינו יכול להזימה עד שעונה על כל החקירות. ודברי הבית הלוי שגם בלא כל החקירות מיקרי יכול להזימה ע"י החקירה של איזה יובל או איזה שבוע וכדומה דהא יכול להזימם ע"י עמנו הייתם כל היובל או כל השבוע, רק שגזייה"כ היא שצריכים ז' חקירות.

ר"י (קטע "והנה לכאורה").

בענין אם צריכים שהי' אפשרי להזים את העדים באותו ב"ד שאמרו את העדות או האם סגי בזה שיכולים להזימם בב"ד אחר. ס"ט סק"ג.

בענין היכא שההזמה גופא מולידה את הסיבה למה מיקרי עשאא"ל, אבל לפני שהעיד היו כאן התנאים של "יכול להזימה", האם עדותו מהני או לא.

כ"ג (קטע "והנה יש עוד סברא" ולהלן שם), פרק זה בורר ק"ז (קטע "והנה לעיל בדף ג'").

הסברא דחשיב אינו יכול להזימה רק כשהוא משום סיבה בגוף העד או הגדתו אבל לא היכא דהוי משום סיבה צדדית כגון אין דנין עדים זוממין בזה"ז.

כ"ג (קטע "אמנם" ולהלן שם),

הסברא שהיכא שמותר להבעל דין לתפוס מן העדים אם יזמו, חשיב יכול להזימה, אפילו אם ב"ד עצמם לא יוכלו להוציא מהם.

ע"ה (קטע "ולכאורה יש ליישב").

השיטה שאין עד נעשה דיין משום דחשיב עשאא"ל (וממילא היכא שאין צריכים יכול להזימה הדין נותן שעד נעשה דיין).

כ"ג (קטע "מיהו העירוני"), ס"ט, פרק זה בורר ל"ח* (קטע "והנה תוס' לעיל בדף ט"ו").

השיטה שעד הקרוב לדיין פסול משום דהוי עדות שאי אתה יכול להזימה.

ס"ט סק"ג.

הסוכרים שבממון לא בעינן יכול להזימה מדאורייתא או לכל הפחות מדרבנן.

י"ג (קטע "אולם"), ס"ט סק"א, ע"ה (קטע ראשון), פרק זה בורר נ"ח, ק"ה, ק"ז (קטע "מיהו לפי"), ר"ז (קטע "אמנם עיין"), רנ"ג (קטע "עוד").

בענין אם בדיני קנסות בעינן עדות שאתה יכול להזימה.

ר"ז (קטע "אמנם מדברי הריב"ש"), רנ"ג (קטע "עוד").

בענין אם בדבר שבערוה צריכין עדות שאתה יכול להזימה, ודברי הנ"ב שבדבר שבערוה אין צריכים עדות שאתה יכול להזימה אפילו מדאורייתא.

ס"ד (קטע אחרון), ס"ט סק"א.

בענין שלאוסרה על בעלה על פי עדות צריכים דרישה וחקירה.

ס"ד (קטע "והנה לכאורה יש להוכיח" וקטע אחרון).

בענין אם עדים על דבר שבערוה צריכים דרישה וחקירה.

ס"ד (קטע "לכאורה יש להוכיח" קטע אחרון), ס"ט סק"א.

הקושיא למה עדי קידוש החודש שחיללו את השבת כדי לבוא ולהעיד כשרים ואינם נחשבים עדים שאי אתה יכול להזימם כי אם יוזמו הרי יוצא שחיללו שבת והיו פסולים לעדות.

כ"ג (קטע "א. שמעתי מקשים").

הקושיא שהיכא שאמרו "פלוני רבעני לאונסי" הי' צריך להיות נחשב עד שאי אתה יכול להזימו (עיי"ש הטעם).

כ"ג (קטע "ב. בסנהדרין").

הזמנה

בענין הזמנה מילתא

שכ"א.

בענין ההזמנה ששולחים לאדם לבוא לבית דין.

נ"ט.

(ספרי) המירס

בענין אם מותר לקרוא ספרי המירס.

ס"ח.

הפה שאסר הוא הפה שהתיר

בענין אם הכוונה בהפה שאסר היא למיגו רגיל של אי בעי שתק, או האם הוא כח חדש, וביאור הכח החדש.

פרק זה בורר קכ"ה.

בענין אם מהני היכא שאמר את החלק השני לאחר כדי דיבור מהחלק הראשון.

פרק זה בורר קכ"ה ("ועי' עוד").

בענין היכא שנתבטל הפה שאסר לאחר זמן ע"י שבאו עדים על החלק הראשון, האם אכתי מהני משום שנשאת הראי' שהוא אומר אמת ממה שלא שתק (ואין חוששין שמא לא שתק כי חשש שמא יבואו עדים על תחילת דבריו ולכן רצה שיהי' לו הפה שאסר).

פרק זה בורר קכ"ה (קטע "מיהו באמת" וקטע אחרון).

הפקר

דברי הרא"ש בב"ק שרק גדול הדור שקיבל רשות מנשיא או רשות גלותא, וכן טובי העיר שהמחוס רבים עליהם, יכולים להפקיר.

ל"ד (קטע "וי"ל דס"ל"), ש"ד סק"ג.

דברי הרמב"ם שכל דיין יכול להפקיר אבל רק כשזה לגדור פרצות הדת ולחזק הבדק או לקנוס גברא אלימא.

ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם"), ל"ח (קטע "והנה לכאורה"), ש"ד סק"ג.

הדרך שהרמב"ם סובר שריש גלותא וב"ד של ארץ ישראל יכולים להפקיר אפילו כשאינו לחזק פרצות הדת, ושרש"י סובר שנשיא וריש גלותא לא עדיפי בזה מכל דיין רגיל.

ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם").

בענין אם מה שמומחה דן את הבעל דין

בעל כרחו הרי זה בתורת הפקר ב"ד הפקר או האם זה בתורת פסק דין.

ל"ד, ל"ח (קטע "עב"פ").

בענין אם נשות נשיא ור"ג מהני לפטור את הדיין אם טעה משום שמעתה ברשות דן או האם מהני משום הפקר ב"ד הפקר.

ל"ב, ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם"), מ"ג סק"א.

הקדש

אמירתו לגבוה

בענין אם כשאדם מקדיש הרי הוא נותן את הממונות להקדש ואילו הקדושה היא תוצאה מהממונות, או האם להיפך (וכן יש לחקור דאולי המקדיש פועל את שני הדברים בדרך ישר).

פרק זה בורר צ"ד סק"א.

דברי החידושי הר"ן בדף מ"ז שהכוונה בהמיעוט של מעט הארץ פרט למומר היא רק שאם הקדיש חטאת בהיותו מומר הרי היא נשארת חולין, אבל לא באה לפסול את החטאת אם המיר דתו אחרי שהקדישה, ודלא כשיטת תוס' שם.

שי"ז (קטע "ועיין עוד בחידושי הר"ן" וקטע אחרון).

פדיון

שפדיון הקדש הוא ע"י שומת דיינים הדיוטות.

ו' (קטע "אמנם"), ס"א (קטע "ובאמת").

בענין אם השלשה שמאין בפדיון מטלטלין והעשרה שמאין בפדיון קרקע נחשבים בגדר ב"ד.

ז' (קטע "ונראה לומר"), קי"ז.

בענין אם אזלינן בהו בתר רובם או האם צריכים הסכמת כולם.

קי"ז.

שאחד מהם יכול להיות גוי.

קי"ז (קטע "והנה בפדיון").

המחלוקת בין רש"י והרמב"ם בענין מה עושים עם קדשי בדק הבית של אנשי עיר הנדחת לאחר פדיון, דרש"י סובר שהם נאכלין, והרמב"ם סובר שהם נשרפין.

שי"ד.

מעילה

בענין אם מה שאין מעילה במחובר הרי זה בגלל שקיבל שם של קרקע או האם מספיק בזה דחשיב מחובר לקרקע.

קי"ט (קטע "ועוד העיר").

בענין אם מה שאין מעילה במחובר הרי זה בגלל שקיבל שם של קרקע או האם מספיק בזה דחשיב מחובר לקרקע.

קי"ט (קטע "ועוד העיר").

בענין ענבים העומדות ליבצר ושער העומד ליגוז לענין מעילה, האם הם נחשבים מחובר או תלוש.

קי"ט.

השגחה

הרבה מקורות בחז"ל ובראשונים ובמפרשי המקרא בענין אם השגחה פרטית נוהגת גם כבעל חי ודומם. וכן בענין אם בנוגע לבני אדם ולישראל יש מציאות שהקב"ה משאיר את הדבר למקרי הטבע. וכן בענין שאפילו אם אינו משאיר דברים למקרים אבל בכל זאת האם על ידי הכח של בחירה אפשר לאדם להרע לעצמו או להזולת בלי שיהי נגזר עליו או על הזולת.

פתיחה לפרק חלק אות ח'.

התראה

בענין התראה בבן סורר ומורה, ע"י בערך בן סורר ומורה.

פסקו של הרמב"ם שהתראה היא להבחין בין שוגג למזיד אע"פ שהוא פוסק כחכמים שגם חבר צריך התראה.

רנ"ח, רס"ב.

בענין אם לפי רבי יוסי ב"ר יהודה שסובר שחבר א"צ התראה כי לא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, צריכים להודיעו לכה"פ שהוא חייב מיתה סתם (אבל אין צריכים להודיעו איזו מיתה).

ס"ז (קטע "ועיין בדף ע"ב" ולהלן שם).

ספיקת תוס' אם לפי רבי יוסי ב"ר יהודה צריכים בהתראת עם הארץ שיתיר עצמו

למיתה, וביאור ספיקם שלא יסור את הגמ' בדרך ע"ב.

רס"ב.

עוד בענין שיטת רבי יוסי ב"ר יהודה.

ס"ו (קטע אחרון).

דברי רש"י והרמב"ם שהמתרה צריך לומר לו "פרוש".

רנ"ח.

דברי הרשב"א בתוס' שצריכים התראה מפי העדים בשביל הכשירן של העדים עצמן, דצ"ע דלמא לא הוי אלא דין במעשה ההתראה לחוד.

ע"ג.

בענין מותרת לדבר חמור הוי מותרת לדבר קל.

רצ"ז סק"ב, שמ"ג.

בענין למה צריך להתיר את עצמו למיתה גם אחרי שכבר קיבל על עצמו את ההתראה.

ר"ס (קטע "והנה עיין במאירי" ולהלן שם).

שהטעם למה צריכים להודיעו באיזו מיתה הוא נהרג לפי רבי יהודה הרי זה משום דבעינן שיתיר את עצמו לאותה מיתה.

ס"ז (קטע ראשון ולהלן שם), ר"ס (קטע "ברם עיין").

שה"התיר עצמו למיתה" צריך להיות על פי ההתראה ולא מעצמו.

ס"ז (קטע "אמנם נראה").

הדרך שהתיר עצמו למיתה הרי היא חלק מעצם ההתראה, והביאור בזה.

ר"ס (קטע "והנה עיין במאירי" ולהלן שם).

שמזה יוצא שאע"פ שהטעם להודעת איזו מיתה הוא כדי שיתיר עצמו לאותה מיתה, אבל בכל זאת הודעת איזו מיתה חשיבא חלק מההתראה כיון שהתיר עצמו למיתה צריך להיות על פי ההתראה.

ס"ז (קטע "ולפי הנ"ל").

בענין אם גם הטעם למה לפי רבנן צריכים להודיעו לכל הפחות שהוא חייב מיתה סתם הרי זה משום דבעינן שיתיר את עצמו למיתה, או האם גם בלא"ה הרי זה חלק מההתראה כדי לעשותו מזיד גדול.

ס"ז (קטע "והנה יש לעיין" וקטע "ועיין בדרך ע"ב").

בענין למה צריכים קבלת התראה הלא ממילא משתמע כן שהרי הוא מתיר את עצמו למיתה.

רנ"ט, ר"ס (קטע "וע"ע בסמ"ג").

בענין למה אינו צריך לכלול בתוך הקבלת התראה גם את החיוב מיתה, דהיינו שהוא יודע שיתחייב מיתה.

ס"ז (קטע "והנה עיין לקמן" ולהלן שם), רנ"ט.

בענין המחלוקת אם רודף צריך התראה.

ס"ז (קטע "ועיין בדרך ע"ב ע"ב"), שמ"ט.

שאפילו אם רודף א"צ התראה אבל בכל זאת צריכים להזהירו, ובענין אם הטעם להנ"ל הוא משום שאם יכול להציל ע"י ההזהרה הרי זה כמו היכא שהוא יכול להציל באחד מאבריו.

ס"ז (קטע "והנראה לומר"), שמ"ח ובהערה השלישית.

בענין מסית אין צריך התראה.

ס"ו.

בענין למה אע"פ שמסית אין צריך התראה, אבל בכל זאת צריכים לומר לו היאך נניח ואילו במסית לשנים אין צריכים לומר כן.

ס"ו.

זכ"י

בענין זכ"י קטן בשביל עצמו, ע"י בערך קטן וקטנה - זכ"י.

זמן גרמא

שמצות תלי' נחשבת זמן גרמא כי היא נוהגת רק ביום.

רצ"ט (קטע אחרון).

דברי השל"ה שנשים פטורות מקידוש לבנה משום דהוי זמן גרמא. וקושיית ר' שלמה קלוגר בהגהות חכמת שלמה שאין כאן חסרון של זמן אלא שחסר בסוף החודש המציאות של לבנה בחידושה.

רס"ח.

זקן ממרא

הדעה שאין צריכים ב"ד בלשכת הגזית

בשעה שהוא מורה בעירו אלא בשעה שהוא שואל מהם, ודעה הפוכה שאין צריכים שיהיו בלשכת הגזית כשהוא שואל מהם אלא בשעה שהוא מורה בעירו.
רס"ד.

בענין אם צריכים לדון זקן ממרא בב"ד של ע"א.

רס"ה.

זקנים

ע"י עוד בערך שופטים.

בענין אם הזקנים שעלו להר סיני היו בגדר סנהדרין.

ה', ק"ו, קל"ג.

בענין מה ה"י סופם של הזקנים שעלו להר סיני.

ה' (קטע ראשון וקטע "ועיין בבמדבר רבה").

זריקה

דברי תוס' שאין מ"ד שסובר ששפיכת שיריים של חטאות חיצוניות מעכבת, ודחו את דברי ר"ת שיש מ"ד כזה.

כ"ט (קטע "והנה לפי מה").

בענין אם שפיכת שיריים של חטאות חיצוניות מכפרת.

כ"ט (קטע "והנה אם איתא").

בענין אם לפי המ"ד שסובר ששפיכת שיריים של פנימיות מעכבת הרי היא גם מכפרת.

כ"ט (קטע אחרון).

חובל

משמעות דברי רש"י ששמין את הנחבל כעבד עברי, ודברי הרא"ש ששמין אותו כעבד כנעני.

קי"ח.

בענין אם תשלומי נזק נחשבים הסכום של עצם האבר או האם הם כנגד אבדון המלאכה.

קי"ח.

שיטת הרמב"ם שנוק וצער ובושת הרי הם בגדר קנס.

י"ט, כ"ב סק"א.

הפסק של הרמב"ם שלרפוי ושבת מספיק בהדיוטות.
י"ט.

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולכזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך.
קפ"ג, שי"ב.

חזיר

ביאור מה שאמרו חז"ל שנקרא שמו חזיר כי עתיד הקב"ה להחזירו לישראל.

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע "והאור" וקטע "ובפני"ג").

חזן

שאינו לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

"ושני חזנין" (לענין שכדי להושיב ב"ד של כ"ג צריכים גם שני תושבי העיר כנגד שני חזנין).

רמ"ט.

חזקה

בענין חזקה נגד עד אחד, עיין בערך עד אחד - עד אחד נגד חזקה.

בענין חזקה במקום תרי ותרי, ע"י בערך עדות - תרי ותרי כשיש חזקה.

בענין חזקת מרא קמא, ע"י בערך חזקת מרא קמא.

בענין אם חזקה דמעיקרא מהני משום דחשיב בירוור או האם זה בגדר גזיה"כ של התנהגות במצב של ספק.

פרק זה בורר מ"ד בההערה השני'.

בענין אם מיגו מהני נגד החזקה של כל מה שתחת ידו שלו הוא (היכא שאינו ציור שנצטרך להוציא).

פרק זה בורר צ"ג.

חזקיהו המלך

בענין מה שגרר עצמות אחז אביו על גבי מטה של חבלים.

קפ"ג סק"ב, קצ"ג בההערה, שי"א - שי"ג.

המימרא של ר' הלל שאין משיח לישראל
כי כבר אכלוהו בימי חזקיהו.
פתיחה לפרק חלק י' סק"א.

חזקת מרא קמא

בענין אם עד אחד נאמן נגד חזקת מרא
קמא.

פרק זה בורר צ"ד סק"ב.

חזקת שלש שנים

השיטה שמהני רק מדרבנן.

פרק זה בורר י'.

חכמת יון

דברי הר"ב שמותר ללמוד חכמת יון בבית
הכסא (והבנת התיו"ט בדבריו דה"ה לספרי
מינים, ותמיהת הרש"ש על התיו"ט).
שס"ח.

חליצה

ע"י בערך יבום וחליצה.

חמיו, חמותו

בענין הערוה של חמותו, ואשת חמיו, ע"י
בערך עריות - חמותו ואם חמותו ואשת
חמיו.

ע"י עוד בענין אשת חמיו בערך מראית עין.

בענין פלגש חמיו, ע"י בערך פלגש.

בענין הפסול של אחי חמיו ואחי חמותו
לענין עדות, ע"י בערך עדות - פסול קורבה.

חמסן

דעת תוס' שחמסן דיהיב דמי אינו עובר
בלא תחמוד ובלא תגזול.

פרק זה בורר ל"א, ל"ב.

דברי הקובץ שיעורים שמה שאינו עובר
הרי זה דוקא אם נתן את הדמים לפני
שלקח את החפץ.

פרק זה בורר ל', ל"א.

חנוני

שאינן לו חלק לעוה"ב (לפי גירסת הגר"א).
שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק
ל"ו").

חנות

בענין שהסנהדרין גלתה לחנות: איפוא הי'
המקום שנקרא "חנות".

קי"ג סק"א (קטע "אמנם עיין
בלשו"ן) סק"ג.

חסד

דברי הרמב"ם שילפינן את הדין הכללי של
גמ"ח מואהבת לרעך כמוך.

ר"ל, רפ"ד.

בענין למה צריכים את האסמכתא של "את
הדרך זו גמילות חסדים" (ב"מ ל' ע"ב)
הלא יש מצוה דאורייתא של גמ"ח
מואהבת לרעך כמוך.

ש"ט סק"א (קטע "ונראה שיש
להוכיח").

בענין מה שאין חיוב של גמ"ח כלפי רשע.

ש"ט סק"א (קטע "והנה עיין"
ולהלן שם).

חצי שיעור

בענין חצי שיעור בגניבה וגזילה, ובמצות
השבה.

פרק זה בורר ל"ב.

בענין אם חצי שיעור בשר קרוש וחצי
שיעור שומן נימוח מצטרפין.

ל"א.

חרם

ע"י בערך נידוי.

חרש

ע"י בערך קטן וקטנה.

חתן וכלה

ע"י עוד בערך שבעת ימי משתה.

בענין אם יש מצוה נפרדת לכבד את החתן
והכלה, או האם הטעם הוא משום שע"ז
משמחים אותם.

קע"ז (קטע "אמנם נראה").

"המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק
לעוה"ב".

שנ"ד (קטע "עוד איתא").

בענין "יצא חתן מחופתו" למלחמת מצוה.

א' (קטע "והנה עיי"ש" וקטע

"והנה בנוגע" וקטע "ולפי דרכינו".

טבח

שאיין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

טומאה

בענין אם כדי לבאר למה שער וציפורן טמאים טומאת מת בשעה שהם מחוברים להמת, מספיק בזה שהם נחשבים מחוברים להמת, או האם צריכים שיהיו נחשבים חלק מהמת ממש.

קי"ט.

בענין המחלוקת אם שערו של מת שהי' עומד ליגזז מטמא טומאת מת.

קי"ט.

בענין אם הטעם למה ב' חצאי זיתים מב' מתים מטמא הרי זה משום שכל שטומאתן ושיעורן שוה מצטרפין כמו בחצי כזית בשר וחצי כזית ניצל, או האם אין צריכים צירוף כי הם שם אחד, דהיינו בשר המת, ואינם ב' שמות כמו חצי כזית בשר וחצי כזית ניצל.

ל' (קטע "אמנם צ"ע").

בענין אם חצי שיעור בשר קרוש וחצי שיעור שומן נימוח מצטרפין.

ל"א.

בענין מה שדם השרץ ובשרו מצטרפין אבל דם נבלה ובשרה אינן מצטרפין.

ל"א.

טומטום

בענין למה טומטום פסול לעדות.

פרק זה בורר מ"ג (קטע "ואולי").

המחלוקת בין הרמב"ם והרשב"ם בענין "טומטום שנקרע ונמצא זכר אינו נעשה בן סו"מ", האם הכוונה היא שצריכים שיהי' בן ולא טומטום משעה שנולד (רשב"ם), או האם סגי משעת התראה.

שכ"ט.

טוען טענת גנב

הטעם שכתב האור שמח למה הוא משלם כפל רק אם נשבע.

פרק זה בורר ל"א בההערה השני'.

טענה

בענין אם יש דין של טענת בעל דין בדיני נפשות.

רי"ח.

בענין אם הטעם למה בעל דין שטוען שיש לו ארבעה עדים "צריך לברר" הוא משום שאם אינו מברר הרי הוא מיחזי כרמאי, או האם הוא משום דהוי כהודאת בעל דין שאם אין לו ארבעה עדים הרי בעל דינו צודק.

פרק זה בורר ט' סק"א, י'.

בענין אם הטעם למה אינו יכול להביא עדים או שטר לאחר שאמר שאין לו (בדף ל"א ע"א), הרי זה משום הודאת בעל דין, דהוי כאילו הודה שאם יבואו עדים הרי הם שקרנים, וכך שהשטר הוא מזויף, או האם גם בלא הודאת בעל דין הרי אנו חוששים שמא שכר את העדים.

פרק זה בורר קכ"ד.

דברי תוס' בב"ק דף ח' שהיכא שאמר אין לי ראי', נהי שהוא אינו יכול להביא ראי', אבל אם יש שני בעלי דינין, השני שפיר יכול להביאה, אבל היכא שאין בעל דין אחר, אין אדם זר יכול להביאה.

פרק זה בורר קכ"ד.

הדרך שהטעם לומר שברי עדיף הוא כי סוף דינו של מוחזקות הוא רק הסברא של "דכאיב לי" כאיבא אזיל לבי אסיא" (אבל אין להמוחזק כח חיובי), וברי נגד שמא הוא מספיק חזק כדי להוציא מסברא זו.

פרק זה בורר מ"ד בההערה השלישית.

טענין

בענין אין טוענין למסית, עי' בערך מסית.

טעמים למה בדיני נפשות טענין משא"כ בדיני ממונות (כשלא שייך פתח פיך לאלם).

פרק זה בורר פ"א (קטע "ולפי זה ניהא" ולהלן שם).

הדרך שמה שהדיינים טוענים בשבילו בדיני נפשות אין זה רק מדין לימוד זכות אלא משום דין טענה דב"ד נעשים הטוענים שלו.

רי"ח (קטע "אמנם מה").

דברי הירושלמי שרב הונא הי' מודיע להבעל דין את העובדא שיש לו טענת זכות כשלא הי' מבין כן מעצמו, ודברי הראשונים על זה.

פרק זה בורר פ"א בההערה הראשונה.

בענין אם כוונתו שלא טענין טענת משטה הייתי בך הה"נ שלא טענין את הטענה שהודה כדי שלא להשביע את בניו.

פרק זה בורר ע"ח.

בענין אם הטעם למה לא טענין משטה אני בך הרי זה כי עצם הדבר שהוא עצמו לא טען כן הרי זה משמש כראי נגד טענת משטה הייתי בך, או האם הטעם הוא משום שדנין רק על פי הטענות שהוא עצמו טוען (חוץ מהיכא ששייך פתח פיך לאילם).

פרק זה בורר פ"א.

טריפה

בענין אם ממעטים "מאתך בדומין לך" שטריפה פסול לרון.

קמ"ג סק"ב.

יבום וחליצה

בענין מנין שבת פוטרת את אמה מיבום. **שכ"ט.**

בענין גררי מאמר לפי ב"ש לפי הלשון בגמ' שהוא קונה קנין גמור: האם היא חייבת מיתה משום אשת איש אם זינתה. וכן האם מאמר נחשב סוג חדש של אישות ולא האישות של פרשת כי יקח איש אשה. **קפ"ז (קטע "והנה עיין ברמב"ן").**

בענין צרת ממאנת.

פרק זה בורר ל"ח * (קטע "והנה יש להביא דוגמא").

שלחליצה סגי אפילו מדאורייתא בג' הדיוטות.

ו' (קטע "אמנם"), ס"א (קטע "ובאמת").

יהודה (השבט)

בענין שמלך צריך להיות משבט יהודה, עי' בערך מלך - הכשרים למלכות, והתנאי של יהודה ושל בית דוד.

בענין שריש גלותא צריך להיות מיהודה,

עי' בערך ריש גלותא.

בענין שהנשיא צריך להיות מיהודה, עי' בערך נשיא התנאי של יהודה.

יהויקים המלך

בענין מה שזקנו של רבי פרידא מצא גולגלתו של יהויקים המלך ולא זרקו משום ש"מלכא הוא ולא איכשר לזילזולי ביי".

קפ"ג סק"ד.

דברי הירושלמי שמגלה פנים בתורה, שאין לו חלק לעוה"ב, הוא מי שעובר עבירות בפרהסיא כיהויקים בן יאשיהו וחביריו. **שנ"ד בההערה הששית.**

יהושע

בענין הדין מלך של יהושע.

קפ"א * (קטע "ועכ"פ דברינו").

בענין קירון עור פניו כפני לבנה.

פתיחה לפרק חלק ו' **סק"ג (קטע "והנה מדבריי").**

הדרך שגם יהושע הוא במקום שבעים ואחד, כמו שמשא הוא במקום שבעים ואחד. **קכ"ז.**

יהרג ובל יעבור

שיטת הרמב"ם ותוס' שאם עבר ולא מסר עצמו להריגה הרי הוא פטור מעונש מיתה, ודעת הריב"א שאם הי' בפרהסיא חייב מיתה. **שנ"ג*.**

"קסבר רבי מאיר העדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תיהרגו, יהרגו ואל יחתמו שקר", ובענין היכא שמאנסים אותו לעבור על שאר עבירות שבין אדם לחבירו. **קע"ט בההערה.**

דברי הרמב"ם ועוד, שאם אונסין אותו לכפור במציאות ה' או באחדותו, חייב ליהרג. **פתיחה לפרק חלק ג'.**

דברי הריטב"א שחייב למסור נפש אם אונסין אותו לעבור עבירה מתוך כפירת נתינתה מהקב"ה.

פתיחה לפרק חלק ג' (קטע אחרון).

הדרך שיש חיוב של יהרג ובל יעבור על

כפירה באחד מעיקרי הדת משום דמיקרי אבירוייהו דעבודה זרה.
פתיחה לפרק חלק ג'.

יואב בן צרוי

בענין מה ששלמה הרג את יואב משום מורד במלכות (דף מ"ט ע"א ותוס' שם):
האם הי' נחשב מורד בדוד או מורד בשלמה.

רל"ט בהערה השלישית (קטע "ועי' גם"), שכ"ב (קטע אחרון).

יוחסין

הסוברים שאע"פ שמשפחת האם אינה קרוי' משפחה אבל משפחת האם שפיר קרוי' משפחה היכא שאין משפחת האב כלל, או היכא שאין משפחת האב באותה מדה של קורבה כמו משפחת האם, או שיש משפחת האב רק שאין ידם משגת לפדות. פרק זה בורר נ"ב (קטע "מיהו באמת"), שכ"ז.

יום טוב

ביאור "כל המועדים עתידים ליבטל חוץ מפורים ויום הכיפורים".
פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג.
הדעה ש"חוץ מיום הכיפורים" כולל גם ראש השנה, דגם ראש השנה לא יתבטל.
פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע "ובפי"ג").

שיטת הר"ח שצריכים להזכיר קידוש מועדות בשעה שמקדשים את החודש (ודלא כשיטת הר"ש), דהיינו לומר שהמועד יהי' "ביום זה המקודש". וחקירה האם דבר זה הוא דין נפרד, או האם הוא חלק ממה שמקדשים את החודש דצריכים לקדש את החודש בהדי מועדיו.
צ"ד.

בענין אם כדי לצאת ידי שמחת יום טוב צריכים לאכול כזית בשר או כביצה.
של"ב.

בענין אם יוצאים ידי שמחת יום טוב ע"י בשר עוף, או לא כי אינו משמח. ואם אין יוצאים, האם סגי ברוב כזית או כביצה בשר בהמה ואז יכולים להשלים את הכזית

או הכביצה עם בשר עוף, כדרך שאצל בן סורר ומורה סגי ברוב טרטימר בשר בהמה ויכול להשלים בבשר עוף.
של"ב.

יום כיפור

ביאור "כל המועדים עתידים ליבטל חוץ מפורים ויום הכיפורים".

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג.

הדעה ש"חוץ מיום הכיפורים" כולל גם ראש השנה דגם ראש השנה לא יתבטל.

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע "ובפי"ג").

יוסף

ביאור "וישמע ראובן ויצילהו מידם".

פתיחה לפרק חלק ח' סק"ח.

ביאור "התחת אלקים אני".

פתיחה לפרק חלק ח' סק"ט.

יחוד

ישוב על דברי רש"י במס' שבת שאסור להתיחד עם אשתו נדה.

רנ"א.

ילפותות

כללים שונים

בענין "בענין קרא כדכתיב".

ר"צ, רצ"א, רצ"ג, של"ו.

בענין "עירוב פרשיות כתוב כאן".

ח' סק"ב, ט', י"א, י"ב.

בענין אם אפשר להוציא מהפסוק לאו או עשה אפילו אם צריכים את הפסוק לעיקר הדין.

ק"ב.

בענין המדה של "דבר שהי' בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא": האם היא מועלת אפילו כשיש לפרוך פירכא שאולי רק בהדבר שיצא מן הכלל הרי הדין כך.

רע"ב סק"א (קטע "מיהו עיין במכילתא").

בענין אם אביי שסובר עד זומם למפרע הוא נפסל אינו סובר את הסברא שאמר רבא של "חידוש הוא ואין לך בו אלא

חידושו" אלא שפיר אפשר ללמוד מחידושו.
פרק זה בורר ל"ח (קטע "ונראה
לומר").

**מה מצינו, גזירה שוה, איסורא
מממונא, היקש, טעמא דקרא**

בענין אם מילתא דאתיא במה מצינו טרח
וכתב לה קרא.

ר' סק"א (קטע אחרון).

שיטת הרמב"ם שאין עונשין מגזירה שוה.
של"ט (קטע "וע"ע" וקטע אחרון).
שאיסורא מממונא לא ילפינן.

ש"ט סק"א (קטע "אמנם יתכן").
המחלוקת בין רש"י ותוס' אם אדם דן
היקש מעצמו.

כ"ב (קטע אחרון).

הדעה שמילתא דאתיא בגזירה שוה טרח
וכתב לה קרא.

רס"א.

הדעה שמילתא דאתיא בגזירה שוה לא
טרח וכתב לה קרא.

רס"א.

שתי דעות בתוס' בב"ק דף ג' בענין הא
שהיכא שאפשר להיקש לחומרא ואפשר
להיקש לקולא, לחומרא מקשינן, האם הטעם
למה מקשינן לחומרא הוא משום שמספק
צריכים ללכת לחומרא או האם מקשינן
לחומרא בתורת ודאי כי כך היא המדה.

י' בההערה.

בענין אם הדברים שהוקשו למשפט הוקשו
להוראות והלואות או האם הוקשו להמשפט
של גזילות וחבלות משום שלחומרא מקשינן.
י'.

דברי התירו"ט שלכו"ע דרשינן טעמא דקרא
כשאין יוצא מזה נפ"מ לדינא.

שפ"ח.

ההיקש של משפט אחד

בענין ההיקש של משפט אחד.

י"א, י"ב, י"ג, ט"ו, כ"ו, פרק זה
בורר קי"ז, ר"א, ר"ה, ר"ז (קטע
"אמנם עיין"), ר"ט, רנ"ג (קטע
"ולכאורה נראה"), ער"ב סק"א
(קטע "וע"ע בערל"נ").

היסוד שההיקש של משפט אחד אינו בא
להקיש ממון לנפשות, אלא הרי הוא בא
לומר שבאמת ליכא טפי ממשפט אחד,
אבל היכא שבעל כרחך אשכחן שב' סוגי
משפט הם, לא נאמר שילפינן להו אהדדי.
י"ג.

הדרך שלגבי דיני הב"ד לא נאמר ההיקש
של משפט אחד, כי בע"כ יש שני סוגים
של ב"ד, דהיינו ב"ד של ממון וב"ד של
נפשות.

י"ג (קטע "והנה לכאורה" ולהלן
שם).

הדרך שחלוקים הם ד"מ וד"נ גם בעצם
השם דיין, וממילא גם על זה לא שייך
בההיקש של משפט אחד.

י"ג (קטע "ברם הנ"ל").

הדרך שההיקש של משפט אחד לא קאי על
הלאוין של הדיין, אלא יתכן שהדיין עובר
על לאו מסוים בדיני ממונות אבל לא בדיני
נפשות, וכגון הלאו שלא לקבל עד קרוב
(מיהו מוני המצות כללו גם ד"מ בתוך
הלאו שלא לחתוך את הדין על פי עד אחד
אע"פ שהלאו כתוב בד"נ).

ט"ו.

בענין למה צריכים ק"ו כדי לומר שבדיני
ממונות הולכים אחרי רוב דיינים ולא סגי
בההיקש של משפט אחד.

כ"ו (קטע "אמנם אכתי" ולהלן שם).

ירבעם

בענין שאין לירבעם חלק לעוה"ב.

שנ"ז.

בענין אם ירבעם הי' חייב לכבד את
רחבעם.

שע"א.

ירושא

הביאור בדעת הרא"ש שהיכא שהוא נחשב
ירוש ישיר להמת, וכגון אח, א"כ אפילו אם
יש קרוב יותר קרוב ממנו וכגון אבי המת
או בן המת, בכל זאת גם הוא נקרא בגדר
ירוש, אבל היכא שהירושא היא בדרך
משמוש, אז אינו נקרא בגדר יורש של המת
כל זמן שהאמצעי חי.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "והנה עיין בקובץ הערות").
בענין שהכותב קרקעותיו לבנו אין ענבים העומדות ליבצר בכלל.
ק"ט (קטע "והנה ביישוב" ולהלן שם).

בענין אם משמוש הוא ירושה בקבר ממש, או האם השלישי עומד במקום השני לירש מן המת.

פרק זה בורר נ"ג.

בענין "מכח אבוב דאבא קאתינא".

פרק זה בורר נ"ג.

הילפותות שהאב יורש.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "וכעין הצדדים").

דברי הרמב"ן שירושת האב הוא משום שקורבתו שוה לקורבת הבן והרי ידעין שכן שפיר יורש.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "וכעין הצדדים").

בענין אם ירושת האב היא ירושה ישירה או האם היא משום משמוש האב בקבר.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "והנה עיין בקובץ הערות" ובהערה שם).

דברי הש"ט מ בשם הראב"ד שכן האב אינו יכול לומר מכח אחוה דאבא קאתינא.

פרק זה בורר נ"ג.

הסוברים שאע"פ שמשפחת האם אינה קרוי משפחה אבל משפחת האם שפיר קרוי משפחה היכא שאין משפחת האב כלל או היכא שאין משפחת האב באותה מדה של קורבה כמו משפחת האם, או שיש משפחת האב רק שאין ידם משגת לפדות.
פרק זה בורר נ"ב (קטע "מיהו באמת"), שכ"ז.

ירושלים

שיש דין מיוחד שבירושלים ימלוך רק זרע דוד.

שע"א (קטע "ובחידושי").

בענין הא דאין מוסיפים על העיר ועל העזרות אלא ע"פ ב"ד של ע"א: מאיפוא ילפינן כן.

ה' (קטע ראשון).

בענין אם צריכים להם משום השם ב"ד

שלהם או האם צריכים אלו שממונים על כל דבר שבקדושה, רק שהממונים הם ב"ד הגדול של ע"א.

ה' (קטע "והנה יש לדחות"), ז' (קטע "ונראה לומר").

בענין הא דילפינן ממשה שצריכים ש"מוסיפים על העיר ועל העזרות" יהי על פי מלך.

ק"פ.

וכן על פי נביא.

ק"פ.

ירושלמי

מהות הירושלמי: דברי הספר "דורות הראשונים" שהירושלמי לא נערך, ודברי הקובץ הערות שנוקט ששפיר נערך.

שע"ג* סק"ט סק"י.

בענין למה הבבלי יכול לחלוק על הירושלמי.

שע"ג* סק"ח סק"ט סק"י.

בענין אם הירושלמי יכול לחלוק על התוספתא.

שע"ג* סק"ז.

דברי הרי"ף שההלכה היא כהבבלי נגד הירושלמי משום שהלכה היא כבתראי.

שע"ג* סק"י.

כבוד הבריות

הדעה בהראשונים שהכוונה בזקן ואינו לפי כבודו בקרא דוהתעלמת אינה לזקן שקנה חכמה ומשום כבוד תורתו, אלא הכוונה היא לזקן בעלמא שהוא מכובד בעיני הבריות ומשום כבוד הבריות, ודעת הרא"ש שהכוונה היא לזקן שקנה חכמה ומשום כבוד תורתו.

קס"ה (קטע "והנה יש" וקטע "ומעתה").

שני תירוצים בתוס' בענין אם כבוד הבריות דוחה איסורים דאורייתא בשו"א"ת רק במקרה של בזיון גדול או האם אפילו בסתם בזיון כמו שמצינו לענין ממון שלזקן ואינו לפי כבודו מותר להתעלם מאבידה אע"פ שלהשיב אבידה אינו בגדר בזיון גדול.

ש"ט סק"א (קטע "אמנם יתכן").

בענין שבהדין של כבוד הבריות נאמר רק דין של פטור אבל אינו חייב להקפיד על כבוד הבריות שלו.

קס"ה (קטע "והנה לשון").

בענין שנאמרו שני דינים בנוגע להחויב לכבד כהן גדול ומלך ות"ח, א', דין אחד של כבוד כהן גדול וכבוד מלך וכבוד ת"ח, ודין שני שהכבוד הבריות שלהם הוא יותר גדול.

קס"ה.

בענין אם הטעם למה הם פטורים מלהעיד הרי זה משום הדין המיוחד של כבוד מלך וכבוד כהן גדול, או האם זה משום שהכבוד הבריות שלהם הרי הוא יותר גדול, וכן יש לדון כהנ"ל בנוגע למה שתלמיד חכם פטור מלבוא לדון בפני ב"ד דזוטר מיני'.

קס"ה (קטע "ולכאורה" ולהלן (שם)).

כהונה

כללי

בענין הלאו על נטילת כהנים ולוים נחלה בארץ, עי' בערך ארץ ישראל - איסור נטילת שבט לוי חלק בארץ ישראל.

בענין שאין מושחין כהנים להיות מלכים. ל"ו סק"א (קטע "וע"ע ברמב"ן"). בענין מה שצריכים להושיב כהנים ולוים בב"ד הגדול: האם לכתחילה מספיק במקצת כהנים ולוים, או האם צריכים לכתחילה שכולם יהיו כהנים ולוים, וכן האם צריכים לכתחילה גם כהנים וגם לוים (אבל בדיעבד הרי אפילו אם כולם ישראלים הרי זה כשר). קמ"ד.

בענין מה שאין נותנין מתנות כהונה לכהן עם הארץ או לכהן שאינו מודה בעבודה, וכן בענין דין מתנות לוי' לענין זה.

שס"א, שס"ב.

בענין מה שכתב הרמב"ם שאם כהן נטמא לקרובו לאחר סתימת הגולל הרי הוא לוקה, ואילו בנוגע להרוגי ב"ד ושפירשו מדרכי ציבור והנפלים והמאבד עצמו לדעת כתב שאין כהן מטמא להם אבל לא כתב שלוקה.

ש"ה.

דברי הרמב"ן והראב"ד שמדרכין אסור לכהן לגדל פרע בזמן שבית המקדש הי' קיים אפילו אם אינו נכנס, ודעת הרמב"ם בזה.

קצ"ז.

בענין אם הדין של וקדשתו הוא ביסודו דין כבוד השי"ת, או האם הוא דין כבוד לקדושת הכהונה, או האם הוא הכנה וכניסה לעבודה, דמה שהוא מורם מעם קובע שהוא מיוחד לעבודה.

קע"א סק"ב.

בענין וקדשתו כלפי כהן בעל מום.

קע"א סק"ב.

המחלוקת בין הרמב"ם והמרדכי בענין אם כהן הדייט יכול למחול על כבודו.

קע"א סק"ב סק"ג.

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאפילו מי שיכול למחול על כבודו (כמו כהן למ"ד שכבודו מחול) אינו יכול למחול על בזיונותו.

מ' (קטע "גם י"ל שבתוך"), קע"א סק"א (קטע אחרון), קע"ה (קטע "ברם אולי").

כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו

שיטת הרמב"ם והטור שכהן שכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, אפילו אם הרג בשוגג.

רל"ה סק"א.

שיטת הראב"י שכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו דוקא אם הוא מפורסם להרוג ומועד לכך.

רל"ה סק"ב.

שיטת רבינו שמחה שכהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו דוקא אם הוא עומד עוד במרדו ולא עשה תשובה.

רל"ה סק"ב.

הדרך שהי' רק איסור לכתחילה לישא את כפיו אבל בדיעבד אם בירך חלה הברכה.

רל"ה סק"ד.

הדרך שאין הברכה חלה.

רל"ה סק"ה.

בענין אם לא ישא את כפיו גם אם הרג באבר אחר ולא עם ידיו.
 רל"ה סק"ו.
 בענין אם הרמת ידיו בשעת הברכה מעכבת.
 רל"ה סק"ה.

כהן גדול

בענין הדין של כהן גדול לענין גלות, עי' בערך גלות.

(דברי הגרי"ז שמה שצריכים סנהדרין הגדולה במינוי כהן גדול אין זה משום השם ב"ד שלהם אלא מפני שהם הממונים על הדברים שנוגעים לכל כלל ישראל.
 פ"ז.)

שהדין של גדלהו משל אחיו אינו נוהג רק בכהן גדול אלא הרי הוא נוהג גם במלך ובנשיא ובראש ישיבה וכדומה.

קע"ה (קטע "ואולי י"ל" ולהלן (שם).

בענין שבכהן גדול נאמר שגם הוא עצמו חייב לכבד את עצמו (משא"כ במלך לא נאמר חיוב כזה).

קנ"ח, קע"א בההערה.

בענין שיש דין מיוחד של כבוד כהן גדול מהא דכתיב והכהן הגדול, וכן יש דין שני שהכבוד הבריות שלו הוא יותר גדול.

קס"ה (קטע "ומעתה" ולהלן (שם).

בענין אם הדין המיוחד של כבוד כהונה גדולה הוא לכבד את הגברא או לכבד את מדריגתו.

קע"א סק"ג.

בענין דברי רבי יהודה ורבנן בענין אם כהן גדול יכול למחול על כבודו.

קע"א סק"ג, קע"ה (קטע "ואולי י"ל" וקטע "ברם אולי").

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאפילו מי שיכול למחול על כבודו (כמו כהן גדול למ"ד שכבודו מחול) אינו יכול למחול על בזיונות.

מ' (קטע "גם י"ל שבתוך"), קע"א סק"א (קטע אחרון), קע"ה (קטע "ברם אולי").

בענין אם הטעם למה הוא פטור מלהעיד הרי זה משום הדין של כבוד כהן גדול, או

האם זה משום שהכבוד הבריות שלו הרי הוא יותר גדול.

קס"ה (קטע "ולכאורה" ולהלן (שם).
 שכהן גדול מעיד באיסורין משום שאין חכמה וגו' נגד ה'.

קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בד"ה" וקטע "ואולי").

דברי הרמב"ם שמה שמבואר בגמ' שכהן גדול מעיד רק עדות על המלך הכוונה היא שהוא מעיד רק בפני ב"ד הגדול, ודברי הלח"מ דהיינו משום שזילא לי' מילתא להעיד לפני ב"ד של כ"ג אפילו אם העדות היא למלך.

קס"ג.

דברי המאירי ש"מעיד לבן מלך" איירי בלפני ב"ד הגדול.

קס"ג.

דברי הקרית ספר שמה שכהן גדול אינו מעיד משום כבודו הרי זה רק מדרבנן ולכן אם אין עד אחר הרי הוא מעיד.

קס"ד.

בענין אם נאמר דין של משוח שעבר גם במרובה בגדים או האם רק במשוח בשמן המשחה.

קס"א (קטע אחרון).

גירסת הקרית ספר שכדי להלקות כהן גדול על עבירה שעבר צריכים פסק דין של ב"ד של ע"א.

קנ"ט, קס"ב.

שיטת הרמב"ם בסה"מ שמה שכהן גדול אינו יוצא אחר המטה הרי זה דין תורה מהא דכתיב ומן המקדש לא יצא. ושיטתו בספר היד ושיטת הרמב"ן שהוא רק דין דרבנן (שמא מפני גדולתו לא ימנעוהו מלטמא ויעבור על הלאו של טומאה, וגם משום שטומאתו היא הפסד גדול לכלל ישראל [רמב"ן]), ושהפסוק איירי במניח עבודה ויוצא.

קס"ו, קס"ז.

המחלוקת בין רש"י והרמב"ם בנוגע להלאו של ראשו לא יפרע, מהו השיעור של פריעה. קצ"ה.

גדרי כהן גדול מסתפר מערב שבת לערב שבת.

קצ"ד (קטע אחרון), קצ"ה.

כופר

משמעות דברי תוס' בריש מכילתין שכופר הוא קנס.
ו' (קטע ראשון).
דברי תוס' שצריכים לדון כופר בכ"ג דיינים.
קנ"ד.

כיבוד אב ואם

בענין "למען יאריכון ימיך"
פתיחה לפרק חלק ט' (קטע אחרון).
שכבוד הוא במעשים חיוביים ומורא הוא ע"י שוא"ת.
קצ"ג (קטע "והנה עיין ברמב"ם).
דברי הרמב"ם ש"לא יקראנו בשמו" הרי זה בכלל מילי דמורא ושנוהג אפילו לאחר מותו.
קצ"ג (קטע "ולכאורה יש להוכיח").
בענין אם מותר לו ללבוש מלבושי כבוד של אביו.
קצ"א (קטע אחרון).
דברי התוס' ר"י הזקן שמילי דמורא אינם נוהגים לאחר מיתת האב.
קצ"ג.

הסברא שבזיון ומקלה שפיר שייך גם לאחר מיתה.

קצ"ג (קטע "ולכאורה יש להוכיח") ובהערה שם.

הדרך שאב שמחל על כבודו כבודו מחול משום שהדין כבוד הוא חיוב אישי להגברא, דהיינו לאביו, ואינו חיוב כלפי שמיא או חיוב לכבוד מעלה מופשטת מסוימת.
קצ"א סק"א.

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאע"פ שאב יכול למחול על כבודו אבל על בזיונות לא מהני מחילה.

מ' (קטע "גם י"ל שבתוך"), קצ"א סק"א (קטע אחרון), קצ"ה (קטע "ברם אולי").

בענין כיבוד אב כלפי אביו רשע: שיטת הרמב"ם שחייב בכבוד אביו רשע, ושיטת הטור שפטור.

קפ"ג, שי"ב.

בענין אם מודה הרמב"ם באפיקורס ורשע גמור.

קפ"ג סק"א (קטע "מיהו ראיתי" ולהלן שם), סק"ב (קטע "ודע"), סק"ג, סק"ד.

בענין אם הרמב"ם מחייב לכבד אביו רשע רק מדרבנן.

קפ"ג סק"א (קטע "והנה אם נאמר"), סק"ב.

בענין אם הרמב"ם מודה שלאחר מיתתו פטור מלכבד אביו רשע.

קפ"ג סק"ב, סק"ד.

שגם הטור מודה שאסור לבזותו, ובענין אם זה איסור דאורייתא או דרבנן.

קפ"ג סק"ב.

שיטת תוס' והריטב"א שמתירין לבזותו.

קפ"ג סק"ב.

השיטה שאם כבר התחיל לקיים מצוה לא יפסיק אפילו למצוה שאי אפשר להעשות ע"י אחרים כי עוסק במצוה פטור מן המצוה.
ס"ג בההערה השני'.

בענין אם מלך חייב לכבד את אביו.

קע"ז (קטע "מיהו העירוני").

כיבוש

בענין הגדר של כיבוש יחיד ומה הוא הדבר שגורם שאינו נחשב כיבוש רבים: דעת רש"י מפני שהיחיד כובש לעצמו, ודעת תוס' מפני שנכבש לפני שכבשו את כל ארץ ישראל.

קפ"א* בההערה השלישית.

בענין היכא שנכנסו לארץ העמים על מנת לכבוש, האם כל מקום שדורכים שם ונעשה תחת שליטתם מיקרי כיבוש, אע"פ שעוד לא ערכו את המלחמה.

קפ"ט סק"ג.

כישוף

בענין אם אפשר להרע לאדם ע"י כישוף אפילו אם לא נגזר עליו.

פתיחה לפרק חלק אות ח' סקי"ח.

כל העומד וכו'

בענין כל העומד ליבצר וליגזז לענין

שבועה, מעילה, כותב נכסיו לבנו, גביית בעל חוב, וטומאת מת.
קי"ט

כלב בן יפונה

בענין מה שביקש מהאבות שיבקשו עליו רחמים.

פתיחה לפרק חלק ה' סק"ב (קטע "ובסוטה") סק"ד (קטע "הס"ח").

כתב - על פה (דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב).

"הכותב אגדתא אין לו חלק לעוה"ב".
שנ"ד (קטע "וע"ע במס' סופרים").

כתובה

בענין למה דינן כתובה בזה"ז בלי מומחין.
ס"א (קטע "והנה בנוגע" ולהלן שם).

לא פלוג

שיותר קל לומר לא פלוג היכא שהדין המקורי הוא בגדר גזירת הכתוב מלומר לא פלוג כשלהדין המקורי יש סברא שמובנת לנו.

פרק זה בורר ס"ו.

שלא פלוג אמרינן רק כדי לאסור את המיעוט בדרך לא פלוג, אבל לא כשהקבוצות שוות.

פרק זה בורר ס"ו.

לא תחמוד

המחלוקת ראשונים אם עוברים על לא תחמוד דוקא אם אינו נותן דמים או האם גם כשנותן דמים.

פרק זה בורר ל'.

דברי הקובץ שיעורים שהמ"ד שסובר שעוברים על לא תחמוד דוקא אם אינו נותן דמים אבל אם נותן דמים אינו עובר, הרי זה רק בנותן הדמים לפני שלוקח את החפץ.
פרק זה בורר ל"א.

לא תסור וגו' ועשית

הסוברים בביאור דברי הסיפרי שהמצוה של ועשית ככל אשר יורוך והלאו של לא תסור קאי גם על ב"ד שביבנה.

פ"ח (קטע "והנה בע"כ צ"ל"),
קי"ב.

דברי המהר"ם אבן חביב שהמיעוט דינים חייבים לעשות כמו הרוב, ודברי הקונטרס הספקות שרק בהסנהדרין אומרים כן משום לא תסור, וכן משום ועשית וגו'.
פרק זה בורר ק'.

לא תשא שמע שוא

המחלוקת אם האיסור לשמוע דברי בעל דין אחד קודם שיבוא חבירו הוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן.

נ"ג.

בענין אם הבעל דין עובר היכא שרק השמיע ולא הטעים.

נ"ב סק"א.

שהדיין עובר אפילו אם שמע לפני שהתחיל הדין (אם הוא יודע שעתיד הוא לדון), ולא רק אם הוא כבר יושב בדין.

נ"ב סק"ב.

בענין אם הוא עובר רק אם ישב באמת אח"כ בדין.

נ"ב סק"ב, נ"ג.

דברי הסמ"ע שהאיסור הוא מה שהוא ממשיך ודן ולא עצם השמיעה.

נ"ג.

הסוברים שאם המשיך ודן אינו פסול בדיעבד.

נ"ג.

בענין שאם הבעל דין השני מתרצה, מותר להדיין אח"כ לישב בדין.

נ"ג.

לבלר

אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

בענין שצריכים בעיר מאה ועשרים כדי שתהי' ראוי' לסנהדרין, וש אחד מהם הוא כנגד לבלר.

קנ"ב.

לוים

בענין הלאו של נטילת כהנים ולוים נחלה

בארץ, ע"י בערך ארץ ישראל - איסור נטילת שבת לוי חלק בארץ ישראל.

אין נותנין מתנות כהונה לכהן עם הארץ או שאינו מודה בעבודה: בענין דין מתנות לוי לענין זה.

ש"א.

בענין מה שצריכים להושיב כהנים ולוים בב"ד הגדול: האם לכתחילה מספיק במקצת כהנים ולוים, או האם צריכים לכתחילה שכולם יהיו כהנים ולוים, וכן האם צריכים לכתחילה גם כהנים וגם לוים (אבל בדיעבד הרי אפילו אם כולם ישראלים הרי זה כשר).

קמ"ד.

לינה

בענין אם בדם אמרינן שאין לינה מועלת בראשו של מזבח.

רע"ד (קטע ראשון).

למפרע

בענין מכאן ולהבא למפרע (בענין עד זומם, ובענין מיאון).

פרק זה בורר ל"ח* (קטע "מיהו ע"י בחירושי הגר"ח").

לשון הרע

בענין שאין לבעלי לשון הרע חלק לעולם הבא.

ר"פ ("והנה עיין ברמב"ם"), שנ"ד (קטע "והנה מלבד").

בענין שכת מספרי לשון הרע אינה מקבלת פני שכינה.

שנ"ד (קטע "והנה מלבד").

בענין אם חיישינן ללא תלך רכיל אם יצא מהשתיקה מצב של מיחזי כשיקרא.

פרק זה בורר צ"ט.

מגדף

שמגדף נקרא כופר בעיקר, וגם נקרא פושט יד בעיקר.

ש"א.

הדרך שרק במגדף, קיום המצוה של המיתת ב"ד מתיחס לכל העדה.

רצ"ט (קטע ראשון).

מגלה פנים בתורה

גדר המגלה פנים בתורה שלא כהלכה.

שנ"ד (קטע ראשון וקטע "עוד הי נראה") ובהערה הששית.

אין לו חלק לעולם הבא.

שנ"ד (קטע ראשון וקטע "עוד הי נראה") ובהערה הששית.

מואב

ע"י בערך עמון ומואב.

מודה במקצת

בענין אם הטעם למה חייבה התורה את המודה במקצת שבועה הרי זה מעין "גלגול" כיון שהוא משלם מקצת, או האם זה משום שנתחזק טענת התובע מאחר שמתגלה שהנתבע חייב לכה"פ מקצת.

פרק זה בורר ק"ד (קטע אחרון).

מודה בקנס

בענין אם מודה בקנס חייב מיהא מדיני שמים.

ע"ה (קטע "ולכאורה יש ליישב").

בענין מודה בקנס שפטר עצמו מכלום.

ע"ח (סוף קטע ראשון).

בענין מודה בקנס ואח"כ באו עדים.

ע"ח (קטע ראשון).

בענין ראה עדים שממשמשין ובאין והודה: שגם ת"ק מודה שאמרינן שמשום ביעתותא דעדים קא מודה היכא שע"י הודאתו אינו מחייב את עצמו בכלום.

ע"ח בהערה הראשונה.

מוחזק

בענין אם מיגו מהני להוציא ממוחזק, ע"י בערך מיגו.

בענין אם מוחזקות היא חזקה חיובית לפי המ"ד בב"ק דף מ"ו ע"ב שלומד מוחזקות ושהממע"ה (אפילו היכא שלא שייך החזקה שכל מה שתחת ידו שלו הוא) מהפסוק דכתיב מי בעל דברים וגו', או האם סוף הדין הוא רק שאין משנים את המצב בלי רא"י כמו לפי המ"ד בב"ק שם שאינו לומד מפסוק אלא סובר שסברא היא "דכאיב לי" כאיבא אזיל לבי אסיא".

מופלא שבבית דין

בענין אם מותר לשאר הדיינים לחלוק על המופלא שבב"ד.
ר"ו.

מוציא שם רע

דברי הרמב"ם שהאזהרה להמלקות של מוציא שם רע הוא מהלאו של לא תלך רכיל.
של"ט (קטע אחרון).

המחלוקת ראשונים בענין אם האשה מותרת לבעלה כשעדי הוכחו או לא כיוונו עדותן.
ס"ה.

מה היא הכוונה בלא כיוונו עדותן.

ס"ד.

המחלוקת ראשונים בענין הדין שהיכא שהיא נשאת אסורה לבעלה, אינו משלם קנס אפילו כשאין הורגים אותה: האם הטעם הוא משום דהוי תרתי דסתרי לומר שהוא משלם קנס כשהיא אסורה לו, או האם הטעם הוא משום שאין כאן ולו תהי' לאשה.

ס"ה.

הדרך שלא איכפת לן אם מהני ההוצאת שם רע שלו לאוסרה עליו מדרבנן, אלא אכתי מיקרי ולו תהי' לאשה כיון שמהתורה היא מותרת.

ס"ד (קטע "והנה לכאורה יש להוכיח").

חקירת רעק"א בכתובות דף מ' ע"ב אם הבעל חייב ק' סלעים בשביל מוציא שם רע היכא שאשתו אסורה עליו בלאו, או האם אינו חייב כי אין כאן ולו תהי' לאשה.
ס"ה (קטע "ועיין בדו"ח").

מזוזה

דברי הרמב"ם שהכותבים בפנים המזוזה שמות קודש או שמות מלאכים אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "ועיין בפ"ה").

מזיק

בענין אם מזיק על מנת לשלם אסור מהתורה או מדרבנן.
פרק זה בורר ל"א.

וכן בענין אם מהני רוב או חזקה קמייתא או ברי נגד שמא היכא שאין החזקה חיובית אלא רק הדין שאין משנים את המצב בלי ראי'.

פרק זה בורר מ"ד ובהערה השני' ובהערה השלישית שם.

בענין הא דאין מוחזק בקרקעות: האם שייך מיהא הסברא של דכאיב לי' כאיבא אזיל לבי אסיא (ב"ק דף מ"ו ע"ב).

פרק זה בורר מ"ד (קטע "והנה לכאורה צ"ע" ולהלן שם).

הדרך שמיגו בהדי רוב מועיל להוציא מהמוחזק.

פרק זה בורר ק"י בהערה הראשונה.

ביאור המחלוקת בב"מ דף ו' ע"ב אם תקפו כהן מוציאין אותו מידו או לא (דברי הקובץ הערות), ופסקו של הרמב"ם שאין מוציאין אותו מידו.

פרק זה בורר מ"ד בהערה השלישית (קטע אחרון).

דברי היד רמה שתפיסה לא מהני אפילו כשחל רק הדין של דכאיב לי' כאיבא אזיל לבי אסיא.

פרק זה בורר מ"ד (קטע "מיהו י"ל שהרשב"ם").

מום

דברי היד רמה שאם נפל מום, וצריכים לקבוע אם הוא מום עובר או מום קבוע, צריכים ב"ד נוטה.

כ"ה (קטע "והנה לפי").

מומר

בענין קרבנו של מומר, עי' בערך קרבן חטאת יחיד - מומר.

בענין שמומר אינו יכול להקדיש קרבן, עי' בערך מומר - אמירתו לגבוה.

מוסיפים על העיר ועל העזרות

עי' בערך ירושלים.

מוסר (לגוים)

המוסרין אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע").

בענין "אכלה פירות גמורין משלמת פירות גמורין".

ק"ט (קטע "והנה ביישוב" וקטע "ברם").

השיטה שהכונה באסור להציל עצמו בממון חבירו היא רק שאסור להציל עצמו בחנם, אלא הרי הוא חייב לשלם אח"כ לחבירו, והשיטה שהוא חייב למסור נפש ממש ולא להציל את עצמו.

קצ"ט, קצ"ב.

מחובר

בענין אין מעילה במחובר, ע"י בערך הקדש - מעילה.

בענין ענבים העומדים ליבצר ושער העומד ליגזז, לענין שבועה, מעילה, טומאת מת, והכותב קרקעותיו לבנו.

ק"ט.

הדרך שענבים העומדות ליבצר חשיבי מחובר לקרקע אבל לא חלק מעצם הקרקע.

ק"ט (קטע "והנה ביישוב").

בענין החילוק בנוגע לעומד ליגזז או עומד לתלוש, בין דבר ש"מיכחש כחשי" ע"י הארכת זמן החיבור לבין דבר ש"אשבוחי אשבח" ע"י הארכת זמן החיבור: האם החילוק הוא רק בנוגע לאם חשיב מחובר או תלוש, או האם שייך חילוק זה גם בנוגע לאם חשיב בגדר גוף הקרקע או לא.

ק"ט (קטע "ברם").

בענין היכא שאינו מיכחש ואינו משביח, האם זה נחשב מחובר או תלוש.

ק"ט (קטע אחרון).

מחטיא את הרבים

שאינן לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע"), שנ"ט (קטע ראשון).

בענין אם הנ"ל איירי רק כשגם הוא חוטא עמהם.

שנ"ד בההערה השלישית, שנ"ט בההערה.

מחילה

בענין מחילה לאחר ל'.

פרק זה בורר ט"ז בההערה.

דברי רש"י שמחילה בטעות מהני.

פרק זה בורר כ"ה.

דברי הרשב"א בב"ב דף כ"ח ע"ב שמחילה מועלת רק על חובות, אבל לא על חפצים, אלא צריכים קנין.

קפ"א* (קטע "גם אולי").

מחלוקת

ע"י בערך תורה - תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה, שהבאנו כללים בענין אם אפשר לחלוק על דור קדום.

מיאון

דברי הגר"ח שמיאון אינו מגלה שהקידושין היו טעות אלא המיאון פועל עקירה למפרע, אבל אינו עושה עקירה למפרע לחלוטין אלא רק מכאן ולהבא למפרע. ודברי הקה"י שהמיאון מגלה באמת שהקידושין היו טעות.

פרק זה בורר ל"ח* (קטע "והנה יש להביא דוגמא" ולהלן שם).

בענין הא שלאחר מיאון הרי הבעל מותר בקרובות' והיא מותרת בקרוביו. וכן בענין שאינו מחזיר את הפירות ומעשה ידים שאכל כל ימי הנישואין, וכן הנדרים שהפר נשאים מופרים.

פרק זה בורר ל"ח* (קטע "והנה יש להביא דוגמא" ולהלן שם).

שמיאון הוא ע"י דיינים הדיוטות.

ס"א (קטע "ובאמת").

מיגו

בענין המחלוקת אם מיגו מועיל להוציא.

פרק זה בורר קי"א בההערה.

בענין אם מיגו בהדי רוב מהני להוציא, ע"י בערך מוחזק.

בענין אם מיגו מועיל נגד החזקה שכל מה שתחת ידו שלו הוא (היכא שאינו ציור שנצטרך להוציא), וכן בענין אם מיגו של בידו מהני נגד החזקה הנ"ל.

פרק זה בורר צ"ג.

מילה

בענין המיפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע ראשון).

מיתות בית דין

כללי

דברי הרמב"ם שיתכן שב"ד יהרגו בכל יום.
רכ"ח.

שהיכא שהעידו שנים שנגמר דינו של פלוני בב"ד פלוני, אם נאמר דמיקרי שנהרג גם ע"י האחרונים, הרי גם הם אסורים לאכול כל היום משום לא תאכלו על הדם.
רצ"ב (קטע אחרון).

הגדרת המצוה

שיטת הרמב"ם שד' מיתות ב"ד הן ד' מצות, והמצות הן על ב"ד, ושיטת הרמב"ן שכולן הן מצוה אחת מובעת הרע מקרבך אשר לפ"ז הרי זו מצוה לכל ישראל.

רמ"ד סק"ב, רפ"ו, רפ"ט, רע"ב.
דברי רש"י שהמצוה מתיחסת לכל העדה. מיהו יתכן שכוונתו היא רק למגדף.
רצ"ט (קטע ראשון).

בענין אם כוונת החינוך היא שהמצוה היא מה שדנו אותו למיתה, או האם כוונתו היא שהמצוה היא מה שהוא מומת על פיהם.
רצ"ט (קטע "ועיין בחינוך").

דברי הרשב"א שהמצוה מתקיימת אפילו אם נהרג ע"י ממת גוי.
רפ"ו.

זמן המצוה

הקושיא איך ס"ד שמיתת ב"ד דוחה שבת, דאיך שייך לומר בזה שעשה דוחה לא תעשה, הלא העדים שהורגים אותו הרי הם אלו שמחללים שבת ואין הם אלו שמקיימים את המצוה.
רפ"ו.

בענין הא דאין מיתת ב"ד דוחה שבת: שאין סוף הדין רק שאסור להם להמית, אלא הרי זה נעשה דין בעצם המיתת ב"ד ונאמר שזמנה רק בחול.

רל"א (קטע "והנה לפי").

שלפי הנ"ל אם עברו והמיתו אותו בשבת אין כאן קיום מצות עשה.
רל"ה*.

הדרך שאם המיתו אותו בלילה, לא קיימו בזה מצות מיתת ב"ד.

רכ"ז (קטע "ובישוב"), רל"א (קטע "אמנם נראה").

בענין מה שהרמב"ם שלא הביא שיש דין מיוחד של מיתת ב"ד ביום.
רכ"ז (קטע אחרון).

כל מיתות שאתה יכול להמיתו

הדרך שכתבו תוס' שרק את הרוצח ממיתים בדיעבד בכל מיתות שבעולם, אבל שאר חייבי מיתות ממיתים בדיעבד רק באחד משאר ג' מיתות ב"ד.

רצ"א (קטע "והנה הא דס"ל"),
רצ"ו, רצ"ז סק"ב.

הדרך שאין ממיתים שאר חייבי מיתות (חוץ מרוצח) אלא במיתה הכתובה בהם לחוד.
רצ"ז סק"ב.

בענין כל מיתות בבא במחותרת.
רצ"א (קטע "והנה עיין לקמן" ולהלן שם), רצ"ה, רצ"ז סק"א.
בענין כל מיתות בעדים זוממין.
רצ"ז סק"ב.

דברי תוס' במכילתין ששאני בורח מנתערב.
רצ"ח.

שהגואל הדם אינו צריך להקפיד על מיתת סייף.
רצ"ד.

יד העדים

בענין נקטעה יד העדים.

ר"צ - רצ"ב.

בענין אם הדין של יד עדים הוא תנאי בעצם מעשה המיתה, או האם הוא דין צדדי שהעדים צריכים להיות הממיתים.
ר"צ.

שיטת הרמב"ם שברוצח אין צריכים בדיעבד יד העדים אבל בשאר חייבי מיתות ב"ד צריכים לעיכובא יד העדים. אבל כשממיתים אותם בכל מיתות ולא בהמיתה הכתיבה בו אין צריכים, והדרך ששפיר צריכים. והדרך שגם לפי הרמב"ם היכא שחסר יד עדים לא עדיף סייף (ברוצח) ממיתה אחרת כי להקיום של מיתת סייף צריכים דוקא יד העדים.

(ר"צ), רצ"א, רצ"ג.

שברוצח היכא שיש גואל הדם הרי הוא קודם להעדים.

רצ"ד.

שהיכא שהעידו שנים שנגמר דינו של פלוני בב"ד פלוני, אם נאמר דמיקרי שנהרג גם ע"י האחרונים א"כ גם ידם של האחרונים מיקרי יד העדים.

רצ"ב.

הסברא שבהציוור הנ"ל צריכים גם ידם של הראשונים וגם ידם של האחרונים, ואע"פ שאם מת בדחי' לחדוד יצא אפילו אם רק אחד מן העדים דחה, אבל התם הרי אותו אחד הרי הוא עד בכל חיובו. ולפ"ז נצטרך שאחד מן הראשונים ואחד מן האחרונים ידחו יחד, שמה ימות בדחי'. ואחרי ששנים דחו, אז מספיק אם רק אחד יסקל.

רצ"ב.

"מעם מזבחי תקחנו למות"

הדרך שמה שדורשים מעם מזבחי תקחנו למות ולא מעל מזבחי, דהיינו כהן ועבודה בידו, אין זה מפני שבכה"ג אין מיתת ב"ד דוחה עבודה אלא הרי זה משום שהמזבח קולט.

רל"ד*.

דברי רש"י שמעם מזבחי תקחנו למות איירי אפילו אם עוד לא דנו אותו, אלא לוקחים אותו לדון.

רל"ו.

שיטת הרמב"ם שמוציאין אותו ליהרג אפי' "מעל מזבחי", דהיינו כהן ועבודה בידו. רל"ה סק"ג, רל"ו.

אבל כתב הרמב"ם שהיינו רק אם הרג במזיד, אבל אם הרג בשוגג הרי המזבח קולטו כשעבודה בידו, אבל רק מיד גואל הדם, אבל אין מניחין אותו שם אלא מגלין אותו לעיר מקלטו.

רל"ו.

ברור לו מיתה יפה

בענין ברור לו מיתה יפה.

רכ"ו (קטע "והנה מדברי הרמב"ם"), רכ"ז (קטע "והנה עיין ברמ"ה"), ר"ל, רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו"), רפ"ב - רפ"ד, רפ"ח.

בענין אם הדברים שנוהגים במיתת ב"ד משום הדין של ברור לו מיתה ב"ד (כגון שהאשה נסקלת לבושה, והא דבית הסקילה גבוה ב' קומות, ושמינת סייף אינה ע"י שעושים אותו גיסטרא), הרי הם נעשים לבסוף תנאים בגוף המיתה ואם שינה אין כאן קיום המצוה.

רכ"ז (קטע "והנה עיין לקמן"), רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו"), רפ"ב, רפ"ד.

שאפילו אם הם עצמם אינם נחשבים הלכות בגוף מעשה המיתה, אבל אכתי יתכן שהם מעכבים בקיום המצוה של מיתת ב"ד, כי י"ל שלקיום המצוה צריכים מיתה כהלכתא כולל גם דיני ואהבת לרעך כמוך.

רפ"ב (קטע אחרון), רפ"ח.

דברי הרמב"ם שמה שהאיש נסקל ערום הרי זה כי זהו המיתה הקלה (ולא כתב משום "אותו בלא כסותו").

רפ"ב (קטע "וי"ל דהא"), רפ"ג.

חוץ לב"ד ורחוק מב"ד

ג' דרכים במיתת ב"ד חוץ לב"ד, ורחוק מב"ד, וחוץ מג' מחנות: א', ש"הוצא וגו' חוץ למחנה" הרי זה קאי רק על הדין של חוץ מג' מחנות, אבל חוץ מב"ד ורחוק מב"ד הרי הם מצד הסברא לחדוד מטעם הצלה (רבינו יונה). ב' שגם חוץ לב"ד הרי הוא בכלל הפסוק, והרי זה בגדר גזירת הכתוב, אבל רחוק מב"ד הרי זה מסברא לחדוד משום הצלה (תוס'). ג', שגם חוץ לב"ד שהוא בכלל הפסוק וכהנ"ל, הרי הוא משום הצלה, דזהו הטעמא דקרא (תיו"ט).

רע"ב סק"ב, רע"ד, רע"ה.

דברי הר"ן שחוץ לב"ד ורחוק מב"ד נוהג בכל הד' מיתות.

רע"ב סק"ב, רע"ד (קטע "והנה עיין בחי' הר"ן").

ויש לחקור בנוגע לחוץ מג' מחנות.

רע"ד (קטע "והנה עיין בחי' הר"ן").

דברי הרמב"ם שרחוק מב"ד הוא "כמו ששה מילין" כמו מבית דינו של משה שהי' פתח אהל מועד עד קצה המחנה". רע"ג.

מלאך

תשובת רב שרירא גאון שיש למלאכים בחירה לעשות כמה דברים לפי רצונם, ודברי הגר"ח מאלאזין ועוד, שאין להם.

פתיחה לפרק חלק ה' סק"ה (קטע "ובכתר ראש" וקטע "ובתשובות").

שאצל מלאכים קיום ציווים הוא עצם תכליתם, ולא אמצעי כדי להגיע להמדריגה של יושבים ונהנים מזיו השכינה.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ו.

שכל זמן שיש עונש גלות על ישראל, יש צער ויסורין גם להמלאכים, כי החיות של המלאכים היא מהתורה ומהמצות שישראל לומדים ועושים, ועכשיו שאנו בגלות וחסרות לנו כמה מצות, חסר להמלאכים השפע.

פתיחה לפרק חלק ה' סק"ה (קטע "וראיתי").

בענין אם מותר לבקש ממלאכים להליץ.

פתיחה לפרק חלק ה'.

בענין מה שהנביאים נקראים מלאכים.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ח.

מלכין פני חבירו ברכים

ע"י בערך אהבת לרעך כמוך.

מלוה

ע"י עוד בערך מחילה, ובערך שיעבוד.

בענין פריעת בעל חוב מצוה: מה היא המצוה.

ב' (קטע "ובכתובות" וקטע "וע"י בספר").

בענין אם לזה ולא שילם נחשב גזלן. ב'.

דברי הרמב"ם שעובר על לא תעשוק. ב' (קטע ראשון).

שכופר במלוה עובר על לא תכחשו.

ב' (קטע "ודע").

מלחמה

ע"י עוד בערך משוח מלחמה.

בענין כיבוש רבים וכיבוש יחיד, ע"י בערך כיבוש.

בענין "יקח ונתן לעבדיו" ו"מלך פורץ

בענין מה שהרמב"ם לא הביא את הדין של חוץ מג' מחנות.

רע"ג, שצ"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

השיטה שהי' מקום מיוחד לא רק לסקילה אלא גם לשאר מיתות ב"ד.

רע"ד.

מיתת סקילה

השיטה שרק לסקילה הי' מקום מיוחד (בית הסקילה) אבל לא לשאר מיתות ב"ד.

רע"ב סק"ב, רע"ד.

שהדין הנ"ל של מקום מיוחד הרי זה דין בעצם מעשה הסקילה ולא בקיום מצות סקילה, וממילא אי אפשר להקשות שינהג גם בשאר הג' מצד שכולן הן מצוה אחת.

רע"ב סק"ב (קטע ראשון).

דברי הרמב"ם שדחי' היא מעניינא של סקילה כי אין הברל אם זורקים את האבן עליו או אם זורקים אותו על הארץ.

רפ"ז.

בענין אם יוצאים ידי המצוה אם זורקים עליו גוש עפר או בול עץ.

רפ"ז.

המחלוקת בין רש"י ותוס' בענין אם היכא שדחפו אותו פחות מיו"ד טפחים ומת, קיימו מצות סקילה.

רפ"ח.

בענין אם הדחי' צריכה להיות ע"י אחד, כמו זריקת האבן.

רצ"ב (קטע "ברם יש גם לומר").

"לא תלין" ו"קבור תקברנו"

ע"י בערך קבורה.

דיני הרוגי ב"ד

בענין אם יש להרוגי ב"ד חלק לעוה"ב, ע"י בערך עולם הבא.

בענין אבלות על הרוגי ב"ד, ע"י בערך אבלות - הרוגי ב"ד.

מכנה שם לחבירו

ע"י בערך אהבת לרעך כמוך - מכנה שם לחבירו.

גדר" בשעת מלחמה, ע"י בערך מלך – זכותי המלך.

שאינ מוציאים אפילו למלחמת מצוה אלא על פי המלך.

קע"ח (קטע "אמנם אכתי").

שאע"פ שלהשופטים הי' כח לערוך מלחמות, אבל לאחר שמינו מלך ניטלה מהם הרשות, ולכן שמואל לא הי' יכול לערוך מלחמה אחרי שהמליכו את שאול.

קע"ח (קטע "אמנם אין להקשות").

הדרך שבאמת מצד הדין הי' צריך להיות אסור לערוך מלחמה משום שיש בזה סכנת נפשות ואסור להסתכן, רק שהתורה התירה מלחמה, ולכן שייך שהתורה תקפיד אפילו במלחמת מצוה על תנאים מסוימים, כי בלי התנאים ההם שהציבה התורה לא התירה התורה וממילא נשאר על מקומו האיסור לא להסתכן, ולא שייך להתיר משום המצוה.

א' (קטע "אולם" וקטע "מיהו נראה"), קע"ח (קטע אחרון).

דברי רש"י בברכות שרשות ע"א הוא כדי שיתפללו עליהם.

א' (קטע "מיהו נראה שלק"מ"), קל"א.

בירורים בענין מה נקרא מלחמת מצוה ומה נקרא מלחמת רשות.
א'.

בענין אם מלחמת עמלק נחשבת מלחמת מצוה או מלחמת הרשות, לענין אם צריכים רשות ב"ד הגדול, וכן לענין אם חוזרין מעורכי המלחמה (מי שאירש אשה או בנה בית או נטה כרם או הירא ורך הלבב), כמו שהיא נחשבת מצוה לענין שעוסק במצוה פטור מן המצוה ובענין אם צריכים למחות אותם בדוקא ע"י מלחמה או האם סגי בכל דרך וממילא המלחמה היא רק בגדר הכשר מצוה).

א'.

שמלבד ממצות החרמת ז' עממים הי' קיים גם קיום מיוחד של ירושת הארץ ע"י מלחמה דוקא מקראי דכיבוש והורשה.

א' (קטע "ונראה שי"ל").

שמלחמת עזרת ישראל מיד צר היא מלחמת מצוה.

א' (קטע "ומעתה").

בענין אם חוזרים בה מעורכי המלחמה.

א' (קטע "ולפי דרכינו").

בענין אם מלחמה למעוטי עכו"ם דלא ליתי עלייהו חשיבא מלחמת מצוה.

א' (קטע "ועיין בסוטה" וקטע "והנה עיי"ש").

בענין מלחמת עיר הנידחת.

א' (קטע "והנה עיין עוד ברמב"ם" ולהלן שם).

דברי הרמב"ן בענין "מי האיש הירא ורך הלבב".

פתיחה לפרק חלק אות ח' סק"ד (קטע "וכהדברים" קרוב לסופו).

מלך

בענין משיחתו, ע"י בערך שמן המשחה.

בענין שעיר נשיא ע"י בערך קרבן שעיר נשיא.

הכשרים למלכות, והתנאי של יהודה ושל בית דוד

בענין מקרב אחיך, ע"י בערך גרות.

שיש דין מיוחד שבירושלים ימלוך רק זרע דוד.

שע"א (קטע "ובחידושי").

שהאיסור להמליך שלא מיהודה הוא רק אחרי שהגיע המלכות הפעם הראשונה ליהודה.

ל"ו סק"ד.

בענין אם שבט יהודה מעכב.

ל"ו סק"א.

בענין אם צריכים נביא להעמדת מלך.

ל"ו סק"א (קטע "והנה פשיטא"),

ק"פ, קפ"ג סק"א (קטע "ובאמת").

בענין שאין מושחין כהנים להיות מלכים.

ל"ו סק"א (קטע "וע"ע ברמב"ן").

מינוי וסילוק מלך

בענין אם אפשר למנות מי שאינו עושה מעשה עמך, והאם אפילו רשע גמור. ואפילו את"ל שאפשר וחל דין מלך אבל

האם גם חייבים לכבדו, וכך האם אסור למרוד בו. ואת"ל שא"א למנות רשע מה הדין אם סרח אחרי המינוי.

קפ"ג.

בענין שיש תנאי שצריכים הסכמת ישראל להעמדת המלך, ולא עוד אלא גם אח"כ פקע ממנו דין מלך ע"י מרידת העם.

ל"ו סק"א (קטע אחרון), רל"ט, שכ"ב (קטע ראשון).

הסברא שאפילו אם לא פקע ממנו דין מלך אבל לא שייך לחייב במצב כזה משום מרידה במלכות.

רל"ט.

בענין מתי חל הדין מלך של דוד המלך, לאור התנאי הנ"ל של קבלת ישראל.

רל"ט.

בענין אם צריכים נביא להעמדת מלך, ע"י לעיל כאן.

בענין שנשיא שנצטרע פקע ממנו דין מלך. רל"ט בההערה השלישית (קטע "מיהו בגליון הש"ס"), (שכ"ב (קטע ראשון).

גדלהו וכבודו ומוראו

שהדין של גדלהו משל אחיו אינו נוהג רק בכהן גדול אלא הרי הוא נוהג גם במלך ובנשיא ובראש ישיבה וכדומה.

קע"ה (קטע "ואולי י"ל").

שיש חיוב של כבוד מלך ויש חיוב של מורא מלך.

קצ"ג (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

בענין אם כבוד מלך הוא ביסודו כבוד להמלך עצמו, או כבוד להציבור שהוא עומד בראשו, או כבוד להשררה שלו. והשאלה הנ"ל היא איזה מהדברים הנ"ל חייבים לכבד, אבל יש גם לחקור למי הם חייבים את החיוב הזה לכבד את הגברא או את הציבור או את השררה, דהיינו האם הוא בגדר חיוב להמלך או להציבור או האם הוא בגדר מצוה כלפי שמיא, והמלך או הציבור הרי הם רק החפצא של מצוה.

ס"ג ובההערה שם, קע"א סק"ד, קצ"ג (קטע "והנה ע"י בחידושי רבינו יונה").

בענין שבמלך נאמר רק שאחרים צריכים לנהוג בו כבוד אבל אין עליו עצמו חיוב לנהוג כבוד בעצמו, אלא כל הטעם למה צריך לנהוג כבוד בעצמו הרי זה כדי שלא יזלזלו בו אחרים (ובזה שונה הוא מכהן גדול שנאמר בו דין עצמי שיהוג כבוד בעצמו).

קנ"ח, קע"ו (קטע "והנה יש לבאר").

הסברא שיתכן שמעשה מסוים אינו בגדר סתירה לכבוד המלך אבל בכל זאת יש בהעדר עשייתו הוספת כבוד להמלך.

קע"ו (קטע "אולם שמעתי"), קע"ז (קטע "והנה שמעתי").

בענין אם אמרינן שעשה דכבוד מלך עדיף משאר עשה כמו דאמרינן שעשה דכבוד התורה עדיף משאר עשה.

קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בשבועות" וקטע "ואולי"), ק"ע סק"א.

בענין אם האיסור של אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין משתמשין בשרביטו נאמר על כל כלי תשמישו, או האם הוא נאמר רק על הכלים שבהם הרי הוא נוהג את מלכותו.

קצ"א.

שלפי הצד השני "אין נושאין אלמנתו" הרי הוא דין נפרד המיוחד על אלמנתו.

קצ"א (קטע והנה בריש פירקין"). בענין "מת לו מת אינו יוצא אחר המטה". קע"ז.

שיש מ"ד שסובר שמלך אסור בפלגשו של הדיוט.

קע"ו*.

בענין כבוד ומורא מלך לאחר מותו.

קפ"ג סק"ב, שי"ג.

בענין אם מוכח מ"אין נושאין אלמנתו", ומזה שאבישג היתה אסורה לאדוניהו, שמילי דמורא נוהגים גם לאחר מיתה.

קצ"ג (קטע "והנה עיין בתוס' ולהלן שם).

דברי הט"ז ש"שורפין על המלכים" כי בין כך ובין כך הרי החפצים אסורים בהנאה.

קצ"א (קטע "ובאמת" ולהלן שם).

שטוב לירא גם ממי שאין לו דין מלך, וכגון מלך עכו"ם, משום עצה טובה, א"נ משום שמלכותא דארעא הוא כעין מלכותא דרקיעא, א"נ משום מדת דרך ארץ. קפ"ג סק"ג סק"ד.

מחילה על כבודו

בענין מה שמלך יכול למחול על כבודו במקום מצוה, אם אינו בזיון גדול, א"נ כשהוא מבזה את עצמו ואינו מתבזה מאחרים.

קע"ו, קע"ז (קטע "והנה במתניתין"), שי"א (קטע "והנה יש ליתן עוד טעם").

הסברא שבמקום מצוה אין זה מועיל מדין מחילה אלא משום שבמציאות אין זה נחשב בגדר בזיון כיון שזה לצורך מצוה. קע"ו (קטע "ונראה לומר" ולהלן שם), קע"ז (קטע "ובאמת" ולהלן שם).

בענין אם במקום מצוה הרי זה רק רשות למחול על כבודו או האם הוא חייב למחול ולעשות את המצוה.

קע"ו (קטע "אמנם אע"פ" ולהלן שם), קע"ז בהערה השני'.

בענין מה שהמלך נוטל את הסל של ביכורים על כתיפו.

קע"ו (קטע "ועיין בפ"ג").

שהיכא שיסוד המצוה הוא כבוד אחרים לא שייך לומר שכבודו מחול משום המצוה אם כבודו גדול מכבודו של האיש ההוא.

קע"ז (קטע "אמנם נראה שלא קשה מידי").

כבודו נגד כבוד אחרים, וכן קדימתו לאחרים

בענין מלך, ותלמיד חכם או סנהדרין, מי קודם לענין כבוד, ע"י בערך תלמיד חכם.

בענין אם מלך חייב בכיבוד אב.

קע"ז (קטע "מיהו העירוני").

בענין אם נביא חייב לכבד את המלך.

קפ"ג סק"ג.

בענין אם מלכי יהודה וישראל חייבים לכבד אחד את השני, וכן האם בני המלכות

של אחד מהם חייבים בכבוד המלך השני, ושהטעם לחייב הוא בגלל שחייבים לכבד מי שיש לו דין מלך אפילו אם אין הוא מלך עליו. שע"א.

מורד במלכות

בענין שאין המלך חייב להרוג את המורד אלא הרי זה רק בגדר רשות.

שכ"ב.

הדרך שכיון שזה רק בגדר רשות א"כ אם אדם אחר הרג את המורד לא שייך לומר שגברא קטילא קטל.

שכ"ב (קטע "והנה מאחר"),

שמ"ח (קטע "ולפי מש"כ").

בענין אם אמרינן במורד במלכות קלב"מ אם הזיק כלים בזמן מרידתו או האם לא אמרינן כן כיון שהריגתו היא רק רשות.

שכ"ב (קטע "ואולי").

בענין אם הריגתו היא בגדר עונש או האם זה בגדר זכות מזכותי המלך.

שכ"ב (קטע "אמנם יש לחקור" ולהלן שם).

בענין שהמלך יכול להרוג את המורדים בו רק בסייף.

קפ"ג סק"א (קטע "ובאמת").

שגם שלוחו של המלך יכול להרוג.

שכ"ב (קטע "והנה נר"פ").

בענין אם מלך יכול להרוג את המורד בהמלך שלפניו מצד הדין מלך שלו עצמו אע"פ שאין כאן דין שליחות (והדיוט בודאי אינו יכול בלא דין שליחות).

שכ"ב (קטע "והנה נר"פ").

בענין אם לפי הצד שהוא שפיר יכול להרוג, ה"נכסיהם למלך" הוא להמלך שהרג אותו או להמלך שמרד בו.

שכ"ב (קטע "והנה נר"פ").

דברי הר"ן והטורי אבן שאע"פ שמורד במלכות "לא צריך למדייני", אבל היכא שאין הדבר ברור שמה שעשה נחשב בגדר מרידה במלכות בודאי צריכים לדון ולפסוק דבר זה, אלא שנקטו שגם אין מתחילין מן הגדול משום לא תענה על ריב כמו בדיני נפשות, ולכאורה צ"ע דהא הפסק דין

באם מיקרי מרידה או לא הרי הוא רק הוראה באיסור והיתר.

רל"ח.

זכותי המלך

דברי תוס' שרק מלך על יהודה וישראל ומאת המקום מותר בהדברים הכתובים בפרשת מלך שבספר שמואל.

ל"ו סק"א בההערה.

גדר הזכות של "יקח ונתן לעבדיו" (דברי הרמב"ם שנוהג רק בשעת מלחמה ואין להלוחמים מה לאכול).

קע"ט, קפ"א* (קטע "ועכ"פ אולי"), קפ"ג סק"א (קטע אחרון).

שיטת הרמב"ם שב"יקח ונתן לעבדיו" המלך צריך לתת דמים.

קע"ט.

משמעות הרמב"ם שהיכא שפורץ גדר לעשות לו דרך, אינו צריך לתת דמים.

קע"ט.

שיטת הרמב"ם שאע"פ שבמטלטלין הרי המלך לוקח רק מחצה בבזיה אבל כל הארצות שכובש הרי הן שלו.

קפ"א, קפ"א*.

הדרך שאינו קונה את הקרקע לאלתר בלא קנין, אלא הרי היא ברשות כולם, אבל בכל זאת הרי הוא יכול לחלק אותה אז לעבדיו בתורת חלוקה.

קפ"א (קטע "ויש לומר"), קפ"א* (קטע "ואין להקשות").

בענין הא שלענין חלוקת ביזת מטלטלין הזכיר הרמב"ם אנשי הצבא ואלו שיושבים על הכלים, ואילו לענין קרקע הזכיר עבדיו ואנשי המלחמה.

קפ"א (קטע אחרון).

להעיד, ולרדוף, ואם דנין אותו

בענין מה שמלך פטור מלהעיד משום שאינו לפי כבודו: האם הכוונה היא שהעמידה בפני ב"ד אינה לפי כבודו או האם הכוונה היא שעצם הענין של הגדת עדות אינה לפי כבודו.

קס"ה (קטע אחרון), ק"ע סק"א.

בענין אם הטעם למה הוא פטור הרי זה

משום כבוד מלך, או האם זה משום שהכבוד הבריות שלו הרי הוא יותר גדול.

קס"ה (קטע "ואולי יש לומר").

הדרך שלפני הסנהדרין או ב"ד של כ"ג הרי הוא שפיר צריך להעיד.

ק"ע סק"ב (קטע "ולפי דברינו").

בענין אם אמרינן שמלך מעיד באיסורין משום שאין חכמה וגו' נגד ה' כמו שאומרים בכהן גדול.

קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בד"ה" וקטע "ואולי י"ל").

שיטת תוס' שמה שאין מושיבין מלך בסנהדרין הרי זה רק בדיני נפשות ולא בדיני ממונות, ושיטת הרמב"ם שגם בדיני ממונות אין מושיבין.

קס"ח.

דברי החי' הר"ן בשם ה"ר דוד שאין מושיבין מלך כשדנים אותו משום דכתיב לא תגורו מפני איש.

קע"ב.

הדרך שהרמב"ם סובר שאין מושיבין מלך בסנהדרין אפילו בדין מורד במלכות ודלא כשיטת תוס'.

קס"ח (קטע "ואולי יש לדחוק").

דברי התוספתא שרק דיני נפשות של מלך צריך להיות בב"ד של ע"א אבל לא דיין מלקות ודיני ממונות שלו.

קס"ג.

דברי המאירי הקשים שגם בן מלך נידון רק בפני ב"ד של ע"א.

קס"ג.

שיטת תוס' שגזירת שמעון בן שטח היתה רק שמלכי ישראל אין דנין אותם, והטעם למה אינם דנין אחרים הרי זה משום התקושו וקושו, ושיטת הרמב"ם שגזר בתחילה גם שלא ידונו.

קס"ח (קטע "והנה כבר הקשינו").

בענין שמלך ישראל פסול מדרבנן להעיד.

קס"ט.

שיטת הרמב"ם שמלך חייב קרבן שבועת העדות.

קס"ט, ק"ע סק"ב (קטע "ולפי דברינו").

התפקידים של המלך

בענין שמלך צריך לשפוט את העם וללחום את המלחמות של העם.

קפ"ד.

בענין הכח של מלך להעניש רוצח וגם גנבים וכדומה בעונש יותר חמור מדין התורה, ולדון בעל כרחו של הבעל דין, וכן בלי עדים, וכן למנות דיינים. ובענין אם יש לו כח גם להפקיר ממון. וכן להעניש גם על עבירות שבין אדם למקום. וכן בענין כחו לתקן שאר תיקוני המדינה. וכן האם אמרינן דינא דמלכותא דינא גם במלך יהודי בארץ ישראל. וכן האם יש חילוק בענינים אלו בין מלכי ישראל למלכי בית דוד.

קפ"ב.

שגם למלחמת מצוה אין מוציאין אלא על פי המלך (ולא רק למלחמת הרשות).

קע"ח (קטע "אמנם אכתי").

לא ירבה לו נשים

בענין לא ירבה לו נשים: דברי הרמ"ה שמה שרבי יהודה מתיר לישא אחת ומסירה את לבו (ודלא כרבי שמעון) הכוונה היא רק לאשה שתם אבל לא למוחזקת לרשעה.

קפ"ה.

לא ירבה לו כסף וזהב

שיטת הר"ן שמתור למלך להרבות כסף שהקנו לו מן השמים שלא בדרך מסים, והמשמעות מדברי הרמב"ם שהוא חולק על זה.

קפ"ו.

בענין אם מותר לקחת לצורך חיילותיו, בדרך מס, אפילו יותר ממוחזקת הביזה, ורק לעצמו אסור לו לקחת יותר ממוחזקת.

קפ"ו.

ספר תורה של המלך

שהספר תורה המיוחד שהוא כותב אחרי שנעשה מלך צריך להכתב לשמו של המלך משא"כ הספר תורה שכל הדיוט כותב אינו צריך להיות לשמו (ושניהם צריכים להיות שייכים לו).

ק"צ.

משמעות דברי הרמב"ם שאם לא כתב בהיותו הדיוט, אשר בכה"ג הרי הוא כותב

שנים אחרי שנעשה מלך, הרי גם הראשון בכה"ג צריך להיות לשמו.

ק"צ.

דברי הרמב"ם שאם לא כתב בהיותו הדיוט, הרי הוא יכול להשתמש בספר תורה שהניחו לו אבותיו בשביל חובת הדיוט, וצריך לכתוב רק ספר תורה אחד בשביל חובת מלך, ואילו הדיוט בעלמא אינו יוצא בספר תורה שהניחו לו אבותיו אלא צריך לכתוב משלו.

ק"צ (קטע "והנה יש לומר דרך

אחרת בזה" ולהלן שם).

בענין כמה מהתורה חייב הוא לכתוב בהספר השני, האם כל התורה, או רק משנה תורה, או רק עשרת הדברות, או רק רשימה של המצות.

ק"צ*.

בענין אם הוא תולהו בזרועו או האם אדם אחר הי' מוליכו עמו תמיד.

ק"צ*.

עוד דיני מלך

הדרך שאע"פ שמרבים שמשוח מלחמה, וכן שאר אנשים שצורך הציבור בהם, שואלים באורים ותומים, אבל אכתי צריכים לרבות מלך וב"ד, כי משוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו שואלים רק כשיש צורך הציבור בשאלתם, משא"כ מלך וב"ד שואלים גם לצורך עצמם.

קל"ב.

בענין אם מלך שהוא נזיר מותר לצאת אחר המטה.

קס"ז.

בענין שאע"פ שכל הציבור חייב במחיית עמלק ובנין בית המקדש, אבל ניהול הדבר מסור להמלך, ואולי אין העם חייבים להתאמץ בדבר שלא בהנהגתו של המלך.

קע"ח (קטע "ונראה מזה").

גדרי "מלך מסתפר בכל יום".

קצ"ד.

בענין אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד.

שע"ב.

מלך עכו"ם

שאינו חיוב מדינא לכבד מלך עכו"ם, או

מלך ישראל שעל פי דין אין לו דין מלך, אבל טוב לירא ממנו, משום עצה טובה, א"נ משום שמלכותא דארעא הוא כעין מלכותא דרקיעא, א"נ משום מדת דרך ארץ. קפ"ג סק"ג סק"ד.

מלקות

דברי הרמב"ם שמלקות הוא כדיני נפשות לענין הדברים שבין דיני ממונות לדיני נפשות השנויים בדרך ל"ב ע"א, חוץ מהא שלמלקות סגי בשלשה דינים.

ע"ט, פ"ג, רט"ז, רכ"ו (קטע "והנה מדברי הרמב"ם").

בענין אם חייב מלקות היכא ששנים מחייבים ואחד מזכה, או האם בעינין ששלשתן יחייבו בגלל הדין של נטייתן לרעה על פי שנים, והצד ששנים לגבי אחד הרי זה כהכרעת שנים.

ע"ט, צ"ו (קטע אחרון).

גירסת הקרית ספר שלמלקות של כהן גדול צריכים ב"ד של ע"א.

קנ"ט, קס"ב.

דברי הרמב"ם שגם מלקות אין מענישין בשבת כמו שאין ממיתים בשבת.

רע"ב סק"א (קטע "ויש ליישב").

בענין אם יש במלקות משום מלאכת שבת.

רע"ב סק"א (קטע "שוב מצאתי").

הביאור ב"מלקות במקום מיתה עומדת": שאם מת תחת יד המלכה בשוגג, המיתה נחשבת חלק מעונש מלקות.

פ"ד, רע"ב סק"א (קטע "ויש ליישב").

עוד בענין מלקות במקום מיתה עומדת.

פ"ג, רט"ז, רנ"ג (קטע ראשון), רס"א.

בענין אמרוהו (למלקות) ומת תחת ידו פטור.

פ"ד (קטע "אמנם" ולהלן שם).

מנלן שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה. פ"ב.

שיטת החינוך שאם אפשר לעבור בלא מעשה, אז אפילו אם עשה מעשה, הרי זה נחשב בגדר אין בו מעשה ואינו לוקה.

פ"ב (קטע "והנה עיין בחינוך" ולהלן שם).

שיטת החינוך שעל סיכה הרי הוא שפיר לוקה כיון שציור זה של הנאה לא משכחת בלא מעשה.

פ"ב (קטע "אמנם נראה שטעמו" ולהלן שם).

מנשה המלך בן חזקיהו

בענין אם יש לו חלק לעוה"ב.

שנ"ו, שנ"ח.

"מנשה בן חזקיהו יבוא ויעיד שלא הרשיע ברי' בעולם לפני כמותו וכו'", ושכל זאת יש מ"ד שסובר שיש לו חלק לעוה"ב כי עשה תשובה.

שנ"ח.

מסית

בענין מסית אין צריך התראה.

ס"ו.

בענין למה אע"פ שמסית אין צריך התראה אבל בכל זאת צריכים לומר לו היאך נניח, ואילו במסית לשנים אין צריכים לומר כן.

ס"ו.

בענין אין טוענין למסית.

פרק זה בורר פ"ב.

הנה אע"פ שאין שליח לדבר עבירה והשליח חייב ולא המשלח, אבל יש לעיין אם שייך לחייב את המשלח מדיני שמים מדין מסית. ויש שלשה דרכים בנוגע למסית לשאר עבירות (ולא לעבודה זרה):

א', הדרך שהמסית להעיד שקר (או לעבור שאר עבירות) אינו כמו מסית לעבודה זרה שאין טוענין בשבילו דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, אלא שפיר טוענין בשבילו, ומש"ה הרי הוא פטור מתשלומין לא רק מדיני אדם משום דהוי בגדר גרמא אלא הרי הוא פטור מתשלומין אפילו מדיני שמים (ודלא כשאר גרמא דחייב מדיני שמים) וכמו שסוברים תוס' בב"ק דף נ"ו.

ב', הדרך דחשיב שפיר כמו מסית לעבודה זרה וממילא אין טוענין בשבילו, ומש"ה שפיר חייב מדיני שמים וכמו שמבואר בקידושין דף מ"ג ע"א שהמסית לעבור

עבירה נענש בדיני שמים. ות"ק שם שסובר שחייב רק בדינא זוטא הרי זה כי הוא סובר שאינו נקרא מסית, רק שבכל זאת אע"פ שאמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אכתי מתחייב בעונש זוטא.

ג', הדרך שבשאר עבירות לא חשיב בגדר מסית, ומש"ה פטור מתשלומין כי טוענין בשבילו שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, רק דלא מהני דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אלא לפוטרו מעונש לחבירו כגון תשלומין (וכן הנחש הי' פטור מ"ואיבה אשית" אילו לא הי' בגדר מסית לע"ז והיינו טוענין בשבילו), אבל לא לפוטרו מעונש מדיני שמים.

פרק זה בורר פ"ב.

בענין למה לא טענינן למסית דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, הלא טענה היא, דלא הי' לו להניסת לשמוע. וי"ל או משום דלא חיישינן שהמסית סמך שהניסת לא ישמע כיון שאינו טוען כן. א"נ שאפילו אם חיישינן כן אבל במסית דנין רק על מה שהוא עצמו טוען. ודברי רבינו יונה על זה.

פרק זה בורר פ"א (קטע אחרון), פ"ג.

בענין אם להנחש הי' דין של מסית לעבודה זרה מפני שאמר והייתם כאלקים וגו'.

פרק זה בורר פ"ב (קטע ראשון).

בענין אם במסית מחזירין לזכות היכא שטעו בדבר שהצדוקין מודים בו.

רי"ז סק"א.

הדעה שהביא רבינו יונה שגם במסית מחזירין לזכות דהא לאו מסית הוא.

רי"ז סק"א.

בענין הא דלא הי' כרוז יוצא לפני מסית.

רי"ז סק"א.

דברי המנ"ח שדיני מסית נוהגין אפילו אם עשה תשובה.

רי"ז סק"ב.

דברי הכסף משנה שהיכא שנתכוין להדיח את הרבים צריכים התנאים של מדיח כדי לחייבו מיתה, דהיינו שבאמת יצליח להדיח את הרבים (וכן שיתרו בו), ולא סגי אם רק אדם אחד ניסת אע"פ שאם בתחילה הסית רק אדם אחד יש לו דין של מסית גם בלי

שאותו אדם יהי' ניסת (וכן אע"פ שלא התרו בהמסית).
שפ"ד.

מעילה

ע"י בערך הקדש - מעילה.

מצוות

ע"י בערך קיום מצות.

מצורע

שנשיא (מלך) שנצטרע פקע ממנו דין מלך. רל"ט בההערה השלישית (קטע "מיהו בגליון הש"ס"), (שכ"ב קטע ראשון).

בענין נשיא שנצטרע לענין קרבן שעיר נשיא, ע"י בערך קרבן שעיר נשיא.

בענין אין מטהרין שני מצורעין כאחד.

ז' (קטע "ועוד דמתוס'").

בענין למה אי אפשר להביא צפור מצורע מצפור של עבודה זרה או עיר הנדחת או צפור שהרג את הנפש.

שצ"ב (קטע ראשון ולהלן שם).

מצרים

כללי

בענין אם חזרו המצרים למצרים אחרי שבלבל סנחריב את כל העולם.

קפ"ט סק"א.

הלאו שלא לשוב למצרים

בענין אם הלאו שלא לשוב למצרים הוא על הארץ או על המצרים.

קפ"ט סק"א.

ביאור דברי הרמב"ם שאם כבש ארץ מצרים מלך ישראל על פי ב"ד מותר לחזור: בענין מה שתלה את הדבר במלחמה על פי ב"ד.

קפ"ט סק"א סק"ב.

בענין מה הוא ההיתר של הכובשים עצמם להכנס.

קפ"ט סק"ב סק"ג.

בענין אם הרמב"ם מתיר גם כשכבשו רק חלק קטן מארץ מצרים.

קפ"ט סק"ג.

שאפילו אם מותר גם כשכבשו רק חלק, אבל האם מותר מיד אחרי שנכנסו להמקום ההוא אע"פ שעוד לא ערכו עליו את המלחמה.

קפ"ט סק"ג.

לשוננו שכתב שהאיסור הוא "לשוב לה יחידים או לשכן בה כשהיא ביד עכו"ם", דמשמע שיש שני ציורים של היתר, א', אם רבים שבים, ב' אפילו יחיד אם כבשוה. וקושיא על זה.

קפ"ט סק"ג.

דברי הירושלמי שלישיבה אי אתה חוזר אבל אתה חוזר לסחורה ופרקמטיא ולכבוש את הארץ.

קפ"ט סק"ב.

בענין מהות ההיתר הנ"ל: האם הוא משום דהוי בדרך ארעי או האם משום שאינו חוזר בגלל סיבה שתלויה דוקא בארץ מצרים.

קפ"ט סק"ב.

בענין אם יסוד ההיתר של דרך ארעי הוא שאין זה נחשב בגדר המעשה איסור כי המעשה איסור הוא "לשוב" ולא "לראותם", או האם גם שהי"י ארעית חשיבא המעשה איסור וכדכתיב "לראותם" רק שבקרא ד"לשוב" התורה התירה את המעשה איסור כיון שחוזר רק בדרך ארעי.

קפ"ט סק"ב.

מקלל

ע"י בערך מגדף.

מראית עין

שאשת חמיו אסורה משום מראית עין.

קפ"ז (קטע "והנה שוב").

משה רבינו

כללי

בענין משה במקום ע"א קאי.

ה' (קטע ראשון וקטע "ובדברי"),

ק"ו, קכ"ז, קל"ג, ק"פ.

בענין הדין מלך של משה רבינו.

קפ"א* (קטע "ועכ"פ אולי").

בענין אם כחו של משה רבינו לתת לבני גד ובני ראובן וחצי שבט מנשה את עבר הירדן הי' משום ציווי הקב"ה, או מחילת

ישראל, או משום שכל ארצות הכיבוש הרי הן של המלך.

קפ"א*.

דמיונו למלאך

בענין מה שמשה רבינו הי' שייך לקיום ציוויים של הקב"ה על דרך מלאכים.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ו.

בענין מה שהי' למשה רבינו ציווי מהקב"ה לקיים לאחר מיתתו.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ו.

מדריגתו בנבואה

המחלוקת בין רש"י והרמב"ם בענין למה פירש משה מן האשה.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ב.

הדרך שפירש מן האשה רק ממתן תורה ואילך (בבלי ורמב"ם), והדרך שפירש ממראה הסנה ואילך (מדרש רבה וספר העיקרים).

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג.

הדרך שזכה להמדריגה המיוחדת של נבואה שלו ממראה הסנה ואילך (ספר העיקרים), והדרך שזכה לה רק ממתן תורה (רמב"ם).

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג.

משמעות תמוהה בדברי הרא"ש שמשה נקרא נביא בקביעות רק מהלוחות השניות ואילך.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ה.

ביאור "פנים אל פנים", ו"פה אל פה".

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ט.

בענין קירון עור פניו.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג (קטע "והנה מדברי הרמב"ם") ובהערה שם.

בענין אם קרן עור פניו כבר בהלוחות הראשונות.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג (קטע אחרון).

הדרך שכל הנביאים קיבלו כחם בתולדה ממרע"ה.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

הדרך שעצם תוכן הנבואה שלהם קיבלו בהשפעה ממה שכבר קיבל מרע"ה את הנבואות ההן.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

ביאור הלשון שמשה רבינו הי' "רבן של כל הנביאים".

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

מיתתו

בענין למה חשב משה רבינו שהותרה הגזירה שנגזרה עליו לאחר שראה שנכנס לעבר הירדן.

קפ"א* (קטע "ועיין בפרשת דרכים").

ביאור "לא מת משה".

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ז.

משוח מלחמה

הדרך שאע"פ שמרבין משוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו שואלים באורים ותומים, אבל אכתי צריכים לרבות מלך וב"ד, כי משוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו שואלים רק אם יש גם צורך הציבור בשאילתם, משא"כ מלך וב"ד שואלים גם לצורך עצמם.

קל"ב.

משיח

ביאור דברי רבי הילל שאין משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקיהו.

פתיחה לפרק חלק י' סק"א.

דברי הרמב"ן, ומשמעות דברי הרמב"ם, ודברי האברבנאל, שמטרת ביאת משיח היא ענין של שכר.

פתיחה לפרק חלק י' סק"א (קטע "ובישוב").

דברי הרמב"ם שצריכים לחכות למשיח (נוסף על מה שמאמין בביאתו).

פתיחה לפרק חלק י' סק"ב.

דברי הרמב"ם שצריכים להאמין שמשיח יהי' מזרע דוד.

פתיחה לפרק חלק י' סק"א (קטע "ועכ"פ ולהלן שם).

בענין שאין ציווי להאמין במשיח, אלא שאם אינו מאמין אין לו חלק לעוה"ב מחמת היות ביאת המשיח מעיקרי הדת.

פתיחה לפרק חלק א' בהערה השני'.

בענין המימרא של שמואל שאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שיעבוד גליות (מלכות) בלבד.

שס"ג, שס"ד.

דברי תוס' בשבת ש"אין בין" הוא לאו דוקא. ובענין המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד אם "והשבתי חי" רעה מן הארץ", וכן "וגר זאב עם נמר", הם משלים או כפשוטן.

שס"ד.

דברי הרמב"ם שיאריכו ימים בימות המשיח משום העדר צרות.

שס"ג.

משיחה

ע"י בערך שמן המשחה – משיחה.

משכן

בענין איפוא היו הסנהדרין יושבים בהמשכן שבמדבר, ובשילה, ובנוב וגבעון. קי"ג סק"ב.

משנה וגמרא

דברי הכ"מ שבחתימת המשנה עשו תקנה שלא לחלוק על המשניות, ושכן עשו גם בשעת חתימת הגמרא.

שע"ג* סק"א ולהלן שם.

משפט

דברי רש"י בשמות כ"ט ט"ו שמשפט משמש בג' לשונות, דברי טענות בעלי הדין, גמר דין, ועונש הדין.

מ"ה בהערה הראשונה.

דברי הסמ"ע ש"משפט" היינו גמר דין. מ"ה (קטע "ברם עיין בסמ"ע").

מת

בענין אם שער המת אסור בהנאה.

שכ"א (קטע "והנה עיין בערכין" ולהלן שם).

בענין אם עור המת אסור בהנאה.

שכ"א.

נבוכדנצר

בענין למה נענש, הלא כן נגזר על כלל ישראל.

(פתיחה לפרק חלק ח' סק"ז קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה"),
 שס"ז (קטע "והנה עיין ב רמב"ן").

נביא

מהות נבואה

בענין מדריגת הנבואה של משה רבינו, עיי' בערך משה רבינו.

בענין מה שהנביאים נקראים מלאכים.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ח.

דברי הרמב"ם שבשעת הנבואה דעתו של הנביא מתערבת בדעת המלאכים הנקראים אישים.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ח.

דברי האברבנאל שנבואה היא בגדר נס.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ב.

ביאור "פנים אל פנים", ו"פה אל פה".

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ט.

ביאור מה שכלל ישראל שמעו את הדברות פנים אל פנים.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"י.

סתירה בענין כמה מעשרת הדברות שמעו מפי הגבורה, וביאור הדבר.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"א.

גדר מדריגת בלעם בנבואה.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ב.

הכשר הנביא וקבלתו ממשו רבינו

דברי הגמ' בנדרים שאין נבואה שורה אלא על גבור ועשיר וחכם וענו.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"א סק"ה.

דברי הרמב"ם שנבואה שורה רק על הכובש את יצרו ועל השמח בחלקו.

פתיחה לפרק חלק אות ו' סק"א.

הדרך שמוכרח שנביא יתחנך מנביא אחר.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

ביאור הלשון שמשו רבינו הי' "רבן של כל הנביאים".

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

הדרך שכל הנביאים קבלו כחם בתולדה ממרע"ה.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

הדרך שעצם תוכן הנבואה שלהם קיבלו בהשפעה ממה שכבר קיבל מרע"ה את הנבואות ההן מסיני.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

בענין למה דברי נבואה נקראים דברי קבלה.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ד.

דינים שונים הנוהגים בו

בענין אם המלך חייב לכבד נביא, ובענין אם נביא חייב לכבד את המלך.

קפ"ג סק"ג.

בענין אם צריכים נביא להעמדת מלך.

ל"ו סק"א, ק"פ, קפ"ג סק"א (קטע "ובאמת").

שנביאי שקר אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע במס' ד"א").

בענין אם תנא יכול לחלוק על נביא בהלכה.

שע"ג* סק"ב.

שנביא יכול לעקור דבר מן התורה בהוראת שעה.

ל"ו סק"א (קטע "והנה פשיטא").

נבילה

בענין דם נבילה ובשרה אין מצטרפין.

ל"א.

בענין כל הנבילות מצטרפין.

ל' (קטע "ועיין עוד במעילה").

נגעים

בענין מנלן שרואים נגעים רק ביום.

רכ"ד.

נדה

בענין יסוד האיסור של הוא בבגדו והיא בבגדה.

רנ"א.

ישוב על דברי רש"י בשבת שאסור להתיחד עם אשתו נדה.

רנ"א.

נדרים

בענין אם יחיד מומחה דהתרת נדרים צריך להיות סמוך.

י"ב.

בענין שלא להתיר נדר במקום רבו.
מ"ב (קטע "ועוד").

נוב וגבעון

דברי התיו"ט שבנוב וגבעון לא היו לא
חומה ולא מחנה.

קי"ג סק"ב.

בענין איפוא היו הסנהדרין יושבים
בהמשכן שבמדבר, ובשילה, ובנוב וגבעון.

קי"ג סק"ב.

נוב עיר הכהנים

בענין מה ששאל הרג את נוב עיר הכהנים.
שס"ז (קטע אחרון).

נזירות

בענין אם מלך שהוא נזיר מותר לצאת אחר
המטה או לא כי חיישינן שמפני רום
מעלתו לא ימנעוהו מליטמא.
קס"ז.

נחש

בענין שמי שאינו כורע במודים נעשה נחש
ואינו חי בתחיית המתים.
שנ"ד (קטע "וע"ע בתוס' בב"ק").

נחש הקדמוני

הדרך שהנחש הי' נקרא מסית לעבודה זרה
(ואין טוענין למסית) כיון שאמר והייתם
כאלקים וגו'.

פרק זה בורר פ"ב (קטע ראשון).

הדרך שלא הי' נקרא מסית לעבודה זרה,
רק שגם המסית לשאר עבירות יש לו אותו
הדין כמו מסית לעבודה זרה לענין שאין
טוענין למסית.

פרק זה בורר פ"ב.

הדרך שהנחש נתחייב כעין עונש לחבירו,
דוגמת עונש ממון, דהיינו העונש של
ואיבה אשית וגו'.

פרק זה בורר פ"ב (קטע "וגם
בהגהות").

דברי ספר המקנה שהנחש חשב שנצטוו גם
על הנגיעה וכמו שאמרה לו חוה.

פרק זה בורר פ"ב בהערה.

נידוי

בענין אם מותר לנדות בשבת.
רע"ב סק"א (קטע "וע"ע באבני
נזר").

נקמה

דברי החינוך שהלאו של "לא תקום" הוא
כי הדבר בא אליו מאת השי"ת.

פתיחה לפרק חלק אות ח' סקי"ב
(קטע "וע"ע בחינוך").

נשיא הסנהדרין

בענין שרשות נשיא לדון מהני לפטור את
הדיין שטעה, וכן כדי שיוכל הדיין לדון
בע"כ של הבע"ד, עי' בערך דיינים - רשות
נשיא וריש גלותא.

עי' עוד בערך קרבן שעיר נשיא.

מהותו

דברי הרמב"ם שהנשיא הוא הגדול בחכמה
מכל הסנהדרין.

ל"ג (קטע "ולפי דבריו").

התנאי של שבט יהודה

בענין מה שהנשיא צריך להיות מיהודה,
האם זה מעכב.

ל"ו סק"א.

שצריכים שהנשיא יהי' מיהודה רק אחרי
שהגיעה הנשיאות הפעם הראשונה ליהודה.

ל"ו סק"ד.

שאו"י אחרי שהגיעה המלכות פעם אחת
ליהודה צריכים נשיא מיהודה אפילו אם
עוד לא הגיעה הנשיאות ליהודה.

ל"ו סק"ד.

שהנשיא בא מיהודה ובית דוד מאמו אבל
אביו יכול להיות משבט אחר.

ל"ו סק"ב.

בענין אם יכולים למנות לנשיא מי שבא
מיהודה ובית דוד מצד אביו ולא מצד אמו.

ל"ו סק"ג.

בענין אם גם היכא שיש מלך מיהודה ובית
דוד צריכים שהנשיא יהי' מיהודה ובית דוד
מצד אמו.

ל"ו סק"ב סק"ד.

בענין מה שהרמב"ם לא הביא שהנשיא

צריך להיות מיהודה ובית דוד (ודלא כדעת רש"י ששפיר צריכים).

ל"ג (קטע "ולפי דבריו"), ל"ו סק"ה.

דינים שונים הנוהגים בו

שהדין של גדלהו משל אחיו אינו נוהג רק בכהן גדול אלא הרי הוא נוהג גם במלך ובנשיא ובראש ישיבה וכדומה.

קע"ה (קטע "ואולי י"ל").

שהנשיא כפוף בשררתו להריש גלותא.

ל"ו סק"ב, שע"א (קטע "וצריכים").

בענין אם הנשיא כפוף להריש גלותא גם כשאביו של הנשיא הוא מיהודה ובית דוד (כמו אביו של הריש גלותא, דצריך להיות אביו מיהודה ובית דוד).

ל"ו סק"ג.

בענין אם צריכים נשיא לעיכובא בפסק דין של ב"ד של ע"א.

ד' בהערה.

שהנשיא הוא מאלו שמצווים להושיב דינים בכל הערים.

נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

ובכל זאת גם כל הסנהדרין מצווים להושיב דינים: והנפ"מ בזה הוא שאם הם מצטרפים להנשיא ומעמידים מי שאינו ראוי הרי גם הם עוברים בלא תכירו פנים במשפט.

נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

דברי הרא"ש בב"ק שרק גדול הדור שקיבל רשות מהנשיא או מהריש גלותא, וכן טובי העיר שהמחום רבים עליהם, יכולים להפקיר מדין הפקר ב"ד הפקר.

ל"ד (קטע "וי"ל דס"ל").

הדרך שהרמב"ם סובר שריש גלותא וב"ד של ארץ ישראל יכולים להפקיר גם לצורך אחר ולא רק כשזה לחזק פרצות הדת, ושרש"י סובר שנשיא וריש גלותא לא עדיפי מכל דיין רגיל (שיכול להפקיר רק כשזה לחזק פרצות הדת).

ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם"), ל"ח

(קטע "והנה לכאורה").

כבוד נשיא

שהנשיא שנזכר בש"ס לענין כבוד נשיא, וכן לענין אם כבודו מחול או לא, הרי הוא נשיא הסנהדרין ולא נשיא שבט.

קע"ד, קע"ה (קטע ראשון וקטע "והנה מהך").

בענין מה שהמחבר הביא להלכה דין כבוד נשיא אע"פ שאין הסנהדרין נוהג בזמן הזה. קע"ד.

בענין אם כבוד נשיא הוא חיוב לכבד את הגברא, או לכבד את שורתו, או לכבד את תורתו, או כבוד הציבור.

קע"א סק"ה, קע"ה.

המחלוקת אם כבודו מחול או לא.

קע"א סק"ה, קע"ה (קטע "והנה מהך" ולהלן שם).

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאפילו מי שיכול למחול על כבודו (כמו נשיא למ"ד כבודו מחול) אינו יכול למחול על בזיונותו.

מ' (קטע "גם י"ל שבתוך"), קע"א

סק"א (קטע אחרון), קע"ה (קטע "ברם אולי י"ל").

סדום

"רעים וחטאים לה' מאד": בגופם ובמונם. שע"ג*, שע"ד.

סוטה

בענין אם צריכים דרישה וחקירה ויכול להזימה כדי לאסור אשה על בעלה משום סוטה, ע"י בערך הזמה - יכול להזימה.

סומא

בענין הפסול של סומא לדיינות, ע"י בערך דיין - פסולי דיין.

בענין הפסול של סומא לעדות, ע"י בערך עדות - טומטום, סומא.

סופר

שאינו לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

סיחון

בענין המדריגה של ארצות סיחון ועוג, ע"י בערך ארץ ישראל - עבר הירדן.

סמיכה להוראה

הדרך שהדין של סמיכה הרי הוא דין

האמור רק בהב"ד, דהיינו שצריכים ב"ד סמוך, ואינו דין שנאמר בההכשר הפרטי של כל דין ודין, וממילא היכא שאין צריכים תורת ב"ד אלא סגי בדין יחידי לא שייך להצריך סמיכה.

י"ב, י"ג (קטע "ברם הנ"ל").

"סמכין לי בשמא, וקרינן לי רבי, ויהבינן לי רשותא למידן דיני קנסות": בענין אם סמכין לי בשמא הוא דבר נפרד או האם הכוונה היא שסמכין לי בשמא ע"י שקורין לו רבי.

ק"ז, ק"ח.

בענין אם "יהבינן לי רשותא למידן דיני קנסות" הוא חלק מסמיכה או האם זה דבר נוסף.

ק"ז.

בענין אם אפשר לסמוך רק לדברים יחידים, כגון לכפל אבל לא לדו"ה, או לדיני קנסות, ולא לדיני נפשות.

מ"ג סק"ב, ק"ז.

שמהני נתינת רשות רק לדבר אחד לחוד, כגון לכפל אבל לא לדו"ה, או לדיני קנסות ולא לדיני נפשות.

ק"ז.

בענין אם צריכים ראוי לכל הדברים רק לכתחילה או האם גם לעיכובא.

מ"ג סק"ג, קנ"ז, רמ"ו (קטע "והנה לכאורה" ולהלן שם).

דברי הקרן אורה שלא מיפסל לכל דבר אלא היכא שיש לו פסול הגוף לדבר מסוים, אבל מי שאין לו בנים, דפסול לדיני נפשות משום אכזריות, אכתי כשר לשאר דברים חוץ מדיני נפשות.

רמ"ו (קטע אחרון).

דברי הקצה"ח שרק אם בתחילה לא הי' ראוי לכל דבר אין סומכים אותו, אבל אם כשסמכו אותו הי' ראוי לכל דבר ואח"כ נפסל לדבר אחד הרי הוא אכתי כשר לשאר דברים.

רמ"ו (קטע "ואפילו").

דברי השבות יעקב בשם הרשב"א בתשובה, וכן כתב רבינו יונה, שגם אם בתחילה הי' בחור מעבירין אותו מדיני נפשות כשהוא מזדקן, ודלא כשט"מ בספר חמורא וחיי.

רמ"ו (קטע "ואפילו") ובההערה השני'.

דברי הרמב"ם שאפשר לחדש את הסמיכה בזמן הזה ע"י הסכמת חכמי ארץ ישראל, ושאחרי זה אפשר לחדש סנהדרין גדולה ע"י שבעים ואחד סמוכין.

קע"ד.

בענין דברי הרמב"ם הנ"ל שהדבר תלוי בחכמי ארץ ישראל.

שע"ג* סק"י.

סנהדרין

ע"י עוד בערכים, בית דין של כ"ג, נשיא הסנהדרין, מופלא שבבית דין, אב בית דין.

המינוי שלהם

שגם מינוי ב"ד הגדול הרי הוא בכלל מצות מינוי שופטים.

קל"ז.

בענין מי ממנה את דייני הסנהדרין הגדולה.

ג' סק"א.

ממתי הי' לכלל ישראל סנהדרין, ומתי יחזור

בענין אם הי' קיים סנהדרין לפני "אספה לי שבעים איש".

ה', ק"ו, קל"ג.

בענין אם השבעים זקנים שעלו להר סיני היו בגדר סנהדרין.

ה', ק"ו, קל"ג.

שיטת הרמב"ם שהסנהדרין היתה קיימת עד ימות אביי ורבא.

צ"א, שע"ו.

שיטת הרמב"ם שאפשר לחדש את הסמיכה בזמן הזה ע"י הסכמת חכמי ארץ ישראל, ושאחרי זה אפשר לחדש סנהדרין גדולה ע"י שבעים ואחד סמוכין.

קע"ד.

מבנה גוף הסנהדרין בהשוואה לבתי

דינין אחרים

שלא יתכן שני בתי דינין של ע"א, דהיינו שני סנהדרי גדולה, בבת אחת.

קל"ח סק"ב.

דברי הרמב"ן בפרשת שופטים שכמו שהי'

ב"ד הגדול לכל ישראל, כך הי' ב"ד הגדול בתוך כל שבט ושבט בשביל אותו שבט. קל"ח* (קטע "והנה הראשונים"), קל"ט.

הדרך בהבנת דברי הרמב"ם בהקדמתו להיד החזקה שכל מה שנוכר בתלמוד בבלי הוסכם על ידי כל חכמי ישראל או רובם והי' להם בזה כח דוגמת הכח של סנהדרין הגדולה שפסקיהם מחייבים את כל ישראל משא"כ פסקיהם של סתם ב"ד מחייבים רק את אנשי המקום ההוא.

שע"ג* בהערה הראשונה, סק"י. דברי הרמב"ם שגם בב"ד של כ"ג היו ממנים את הגדול לראש כמו בסנהדרין הגדולה, ובענין אם זה מעכב. ד' (קטע "ויש ליישב").

דיני הדיינים

דברי הרא"ש בהוריות דף ז' ע"א שיתכן שבדיעבד מושיבין בסנהדרין גם מי שאינו ראוי להוראה.

מ"ג סק"ג, קמ"ד (קטע ראשון), קנ"ז.

שיטת הרמב"ם שכשר לכה"פ לסנהדרי קטנה.

מ"ג סק"ג.

בענין מה שצריכים להושיב כהנים ולוים בב"ד הגדול: האם לכתחילה מספיק במקצת כהנים ולוים, או האם צריכים לכתחילה שכולם יהיו כהנים ולוים, וכן האם צריכים לכתחילה גם כהנים וגם לוים (אבל בדיעבד הרי אפילו אם כולם ישראלים הרי זה כשר).

קמ"ד.

הדרך שהדין שצריכים מיוחסין (ומנוקין ממום) הרי הוא דין האמור גם בהב"ד, דהיינו שצריכים ב"ד מיוחס, ואינו רק דין שנאמר בההכשר הפרטי של כל דין ודיין. ד' (קטע "והנה עיין לקמן בדף ל"ב"), קמ"ב, רמ"ה.

הדרך שהדין שצריכים מיוחסין (ומנוקין ממום) הרי הוא דין האמור רק בהב"ד, דהיינו שצריכים ב"ד מיוחס, ואינו דין שנאמר בההכשר הפרטי של כל דין ודיין.

י"ג (קטע "ועיין בהמשך דברי תוס"ו ולהלן שם).

הדרך שהדין של סמיכה הרי הוא דין האמור רק בהב"ד, דהיינו שצריכים ב"ד סמוך, ואינו דין שנאמר בההכשר הפרטי של כל דין ודיין, וממילא היכא שאין צריכים תורת ב"ד אלא סגי בדיין יחידי לא שייך להצריך סמיכה.

י"ב, י"ג (קטע "ברם הנ"ל").

צורת ישיבתם

"סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה": דברי רש"י שהכוונה היא כדי שכולם יראו אלו את אלו, ודברי הרמב"ם שצריכים רק שהנשיא והאב ב"ד יראו את כולם.

ד' (קטע "ויש ליישב"), רמ"ח.

דברי רש"י שגם הג' שורות של תלמידים היו יושבים כחצי גורן, ושהרמ"ה חולק על רש"י, וכן שלפי דברי הרמב"ם הנ"ל נראה שרק הב"ד היו יושבים כחצי גורן.

רמ"ח.

מקומם

בענין כחם לאחר שגלו, עי' להלן.

בענין אם מקומם מדינא הוא כל ירושלים, או דוקא הר הבית, או "לשכה שבמקדש", או דוקא לשכת הגזית כיון שהיתה חצי בקודש.

קי"ג.

הדרך שחוץ מהנ"ל נאמר גם שצריכים לישב דוקא בהמקום הקבוע שלהם.

קי"ג סק"ג.

בענין איפוא היו יושבים בהמשכן שבמדבר, ובשילה, ובנוב וגבעון.

קי"ג סק"ב.

בענין הא דגלתה לחנות: איפוא הי' המקום "חנות".

קי"ג סק"ג.

זמן ישיבתם

שתחילת זמן ישיבת ב"ד הגדול היא אחר הקרבת תמיד של שחרית ונמשך עד לאחר תמיד של בין הערבים.

קט"ו (קטע "ועוד דהא" וקטע אחרון).

בענין הא דאסור להם לצאת אם לא נשארים שם כ"ג דיינים: האם הכ"ג שנשארו חשיבי רק בגדר סנהדרי קטנה, או האם מיקרי שעדיין מתקיימת בזה ישיבה של ב"ד הגדול.

קט"ו.

שאפילו היתרים על מנין כ"ג מותרים לצאת רק לצורך, ושצריכים לחזור מיד.

קט"ו.

בענין אם דנין ד"נ במדינה אפילו אם נשארו בלשכת הגזית פחות מכ"ג.

קט"ו (קטע "והנה עיין לקמן").

הכה שלהם

בענין מה שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, עי' בערך שכר ועונש – ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה.

הדרך שנאמרו שני דינים בב"ד הגדול, א', ב"ד של ע"א, ב', ב"ד הכי גדול בסדר הבתי דינים, וצריכים לשכת הגזית רק בשביל הדין השני, וממילא הדברים שמספיק להם הדין הראשון נוהגים גם אחרי שגלו מלשכת הגזית.

פ"ח (קטע "ובביאור דבר זה" ולהלן שם).

הדרך שנאמרו שני דינים בב"ד הגדול, א', ב"ד של ע"א, ב', ב"ד של כל ישראל, וצריכים לשכת הגזית רק בשביל הדין השני, וממילא הדברים שמספיק להם הדין הראשון נוהגים גם אחרי שגלו מלשכת הגזית.

פ"ט.

דברי הגרי"ז שהם הממונים על הדברים שנוגעים לכל ישראל.

פ"ז.

הסוברים בביאור דברי הסיפרי ("לרבות ב"ד שביבנה") שמצות ועשית ככל אשר יורוך והלאו של לא תסור קאי גם על ב"ד שביבנה, והחולקים על ביאור זה.

פ"ח (קטע "והנה בע"כ צ"ל"), קי"ב, רס"ד.

הדרך שאע"פ שמרבינן שמי שמשוח מלחמה וצורך הציבור בו שואלים באורים ותומים,

אבל אכתי צריכים לרבות מלך וב"ד, כי משוח מלחמה ומי שצורך הציבור בו שואלים רק אם גם צורך הציבור בשאלתם, משא"כ מלך וב"ד שואלים גם לצורך עצמם. קל"ב.

דברים שצריכים ב"ד הגדול

בענין דין ב"ד הגדול בקידוש החודש ועיבור השנה, עי' בערך קידוש החודש - עיבור השנה.

(דברי הגרי"ז שמה שצריכים סנהדרין הגדולה במינוי כהן גדול אין זה משום השם ב"ד שלהם אלא מפני שהם הממונים על הדברים שנוגעים לכל ישראל.

פ"ז.)

דרכו של הכ"מ בכוונת הרמב"ם שהמדידה של עגלה ערופה צריכה להיות ע"י חמשה דיינים מב"ד הגדול על פי כל הע"א.

פ"ז, קי"א.

דרכו של הרדב"ז בדעת הרמב"ם שלמדידת עגלה צריכים כל הע"א, ושלעריפת העגלה צריכים חמשה מהע"א, וביאור דבריו.

קי"א.

בענין "אין דנין את השבט אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד" - "בבאין על עסקי נחלות".

קכ"ו.

בענין מנלן שהיו צריכים ב"ד של ע"א בחלוקת ארץ ישראל.

קכ"ז.

בענין אם החלוקות של ארץ ישראל למשפחות וגברים היו על פי ב"ד של ע"א, וגורל, ואורים ותומים, ומעמד כל ישראל.

קכ"ו (קטע "עוד צ"ע דעיין" ולהלן שם).

דברי התוספתא שרק דיני נפשות של מלך צריך ב"ד של ע"א אבל לא מלקות ודיני ממונות שלו.

קס"ג.

גירסת הקרית ספר בדברי הרמב"ם שלמלקות של כהן גדול צריכים ב"ד של ע"א.

קנ"ט, קס"ב.

דברי המאירי הקשים שגם בן מלך נידון רק בפני ב"ד של ע"א.

קס"ג.

דברי הרמב"ם שמה שמבואר בגמ' שכהן גדול מעיד רק עדות על המלך הכוונה היא שהוא מעיד רק בפני ב"ד הגדול, ודברי הלח"מ דהיינו משום שזילא לי' מילתא לפני ב"ד של כ"ג אפילו אם העדות היא למלך.

קס"ג.

בענין אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של ע"א.

א'.

דברי רש"י בברכות שהרשות היא כדי שיתפללו עליהם.

קל"א.

בענין אין מוסיפים על העיר ועל העזרות אלא ע"פ ב"ד של ע"א.

ה' (קטע ראשון).

בענין אין עושין סנהדראות לשבטים אלא על פי ב"ד של שבעים ואחד: הדרך שאין צריכים להם בתורת ב"ד הגדול אלא בתורת שהם הממונים על הדברים שנוגעים לכל ישראל.

ק"ו בהערה השני'.

דברי רש"י שהע"א יוצאים ומושיבים את הבתי דינין של כ"ג שמינו בערי ישראל.

ג' סק"ב, קל"ו.

הסנהדרין ממונה גם להושיב דיני ממון ולא רק סנהדראות לשבטים.

ל"ג (קטע אחרון), נ"ד סק"ב (קטע "והנה עיין לעיל").

ששלשה יכולים לדון אפילו דיני קנסות גם בלי רשות סנהדרין.

קל"ו.

שגם הנשיא לחודי' ממונה להושיב דיינים, ובכל זאת גם כל הסנהדרין מצווים, ונפ"מ שאם הם מצטרפין ומעמידין מי שאינו ראוי הרי גם הם עוברים בלא תכירו פנים במשפט. נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

סנחריב

בענין למה נענש, הלא כן נגזר על כלל ישראל.

(פתיחה לפרק חלק ח' סקי"ז (קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה"), שס"ז.

ספר תורה

בענין ספר תורה של מלך, עי' בערך מלך - דיני המלך.

שאע"פ שהניחו לו אבותיו ספר תורה מצוה לכתוב משלו שנאמר ועתה כתבו לכם.

ק"צ (קטע ראשון).

שלקיום מצות כתיבת ספר תורה צריכים שהספר תורה יהי' שלו.

ק"צ (קטע ראשון).

שאינן צריכים לכותבו לשמו.

ק"צ (קטע ראשון).

שיטת רש"י שיוצאים ע"י שקונים ספר תורה.

ק"צ (קטע ראשון).

עבד כנעני

דברי תוס' שצידדו שצריכים לדון שלשים של עבד בכ"ג דיינים.

קנ"ד.

עבד עברי

בענין אם עבד עברי ובן חורין הוקשו לקרקע כמו שעבד כנעני הוקש.

קי"ח.

הדרך שיעוד הוא סוג חדש של אישות שנתחדש בפרשת אמה העברי' ואינו האישות של פרשת כי יקח איש אשה.

קפ"ז.

הסברא שאפילו אם יעוד אירוסין עושה הרי היא מותרת בביאה מיד לאחר היעוד ודלא ככל ארוסה.

קפ"ז (קטע "עוד י"ל בישוב").

בענין הדין בית דין ברציעת עבדים: האם רציעה חשיבא מעשה ב"ד, או האם חשיבא רק שנעשית "על פי" ב"ד, או האם נאמר בזה רק דין מקום לחוד, או האם סוף הדין הוא רק שיהי' נמלך בב"ד.

ז'.

בענין אם רק רציעת מכרוהו ב"ד צריכה ב"ד.

ז'.

בענין אין רוצעין שני עבדים כאחת.

ז' (קטע ראשון וקטע "ברם אכתי" ולהלן שם).

עבודה

ע"י עוד בעניני עבודה בערך פסולי עבודה, ובערך קדשים - קרבנות.

עבודה זרה

בענין אם לעובר עבודה זרה יש חלק לעולם הבא, ע"י בערך עולם הבא - אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם למקום.

ע"י עוד בערך עיקרי הדת.

דברי הרמב"ם ועוד שאם אונסין אותו לכפור במציאות ה' או אחדותו חייב ליהרג.

פתיחה לפרק חלק ג'.

בענין אם כפירה במציאות הקב"ה מיקרי אבזרייהו דעבודה זרה או האם היא ענין בפני עצמו.

פתיחה לפרק חלק ג'.

בענין אם "אנכי" נחשב מצוה של עבודה זרה (כדאמרינן בהוריות דף ח' ע"ב) כי כפירה במציאות הקב"ה היא אבזרייהו דעבודה זרה וכהצד שהזכרנו לעיל בסמוך, או האם זה משום שאנכי כולל איסור ישיר על עבודה זרה.

פתיחה לפרק חלק ג'.

הסברא שכפירה בעיקרי הדת היא אבזרייהו דעבודה זרה.

פתיחה לפרק חלק ג'.

שישראל מצווה על השיתוף.

פתיחה לפרק חלק ג' (קטע "והנה לעיל").

עבירות

בענין העובר עבירות ביד רמה.

שנ"ד בהערה הששית.

בענין אם באיסור דאורייתא שייך לומר שאסור לכתחילה אבל אינו פסול בדיעבד.

ג"ג (קטע ראשון).

שיש חיוב של לאיפרושי מאיסורא אפילו אם העובר הוא שוגג.

מ"ח (קטע "ונראה").

ואולי אפילו אם העובר הוא אנוס.

מ"ח (קטע "ואולי").

שאפילו להורות בפני רבו מותר כדי לאיפרושי מאיסורא.

מ"ח (קטע "ונראה").

עגלה ערופה

דרכו של הכ"מ בכוננת הרמב"ם שהמדידה של עגלה ערופה צריכה להיות על ידי חמשה דיינים מהסנהדרין הגדולה על פי כל הע"א. פ"ז.

דרכו של הרדב"ז בדעת הרמב"ם שלמדירת עגלה ערופה צריכים את כל הע"א, ושלעריפת העגלה צריכים חמשה מהע"א.

ק"א.

שהב"ד של אותה עיר שמביאה את העגלה צריכים להיות ב"ד של כ"ג ולא סגי בב"ד של ג'.

ק"י (קטע "והנה בדבריהם").

עד אחד**דינים הנוהגים כשאינו נאמן**

שהדיין עובר על לאו אם הוא חותך את הדין על פי ע"א.

ט"ו (קטע "והנה הך קרא").

בענין אם עד אחד שהעיד שקר עובר בלא תענה (ואפילו כשלא הועיל לחייב שבועה) וממילא הרי הוא נפסל לשאר עדות כי עבר על לא תענה, או האם אינו עובר בלא תענה (ואפילו כשהועיל לחייב שבועה).

פרק זה בורר ק"ז (קטע ראשון).

ק"ט סק"א (קטע אחרון).

בענין שלפעמים ע"א מהני לענין ממון

בענין אם עד אחד נאמן בממון כשנים כשאינו בא להוציא ממון ממוחזק.

פרק זה בורר מ"ג (קטע "מיהו י"ל

שתוס'"), מ"ד (קטע "עוד יש

ליישב"), צ"ד סק"ב.

בענין דברי הר"ן שע"א נאמן לומר שמציאה שייכת לפלוני.

פרק זה בורר צ"ד סק"ב.

ספיקת הר"ן אם ע"א נאמן להעיד שממונו של השני הוא מעשר שני.

פרק זה בורר צ"ד סק"א סק"ב.

"ראיתי אביכם שהטמין מעות וכו' ואמר של פלוני הן וכו', בשדה דבריו קיימין (דף

ל' ע"א): בענין אם דבריו קיימים רק כשאמר שהאב אמר את הדבר כמוסר, אבל לא אם אמר כמערים או בדרך שיחה. פרק זה בורר צ"ב.

בענין מה שעד אחד מחייב שבועה

בענין שבועת ע"א על תביעת קטן ועל תביעת שמא. שכ"ו.

הסברא שלא מתחייב שבועה על פי עד אחד היכא שכבר הועילה עדותו לדבר אחר (עיי"ש הצ"ח).

פרק זה בורר קב"ג (קטע "ועוד כתב").

בענין שתי כתי עדים המכחישות זו את זו, ובאו אחד מכת זו ואחד מכת זו להעיד בעדות אחרת, האם הם מועילים לחייב שבועה כיון שיש כאן בודאי עד אחד שהוא כשר. וכן בענין היכא ששני עדים מכחישים זה את זה בבדיקות באופן שאינם מצטרפין, האם הבעל דין חייב מיהא שבועה כיון שממ"נ יש כאן עד אחד.

ס"ח סק"ב, פרק זה בורר קי"ג, קב"ג.

עד אחד נאמן באיסורין

בענין אם רשע דשאר עבירות שאינן של חמס פסול מלהיות ע"א באיסורין.

פרק זה בורר כ' (קטע "ועי' בנ"י" וקטע "והנתייה"מ").

בענין אם עד אחד באיסורין יכול לחזור בו ע"י אמתלא.

פרק זה בורר מ"ג (קטע "ובחמדת שלמה" וקטע אחרון).

הכחשה

קושיית הריטב"א והנ"י למה באחד אומר מנה ואחד אומר מאתים, אמרינן שיש כאן שני עדים על מנה, הלא אחד מהם שיקר ופסול, והרי זה כשתי כתי עדים המכחישות זו את זו דאע"פ שזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה, אבל אחד מכת זו ואחד מכת זו אינם יכולים להעיד ביחד כי ממ"נ אחד מהם פסול.

פרק זה בורר קי"ח, קי"ט סק"א (קטע ראשון) סק"ג.

קושיית הר"ן שמקשה (כעין הקושיא הנ"ל) על הדין שאם באחד אומר נתגרשה ואחד אומר לא נתגרשה, למה אמרינן שתרוייהו באשת איש קא מסהדי ויש כאן שני עדים שהיתה אשת איש (ורק ע"א שאומר שנתגרשה), הלא אחד מהם שיקר ופסול, והרי זה כשתי כתי עדים המכחישות זו את זו דאע"פ שזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה, אבל אחד מכת זו ואחד מכת זו אינם יכולים להעיד ביחד כי ממ"נ אחד מהם פסול.

פרק זה בורר קי"ט סק"א (קטע "והנה כעין").

עוד בענין אם שני עדי אחד המכחישים זה את זה יכולים להעיד יחד בעדות אחרת.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "ועכ"פ עי' בש"ך").

עד אחד נגד חזקה

בענין עד אחד נגד חזקת מרא קמא, עי' בערך חזקת מרא קמא.

הנאמנות של אב לומר קידשתי את בתי

בענין אם האב שאמר קידשתי את בתי יכול לחזור בו ע"י אמתלא.

פרק זה בורר מ"ג (קטע "ובחמדת שלמה" ולהלן שם).

עדות

בענין עדות בדבר שבערוה, עי' בערך דבר שבערוה.

בענין עדות דיני ממונות, עי' עוד בערך דיני ממונות.

בענין עדות דיני נפשות, עי' עוד בערך דיני נפשות.

בענין "לא תענה על ריב", עי' בערך דיני נפשות.

בענין הא דבעינן עדות שאתה יכול להזימה, עי' בערך הזמה – יכול להזימה.

בענין אם יש חיוב של יהרג וכל יעבור לא להגיד עדות שקר על חבירו, עי' בערך יהרג וכל יעבור.

בענין אם בן י"ג שנים ויום אחד כשר

לעדות אפילו אם לא הביא ב' שערות, עי' בערך דיינים – פסולי דין.

כללי

דברי הרמב"ם בהל' יסודי התורה שהנאמנות של שני עדים אינה בגדר סברא אלא בגדר גזיה"כ לחוד, ואין הכוונה שאתי קרא וקמ"ל סברא.

פרק זה בורר י"ב (קטע "והנה אם נאמר"), ל"ח (קטע "גם י"ל שאבי" ולהלן שם), מ"ג (קטע "ויש לבאר"), ק"ד (קטע "והנה נראה שיש").

בענין אם הגזיה"כ נאמרה רק היכא שקיים מיהא מקצת סברא להאמין את העדים, רק שאין זו סברא מספקת להכריע ולכן צריכים גזיה"כ, או האם התורה גזרה להאמין עדים אפילו כשלא קיים המקצת סברא.

פרק זה בורר ק"ד (קטע "והנה נראה שיש").

הדרך שהגדת עדות בדיני ממונות והגדת עדות בדיני נפשות הרי הם בגדר חד תורת הגדת עדות, אבל בנוגע להמעשה רא' חשיבי תרי, דהא חזינן שעדות מיוחדת כשירה לד"מ ולא לד"נ.

י"ג (קטע "והנה לפי דברינו הנ"ל" ולהלן שם).

שגם בנוגע להכשר הגברא חזינן שהם ביסודם תרי לפי רבי יוסי שסובר שרק בד"נ אמרינן שנמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם בטלים אבל לא בד"מ.

י"ג (קטע "גם יש להעיר").

בענין היכא שהביא עדים והוזמו, ורוצה להביא אחרים, האם אמרינן שאסהדי שקרי מהדר.

ס"ב.

דברי הרשב"א בתוס' שצריכים התראה מפי העדים בשביל הכשירן של העדים עצמן, ושקשה עליו דדלמא אינו אלא דין במעשה ההתראה לחוד.

ע"ג.

בענין הקפידא שלא לחתום על שטר א"כ יודע מי חותם עמו.

פרק זה בורר ב', ג'.

בענין השוכר עדי שקר.

פרק זה בורר פ"ב (קטע "והנה בב"ק" ולהלן שם).

המצוה להעיד וכובש עדותו

שעדי נפשות חייבים להעיד גם בלא תביעה משא"כ עדי ממון. רצ"ו.

דרישה וחקירה

דברי הרמב"ם שגם הבדיקות הן בכלל המצוה של דרישה וחקירה.

ר"ט, רנ"ג (קטע אחרון).

בענין אם הדרישה וחקירה חשיבא חלק מגוף העדות.

פרק זה בורר ע"ז בהערה, ק"ב, קי"ז, ר"י.

בענין אם העדים עוברים בלא תענה אם שיקרו בחקירות.

ר"י (קטע ראשון).

בענין אם מספיק בעיקר העדות בפני הבעל דין או האם צריכים שגם החקירות יהיו בפני הבעל דין.

פרק זה בורר ע"ז סק"א.

בענין מתי מוציאים כל אדם מב"ד, האם אחרי האיום או אחרי הבדיקות.

פרק זה בורר ע"ז סק"ב.

בענין החקירות של מכירין אתם אותו והתרתם בו.

רנ"ה.

שהחקירות של מכירין אותם אותו, התרתם בו, ישראל הרג, הרי הן נחשבות מעיקר העדות ממש, והיו שואלים אותו דברים אלו לפני האיום בשעה שאומרים את עיקר העדות, אבל שאר הדו"ח ה' אחרי האיום.

רנ"ו.

דברי הר"ז הלוי שמה ששואלים את העדים מכירים אתם אותו התרתם בו הרי זה מעיקר העדות, וא"כ קודם שאמרו דברים אלו בפירוש מיקרי שלא אמרו כלום, וה"ר דוד שסובר שגם בלא"ה נקטינן שמסתמא זו היא כוונתם רק ששואלים משום שלא גרע משאר בדיקות.

רנ"ז.

בענין למה לא ילפינן מההיקש של משפט אחד שחייבים לעשות בדיקות גם בדיני

ממונות, וכן שהכחשה בבדיקות תפסול גם בדיני ממונות.

פרק זה בורר קי"ז (קטע ג) "ל", ר"א, ר"ט.

שאע"פ שבדיני ממונות אין צריכים דרישה וחקירה, אבל היינו רק אם אמרו פלוני לזה וכדומה, שהם מספרים מעשה שהי', אבל אם רק העידו פלוני חייב אז שפיר עושים דרישה וחקירה.

פרק זה בורר ע"ד.

הדרך שבאמת מהתורה צריכים לעשות בבדיקות גם בדיני ממונות (ולא רק חקירות), וכן שהכחשה בבדיקות פוסלת גם בדיני ממונות, ורק מדרבנן אינה פוסלת ואין צריכים לעשות בבדיקות.

פרק זה בורר קי"ז, ר"א, (רנ"ג קטע אחרון).

שבקנס צריכים דרישה וחקירה גם לאחר התקנה שבדיני ממונות אין צריכים דו"ח.

רנ"ג (קטע "מיהו לעיל").

דברי היד רמה שמצד החקירה של איזה מקום הרי הם צריכים לציין מקום מספיק קטן שאפשר לעמוד במקום מסוים ולראות את כל צדדי אותו המקום.

פרק זה בורר קכ"א, רצ"ג (קטע אחרון).

שלפי רבנן שסוברים שלא מספיק באמש הרגו, סובר הר"י מיגש שבכל זאת בדיעבד אם אמרו אמש הרגו אין צריכים לחקור, ויש אומרים שהוא סובר ששפיר צריכים לחקור לעיכובא רק שאינם פוסלים אם אמרו אין אנו יודעים, ושיטת החי' הר"ן שהן מעכבות ואם אמרו אין אנו יודעים הרי הם פסולים גם אם כבר אמרו אמש הרגו.

רנ"ג (קטע "והנה בכיאר" ולהלן (ש).

בענין למה לא אמרה הגמ' בגיטין דף י"ז ע"א שהטעם למה תיקנו זמן בגיטין הרי זה משום שצריכים דו"ח.

רנ"ג (קטע "והנה עיין בקצה"ח).

דרישה וחקירה בדין מרומה

דברי החידושי הר"ן בשם ה"ר דוד שהא דאמרינן שבדין מרומה צריכים דו"ח גם

לאחר התקנה שבדיני ממונות אין צריכים דו"ח הרי זה רק באותו ענין שהדיין חושש בו לרמאות.

ר"ז (קטע ראשון).

דברי החידושי הר"ן שבדין מרומה לא מספיק באמש הרגו אלא הרי זה כמו קודם התקנה שתיקנו שבדיני ממונות אין צריכים דרישה וחקירה שהיו צריכים אז כל הז' חקירות בפרטיות לעיכובא, והרי הוא סותר את דבריו הנ"ל שהבאנו לעיל.

ר"ז (קטע "והנה עיין בחו"מ" [הראשון]).

בענין אם הא שצריכים דו"ח בדין מרומה גם לאחר התקנה שבד"מ אין צריכים דו"ח הרי זה תקנה דרבנן חדשה או האם הכוונה היא שבדין מרומה השאירו את הדבר על הדין דאורייתא.

ר"ז (קטע "והנה לכאורה").

דברי הריב"ש שבהחקירות של דין מרומה אין העד נפסל אם אמר איני יודע.

ר"ז (קטע "והנה עיין בחו"מ" [השני]), ר"י (קטע "אמנם עיי"ש"), רי"א ובהערה.

דברי הריב"ש שכשעושים דו"ח בדין מרומה הרי הוא יכול לחזור בו עד אחרי שנחקרה העדות.

ר"י (קטע "אמנם עיי"ש"), רי"א.

קבלת עדות

"מסיעין את העדים ממקום למקום": דברי רש"י שהכוונה היא מפינה לפינה ומלשכה ללשכה, ודברי הרמב"ם שהכוונה היא מענין לענין.

פרק זה בורר ע', ר"ט.

בענין אם יש דין של מסיעין את העדים מן התורה גם בדיני ממונות.

ר"ט, רנ"ג (קטע "והנה אם נאמר").

משמעות דברי הרמב"ם ש"מסיעין" הרי זה בכלל מצות דרישה וחקירה.

ר"ט, רנ"ג (קטע "והנה אם נאמר" וקטע אחרון).

שהדין של מסיעין אינו מעכב.

רנ"ג (קטע "והנה בכיאר").

בענין אם מספיק בעיקר העדות בפני הבעל

דין או האם צריכים שגם החקירות יהיו בפני הבעל דין.

פרק זה בורר ע"ז סק"א.

שיטת הרשב"ם שקבלת עדות כשירה בלילה. קע"ג (קטע "והמאירי"), (רכ"ה).

בענין אם עדות היא כתחילת דין או כגמר דין.

ס"ט סק"ג), קע"ג.

שיטת המאירי שעדות היא כתחילת דין רק בהעדות של קידוש החודש כי אין שם דין ודברים וטענות לפני העדות.

קע"ג (קטע "והמאירי").

בענין אם קבלת עדות נחשבת פסק דין על העדים עצמם.

ס"ט סק"ג, קע"ג.

בענין לא תהא שמיעה גדולה מראי.

רכ"ה.

בענין אם נאמר דין מסוים בעדות שצריכים לדעת מי הוא העד הכשר שאנו מקבלים את עדותו, אבל לא מספיק בזה שממה נפשך יש כאן עד כשר, וכגון היכא שיש שני עדים ואחד מהם פסול, דיהי חיוב שבועה, או שהיכא יש ארבעה עדים וידוע ששנים מהם פסולים. וכן בענין למה לא אמרינן ככה"ג שכיון שנמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם בטלים.

ס"ח סק"ב (קטע "ואולי יש לומר" ולהלן שם).

בענין המחלוקת שבין רבי נתן ורבנן אם צריכים שני העדים להעיד תכ"ד אחד מהשני (רבנן) או לא (רבי נתן).

פרק זה בורר ק"א - ק"ג.

פסקו של הרמב"ם שבדיני נפשות מודה רבי נתן שצריכים תכ"ד.

פרק זה בורר ק"ג (קטע אחרון), ק"ט (קטע "והנה עיין רמב"ם").

בענין אם מודים רבנן לרבי נתן גבי העדות של קידוש החודש שאין צריכים תכ"ד.

פרק זה בורר ק"ג (קטע "ושוב").

הסברא שהיכא שבשעת העדות לא הי' בגדר עד המחייב ממון ולא היתה תורת עדות בעדותו, שוב אי אפשר שיתהפך אח"כ לעדות המחייבת ממון.

פרק זה בורר ק"ג (קטע "ועוד"), ק"ו.

בענין שיטת רבי יהושע בן קרח שהיכא שעד אחד מעיד על הלואה ביום א' ועד שני מעיד על הלואה ביום ב' הרי הם מצטרפין.

פרק זה בורר ק"ד, ק"ט - קי"ב, ק"כ.

בענין למה אינו חייב גם שבועה על הלואה שני' משום שיש עד אחד המעיד על הלואה השני', א"נ שבועת מודה במקצת מדין רבי חייא קמייא שהרי הוא נשאר חייב על מקצת מהטענה (דהיינו הלואה אחת).

פרק זה בורר ק"ד (קטע "והנה הערל"ני" ולהלן שם).

דברי הרמ"ה ששייך לומר שבהלואה אחר הלואה (דהיינו שע"א מעיד שהלוה לו ביום א' ועד שני מעיד על הלואה ביום ב') הרי הם מצטרפין רק אם המלוה לא הכחיש, וכגון היכא שתבע באמת את שתי ההלואות, אבל אם הוא תובע רק הלואה אחת הרי זה בגדר הודאת בעל דין נגד אחד מהעדים.

פרק זה בורר ק"י, קי"א.

בענין מה יהי' לפי הרמ"ה היכא שהתובע תבע רק הלואה אחת, ושני עדי אחד מעידין על הלואה אחר הודאה או הודאה אחר הלואה.

פרק זה בורר ק"י (קטע "והנה הרא"ש").

בענין מה יהי' לפי הרמ"ה היכא שהתובע תבע רק הלואה אחת, ושני עדי אחד מעידין על הודאה אחר הודאה.

פרק זה בורר ק"י (קטע "והנה הרא"ש" וקטע אחרון), קי"א (קטע "והוכיח").

אין עד נעשה דיין (ובית דין שראו)

בענין אין עד נעשה דיין - הטעמים.

כ"ג (קטע "מיהו העירוני"), ס"ט, ע', ע"א, ע"ד, פרק זה בורר ל"ח* (קטע "והנה תוס' לעיל בדף ט").

דברי הרמב"ם והרמב"ן שבהלאו של ועד לא יענה בנפש נכלל גם שלא יפסוק את הדין.

ע"ד (קטע "והנה מדברי הרמב"ם").

דברי הרמב"ן שלפי רבנן דרבי מאיר גם דיני ממונות כלולים בהלאו של ועד לא יענה בנפש לא לפסוק את הדין.

ע"ד (קטע "והנה מדברי הרמב"ם" וקטע "והנה מדברי הרמב"ן חזינן").

בענין אין עד נעשה דיין - עד הרואה.

ע"ב, ע"ג (קטע ראשון).

שאם העד יהי' גם דיין הרי זה חסרון גם בהעדות ולא רק בהדיינות, אלא שיש לחקור אם זה נחשב בגדר פסול בהעד או האם הגדר הוא שאינו נחשב עד כלל, ונפ"מ לענין בטלו כולם.

ע"א.

"בדרכנן (דהיינו היכא שצריכים עדות רק מדרכנן) עד נעשה דיין".

ס"ט סק"א, ע"א (קטע "והנה עיין בקצה"ח").

אינו חוזר ומגיד

דברי הביט יעקב בכתובות דף י"ח שאפילו אם הדין הי' שחוזר ומגיד, אבל בכל זאת לא היו יכולים לעקור את עדותם הראשונה, אלא הי' נשאר תרי ותרי (והריטב"א חולק).

רנ"ד סק"א (קטע "והנה עיין"), רפ"א בהערה.

שכל זמן שלא נגמרו החקירות הרי הוא יכול לחזור בו מגוף העדות.

ר"י, רי"א, רנ"ד סק"ב.

הדרך שהטעם של הדין הנ"ל הוא משום שהחקירות נחשבות חלק מגוף העדות, והדרך שאפילו אם אינן מגוף העדות אבל מ"מ כל זמן שלא נגמרו החקירות עוד לא נתקבלה העדות ומש"ה יכול לחזור בו.

ר"י.

הדרך שהטעם של הדין הנ"ל הוא משום דכיון שחוזר בו א"כ לא יענה על החקירות הבאות וממילא הרי הוא כאומר איני יודע בחקירות.

ר"י.

הדרך שהטעם של הדין הנ"ל הוא כי עוד

לא נתכשרה העדות ע"י החקירות כי הרי עוד בגדר עדות שאאי"ל.

ר"י.

הדרך שאולי יכול לחזור מהעדות אפילו לאחר שנגמרו החקירות כל עוד שלא נגמרו הבדיקות, והיינו משום שעוד לא נתקבלה העדות.

ר"י.

הדרך שאם הוא רוצה לחזור בו מאחת מן החקירות אינו יכול אע"פ שעוד לא נגמרו החקירות.

ר"י.

דברי הר"ן בשבועות שאם אמר איני יודע הרי הוא יכול לחזור בו ולהעיד משום שאיני יודע אינו נחשב בגדר הגדה.

רפ"א (קטע ראשון).

דברי הכ"מ שבכל זאת כשהוא חוזר ומעיד הרי הוא צריך לתת אמתלא לדבריו.

רפ"א (קטע ראשון).

דבריו בב"י בשם כמה ראשונים דלא כהנ"ל אלא שגם איני יודע מיקרי הגדה ואינו חוזר ומגיד, אלא שכתבו שדוקא בלא אמתלא אבל עם אמתלא שפיר חוזר, ושדבריהם צ"ע.

רפ"א (קטע אחרון).

דברי המאירי שהיכא שנתן אמתלא לדבריו הרי הוא יכול לחזור בו עד גמר דין אפילו מהגדה גמורה, ושרמב"ם סובר שאינו חוזר.

רפ"א (קטע אחרון).

הכחשה

הסברא שהכחשה בבדיקות כשרה בדיני ממונות משום שנקטינן שהעדים אינם מדייקים בדברים אלו כשה נוגע רק לממונות.

פרק זה בורר קי"ז, ר"א.

בענין אם לפי המ"ד שסובר שהכחשה בבדיקות כשירה בדיני ממונות יש חיוב לעשות בבדיקות.

פרק זה בורר קי"ז, קי"ח, קי"ט סק"א (קטע ראשון).

הדרך שהכחשה בבדיקות פסולה בדיני נפשות כי הבדיקות חשיבי חלק מהעדות וא"כ נמצא שאחד מהם שיקר בעדות, והמשקר בעדות פסול לשאר עדיות, אבל

בדיני ממונות אין חובה לבדוק בדיקות, ומש"ה אין זה נחשב חלק מהעדות, אלא הרי הוא נשאר בגדר משקר בדיבור בעלמא דאינו נפסל לעדות.

פרק זה בורר קי"ז, קי"ח, קי"ט סק"א (קטע ראשון).

הדרך שבהכחשה בבדיקות כשירה בדיני ממונות רק מדרבנן.

פרק זה בורר קי"ז (קטע "והסיק"), ר"א.

דברי רש"י שבהכחשה (בגוף העדות) חיישין שמא שניהם משקרים.

פרק זה בורר קי"ג, קכ"ג (קטע "ועיין ברש"י").

דברי הגר"ח שבהכחשה כל העדים פסולים בגלל שהעדות אינה בגדר "נכון".

פרק זה בורר קי"ג, קכ"ג (קטע אחרון).

בענין שמכיון שבהכחשה אין זה חידוש לומר שפסול, צריכים לומר שלמפרע הוא נפסל.

פרק זה בורר מ"ב.

הדרך שבהכחשה (לפי רב הונא שסובר זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה פני עצמה ומעידה) אין שום פסול בההגדה כלל, רק שב"ד אינם יודעים איזו כת לקבל (ולמה לחלק בזה בין ר"ה לרב חסדא ולומר שלפי רב חסדא הכחשה נחשבת שפיר בגדר פסול בההגדה).

פרק זה בורר קי"ט סק"א (קטע "ותי" ולהלן שם).

בענין אם כשמזימים שלא בפני הניזומים, נהי שאין מחייבים אותם בהעונש של כאשר זמם אבל האם הם נפסלים.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "וכבר האריכו").

בענין אם בפסלי בגזלנותא הטעם למה הנפסלים אינם יכולים להכשיר את עצמם הרי זה משום שהם נחשבים בעלי דין או האם זה רק משום שהם נוגעים בעדות.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "ישוב" וקטע "גם י"ל בדעת רבא שלעולם").

בענין אם העדים נחשבים בעלי דבר ושדנין גם אותם כיון שדנין אם לקבל את עדותן.

ואם נאמר ששפיר נחשבים בעלי דבר, קשה למה בשני כתי עדים המכחישות זו את זו האחרונים לא חשיבי כמו שהם פוסלים את הראשונים בגזלנותא.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "ישוב כתב הקו"ש" ולהלן שם).

ביאורים שונים בסברת רב חסדא שסובר בשתי כתי עדים המכחישות זו את זו שבהרי הני סהדי שקרי למה לי (ודלא כרב הונא שסובר שזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה). וכן האם מודה רב חסדא שהם יכולים להעיד בעדות אחרת לצד המוחזק.

פרק זה בורר מ"ג, מ"ד (קטע "והנה הקו"ש" ולהלן שם).

בענין אם לפי רב חסדא הרי הם פסולים מספק או בודאי.

פרק זה בורר מ"ג.

בענין אם לפי רב חסדא הרי הם יכולים להכחיש עדים אחרים.

פרק זה בורר מ"ג.

בענין היכא שבאו אחד מכת זו ואחד מכת זו להעיד בעדות אחרת, דלא מהני משום שאחד מהם בודאי פסול, האם מהני מיהא לחייב שבועה כיון שיש כאן בודאי עד אחד שהוא כשר.

ס"ח סק"ב, פרק זה בורר קי"ג.

בענין היכא שבאו כל הארבעה ביחד להעיד בעדות אחרת, האם הם מועילים כיון ששנים מהם כשרים.

ס"ח סק"ב (קטע "ובאמת"), פרק זה בורר קכ"ג (קטע אחרון).

בענין הכחשה תחילת הזמה.

פרק זה בורר ק"ז (קטע "מיהו לכאורה").

דברי המהרש"א שהציור בגמ' של הכחשה בנוגע לאם הי' מנה לבן או מנה שחור איירי באופן שמנה לבן שוה יותר.

פרק זה בורר קט"ו, קט"ז, קי"ח, קי"ט סק"א (קטע ראשון).

תרי ותרי - כללי

המחלוקת בין הש"ך והקצה"ח אם תו"ת כמאן דאיתנהו דמי או לא.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "מיהו נראה שמוכח").

תרי ותרי כשיש חזקה

שמהמ"ד שסובר דלא מהני חזקה במקום תרי ותרי מוכח דכמאן דאיתנהו דמי.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "מיהו נראה שמוכח").

השיטה שמה שתו"ת הוא ספיקא דרבנן, כלומר שרבנן הם שהחמירו שלא ללכת אחרי חזקה, הרי זה לענין כל האיסורים ולא רק אשת איש. ס"ד בההערה השני'.

הקושיא למה לפי רב הונא, בתרי ותרי, זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפ"ע ומעידה, ואולינן בתר החזקה כשרות שלהם, הלא בתרי ותרי לא אולינן בתר חזקה. פרק זה בורר מ"ד (קטע ראשון).

עמידה

דברי החי' הר"ן על סנהדרין שעמידת הבעל דין בפני כ"ד היא מטעם כבוד ב"ד, ובענין אם כוונתו היא גם לעמידת העדים. ודברי התומים (דגם) עמידת העדים היא מטעם כבוד השכינה. ק"ע סק"ב.

הכרזה

שהטעם למה פסלו רק משעת הכרזה הרי זה מטעם תקנת לקוחות. ובענין היכא שלא שייך למיחש לתקנת לקוחות.

פרק זה בורר ל"ט.

בענין למה אמרינן שפסולי עדות דרבנן נפסלין רק משעת הכרזה משום תקנת לקוחות אבל פסולי עדות דאורייתא פסולים גם קודם הכרזה, הלא חזינן שגם פסולי עדות דאורייתא פסולים רק מכאן ולהבא משום פסידא דלקוחות וא"כ גם לענין הכרזה ניחוש לתקנת לקוחות.

פרק זה בורר ל"ט.

דברי הנ"י שהיכא שלא יצא מזה הפסד ללקוחות הרי עדויותיו פסולות גם קודם הכרזה, ותוס' שחולקים על זה.

פרק זה בורר ל"ד, מ' (קטע "ולכאורה").

השיטה שאע"פ שפסולי עדות דאורייתא

אינם צריכים הכרזה אבל אינם פסולים משעה שעברו אלא משעה שנתקבלה עליהם עדות, אע"פ שלא גמרו את הדין והכריוז.

פרק זה בורר ל"ט (קטע "עיי"ל" וקטע "שו"ר").

דברי הנ"י שלאותה עדות הרי הוא פסול אפילו קודם הכרזה.

פרק זה בורר ל"ד, מ' (קטע "ולכאורה").

דברי המאירי התמוהים שלאחר הכרזה, הרי הם נפסלין למפרע.

פרק זה בורר ל"ט (קטע אחרון).

דברי המאירי שהכרזה היא בב"ד או בבתי כנסיות.

פרק זה בורר ל"ט (קטע "ועיי במאירי").

פסול רשע, ופסול רשע דחמס

בענין אם הפסול של רשע הוא בגדר גזירת הכתוב של פסול הגוף, או האם הוא משום שהוא חשוד לשקר. ויש לצדד בזה בין לפי אב"י שסובר שאין צריכים רשע דחמס ובין לפי רבא שסובר שצריכים רשע דחמס.

פרק זה בורר י"ח סק"ב סק"ג, כ', כ"א, כ"ב, כ"ו, ל"ה, מ"ו (קטע ראשון וקטע "מיהו כבר הקשה"), מ"ו, מ"ז, מ"ח, נ"א.

שאם הפסול של רשע הוא משום שהוא חשוד לשקר, לא איכפת לן אם ה' רשע בשעת הראי'.

פרק זה בורר כ' (קטע אחרון), מ"ו (קטע ראשון).

דברי הקובץ הערות שיצויר נפ"מ בין הצד שהוא פסול הגוף לבין הצד שהוא משום חשוד לשקר היכא שנתכוין לעבור ועלתה בידו דבר של היתר, האם הוא נפסל לעדות או לא.

פרק זה בורר כ"א, ל"ז, מ"ז (קטע "מיהו כבר הבאנו").

דברי הקובץ הערות שיש עוד נפ"מ בציוור שהוא יודע בעצמו שהוא רשע אבל ב"ד אינם יודעים, אבל הרי הוא יודע שהעדות אמת ושאינו משקר, האם מותר לו להעיד או לא.

פרק זה בורר כ"ב (קטע ראשון).

בענין אם הלאו שנאמר על עדותו של רשע, הוא לאו על העד עצמו שלא להעיד, או האם הוא לאו על ב"ד שלא לקבל את עדותו, או האם אינו בגדר איסור לאו כלל, אלא רק דין מדיני התורה שעדותו פסולה, וגם דיני התורה שאינם מצות נמנין לפעמים במנין תרי"ג כמו גט אשה וקנינים.

פרק זה בורר כ"ב (קטע "וי"ל שטעמו"), ל"ו.

שיטת הרמב"ם שפסול מהתורה משום רשע רק אם עבר על לאו שיש עליו מלקות.

נ"ג (קטע אחרון), פרק זה בורר י"ח סק"א (קטע "והנה בדברינו הנ"ל"), מ"ח, מ"ט (קטע אחרון).

שיטת הרמב"ם שפסול מהתורה משום רשע רק אם עבר על לאו שיש עליו מלקות, ודברי התומים שהרמב"ם מודה שמיפסול אם עבר על לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד או לאו הניתק לעשה משום שהתם מה שאין לוקין אין זה משום שהלאו הוא קל אלא אדרבה משום שהוא חמור בזה שיש בהוא ענינא מיתת ב"ד, או משום הענין שהוא חייב לתקנו, והרי היכא שביטל את העשה או לא קיים אותו יש באמת מלקות. וכן הוא גם בלאו הניתק לתשלומין כי הטעם למה אין מלקות הרי זה משום שהוא צריך לשלם. ודברי הנתיח"מ שהבין אחרת את כוונת התומים והיינו שלא הניתק לעשה נחשב חמור כיון ששייך ציור ששפיר ילקה וכהנ"ל היכא שביטל או לא קיים, ולא הניתק לתשלומין נחשב באמת קל כיון שלעולם אין בו מלקות.

פרק זה בורר י"ח סק"א (קטע "והנה בדברינו הנ"ל").

דברי הרדב"ז הקשים שהרמב"ם מודה גם בלאו שאין בו מעשה.

פרק זה בורר י"ט בהערה.

הדרך שרש"י סובר שסגי גם בלאו שאין לוקין עליו אבל לא סגי באיסור עשה.

פרק זה בורר י"ח סק"א (קטע "וצ"ל").

הדרך שרש"י סובר שסגי גם באיסור עשה.

פרק זה בורר י"ח סק"ג.

דברי תוס' שלאותו דבר הרי הוא פסול אפילו אם לא נשלמו לו התנאים של רשע. **פרק זה בורר מ"ח (קטע "גם י"ל").**

שבעבירה דרבנן צריכים דוקא חימוד ממון. **פרק זה בורר י"ח סק"ג (דברי הרמ"א), כ"ט.**

ביאורים במחלוקת אביי ורבא באוכל נבלות להכעיס.

פרק זה בורר מ"ו.

עוד בגדרי רשע לענין פסול עדות.

פרק זה בורר מ"ח, מ"ט.

בענין שגם רשע דשאר עבירות, ולא רק רשע דחמס, פסול לעדות אשה.

פרק זה בורר כ' (קטע "והנתיח"מ" ולהלן שם).

בענין אם כשיש מחלוקת אם הוא פסול לעדות משום רשע, צריכים להכריע לפי כללי איסור או לפי כללי ממון.

פרק זה בורר ל"ו.

(בענין היכא שע"י הגדת העדות הרי הוא עושה עבירה שפוסלת אותו לעדות, האם הוא פסול לעדות זו גופא. וחילוק בין נדון זה לבין הנדון אם היכא שהוא עובר עבירה ע"י שחיטה זו גופא, האם הוא נחשב כבר מומר לענין שחיטה זו גופא.

ע"ד בהערה הראשונה.)

גדר רשע דחמס.

פרק זה בורר מ"ז - נ'.

הדרך שאפילו רבא שסובר שצריכים רשע דחמס הרי הוא מודה שאם רשע לדבר שיותר חמור מעדות שקר הרי הוא פסול משום שהוא חשוד לשקר, ולא עוד אלא אפילו אם הוא באותו חומר.

פרק זה בורר מ"ז (קטע "מיהו אכתי צ"ע" ולהלן שם), מ"ח (קטע "ומעתה"), מ"ט (קטע "ג").

בענין הא דרוצח פסול לעדות גם לפי רבא שסובר שצריכים רשע דחמס, והסברא דחשיב רשע דחמס משום משום שהוא מרע לבריות.

פרק זה בורר כ' (קטע "יעוד הקשה"), מ"ז (קטע "מיהו אכתי יש לצדד").

בענין אם עד זומם נחשב רשע דחמס.
פרק זה בורר כ"א, מ"ז, מ"ח,
מ"ט.

בענין אם רועי בקר היו כשרים בימי
המשנה.

פרק זה בורר י"א, י"ב בההערה,
י"ג (קטע "ועי' בנתיח"מ").

בענין "גנב ניסן וגנב תשרי".

פרק זה בורר ל"ז.

בענין מה שגם הלוח בריבית פסול לעדות
מהתורה: דעת הרא"ש שהוא משום שהוא
עובר לשם חימוד ממון וגם זה פסול
מהתורה אע"פ שאינה עבירה של חמס
(וי"א שרק אם יש לאו אבל לא אם יש רק
איסור עשה), ודעת המהרי"ק שהוא משום
שנקרא שותף בהעבירה של המלוה אבל
ליכא (לפי אביי) פסול כזה של עבירה לשם
חימוד ממון היכא שאינה עבירה של חמס.
פרק זה בורר י"ט (קטע "והקשה"
ולהלן שם).

עוד בענין שבריבית גם המלוה וגם הלוח
פסולים לעדות.

פרק זה בורר כ"ו, ל"ד, מ'.

עוד בענין אם חשיב כמו רשע דחמס היכא
שעובר עבירה משום חימוד ממון.

פרק זה בורר ל"ג.

דברי הראשונים שחשוד על העריות חשיב
רשע דחמס משום שהוא מרע להאשה
ומש"ה פוסל אותו רב ששת.

פרק זה בורר כ' (קטע "ועוד
הקשה"), ל"ג.

בענין החשוד על העריות כשר לעדות (לפי
רב נחמן).

פרק זה בורר ל"ד - ל"ו.

בענין היכא שעובר לשם תאוה אחרת ולא
חימוד ממון.

פרק זה בורר ל"ג, מ"ח (קטע
ראשון), מ"ט (קטע "א"), נ'.

בענין משחק בקוביא.

פרק זה בורר כ"ז, כ"ח.

בענין היכא דאמרינן שאסמכתא לא קניא:
האם הוא גולן דאורייתא, או האם הוא רק
גולן מדרבנן, כי מחילה בטעות הוי מחילה,
אי נמי משום שלא עשה נגד דעתו הגלוי

של הנגזל. ולפי הצד שהוא גולן דאורייתא
האם הוא גם פסול לעדות מדאורייתא, או
האם הוא פסול רק מדרבנן כי הוא מורה
היתר.

פרק זה בורר כ"ה, כ"ח (קטע
אחרון), ל"ז (קטע "ועיין בתוס'").

שהיכא שגזל אבל הרי הוא מורה היתר הרי
הוא פסול רק מדרבנן, אבל היכא שהוא
סבור שעושה מצוה אינו פסול.

פרק זה בורר ל"ז.

גדר הדבר למה פסלו לעדות מי שגזול
מציאת חש"ו.

פרק זה בורר כ"ט.

בענין המ"ד שסובר שמפריחי יונים הוא
"אם תקדים יונן ליון", ולא "ארא", האם
הוא מודה שלבסוף פסלו ארא כמו שפסלו
מי שגזול מציאת חש"ו.

פרק זה בורר כ"ט (קטע "והנה
הרמב"ם").

דברי הקצה"ח שפסולי עדות מדרבנן אינם
בגדר פסולים בגופם, אלא גדר הדבר הוא
שחכמים תיקנו שלא יקבלו הדיינים את
העדות, וממילא לא איכפת לן אם היו
פסולים בפסול דרבנן בשעת הראי' (והדרך
שמדברי הקצה"ח יוצא שהוא יכול להעיד
על עצמו שהוא פסול מדרבנן ואין זה נקרא
שהוא עושה את עצמו פסול).

פרק זה בורר כ"ח (קטע "ושמעתי").

בעל דבר, ונוגע

בענין היכא שנעשה בעל דבר האם אפשר
להשתמש עכשיו בעדות שהעיד לפני
שנעשה בעל דבר.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "מיהו י"ל
שאביי" ולהלן שם).

דברי הרא"ש בשם הראב"ד שבעל דבר לא
מיקרי בגדר עד, ושלכן לא שייך לומר
בגללו שבטלו שאר העדים.

כ' (קטע "ברם נראה שיש ליישב"),
ע"א (קטע "אמנם בהא גופא"),
ע"ז (קטע ראשון).

בענין אם נוגע פסול משום חשש משקר או
משום דחשיב בעל דבר.

פרק זה בורר ז', ח', ט' סק"ב, כ'
(קטע אחרון), כ"ב (קטע "שו"ר"),

ל"ח (קטע "גם י"ל בדעת רבא שלעולם"), מ"ו (קטע ראשון).

הדרך שאם נוגע פסול רק משום חשוד לשקר, לא שייך בו הדין של תחילתו בפסלות.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "גם י"ל בדעת רבא שלעולם"), מ"ו (קטע ראשון).

דברי הקר"ש שמכיון שנוגע פסול רק משום חשוד לשקר לא אמרינן שאם נמצא אחד מהם פסול משום נגיעה כולם בטלים.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "גם י"ל בדעת רבא שלעולם").

בענין אם בפסלי בגזלנות הטעם למה הנפסלים אינם יכולים להכשיר את עצמם הרי זה משום דחשיבי בעלי דבר או האם זה משום שהם נוגעים בעדות.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "ושוב" וקטע "גם י"ל בדעת רבא שלעולם").

קורבה

שיש לאו על קבלת עדות של קרובים.

ט"ו (קטע אחרון).

שהטעם שקרוב פסול אינו משום חשוד לשקר אלא הרי זה בגדר גזיה"כ ולכן גם לחוב אינו נאמן.

פרק זה בורר נ"ב (קטע ראשון וקטע "ולכאורה נראה לומר"), נ"ט, ס"ו.

הדרך שהקובע של הפסול הוא העובדא שיש לו שם של יורש כלפיו והעובדא שהוא נקרא היורש שלו (או לכה"פ השם משפחה שצריכים בשביל השם של יורש), אבל לא עצם הקורבה.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "ולכאורה נראה לומר" ולהלן שם וקטע "מיהו יש לחלק").

הדרך שלפי הצד שהקובע של הפסול הרי זה עצם הקורבה שיש ביניהם, אבל בכל זאת הדבר שפוסל אינו עצם מדת הקורבה שיש ביניהם אלא השם של בן או אח.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "והנה יש ליישב" וקטע "וכעין הצדדים").

בענין היכא שיש איקרובי דעתא בלא קורבה כגון שני אחים שנתגיירו.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "והקובץ שיעורים על ב"ב").

בענין היכא שיש קורבה בלי איקרובי דעתא, כגון היכא שאינם יודעים בשעת העדות שהם קרובים, או היכא שהם שונאים זה את זה.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "והקובץ שיעורים שם"), ס"ו, ס"ז.

הדרך שנאמרו שני דינים, חדא, שפסלה התורה את הקרובים אפילו כשאין איקרובי דעתא כיון שבדרך כלל יש איקרובי דעתא, וכן פסלה כשיש בין שני אנשים סוג אחר של קשר כשיש בהקשר ההוא איקרובי דעתא.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "ולכאורה מוכח" ולהלן שם).

בענין אם הקרובים של מי שנפסק דינו למיתת ב"ד יכולים להזים את העדים כי זה נקרא שמעידים על העדים ורק בדרך גרמא נפטר הקרוב שלהם, או האם זה נקרא שמעידים על הקרוב שלהם, וכן שיש לפוסלם משום שהם נוגעים בעדותם.

ע"ז (קטע "והנה לפי כל הנ"ל" ולהלן שם).

המחלוקת אם שלישי וראשון פסולים זה לזה.

קמ"ד בההערה, פרק זה בורר ס', ס"ה (קטע "ועל פי הנ"ל").

דברי הירושלמי שראשון פסול לשלישי אבל הרי הוא כשר לאשתו של השלישי.

פרק זה בורר ס', ס"ה (קטע "ועל פי הנ"ל יש להבין"), ס"ז.

שאדם פסול לנשיהם של בני הקרובים שלו. פרק זה בורר ס"ג (קטע "ועכ"פ לפי רש"י").

בענין היכא שהקורבה היא ע"ב ב' קידושין כגון אשת חורגו.

פרק זה בורר ס"ג (קטע "ועכ"פ עיין בחידושי הר"ן").

בענין אם אשתו היא כגופו או כסתם קורבה.

פרק זה בורר ס"ג (קטע "ועי' בתורת חיים" וקטע "מיהו לפי דברי התורת חיים").

שאשתו היא כגופו רק לענין האשה והבעל

עצמם, אבל אין זה גורם שקרובי האשה נקראים הקרובים של קרובי הבעל.

פרק זה בורר ס"ד.

בענין אם גם בארוסה אמרינן שאשה היא כבעלה.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "ועל פי הנ"ל יש לבאר" וקטע "ועי' בחידושי הר"ן" ולהלן שם), ס"ח.

בענין קרובי ארוסתו.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "ועל פי הנ"ל יש לבאר" ולהלן שם), ס"ח.

בענין ארוסת קרובו.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "ויש לעיין"), ס"ח.

בענין "אבי חתן ואבי כלה מעדיין זה לזה".

פרק זה בורר ס"ד, ס"ה (קטע "ועל פי הצדדים").

בענין אחי חמותו, וכן אחי חמיו.

פרק זה בורר ס"ב.

בענין אחי האח.

פרק זה בורר ס"ה (קטע "ולפי הנ"ל יש להבין"), ס"ז.

המחלוקת בענין היכא שהדיינים הם קרובים להעדים.

ס"ט סק"ג.

טומטום, סומא

בענין הא דטומטום פסול לעדות.

פרק זה בורר מ"ח (קטע "ואולי").

בענין אם מה שסומא פסול לעדות הרי זה בגדר פסול הגוף מגזיה"כ, או האם זה משום שבמציאות אינו יכול לראות את המעשה.

ר' סק"ה (קטע "שוב מצאתי" ולהלן שם), רכ"ג סק"א.

מפי כתבם, ופסול אילם

שיטת ר"ת שיכול אדם לשלוח עדות לב"ד בכתב, ומפיהם ולא מפי כתבם ממעט רק אילם.

פרק זה בורר (ל"ח) (קטע "ועי' ביבמות").

שיטת ר"ת שצריכים שיזכור את עדותו כשהכתב מגיע לב"ד.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "ועי' ביבמות").

תחילתו בפסלות

בענין אם יסוד הדין של תחילתו בפסלות הוא שהעד צריך להיות כשר משעת ראיית המעשה, או האם יסוד הדין של תחילתו בפסלות הוא משעה שהתחיל להיות נחשב בגדר עד.

ר' סק"ו (קטע אחרון).

הדרך שאם נוגע פסול רק משום חשוד לשקר, לא שייך בו הדין של תחילתו בפסלות.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "גם י"ל" בדעת רבא שלעולם"), מ"ו (קטע ראשון).

סברת הקובץ הערות שאם הפסול של רשע הוא משום שהוא חשוד לשקר, לא איכפת לן אם הי' רשע בשעת הראי'.

פרק זה בורר כ" (קטע אחרון) [דברי הקהלות יעקב], מ"ו (קטע ראשון).

דברי הקצה"ח שפסולי עדות מדרבנן אינם בגדר פסולים בגופם, אלא גדר הדבר הוא שחכמים תיקנו שלא יקבלו הדיינים את העדות, וממילא לא איכפת לן אם היו פסולים בפסול דרבנן בשעת הראי'.

פרק זה בורר כ"ח (קטע "ושמעתי").

נאמן עלי עד פסול או נאמן עלי אחד כשנים

בענין אם נאמן עלי מהני משום הודאת בעל דין, או משום תקנת ב"ד, או משום שיש באמת בכחו להחיל עליו, לגבי עצמו, תורת עד ודיין.

פרק זה בורר ט"ו סק"א.

הסברא שמהני כי כל הטעם למה עד פסול אינו נאמן, הרי זה משום זכותו של הבעל דין שכנגדו, וא"כ היכא שהוא עצמו מאמין גם ב"ד מאמינים.

פרק זה בורר ט"ו סק"ב.

הדרך שנאמן עלי מהני רק היכא שצריכים את העדים לבירור הדבר אבל לא היכא שצריכים את העדים לקיום הדבר.

פרק זה בורר י"ב (קטע אחרון).

שאם לא רצה הנאמן להעיד אינו עובר
באם לא יגיד.

**פרק זה בורר ט"ו סק"א (קטע
"וע"ע שם").**

דברי הירושלמי שאם קיבל עליו אחד
כשנים אין העד ההוא חייב בקרבן שבועת
העדות אם נשבע לשקר שאינו יודע עדות.

פרק זה בורר ט"ו סק"א.

דברי רעק"א בענין מה בין קיבל עליו אחד
כשנים דאין העד חייב קרבן שבועת העדות
וכהנ"ל, לבין עד סוטה שיודע שנטמאה, או
עד מיתה שיודע שמת בעלה, דהתם העד
שפיר חייב קרבן שבועת העדות (היכא
שהוא עד כשר, אבל לא היכא שהוא עד
פסול, כי אע"פ שהאמינו חכמים גם עד
פסול אבל האמינוהו רק בתורת אומדנא
וראי' בעלמא אבל לא החשיבו אותו כשני
עדים גמורים).

פרק זה בורר ט"ו סק"א.

דברי רעק"א שבנאמן עלי אין דין הזמה.

פרק זה בורר ט"ו סק"א.

המחלוקת בין רבי מאיר ורבנן בענין נאמן
עלי אבא או אביך אם יכול לחזור בו או
לא - הדרך שרבי מאיר סובר שאפילו
בחדא לריעותא יכול לחזור בו ושלפי רבנן
אפילו בתרתי לריעותא אינו יכול לחזור בו.
והדרך שנאמן עלי מהני על תרתי לריעותא
לפי רבנן ואינו יכול לחזור בו רק
כשהריעותא הנוספת חזי לעלמא. והדרך
שאם קיבל על עצמו רועה צאן כאחד, אינו
יכול לחזור בו אפילו לפי רבי מאיר, כי
כיון שיש בו רק חדא לריעותא, לא איכפת
לן בזה שהוא פסול לעלמא.

**פרק זה בורר י"א (קטע "והנה
שוב" ולהלן שם").**

דברי הרשב"ם שאם קיבל עליו רועי צאן,
כיון שהם פסולים לכל העולם (ודלא כאבא
ואביך), אפילו רבנן מודים שיכול לחזור בו
מקבלתו, וביאורו של החת"ס שכוונתו היא
כשרועה צאן הוא הריעותא השני' וכהדרך
הנ"ל לעיל בסמוך, וכן ביאוריהם של
הפתחי תשובה והקר"א בכוונתו.

**פרק יש בורר י"א (קטע "והנה
כדברי" ולהלן שם).**

בענין שאם קיבל על עצמו מי שהוא פסול
רק מדרבנן, גם רבי מאיר מודה שאינו יכול
לחזור בו.

פרק זה בורר ד'.

בענין תרתי לריעותא.

**פרק זה בורר י"א (קטע "והנה שוב
הקשה" וקטע "ועיין בנ"י" ולהלן**

שם), י"ג, י"ד.

בענין אם היכא שהוא מקבל על עצמו עד
או דיין שפסול משום שתי סיבות הרי זה
נחשב תרתי לריעותא.

**פרק זה בורר י"א (קטע "ועיין
בנ"י" וקטע "ועוד הביא").**

דברי הסמ"ע שאם אמר על כשר שהוא
מקבלו עליו כמו ג' הרי זה מהני ולא חשיב
תרתי לריעותא כי אע"פ שהעלה אותו ב'
מדריגות אבל שתיהן הן משם אחד.

פרק זה בורר י"ג (קטע "וכתב").

בענין אם יש ראי' מזה שיכול לקבל על
עצמו ג' רועי בקר כי גם בכה"ג חשיב הכל
בגדר שם אחד.

פרק זה בורר י"ג (קטע "וכתב").

דברי התומים בענין אם היכא שמקבל על
עצמו ג' קרובים לדיינים הרי זה בגדר ג'
ריעותות.

פרק זה בורר י"ג (קטע "וכתב").

החילוק בין היכא שקבלם על עצמו בבת
אחת או בג' קבלות נפרדות.

פרק זה בורר י"ג (קטע אחרון).

הדעה ש"לאחר גמ"ד" הוא כבר לאחר
שהסכים למה שאמר נאמן עלי.

**פרק זה בורר ט"ז (קטע "ולפי
רבנן"), ט"ז*, י"ז.**

הדעה שהיכא שקיבל על עצמו עד פסול,
כבר אחרי הגדת העדות אינו יכול לחזור
בו כי מיקרי "לאחר גמ"ד".

פרק זה בורר ט"ז*, י"ז.

הדעה ש"לאחר גמ"ד" פירושו אחרי
הוצאת ממון.

פרק זה בורר ט"ז*, י"ז.

דברי הרמב"ם שהיכא שקיבל על עצמו
שבעל דינו יהי' נאמן בשבועה, לאחר
שנשבע אינו יכול לחזור בו כי זהו מה
שנקרא גמר דין לגבי שבועה, ודברי הרמ"ה

שלא מספיק בזה אלא צריכים שב"ד
יחייבוהו או יפטרוהו על פי השבועה,
ודברי הרמ"ה בכ"ב שכתב משעה שקיבל
על עצמו שהלה ישבע.

פרק זה בורר י"ז.

ביאור המחלוקת באתן לך וכן במחול לך.

פרק זה בורר ט"ז.

בענין אם המשנה של נאמן עלי איירי
בעדות או דיינים.

פרק זה בורר י"א, י"ב.

**נמצא אחד מהם קרוב או פסול כולם
פסולים, ועדות שבטלה מקצתה
בטלה כולה**

בענין דברי רש"י שהטעם למה רבי יוסי
אומר שרק בדיני נפשות אמרינן נמצא אחד
מהם קרוב או פסול כולם בטלים הרי זה
משום והצילו העדה.

ס"ח סק"א.

ביאורם של תוס' ברבי יוסי.

ס"ח סק"ב.

הטעמים למה כשהוכחו לא אמרינן הגדה
שבטלה מקצתה בטלה כולה.

פרק זה בורר מ"ב בההערה, קי"ט

סק"א (קטע "ותי" ולהלן שם).

בענין אם אומרים נמצא אחד מהם קרוב
או פסול כולם פסולים גם היכא שאינו
פסול בגופו אלא שהגדתו נפסלה, וכגון
היכא שהעידו שלא בפני הבעל דין, או
שנפסל משום שהי עדות שאי אתה יכול
להזימה, וכן האם אמרינן בכגון זה שהגדה
שבטלה מקצתה בטלה כולה, כגון היכא
שהוכחו, אשר בכה"ג העדים עצמם לא
נפסלו, רק שהגדתם נפסלה, האם נפסל גם
החלק שאמרו לפני החלק שהוכחו, או
האם לא מתבטל החלק ההוא כיון שהעדים
עצמם לא נפסלו.

ע"א (קטע "והנה אם נאמר"), פרק

זה בורר מ"ב בההערה.

שעדים המעידים בפני ב' בתי דינין בבת
אחת, והם קרובים לאחד מהם, יש כאן
הגדה כשירה בפני השני, ולא שייך לומר
בזה הגדה שבטלה מקצתה בטלה כולה.

ע"א (קטע אחרון).

דברי הקו"ש שמכיון שנוגע פסול רק משום
חשוד לשקר לא אמרינן שאם נמצא אחד
מהם פסול משום נגיעה כולם בטלים.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "גם י"ל
בדעת רבא שלעולם").

דברי הרא"ש בשם הראב"ד שבעל דבר לא
מיקרי בגדר עד ושלכן לא שייך לומר
בגללו שבטלו שאר העדים.

כ' (קטע "ברם נראה שיש ליישב"),
ע"א (קטע "אמנם בהא גופא"),
ע"ז (קטע ראשון).

דברי תוס' שכדי לומר שנמצא אחד מהם
קרוב או פסול כולם בטלים צריכים לדעת
מי הוא הפסול.

ס"ח סק"ב (קטע "ובאמת"), פרק
זה בורר קכ"ג (קטע ראשון).

הדרך בתוס' שאומרים נמצא אחד מהם קרוב
או פסול כולם בטלים רק היכא שהם מסייעים
אלו לאלו, אבל היכא שמכחישים אלו את
אלו, וכגון היכא ששנים אומרים שחייב לו
מנה ושנים אומרים מאתים, לא אמרינן שכיון
ששנים מהם בטלים הרי כולם בטלים.

פרק זה בורר קכ"ג (קטע ראשון).

עדים ששיקרו

בענין אם יש חיוב ליהרג ולא להעיד שקר
עדות שקר, ע"י בערך יהרג ובל יעבור.

בענין אם עד ששיקר נפסל בשעת הגדתו
או האם הוא נפסל רק אחרי שעובר תוך
כדי דיבור כיון שעוד יכול לחזור בו.

פרק זה בורר קי"ט סק"א (קטע
"ותי").

**עד תלמיד חכם, או מלך, או כהן
גדול**

ע"י עוד בזה בחלק "עמידה".

בענין אם הטעם למה תלמיד חכם פטור
מלהעיד בפני ב"ד דזוטר מיני' הרי זה
משום כבוד תלמיד חכם, או האם זה משום
שהכבוד הבריות שלו הוא יותר גדול יען
היותו ת"ח.

קס"ה (קטע "ועיין בשבועות"
וקטע "ברם").

בענין אם הכוונה היא שהעמידה אינה לפי

כבודו או האם הכוונה היא שעצם הענין של הגדת עדות אינו לפי כבודו.

(קס"ה קטע אחרון), ק"ע סק"א,

שהטעם למה מותר לב"ד להושיב תלמיד חכם הרי זה בגלל מצות כבוד תלמיד חכם.

קס"ה (קטע "ועיין בשבועות"), ק"ע סק"א.

בענין אם הטעם למה מלך פטור מלהעיד הרי זה משום כבוד מלך, או האם זה משום שהכבוד הבריות שלו הוא יותר גדול יען היותו מלך.

קס"ה (קטע "ואולי יש לומר" וקטע "ברם").

בענין מה שמלך פטור מלהעיד משום שאינו לפי כבודו, האם הכוונה היא שהעמידה אינה לפי כבודו או האם הכוונה היא לעצם ההגדת עדות.

קס"ה (קטע אחרון), ק"ע סק"א.

הדרך שלפני הסנהדרין או ב"ד של כ"ג שפיר יצטרך להעיד.

ק"ע סק"ב.

בענין שמלך ישראל פסול מדרבנן להעיד.

קס"ט.

בענין אם אמרינן שמלך צריך להעיד באיסורין משום ש"אין חכמה וגו' לנגד ה'" כמו שאומרים בכהן גדול.

קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בד"ה" ולהלן שם).

בענין אם הטעם למה כהן גדול פטור מלהעיד הרי זה משום כבוד כהן גדול, או האם זה משום שהכבוד הבריות שלו הוא יותר גדול יען היותו כהן גדול.

קס"ה (קטע "ומעתה" ולהלן שם).

בענין אם הכוונה היא שהעמידה אינה לפי כבודו או האם הכוונה היא שעצם הענין של הגדת עדות אינו לפי כבודו.

(קס"ה קטע אחרון), ק"ע סק"א,

דברי הלח"מ שכהן גדול מעיד רק לפני כללי

ביאורי הקדמונים למה לא נזכר בתורה

ב"ד של ע"א כי זילא לי' מילתא להעיד לפני ב"ד של כ"ג.

קס"ג.

דברי הקרית ספר שמה שכהן גדול אינו מעיד משום כבודו הרי זה רק מדרבנן, ושלכן אם אין עד אחר הרי הוא מעיד.

קס"ד.

שכהן גדול צריך להעיד באיסורין משום ש"אין חכמה וגו' לנגד ה'".

קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בד"ה" ולהלן שם).

עדות אשה

שמה שע"א נאמן בעדות אשה, הגדר הוא שחכמים נתנו לו את הכח שיש לשני עדים גמורים.

פרק זה בורר ט"ו סק"א (קטע "והנה").

דברי רעק"א בענין מה בין קיבל עליו עד אחד כשנים דאין העד חייב קרבן שבועת העדות, לבין עד סוטה שיודע שנטמאה, או עד מיתה שיודע שמת בעלה, דהתם העד שפיר חייב קרבן שבועת העדות.

פרק זה בורר ט"ו סק"א.

עובר ירך אמו

דברי השבות יעקב שבעובר ירך אמו נותנים להעובר את הדינים של האם, אבל אין נותנים להאם את הדינים של העובר, כי לא נאמר שהאם היא ירך העובר, אלא שהעובר הוא ירך אמו.

פרק זה בורר ס"ג (קטע אחרון).

עוג מלך הבשן

בענין המעמד של ארצות עוג מלך הבשן, ע"י בערך ארץ ישראל - עבר הירדן, ובערך סיחון.

עולם הבא

השכר של עולם הבא.

פתיחה לפרק חלק ט' סק"ג.

שיטת הרמב"ן שעולם הבא, דהיינו הזמן של קבלת שכר, הוא לאחר תחיית המתים, וגם הגוף יקבל אז שכר, ועד אז הנשמה נגזזת. ושיטת הרמב"ם שקבלת שכר היא בעולם הנשמות לאחר מיתה, וזהו מה שנקרא עולם הבא.

ר"פ (קטע "והנה יש ליישב" ולהלן שם) ובהערה השני' שם, שני"ה, ש"ס סק"א.

בענין אלו שאין להם חלק בתחיית המתים, ע"י בערך תחיית המתים.

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל פגיעה בתורה או בלומדי'

בענין המבזה ת"ח או רבותיו אין לו חלק לעוה"ב, ודברי הרמב"ם שדוקא הרגיל בזה. שני"ט.

המשתמש בכתר תורה אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "ובענין אם הנהנה").

הכותב אגדתא אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע במס' סופרים").

ת"ח ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

מי שאינו משגיח על המשנה אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "והנה יש עוד דברים").

ר"ע אומר מי שאינו משמש ת"ח אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

השונא חכמים ותלמידיהם אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע במס' ד"א").

בענין האיסור לשיר פסוק משיר השירים, ובענין אם יש לו חלק לעולם הבא.

שני"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו"), שס"ט.

מי שיש לו בית המדרש בעירו ואינו הולך לשם אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

הקורא ק"ש במבואות המטונפות הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת).

שני"ד (קטע "ועיין בכרכות").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל השקפותיהם

הלוחש על המכה אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע באדר"נ פרק ל"ו"), ש"ע.

הנותן את הקץ אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע במס' ד"א").

כת שונאי ה' אין להם חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע בשע"ת").

שהכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעוה"ב.

פתיחה לפרק חלק י"א סק"א, ש"ס.

שמי שכופר בתחיית המתים אין לו חלק לא רק בתחיית המתים אלא גם בעולם הנשמות שלאחר מיתה.

ש"ס סק"ב בהערה השני'.

הכותבים בפנים המזוזה שמות קודש או שמות מלאכים אין להם חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "וע"ע בפ"ה").

דברי הגר"ח שגם אפיקורוס באונס חשיב אפיקורוס, ודברי הקובץ מאמרים שהיכא שמעולם לא שמע אודות עיקרי הדת אינו אפיקורוס.

פתיחה לפרק חלק א* (קטע "ותירץ הגר"ח" ולהלן שם).

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם למקום

המזלזל בדבר אחד בדברי תורה חייב כרת שנאמר כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת).

שני"ד (קטע "ועיין בכרכות").

בענין אם יש להרוגי ב"ד חלק לעוה"ב.

ר"פ.

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע אין לו חלק לעוה"ב, ובענין למה פרטו אותם מכלל שאר הרוגי ב"ד (לפי הצד שהרוגי ב"ד אין להם חלק לעוה"ב).

ר"פ ("והנה עיין ברמב"ם" ולהלן שם), שני"ד (קטע "והנה מלבד").

בענין הא דתנן שאנשי עיר הנידחת אין להם חלק לעוה"ב, ובענין למה פרטו אותם מכלל שאר הרוגי ב"ד ועובדי ע"ז.

ר"פ (קטע "והנה לקמן בדף מ"ז").
בענין אם הכוונה היא למדיחים או לנידחים. שט"ו.

בענין למה פרטו (בב"מ דף נ"ח ע"ב) בועל אשת איש ואמרו שאין לו חלק לעוה"ב, הלא הבעל כל ערוה אין לו חלק לעולם הבא.

ר"פ (קטע אחרון).

הפורש מן הציבור אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע").

ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" וקטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

המשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בספי"ב").

המאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב. שט"ט.

החוטא ומחטיא את הרבים אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה (שם)).

לבלר, סופר, טוב שברופאין, דיין לעירו, קוסם, (חנוני לגירסת הגר"א), חזן, טבח וכו' אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

המיפר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע ראשון).

דברי השערי קדושה שהמחלל שבת אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "ובשערי קדושה").

אלו שפשטו ידיהם בזבול אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה (שם), שנ"ח).

הפורק עול אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה (שם)).

נביאי שקר אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע במס' ד"א").

שמי שרובו עבירות אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע אחרון).

המבטל פרו ורבו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "ובשערי קדושה").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם לחבירו

המזלזל בדבר אחד בדברי תורה חייב כרת שנאמר כי דבר ה' בזה (הכרת תכרת).

שנ"ד (קטע "ועיין בכרכות").

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע אין לו חלק לעוה"ב, ובענין למה פרטו אותם מכלל שאר הרוגי ב"ד (לפי הצד שהרוגי ב"ד אין להם חלק לעוה"ב).

ר"פ ("והנה עיין ברמב"ם" ולהלן (שם), שנ"ד (קטע "והנה מלבד").

המסורות אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע").

הנותנים חתתם בארץ החיים אין להם חלק לעולם הבא.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" ובהערה (שם)).

בענין המתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעוה"ב, ובענין אם איירי רק בפניו.

שנ"ד "ועיין ברמב"ם בפ"ג").

בענין המלביץ פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע בב"מ").

בענין המכנה שם רע לחבירו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע בב"מ").

המלום בריבית אין להם חלק לעולם הבא. שנ"ד (קטע "והנה עיין בתוס").

לבלר, סופר, טוב שברופאין, דיין לעירו, קוסם, (חנוני לגירסת הגר"א), חזן, טבח וכו' אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עניני ערוה.

דברי הרמב"ם, והתוספתא לחד גירסא, שעבור גילוי עריות אין לו חלק לעוה"ב. ר"פ (קטע "והנה עי' ברמב"ם" ולהלן שם), שנ"ד (קטע "והנה לבר"").

בענין למה פרטו (בכ"מ דף נ"ח ע"ב) בועל אשת איש ואמרו שאין לו חלק לעוה"ב, הלא הבוהל כל ערוה אין לו חלק לעולם הבא. ר"פ (קטע אחרון).

העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "ובברכות").

המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד איתא").

כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה חשוב ככהמה שאין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד איתא").

עונשים

ע"י בערך שכר ועונש.

עוסק במצוה פטור מן המצוה

ע"י בערך קיום מצות.

עור

בענין אם עור המת אסור בהנאה, ע"י בערך מת.

עושה מעשה עמך

בענין מלך שאינו עושה מעשה עמך, ע"י בערך מלך - מינוי וסילוק מלך, ועוד בערך הנ"ל - כבודו ומוראו.

בענין כיבוד אב כלפי אביו רשע, ע"י בערך כיבוד אב ואם.

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולבזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך. קפ"ג, שי"ב.

עושק

גדר עושק.

ב' (קטע ראשון וקטע "איברא"). בענין אם לזה שלא שילם עובר בלא תעשוק.

ב' (קטע ראשון).

דברי רש"י בחומש ובכ"ק שיש לאו של לא תעשוק על כובש שכר שכיר, והפסוק דכתיב לא תעשוק שכיר.

ב' (קטע ראשון).

בענין למה בכ"ק דף ק"ה ע"ב לא אמרינן שכופר בפקדון עובר בלא תעשוק.

ב' בההערה.

שהעובר בלא תעשוק עובר גם בלא תגזול.

ב' (קטע ראשון).

עינוי הדין

משמעות הגמ' שעינוי הדין הוא אפילו לזמן קצר, ולשון הרמב"ם שכתב שיהרג ביומו.

רע"ד (קטע ראשון), ש"ז (קטע "ויש ליישב").

הסוכרים שיש איסור של עינוי הדין גם קודם גמר דין (אבל יתכן שרק לאחר שהתחילו לדון אותו).

ר"ל.

הטעמים למה אסור לענות את הדין.

רכ"ו ("והנה מדברי"), רכ"ז (קטע "והנה עיין ברמ"ה"), ר"ל, רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו"), רמ"ד סק"ג.

הדרך שעינוי הדין אסור רק מדרבנן.

רכ"ז (קטע "והנה עיין ברמ"ה").

שהיכא שעינו את הדין, אין חסרון בגוף המיתת ב"ד אלא הוי רק איסור צדדי.

רכ"ז (קטע "ובישוב").

בענין אם יש איסור עינוי הדין בשור הנסקל. רמ"ד סק"ג.

דברי המאירי שהטעם למה צריכים לגמור דיני נפשות ביום הוא משום שצריכים להמיתו ביום וא"כ אם יגמרו דינו בלילה יצטרכו לעשות עינוי הדין.

י"ג (קטע "ועיין לקמן בדף ל"ב"), רכ"ו (קטע ראשון), רכ"ז (קטע ראשון), רל"א (קטע אחרון).

עיקרי הדת

שיטת הרמב"ם שיש י"ג עיקרי הדת, והשיטות של ספר העיקרים, וספר אור ה', ושונ"ת בשמים ראש, בענין כמה עיקרי הדת

יש, והסוברים שאין עיקרי הדת אלא כל דבר הוא עיקר כמו השאר.

פתיחה לפרק חלק א', ש"ס סק"ד.
דברי הרמב"ם בהל' איסורי ביאה שמודיעין את הגר עיקרי הדת, והזכיר רק יחוד ה' ואיסור עבודה זרה.

פתיחה לפרק חלק א' (קטע "וע"ע בפ"ד").

בענין מי שאינו כופר בתוכן העיקר אלא שהוא אומר שאינו מעיקרי הדת אלא משאר הדברים.

פתיחה לפרק חלק ב'.

הסברא שכפירה בעיקר הדת היא אבזרייהו דעבודה זרה.

פתיחה לפרק חלק ג'.

דברי הרמב"ם ועוד שאם אונסין אותו לכפור במציאות ה' או אחדותו חייב ליהרג.

פתיחה לפרק חלק ג'.

בענין אם כפירה במציאות הקב"ה היא אבזרייהו דעבודה זרה או האם היא ענין בפני עצמו.

פתיחה לפרק חלק ג'.

ביאור המחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד בענין המאמין בהתגשמות בשוגג.

פתיחה לפרק חלק א'*.

דברי הגר"ח שאפיקורוס באונס חשיב ג"כ אפיקורוס, ודברי הקובץ מאמרים שהיכא שמעולם לא שמע אודות עיקרי הדת אינו אפיקורוס.

פתיחה לפרק חלק א'*.

בענין העיקר של קדמות השם.

פתיחה לפרק חלק ד', י"א סק"א (קטע "שוב ראיתי").

דעת הספר העיקרים שהרמב"ם סובר שהמאמין בשיטת אפלטון, שהי' חומר קדום כמו הקב"ה, הרי הוא נקרא מין אבל אין שלילת אמונה זו חלק מעיקרי הדת (ודיון במפרשים בענין אם סובר בעל ספר העיקרים שאין לו חלק לעוה"ב אע"פ שאינה מעיקרי הדת), ודעת האברבנאל שסובר דהוי בכלל העיקר של קדמות השם.

פתיחה לפרק חלק ד'.

בענין העיקר של לו לבדו ראוי להתפלל.

פתיחה לפרק חלק ה'.

בענין אם אסור לבקש ממלאכים או ממחים להליץ.

פתיחה לפרק חלק ה'.

בענין למה לכו"ע מותר לבקש מצדיק חי שיתפלל בעבורו.

פתיחה לפרק חלק ה' סק"ב (קטע אחרון) סק"ג.

בענין העיקר של נבואה.

פתיחה לפרק חלק אות ו'.

עוד בענין נבואה, עי' בערך נביא.

בענין העיקר של נבואת משה רבינו.

פתיחה לפרק חלק אות ו'.

עוד בענין נבואת משה רבינו, עי' בערך משה רבינו.

דברי הריטב"א שאם אונסין אותו לעבור עבירה מתוך כפירה בנתינתה חייב ליהרג.

פתיחה לפרק חלק ג'.

בענין העיקר של נצחיות התורה.

פתיחה לפרק חלק ז'.

עוד בענין נצחיות התורה, עי' בערך תורה - נצחיות התורה.

בענין העיקר של השגחה פרטית.

פתיחה לפרק חלק ח'.

עוד בענין השגחה פרטית, ובענין אם שייך מציאות של מקרה, עי' בערך השגחה.

בענין העיקר של שכר ועונש.

פתיחה לפרק חלק ט'.

בענין העיקר של ביאת המשיח.

פתיחה לפרק חלק י'.

עוד בענין משיח, עי' בערך משיח.

בענין העיקר של תחיית המתים.

פתיחה לפרק חלק י"א.

עוד בענין תחית המתים, עי' בערך תחיית המתים.

עיר הנדחת

בענין שאין לאנשי עיר הנדחת חלק לעולם הבא, עי' בערך עולם הבא - אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם למקום.

סוג העיר

"עיה"נ מעשרה ועד מאה", "ממאה ועד רובו של שבט".

קב"ה.

"עיר ולא כפר, עיר ולא כרך".

קב"ה.

"עיר ולא ציבור".

קב"ה.

דברי הרמב"ם ש"מקרבך ולא מן הספר" קאי רק על הדין של תל עולם ולא על שאר דיני עיר הנדחת.

קמ"א.

ההדחה

בענין הודחו מאליהם.

שע"ו, שפ"ו.

פירושו של הנצי"ב בדעת התוספתא והסיפרי שהמדיחים יכולים להיות גרים, אבל לא הנידחים.

שע"ח, שע"ט.

דברי הנצי"ב שאם יש רוב נידחים שאינם גרים אז הורגים גם את הגרים בסייף.

ש"פ.

שאילת הירושלמי אם גרים משלימים לרוב, ובענין אם כוונת הירושלמי היא להרוב שעברו או האם להרוב שלא עברו.

ש"פ.

מדיחי' מאותה העיר: בענין היכא שהמדיחים אינם מעיר הנידחים אבל גם לא מעיר אחרת אלא יושבי מדבר.

שע"ח.

הקושיא למה צריכים בעיר הנדחת את הדרשה של יצאו הן ולא שלוחין, תיפוק ל' שאין שליח לדבר עבירה.

שפ"א.

הריגת אנשי העיר

בענין ספק עיר הנדחת

שע"ו.

בענין מלחמה נגד עיר הנדחת.

א' (קטע "והנה עיין עוד ברמב"ם" ולהלן שם).

הדרך שמיתת סייף ואבידת ממון הרי הן

בגדר שני חלקים של עונש אחד, ולא יתכן מיתת סייף כשממונם פלט, וכן לא שייך מיתת סקילה כשממונם אבד.

שע"ו.

בענין אם מצות עיר הנדחת כוללת רק שריפת שלל, ואילו הריגת אנשי עיר הנדחת אינה חלק מהקיומים של העיר (ונראה שהצד הזה שייך לפי שני הדרכים הנ"ל שהזכרנו), אלא הורגים אותם בתורת יחידים בעלמא, רק שנאמר תנאי שאם הודחו רוב אנשי העיר הורגים כל אחד מהם בסייף ולא בסקילה, או האם המצוה כוללת גם הריגת העובדים בסייף, וגם זה הרי הוא מהקיומים של העיר.

קכ"ט (קטע "והנה עי' בסה"מ" ולהלן שם), קמ"א.

בענין מה שהרמב"ם לא כתב שהריגת אנשי העיר צריכה להיות ברחובה של עיר.

שצ"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

הריגת טף ונשים

גדר הריגת טף ונשים.

שע"ז.

בענין אם שורפין נכסי טף ונשים.

שפ"ח.

שריפת שלל

בענין אם רחובה של עיר מעכבת בקיום המצוה של שריפת שלל.

שצ"ב (קטע "ונראה").

המחלוקת בין רש"י והרמב"ם בענין מה עושים עם קדשי בדק הבית של אנשי עיר הנדחת לאחר פדיון, דרש"י סובר שהם נאכלין והרמב"ם סובר שהם נשרפין.

שי"ד.

הבהמות ושאר בעלי חיים

בענין מה שהרמב"ם לא הזכיר שצריכים להרוג את הבהמות בדרך של "לפי חרב".

שפ"ט.

בענין אם הריגת הבהמות צריכה להיות ברחובה של עיר.

שצ"א (קטע "ומעתה" וקטע "ומדבריי"), שצ"ב (קטע "ונראה").

בענין אם גם בהמות עיר הנדחת הן בכלל שללה וצריכות שריפה לאחר הריגתן. שצ"א.

בענין שאילת הירושלמי בהיו בה ביכרין של חיות עופות ודגים.

שצ"א (קטע אחרון).

"תקבץ ושרפת מי שאינו מחוסר אלא קביצה": הגדר של דין זה.

שצ"א.

בענין הצד בגמ' ששחיטת בהמת עיר הנדחת אינה מוציאתה מידי נבילה: דלפ"ז למה צריכים פסוק לפסול צפור עיר הנדחת לטהרת מצורע. וכן למה מספקא להו לתוס' אם עבר והקדיש בהמת עיר הנדחת והקריבה האם הקרבן כשר או לא.

שצ"ב.

עלי' לרגל

בענין אם יש חיוב לעלות לרגל מחוץ לארץ, או מארץ ישראל מדרך רחוקה. צ"ח.

שלענין עלי' לרגל קובעים מה הוא חוץ לארץ לפי הגבולות של קדושה ראשונה. צ"ח (קטע "ובאמת אפילו").

עמון ומואב

בענין אם ארצות עמון ומואב הובטחו לאאע"ה, או האם הם נתקדשו רק מדין כיבוש רבים שמי' כיבוש, ע"י בערך ארץ ישראל - עבר הירדן.

עמלק

בענין אם מלחמת עמלק נחשבת מלחמת מצוה או מלחמת הרשות, לענין אם צריכים רשות ב"ד הגדול, וכן לענין אם חוזרין מעורכי המלחמה (מי שאירש אשה או בנה בית או נטה כרם או הירא ורך הלבב), כמו שהיא נחשבת מצוה לענין שעוסק במצוה פטור מן המצוה ובענין אם צריכים למחות אותם בדוקא ע"י מלחמה או האם סגי בכל דרך וממילא המלחמה היא רק בגדר הכשר מצוה). א'.

בענין שאע"פ שכל הציבור חייב במחיית עמלק אבל ניהול הדבר מסור להמלך.

ואולי אין העם חייבים להתאמץ בדבר שלא בהנהגתו של המלך. קע"ח (קטע "ונראה מזה").

עמרם

דברי השמות רבה ש"הי עמרם ראש סנהדרין באותה שעה (במצרים)". ה' (קטע "ובשמות").

עקירת דבר מן התורה

סברות בענין אם לא לפרוע חוב נחשב עבירה בדרך שוא"ת או בדרך קו"ע.

ב' (קטע "והנה יש לעיין" ולהלן שם).

הדרך שכל היכא שגורם התחדשות של גזילה הרי זה נחשב בגדר קום ועשה אע"פ שלא עשה מעשה.

ב' (קטע "ויש לבאר").

שנביא יכול לעקור בהוראת שעה (כגון העמדת מלכי ישראל שלא מיהודה).

ל"ו סק"א (קטע "והנה פשיטא").

ערכות

בענין אם שיעבוד נכסים הוא בגדר "חצי קנין" שיש להמלוה בנכסי הלוה, או האם הוא בגדר ערכות, דנכסי הלוה ערבים לו.

ב' (קטע "ועי' בספר").

עריות

דברי הרמב"ם, והתוספתא אחד גירסא, שעבור גילוי עריות אין לו חלק לעוה"ב.

ר"פ (קטע "והנה עי' ברמב"ם" ולהלן שם), שנ"ד (קטע "והנה לבד").

בענין למה פרטו (בב"מ דף נ"ח ע"ב) בועל אשת איש ואמרו שאין לו חלק לעוה"ב, הלא הבעל כל ערוה אין לו חלק לעולם הבא.

ר"פ (קטע אחרון).

העובר אחורי אשה בנהר אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "ובכרכות").

המקבל כוס מיד כלה ושותהו אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד איתא").

כל המחמם עצמו להוציא זרע לבטלה
חשיב כבהמה שאין לו חלק לעוה"ב.
שנ"ד (קטע "עוד איתא").
בענין אם נשי קרוביו, וקרובי אשתו,
נקראות קרוביו.
פרק זה בורר ס"ט.
בענין פלגש קרובו, וכן קרובי פלגשו, עי'
בערך פלגש.

המחלוקת ראשונים בענין אם הוא אסור
מדאורייתא בקרובי ארוסתו כמו בקרובי
נשותו.
פרק זה בורר ס"ח.
בענין הא שכדי לעבור על הערוה של אשה
ובתה צריכים שהאם או הבת תהי' אשתו:
האם סגי באירוסין או האם צריכים נישואין.
פרק זה בורר ס"ט בההערה.
בענין אשת חמיו.
קפ"ז (קטע "והנה שוב מצאתי").

ערכין

בענין אם השלשה והעשרה שמאין של
שומת ערכין והקדשות נחשבים בגדר ב"ד.
ז' (קטע "ונראה לומר"), קי"ז.
ששומת ערכין הוא ע"י דיינים הדיוטות.
ו' (קטע "אמנם"), ס"א (קטע
"ובאמת"), קי"ז (קטע "והנה עיין
בפ"ה").

עשה דוחה לא תעשה

שאין עשה דוחה ל"ת שיש בו סקילה.
רע"ב סק"א (קטע אחרון).

עשרה זהובים

בענין אם החיוב לשלם עשרה זהובים הוא
בגדר קנס, ובענין אם דנין אותם בחו"ל.
כ"ב סק"ה (קטע "ועיין בשט"מ").

פורים

ביאור כל המועדים עתידין ליבטל חוץ
מפורים ויום הכיפורים.
פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג.

פורק עול

אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד ובההערה הששית.

פיקוח נפש

בענין מציל עצמו בממון חבירו.
קע"ט, קצ"ב.
דברי תוס' שמחללין שבת כדי להציל אדם
טריפה.
שנ"ב*.

פלגש

דברי הרמב"ם שפלגשות היא בלא כתובה
ובלא קידושין.
קפ"ז (קטע ראשון).
הדרך שפלגשות היא סוג מסוים של קנין
אישות אבל לא האישות של פרשת כי יקח
איש אשה.
קפ"ז (קטע "והנה יש" ולהלן שם).
שיטת הרמב"ם שפלגש אסורה להדיוט,
והחולקים עליו.
קפ"ז, קפ"ח.

דברי הרדב"ז שהרמב"ם מתכוין לאסור
פלגש להדיוט רק מדרבנן.
קפ"ז (קטע ראשון), קפ"ח (קטע
ראשון).
בענין אם שיטת הרא"ש היא שפלגש
אסורה להדיוט מן התורה או לא.
קפ"ז (קטע "והנה מדברי הקר"א").
ביאור לשון הרמב"ם שקרא לאמה העבריי'
לאחר יעוד בשם פלגש.

קפ"ז.
דברי הכ"מ שפלגש בגבעה, ושאר פלגשי
הדיוט המוזכרות בנ"ך, היו אמה העבריי'
לאחר יעוד.

קפ"ז.
שמלך אסור בפלגשו של הדיוט שמת כמו
שאסור באלמנתו (משום כבודו), ומש"ה
לא החזיר דוד את פלגשיו שנבעלו
לאבשלום לאחר שנהרג אבשלום.
קע"ו*.

בענין אם פלגשי קרוביו אסורות, וכן
קרובי פלגשו.

קפ"ז (קטע "והנה שוב מצאתי")
ולהלן שם), פתיחה לפרק חלק ח'
סקי"ב בההערה.

פנחס

שפנחס לא הי' בכלל השבעים זקנים של אספה לי שבעים איש.
קמ"ד בההערה.

פסולי עבודה

בענין אם שתוי יין ופרוע ראש חייבים מיתה גם על עבודה שאינה תמה.
קצ"ט.

דעת הרמב"ם ששתוי יין חייב מלקות על הכניסה אפילו אם לא עבד, והרמב"ן שחולק.
קצ"ח.

שיטת הרמב"ן והראב"ד שמדרבנן אסור לכהן לגדל פרע בזמן שבית המקדש קיים אפילו אם אינו נכנס, ודעת הרמב"ם בזה.
קצ"ז.

עבודה מתוך מצב של סמיכה.
שע"ב.

פרו ורבו

שהמבטל פרו ורבו אין לו חלק לעוה"ב.
שנ"ד (קטע "ובשערי קדושה").

פרנס

שהנותנים חתתם בארץ החיים אין להם חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע דלפי")
ובההערה הרביעית באותו קטע.

פרעה

ע"י עוד בערך מצרים.

בענין למה פרעה נענש, הלא כן נגזר על כלל ישראל.

פתיחה לפרק חלק ח' סקי"ז (קטע ראשון וקטע "ברם לכאורה"),
ס"ז (קטע "והנה עיין ברמב"ן" 9).

בענין למה חלק משה כבוד לפרעה ("וירדו כל עבדיך אלה אלי").

קפ"ג סק"ג.

צדקה

בענין שהחיוב של צדקה הוא חיוב מצוה כלפי שמיא ולא חוב ממוני להעני.
ס"ג.

ציבור

בענין שעוסק בצרכי ציבור נחשב עוסק במצוה ופטור מן המצוה.

פ"ה סק"ב.

בענין אם יש להפורש מן הציבור חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע") ובההערה השני" שם.

צער

בענין צער בעלי חיים, ע"י בערך בעלי חיים.

שיטת הרמב"ם שתשלומי נזק וצער ובושת הרי הם בגדר קנס.
י"ט.

קבורה**כללי**

בענין מאיפוא לומדים האיסור הנאה של קבר ותכריכין.

שכ"א.

משמעות מדברי רש"י שהקבורה עצמה (דהיינו מה שמורידין אותו לתחתיות, וחבוט קבר) אינה מכפרת אלא הרי היא תנאי בכפרת המיתה.

שי"ח.

פ"י רש"י שגולל הוא כיסוי הארון, ודופק הוא צדדי הארון. ודעת הרמב"ם שאיירי בקבר בנין, וגולל הוא הגג, ודופק הוא הצדדים. והדעה שסתימת הגולל הוא כיסוי פני המת בעפר (רדב"ז) או מילוי הקבר בעפר (כ"מ).

שי"ט.

הלאו, והעשה, והמצוה דרבנן

בענין אם הלאו של לא תלין והעשה של קבור תקברנו נחשבים בין אדם לחבירו או האם הם נחשבים בין אדם למקום כי כתיב כי קללת אלקים תלוי.

ש"ט סק"א (קטע "אמנם יתכן").

בענין אם פשטות הפסוק של לא תלין וקבור תקברנו קאי רק על הנתלה, ושאר הרוגי ב"ד הרי הם בכלל הריבוי של שאר

מתים, או האם פשטות הפסוק קאי על כל הרוגי ב"ד, ונפ"מ בזה.

ש"ח.

דברי הרדב"ז הקשים שהלאו של לא תלין נוהג גם בשאר מתים, אבל העשה של קבור תקברנו נוהג רק בהרוגי ב"ד.

ש"ט סק"ב.

דברי הרדב"ז שעל הלאו של לא תלין עוברים רק בעלות השחר, אבל המצוה של קבור תקברנו מחייבת לקבור מבעוד יום.

ש"י (קטע אחרון).

בענין למה צריכים את המצוה דרבנן של קבורה (הנוכרת בב"מ דף ל' ע"ב) אחרי שיש מצוה דאורייתא של קבורה.

ש"ט סק"א (קטע "ויש ליישב" ולהלן שם), ש"י (קטע "והנה פשיטא").

הדרך שצריכים את המצוה דרבנן כדי לחייב לקבור גם מת שאינו מתו.

ש"ט סק"א (קטע "ויש ליישב" ולהלן שם), ש"י (קטע "והנה פשיטא").

הדרך שצריכים את המצוה דרבנן כדי לחייב גם זקן ואינו לפי כבודו.

ש"ט סק"א (קטע "עוד יש ליישב" ולהלן שם).

הדרך שהמצוה דרבנן של קבורה שיש גם כלפי רחוקים שאינם מתו אינה כוללת שאר צרכי המת כגון לוי.

ש"ט סק"א (קטע "והנה בהא").

קבורת בעלי עבירה

דברי השו"ת בשמים ראש שאסור להלין אפילו רשע גמור.

ש"ט סק"א (קטע "והנה עיין בפתחי תשובה").

בענין אם גם המצוה דרבנן של קבורה נאמרה על רשע גמור.

ש"ט סק"א (קטע "והנה עיין בפתחי תשובה").

משמעות דברי רש"י שקוברים הרוגי ב"ד בארונות ודברי הרמב"ם שאין עושים כן.

ש"ט (קטע אחרון).

"הרוגי ב"ד אין מתעסקין עמהן בכל דבר".

ש"יט (קטע אחרון).

בענין שהאבן שנסקל בה והעץ שנתלה עליו נקברין עמו.

רפ"ט.

"להזהיר ב"ד על כך"

בענין אם דברי הסיפרי דתניא "להזהיר ב"ד על כך", קאי רק על הנתלה, או האם קאי גם על הריבוי של שאר הרוגי ב"ד, או שאר מתים. ואם קאי רק על הנתלה האם הוזהרו רק שלא להשאירו על העץ או האם הוזהרו גם לקוברו.

ש"ח (קטע "ואולי" ולהלן שם), ש"י (קטע "והנה פשיטא").

דברי הנצי"ב שכוונת הסיפרי היא שב"ד ישגיה שהקרובים לא ילינו.

ש"ח (קטע אחרון).

"ולא תטמא את אדמתך"

דברי הרמב"ן ש"ולא תטמא את אדמתך" הרי הוא לאו נוסף בארץ ישראל, דהיינו שלא להלין את המת בארץ ישראל משום טומאת הארץ.

ש"ח (קטע "ואולי"), ש"י.

בענין אם הלאו החדש של ולא תטמא את אדמתך חל בשקיעת החמה או בעלות השחר.

ש"י (קטע אחרון).

דברי הרמב"ן שהלאו הנ"ל על טומאת הארץ שייך גם במת עכו"ם, ומספקא ל"י אם שייך בעכו"ם גם הלאו של לא תלין, ומספקא ל"י מאיזה טעם קבר יהושע מלכי כנען.

ש"י.

הקושיא שלפי הצד שנוהג כלפי עכו"ם גם הלאו של גם לא תלין א"כ למה צריכים את הדין של "קוברים מתי עכו"ם עם מתי ישראל מפני דרכי שלום".

ש"י (קטע "אמנם").

מת מצוה קונה מקומו

דברי רש"י שאסור לפנות מת משום שכבר קנה את מקומו, ודברי הנ"י שאסור משום האיסור הנאה של קבר.

ש"כ, שכ"א (קטע "והנה באות").

שמת מצוה קונה מקומו אפילו בציור שאם נביא אותו למקום אחר יהיו לו מתעסקים ולא יהי' מת מצוה. ש"כ.

מדאורייתא, או האם הוא פסול רק מדרבנן כי הוא מורה היתר. פרק זה בורר כ"ה, כ"ח (קטע אחרון), ל"ז (קטע "ועיין בתוס").

קדשה

שיטת הרמב"ם שלא תהי' קדשה בא לאסור בועל אשה לשם זנות (ודלא כתרגום אונקלוס שבא לאסור שפחה כנענית), וביאור התנאי של "לשם זנות". ודברי הרמב"ם בהל' נערה שהשם של קדשה שייך רק במופקרת לזנות. קפ"ח.

קדשים - קרבנות.

ע"י עוד בערך עבודה, ובערך פסולי עבודה. הגדר של "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים": בענין אם היכא שהבשר של הקרבן קיים הרי אכילת כהנים מעכבת את עיקר הכפרה, או האם גם בלי אכילת הכהנים ישנה לעיקר הכפרה ע"י הזריקה, רק שאין כפרה שלימה, וע"י אכילתם יש כפרה שלימה, והיכא שנאבד הבשר ואינם אוכלים י"ל שחסרה באמת מדריגה זו של כפרה. כ"ט (קטע אחרון).

הסוגיא בע"ז דף נ"ד בענין אם אנסוהו להשתחות לבהמתו האם היא נפסלת משום נעבד. שנ"ג*.

קוביא (משחק בקוביא)

בענין אם לפי המ"ד שסובר שמשחק בקוביא פסול לעדות משום שאינו עוסק בישובו של עולם יש איסור לשחק בקוביא או האם אין איסור. פרק זה בורר כ"ח. בענין משחק בקוביא. פרק זה בורר כ"ז, כ"ח.

בענין היכא דאמרינן שאסמכתא לא קניא: האם הוא גזלן דאורייתא, או האם הוא רק גזלן מדרבנן, כי מחילה בטעות הוי מחילה, אי נמי משום שלא עשה נגד דעתו הגלוי' של הנגזל. ולפי הצד שהוא גזלן דאורייתא האם הוא גם פסול לעדות

קוסם

אין לו חלק לעוה"ב. שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

קטן וקטנה

בענין כי יתן איש ולא קטן, ע"י בערך שומר.

בענין קטן הרודף, ע"י בערך רודף.

מופלא הסמוך לאיש

בענין אם מופלא הסמוך לאיש יכול לחלל מעשר שני לאחרים כמו לעצמו. שכ"ה סק"ב (קטע "ובאמת").

קטן אינו מוליד

בענין קטן אינו מוליד (דברי רבה ודברי רב חסדא, ובענין אם לא שייך שיוליד כלל או האם הכוונה היא שחזקתו שאינו מוליד, ובענין אם נשתנה הדבר מדורות הקדמונים לעכשיו). שכ"ד.

הדרך שמה שהיו מולידים בדורות הראשונים בגיל ח' הרי זה הי' ע"י הבאת סימנים גמורים של גדלות, דהיינו זקן הפנים באיש, ודדים גדולים באשה.

שכ"ד (קטע "ולכאורה הי' אפשר לומר").

הדרך שהיכא שאירע שקטן הוליד הרי הוא נעשה גדול ע"י כי בנים הרי הם כסימנים. שכ"ד (קטע "והנה עיין בחידושי הר"ן").

זכ"י

שיטת תוס' שקטן יכול לזכות מהתורה ע"י דעת אחרת מקנה, ודעת רש"י שהקטן זוכה רק מדרבנן. שכ"ה.

בענין אם כוונת תוס' היא גם לקטן שהוא במדריגת צרור וזורקו ואגוז ונוטלו לענין

פ"ו.

שגם הרמב"ן מודה שבזמן שהי' ב"ד הגדול צריכים ב"ד הגדול דוקא.

צ"ו.

הדרך שיסוד הדין בקידוש החודש הוא שצריכים הב"ד הכי חשוב שבדור.

צ"ז.

בענין "בשלשה מתחילים, ובחמשה נושאים ונותנים, וגומרין בשבעה".

צ"ח, צ"ו.

בענין אם לפי רבי שמעון שמכשיר עדים הקרובים זה לזה בקידוש החודש הה"נ לדיינים הקרובים זה לזה.

ר' סק"ב.

העדות

בענין אם מודים רבנן לרבי נתן גבי העדות של קידוש החודש שאין צריכים ששני העדים יעידו תכ"ד.

פרק זה בורר ק"ג.

הקושיא למה עדי קידוש החודש שחיללו את השבת כדי לבוא ולהעיד כשרים ואינם נחשבים עדים שאי אתה יכול להזימם כי אם יוזמו הרי יוצא שחיללו שבת והיו פסולים לעדות.

כ"ג (קטע "א").

שיטת המאירי שעדות היא כתחילת הדין רק בעדות קידוש החודש כי אין שם דין ודברים וטענות לפני העדות.

קע"ג (קטע "והמאירי").

דיני קידוש החודש

בענין אם צריכים בשביל החישוב אותו סוג ב"ד שצריכים בשביל הקידוש והעיבור עצמם.

צ"א.

שבקידוש החודש אמירת מקודש אינה מעכבת, אבל גמר דין שפיר מעכב, ולא מספיק בזה שהסכימו על החשבון, אלא צריכים מעשה של גמר דין.

צ"ב (קטע "והנה נראה" ולהלן שם).

דברי הירושלמי שאפילו התנא סוחר שאין צריכים קידוש הרי הוא מודה שצריכים שיאמרו "מקוים".

צ"ג (קטע "והנה אולי").

שזוכה לעצמו, או האם כוונתם היא רק למדריגת חפץ ומחזירו לאחר שעה.

שכ"ה סק"ב.

הדרך שיסוד התקנה שמציאת חרש שוטה וקטן היא שלהם משום דרכי שלום לא היתה שהמציאה נעשית ממש ממונם, אלא התקנה היתה שננהג בה כאילו היתה ממונם. וכן הדרך שתיקנו שתהי' ממש ממונם.

פרק זה בורר כ"ט (קטע "א" וקטע "ג").

הגדר של מה שפסלו לעדות מי שגזל מציאת חרש שוטה וקטן.

פרק זה בורר כ"ט.

קידוש החודש - עיבור השנה

גדר המצוה

שיטת הרמב"ם שעיבור השנה הוא בכלל מצות קידוש החודש, ושיטת הבה"ג שהם ב' מצות, וגדר המצוה לפי הרמב"ם.

פ"ה סק"א.

שיטת הרמב"ן שגם קידוש החודש על פי חשבון נכלל בקרא דהחודש הזה לכם, ושיטת הרמב"ם שקידוש החודש על פי חשבון מהני משום הלכה למשה מסיני.

צ"ב (קטע "אמנם נראה").

דברי הרמב"ם שפרסום קידוש החודש הוא בכלל המצוה של קידוש החודש, ושבודאי כן ס"ל גם לענין פרסום עיבור השנה דהיינו שהוא בכלל המצוה כמו גוף העיבור.

צ"ט (קטע אחרון).

סוג הב"ד שצריכים בשביל קידוש החודש ועיבור השנה

המחלוקת בין הרמב"ם והרמב"ן בענין אם צריכים ב"ד הגדול בשביל קידוש החודש (הרמב"ם) או לא (הרמב"ן).

פ"ו - צ"א.

ביאור המחלוקת הנ"ל.

פ"ח, פ"ט.

בענין אם כוונת הרמב"ם היא שצריכים ג' דיינים מב"ד הגדול (וכן רשות שאר הדיינים של הסנהדרין), או האם סגי בסמוכים בעלמא רק שצריכים רשות הסנהדרין.

שאמירת מקודש מקודש שאומרים העם אינה מעכבת.

צ"ב (קטע "ועיין בר"ה").

הראשונים שסוברים שאפילו התנא שסובר שאין צריכים קידוש הרי זה מדאורייתא אבל מדרבנן שפיר צריכים.

צ"ג.

קושיית החזו"א שלפי ראב"צ איך יש הו"א ששבת בראשית טעונה קידוש ב"ד, הלא כבר קידשוהו בשמים.

צ"ד בההערה.

שיטת הר"ח שצריכים להזכיר קידוש מועדות בשעה שמקדשים את החודש (ודלא כשיטת הר"ש). וחקירה האם דבר זה הוא דין נפרד, או האם הוא חלק ממה שמקדשים את החודש דצריכים לקדש את החודש ביחד עם מועדיו.

צ"ד.

ש"אתם אפילו שוגגין וכו'" מהני רק להיכא שקידשו או עיברו שלא לצורך, אבל לא להיכא שקבעו צורת שנה או חודש שאינה כדין כגון שנה בת י"ד חדשים או חודש בן ל"א ימים, וכן לא להיכא שעשו את מעשה הקידוש או העיבור שלא כדין כגון בלילה.

ק' סק"ו סק"ז סק"ח, ק"א סק"ד סק"ח, ק"ד.

שיטת הרמב"ם שלא גרסינן אתם ואפילו מזידין אלא אפיק מזידין ועייל אנוסין.

ק' סק"ב ובההערה שם ולהלן שם, ק"א סק"ד סק"ח, ק"ד.

בענין אם בעיבור החודש יום כ"ט הוא התוספת או יום ל' הוא התוספת.

ק"ג.

דיני עיבור השנה

שמקשיים קידוש החודש ועיבור השנה יחד, ולומדים דיני האחד מהשני.

ק' סק"ה, ק"א סק"ב.

שגם עיבור השנה הרי הוא רק ביום כי הוקש לקידוש החודש.

ק' סק"ה סק"ז.

בענין אם אמרינן "אתם אפילו שוגגין וכו'", גם בעיבור השנה כמו בקידוש החודש.

ק'.

ש"אתם אפילו שוגגין וכו'" מהני רק להיכא שקידשו או עיברו שלא לצורך, אבל לא להיכא שקבעו צורת שנה או חודש שאינה כדין כגון שנה בת י"ד חדשים או חודש בן ל"א ימים, וכן לא להיכא שעשו את מעשה הקידוש או העיבור שלא כדין כגון בלילה.

ק' סק"ו סק"ז סק"ח, ק"א סק"ד סק"ח, ק"ד.

שיטת הרמב"ם שלא גרסינן אתם ואפילו מזידין אלא אפיק מזידין ועייל אנוסין.

ק' סק"ב ובההערה שם ולהלן שם, ק"א סק"ד סק"ח, ק"ד.

בענין אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה.

צ"ז.

שיטת הרמב"ם שמשפיק בסיבת תקופת ניסן לחוד כדי לעבר.

ק"ב.

בענין מה שמעברין את השנה מפני גליות ישראל שנעקרו ממקומם ועדיין לא הגיעו, ודברי הירושלמי ש"והוא שהגיעו לנהר פרת".

צ"ח.

בענין עיבורה משנה לחבירתה.

ק' סק"ז, ק"ד, ק"ה.

ביאור שיטת רבי יהודה שאם עיבורה מפני הטומאה אינה מעוברת אפילו בדיעבד.

ק' סק"ג.

בענין היכא שעיברו חודש אחר ולא אדר.

ק' סק"ו, ק"ב.

בענין אם אדר ראשון הוא התוספת או אדר שני הוא התוספת.

ק"ג.

ארץ ישראל וארץ יהודה

ביאור המחלוקת בין חנני' ורבנן בענין היכא שעיבורה בדיעבד בגליל ולא ביהודה, האם היא מעוברת (רבנן) או לא (חנני').

ק' סק"ח, ק"א סק"ד.

בענין אם הדין שצריכים לעבר ביהודה הרי זה דין מדיני עיבור השנה או דין צדדי ש"דרישות" צריכות יהודה.

ק' סק"ח, ק"א סק"ד.

שאם הוא דין צדדי או אינו מעכב גם בלא הדרשה של אתם ואפילו שוגגין, וממילא אפילו במזידין אינו מעכב אפילו לפי הרמב"ם שאינו גורס אתם ואפילו מזידין.

ק' סק"ח, ק"א סק"ד.

שיטת הרמב"ם שנאמרו שני דינים נפרדים, א', של ארץ ישראל, וב' של ארץ יהודה, ושארץ ישראל מעכבת אפילו לפי רבנן שסוברים שיהודה אינה מעכבת.

ק"א סק"א ולהלן שם.

שיטתו שרק עיבור השנה צריך יהודה אבל לקידוש החודש מספיק בארץ ישראל.

ק"א סק"ב.

בענין אם כן הוא גם לפי חנניה שסובר שיהודה מעכבת.

ק' סק"ה.

דברי הרמב"ם שגם החישוב של עיבור השנה וקידוש החודש צריך ארץ ישראל (דלא כתוס').

צ"א, ק"א סק"ג.

אבל משמע שארץ ישראל אינה מעכבת בו. ק"א סק"ח.

אבל לענין עיבור ביהודה הזכיר רק את גוף העיבור ולא החישוב.

ק"א סק"ג.

שאם נאמר שלפי חנניה יהודה מעכבת גם בקידוש החודש, א"כ יוצא שצריכים את הדרשה של ארץ ישראל רק בשביל החישוב של הקידוש והעיבור.

ק"א סק"ו.

שיטת תוס' שיכולים לחשב את העיבור גם בחוץ לארץ.

ק"א סק"ג.

קידוש לבנה

דברי השל"ה שנשים פטורות מקידוש לבנה משום שהוא בגדר זמן גרמא. וקושיית ר'

שלמה קלוגר בהגהות חכמת שלמה שאין כאן חסרון של זמן אלא שחסר בסוף החודש החפצא של לבנה בחידושה.

רס"ח.

שיטת הרש"ל שסומא צריך לברך על הלבנה.

רס"ז.

משמעות דברי הרמב"ם דלא כהמהרש"ל אלא שרק הרוואה מברך.

רס"ז.

גדר החיוב לעמוד בגלל קבלת פני שכינה.

רס"ט.

בענין היכא שיוצא ידי ברכת הלבנה מפי אחר ע"י הדין שהשומע הוא כעונה, האם הוא צריך לעמוד.

רס"ט, ר"ע.

קיום מצות

בענין עוסק במלחמת מצוה פטור מן המצוה, ובענין אם מלחמת עמלק היא בגדר מלחמת מצוה, ע"י בערך מלחמה.

בענין אם עוסק בצרכי ציבור מיקרי עוסק במצוה ופטור מן המצוה, ע"י בערך ציבור.

בענין "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמן שמתוך שלא לשמן בא לשמן".

שע"ג.

גדרי "אין עושים מצות חבילות חבילות". ז'.

דברי תלמידי רבינו יונה שהיכא שביטלו רבנן מצות עשה בשוא"ת, פטרו אותו גם מהתורה.

ש"ה (קטע אחרון).

שיטת רבי יצחק שהמנין של תרי"ג שלנו מתחיל מהחודש הזה לכם, וביאורו של הגור ארי' דהיינו משום שמאז נצטוו באמצעות משה רבינו.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג (קטע "והנה רש"י").

בענין דברי הריטב"א בסוכה דף כ"ה (נדפס בחי' הרשב"א) שעוסק במצוה אסור להפסיק בשביל המצוה השני' ולא רק שפטור.

ס"ג.

קנין

בענין קטן, עי' בערך קטן קטנה - זכ"י.

בענין קנין אודיתא, עי' בערך אודיתא.

"גופו מהיום ופירי לאחר זמן".

שמ"ד סק"ב.

קנס

בענין מתי חל החיוב של קנס, האם בשעת המעשה, או האם בשעת קבלת עדות, או האם בשעת גמר דין.

פרק זה בורר כ"ב (קטע אחרון).

דברי תוס' שאין חיוב מדיני שמים לשלם קנס כשאין ב"ד מחייבים אותו.

ע"ה (קטע "ולכאורה יש ליישב").

שבקנס הרי העדים צריכים דרישה וחקירה גם לאחר התקנה שבדיני ממונות אין צריכים דו"ח.

רנ"ג (קטע "מיהו לעיל").

בענין אם בדיני קנסות צריכים עדות שאתה יכול להזימה (לפי הנודע ביהודה שבדיני ממונות אין צריכים עדות שאתה יכול להזימה).

ר"ז (קטע "אמנם מדברי הריב"ש"), רנ"ג (קטע "עוד").

בענין אם זקן, וסריס, ומי שאין לו בנים, כשרים לדון דיני קנסות.

רמ"ו (קטע "והנה לכאורה" ולהלן שם).

בענין אם נשאר להלכה דין מסוים שאין דנין דיני קנסות בבבל, וכן בזמן הזה, כיון שאין סמוכים, או האם הכל תלוי בזה שאינם שכיחי ואין בהם חסרון כ"ס.

כ"ב.

בענין שאין דנין פלגא נזקא קנסא בבבל, וכן בזמן הזה.

כ"ב סק"א.

בענין אם דנין קנס דרבנן, בבבל, וכן בזמן הזה.

כ"ב סק"ה (קטע אחרון).

גול מאחד מחמשה בני אדם ואינו יודע מאיזה מהם משלם לכל אחד: בענין אם דנים קנס זה בבבל, וכן בזמן הזה.

בענין אם עוסק במצוה פטור ממצוה שהיא ביסודה חיוב שהוא חייב לאחרים.

ס"ג.

השיטה שאם כבר התחיל לקיים מצוה, ואפילו מצוה שאפשר להעשות ע"י אחרים, לא יפסיק לכיבוד אב, כי עוסק במצוה פטור מן המצוה.

ס"ג בהערה השני'.

קים לי' בדרכה מיני'.

בענין מורד במלכות ושבר כלים בהדי מרידתו, עי' בערך מלך.

בענין אם הוא חייב לשלם מדיני שמים היכא שהוא פטור מדיני אדם משום קלב"מ.

ע"ה (קטע "ולכאורה יש ליישב").

בענין אם תפיסה מהני היכא שפטור משום קלב"מ.

ע"ה (קטע "ולכאורה יש ליישב").

בענין אם אמרינן קלב"מ היכא שיש רק רשות להורגו ואינו חיוב (ועי' בזה להלן לענין בא במחירת ולענין קנאים פוגעים בו).

שכ"ב (קטע "ואולי יצויר" וקטע "מיהו רעק"א").

בענין אם קלב"מ פטור ממצות השבה. שמ"ד.

המחלוקת בין רב ורבא בענין אם בא במחירת חייב בהשבת החפץ כשהוא בעין. שמ"ד.

שבא במחירת פטור מלשלם עבור כלים ששבר משום קלב"מ אע"פ שהריגתו היא רשות.

שכ"ב (קטע "מיהו רעק"א").

בענין אם אמרינן קלב"מ היכא שדינו הוא שקנאים פוגעים בו.

שכ"ב (קטע "מיהו רעק"א").

קנאים פוגעים בו

בענין אם קנאים פוגעים בו הוא בגדר חיוב או רק בגדר רשות.

שכ"ב (קטע "מיהו רעק"א").

בענין אם אמרינן קלב"מ היכא שדינו הוא שקנאים פוגעים בו, עי' לעיל בסמוך בסוף ערך קים לי' בדרכה מיני'.

כ"ב סק"ה (קטע "גם יש ליישב" וקטע "ועיין בספרי").

בענין אם העדאת שור נחשבת בגדר קנס.

כ"ב סק"ה (קטע ראשון).

בענין אם החיוב לשלם עשרה זהובים הוא בגדר קנס, ובענין אם דנין אותם בבבל, וכן בזמן הזה.

כ"ב סק"ה (קטע "ועיין בשט"מ").

שיטת הריצב"א שגרמי הוא קנס דרבנן שקנסו בהיזקים השכיחים.

כ"ב סק"ה (קטע "וע"ע" ולהלן (שם).

בענין למה דנין גרמי בבבל, וכן בזמן הזה.

כ"ב סק"ה (קטע "וע"ע" ולהלן (שם).

קז

הנותן את הקץ אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע במס' ד"א").

קרבן חטאת יחיד

בענין פר העלם דבר של ציבור, ע"י בערך קרבן פר העלם דבר של ציבור.

בענין שעיר נשיא, ע"י בערך נשיא - שעיר נשיא.

בענין קרבן עולה ויורד, ע"י בערך קרבן עולה ויורד.

דברי תוס' שלפי המ"ד שפוסל קרבנו של מומר משום שאינו בגדר שב מדיעתו א"כ הא דלא סגי ב"זבח רשעים תועבה" הרי זה כדי לרבות היכא ששב אחרי אכילת החלב וכבר אינו בגדר רשע. ויש לעיין לפי המ"ד שדורש מקרא דמעם הארץ פרט למומר, האם הכוונה היא לפסול רק היכא שהי' מומר בשעת ההפרשה, אבל אם שב לפני ההפרשה הרי זה כשר אע"פ שהי' מומר בשעת אכילת החלב (אבל צריכים שישוב לפני ההפרשה כי אחרי ההפרשה הרי כבר נעשה דחוי) (ועי' להלן כאן בענין למה לפ"ז לא סגי ב"זבח רשעים תועבה"), או האם אפילו היכא ששב אחרי האכילה לפני ההפרשה הרי זה פסול כי כיון שהי' מומר בשעה שאכל אינו מתחייב בקרבן.

שי"ז (קטע "ובאמת דברינו" ולהלן שם).

הדרך ש"זבח רשעים תועבה" אינו בגדר פסול, אלא נאמר בזה רק שאין מקבלים קרבנו של מומר, ולכן אי משום הא לחוד, אם שב אפילו אחרי ההפרשה של החטאת היינו מקבלים ממנו, כי לא נעשה דחוי כיון שאין כאן שם של פסול (אלא שצ"ע כי כיון שהי' פטור משום זבח רשעים תועבה א"כ גם הדין שאין חטאת באה נדבה הרי זה צריך לגרום דיחוי), אבל "מעם הארץ פרט למומר" הרי זה בגדר פסול בהקרבת ומש"ה בהציור הנ"ל הרי זה נעשה דחוי.

שי"ז (קטע "ונראה" ולהלן שם).

דרכו של הרש"ש בדעת רש"י שמשום "זבח רשעים תועבה" פוסלים רק עולות ושלמים אבל לחטאת צריכים "מעם הארץ פרט למומר".

שי"ז (קטע ראשון).

דרכו של המל"מ בדעת רש"י ש"מעם הארץ פרט למומר" שייך רק מחיים, אבל לאחר שמת אין לפסול מטעם זה, אפילו אם לא נתכפר ע"י המיתה, אם לא משום דיחוי, אבל הטעם של "זבח רשעים תועבה" ממשיך גם לאחר מיתה.

שי"ז (קטע "ועיין במל"מ").

דברי החי' הר"ן שהדרשה של "מעם הארץ פרט למומר" והדרשה של "מכם להוציא את המומר" איירי דוקא בשעת הקדש, ונאמר בזה שמומר אינו יכול להקדיש קרבן (וכן לא להתחייב בקרבן), אבל אם המיר לאחר שכבר הפריש קרבן לא היינו יודעים שאינו נקרב, ולכן צריכים "זבח רשעים תועבה".

שי"ז (קטע "ועיין עוד בחידושי הר"ן" וקטע אחרון).

קרבן עולה ויורד

דברי הרמב"ם שפוסק שמלך חייב על שמיעת קול, והשגת הראב"ד עליו.

קס"ט, ק"ע (קטע "ולפי דברינו").

קרבן שעיר נשיא

בענין שנשיא הסנהדרין מביא שעיר נשיא כשאינו על גביו מלך או ריש גלותא, וכן

הריש גלותא כשאין מלך.
קצ"ו (קטע "וי"ל דהיינו משום").
בענין נשיא שנצטרע לענין שעיר נשיא.
רל"ט בההערה השלישית (קטע
"מיהו בגליון הש"ס").

קרבן תודה

ראיות שתודה היא סוג מסוים של שלמים.
כ"ח.

קריעה

בענין קריעה על המת תכ"ד לפני המיתה.
פרק זה בורר ק"ח.

קרן תמה

בענין אם לפי המ"ד שסובר פלגא נזקא
ממונא קרן נחשבת בגדר אורחי' ממש כמו
רגל או האם היא נחשבת משונה קצת.
כ"ב סק"ד בההערה הראשונה.

ראובן

"וישמע ראובן ויצילהו מידם".
פתיחה לפרק חלק ח' סק"ח.

ראש השנה

הדעה ש"כל המועדים עתידין ליבטל חוץ
מפורים ויום הכיפורים" הרי זה כולל גם
ראש השנה כי גם ראש השנה לא יתבטל.
פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע
"ובפי"ג").

ראש ישיבה

בענין דברי הגמ' (בחולין דף קל"ד ע"ב)
ש"גדלהו משל אחיו" נוהג גם בראש
ישיבה ולא רק בכהן גדול.
קע"ה (קטע "ואולי י"ל").
הסברא שהדין כבוד שנוהג בראש ישיבה
הוא מקרא דהכהן הגדול מאחיו.
קע"ה (קטע "ואולי י"ל").
דברי המאירי שגם רשותו של ראש ישיבה
לדון מהני לפטור את הדיין אם יטעה כמו
רשותו של הנשיא פוטרת.
מ"ד, נ"ד סק"ב (קטע "ועכ"פ").
שראש ישיבה הוא מהממונים להושיב
דיינים. ובענין אם הכוונה היא לראש
ישיבה של תלמידים או האם הכוונה היא

לנשיא הסנהדרין שגם הוא נקרא ראש
ישיבה, דהיינו ראש ישיבת הבית דין).
נ"ד סק"ב (קטע "ועיין בסה"מ").

ראשונים

בענין מה שהראשונים חולקים על הגאונים.
שע"ג* סק"ד ובההערה שם.
דברי הריב"ש שר"ת יכול לחלוק על הגאונים
כי הי' "רב גוברי" וכאחד מהם ואולי יותר
מהם בחריפות ובקיאות" (לשון הריב"ש).
שע"ג* סקי"ג.

רב ותלמיד

מורה הלכה בפני רבו

בענין אם יסוד האיסור שלא להורות בפני
רבו הוא דין כבוד רבו, או האם הוא איסור
חדש על מעשה ההוראה מחמת עצמו.
מ' (קטע "והנה יש לחקור"
ולהלן שם).

צד שלישי: שטעם האיסור הוא כבוד הרב,
רק שבגלל טעם זה קבעה התורה את עצם
ההוראה להיות מעשה איסור.
מ' בההערה.

דרכם של תוס' בכתובות שמהני רשות בו גם
על תוך ג' פרסאות, רק שלא איסתייע מילתא
לפסוק כהלכה, והחולקים על זה וסוברים
שרשות רבו אינה מועלת תוך ג' פרסאות.
מ' (קטע "אמנם עיין בכתובות"
ולהלן שם), מ"ב (קטע ראשון).

שיטת הרמב"ם שחוץ לג' פרסאות מותר
באקראי.

מ' (קטע "והנה עיין ברמב"ם"
ולהלן שם).

בענין מה שחייב מיתה רק תוך ג' פרסאות.
מ' (קטע "והנה לפי הנ"ל").

בענין היכא שגם חוץ לג' פרסאות הוא
בגדר מקום רבו.
מ"א.

בענין היכא שכבר בתוך ג' פרסאות אינו
בגדר מקום רבו.
מ"א.

בענין איך הותרו הדיינים במדבר לרון
בתוך ג' פרסאות של משה רבינו.
מ"ב.

הסברא שהאיסור להורות בפני רבו הוא רק כשהוא מורה יחידי אבל לא כשהוא מורה בב"ד ביחד עם אחרים.

מ"ב (קטע "והנה אפשר ליישב" ולהלן שם).

הסברא שאפילו לפי הנ"ל אם כולם הם תלמידי הרב הרי זה אסור.

מ"ב (קטע "ברם זה אינו").

הסברא שהיכא שרבו אינו יכול לדון לבדו אלא צריכים ב"ד של עוד דיינים או מותר לו להתלמיד להורות בבית דינו של רבו.

מ"ב (קטע "ועכ"פ יש ליישב").

דברי התורת חיים שרק באיסור והיתר אסור להורות בפני רבו אבל מותר לדון דיני ממונות.

מ"ב (קטע אחרון).

שלאיפרושי מאיסורא מותר להורות בפני רבו.

מ"ח (קטע "ונראה שמהסוגיא").

כבודו ומוראו של הרב, ומחילה על כבודו ומוראו

בענין שהמבזה רבותיו אין לו חלק לעוה"ב, ודברי הרמב"ם שדוקא הרגיל בזה.

שנ"ט.

שרב מופלג הוא כמו רבו מובהק.

קע"ה (קטע "והנה עיין במחבר").

שפנני רבו מובהק צריך לעמוד עד שישב במקומו, וכתב הגר"א שלומדים כן מנשיא, ושיש לבאר כהנ"ל, דהיינו משום שהנשיא, שהוא רב מופלג, הרי הוא כמו רבו מובהק.

קע"ה (קטע "והנה עיין במחבר").

בענין המחלוקת אם רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא, וכן בענין הטעם של תורתו דילי' היא.

קע"א סק"א.

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם הראב"ד שאע"פ שרב שמחל על כבודו כבודו מחול אבל על בזיונות אינו יכול למחול.

מ' (קטע "גם י"ל שבתוך"), קע"א סק"א (קטע אחרון), קע"ה (קטע "ברם אולי י"ל").

דברי הגר"ז על רב שמחל על כבודו כבודו מחול: שמחילה מהני רק על הדברים

המיוחדים שהוא חייב לרבו אבל לא על הדברים שחייבים לכל ת"ח כי הדברים שחייבים לכל ת"ח הרי הם בגדר מצוה כלפי שמיא.

קע"א סק"א (קטע "ועוד דעיין")

סק"ד (קטע אחרון).

הדרך שרבו הדין כבוד שנתחדש הוא דין כבוד להגברא ולא רק לתורתו, אבל הדין כבוד לכל ת"ח הוא רק לתורתו.

קע"א סק"א (קטע "וי"ל").

הדרך שגם הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו מובהק הרי הם דין כבוד לתורתו, ואינם בגדר דין כבוד להגברא, אלא שמאחר שהוא רבו הרי הוא חייב בחיוב יותר חזק לכבוד את תורתו ולכן הרי הוא חייב לעשות לרבו דברים שאינו חייב לעשות אותם לתלמיד חכם שאינו רבו.

קע"א סק"א (קטע "ולכאורה").

רבינו תם

דברי הריב"ש שר"ת יכול לחלוק על הגאונים כי ה' "רב גוברי" וכאחד מהם ואולי יותר מהם בחריפות ובקיאות" (לשון הריב"ש).

שע"ג* סקי"ג.

רבעי

בענין רבעי ממון גבוה, עי' בערך תרומות ומעשרות - מעשר שני ממון גבוה.

בענין אם הג' שמאים של פדיון רבעי הם בגדר ב"ד.

קי"ז (קטע "והנה אם נאמר").

בענין אם אזלינן בהם בתר רוב, או האם צריכים הסכמת כולם.

קי"ז.

שאחד מהם יכול להיות גוי.

קי"ז (קטע "והנה בפדיון").

רוב

דברי הגר"ח שבהא דאזלינן בתר רוב דיינים (שהוא רובא דאיתי' קמן כדאיתא בחולין דף י"א ע"א) נאמרו שני דינים, חדא שהרוב מכריע את הדין, ועוד שרובא ככולא וחשיב שיש פסק דין מכל הבית דין.

כ"ו (קטע אחרון), קי"ז (קטע

"והנה אם נאמר").

דברי תוס' שבני המיעוט של הדיינים הם כמי שאינם.

כ"ז, פרק זה בורר ק' (ביאורו של מהר"ם חביב).

בענין רוב של מנהג בני אדם.

כ"ז (קטע ראשון).

בענין טעמו של רב שסובר שהולכים בממון אחר הרוב: האם הוא משום שמוחזקות היא חזקה שמשנתנית, או האם הוא משום דס"ל שמוחזקות אינה בגדר חזקה חיובית.

פרק זה בורר מ"ד בההערה השלישית (קטע "מיהו תוס' בב"ק" וקטע "והנה בנתיה"מ").

בענין טעמו של שמואל שסובר שאין הולכים בממון אחר הרוב: האם הוא משום דס"ל שמצדדים את המיעוט בהדי החזקה החיובית של מוחזקות, או האם הוא סובר שאין הולכים בממון אחר הרוב אפילו אם מוחזקות אינה בגדר חזקה חיובית.

כ"ז, פרק זה בורר מ"ד בההערה השלישית (קטע "ועי' עוד" וקטע "מיהו בתוס'").

בענין אם אומרים אין הולכין בממון אחר הרוב גם ברובא דאית' קמן.

כ"ז (קטע "ודע עוד" וקטע אחרון).

דברי תוס' במכילתין שרק ברובא לרדיא לא אויל שמואל בממון בתר רוב.

כ"ז.

רובע

"פלוני רבעני".

ע"ו*, ע"ז.

בענין למה "פלוני רבעני לאונסי" לא חשיב עדות שאי אתה יכול להזימה שהרי אם יזימו אותו הרי זה מהווה גם הכחשה על עיקר העדות ובכה"ג יש אומרים שאין נוהג הדין של הזמה.

כ"ג (קטע "ב. לקמן").

"פלוני רבע שורי".

ע"ח.

רודף

משמעות דברי תוס' שלא רק בא במחתרת, אלא גם בנוגע לרודף אחרי נפשות אמרינן שאדם נהרג על שם שסופו

לרדוף ולהרוג, ושמיאל מותר להורגו אפילו אם עוד לא התחיל לרדוף אחר נפשות, כמו בבא במחתרת.

שמ"ח (קטע "ברם עיין בתוס'").

שנאמרו ב' דינים ברודף: א', דין עונש אפילו היכא שלא שייך לדאוג להצלת הנרדף (כגון בגוי שרודף אחר גוי, וע"ע להלן בסמוך כאן). ב', דין הצלת הנרדף אפילו היכא שלא שייך דין עונש (כגון בקטן הרודף, ועי' להלן בסמוך כאן).

שמ"ט (קטע "ועי' באמרי משה").

בענין אם הורגים גוי הרודף גוי.

שמ"ט (קטע "ועי' באמרי משה" וקטע אחרון).

בענין המחלוקת אם הורגים קטן הרודף.

שמ"ט.

משמעות דברי הרמב"ם שגוי אינו מצווה להרוג רודף (מיהו אכתי יכול להיות שיש לו רשות להורגו).

שמ"ח (קטע "והנה עיין ברמב"ם" ולהלן שם).

בענין המחלוקת אם רודף צריך התראה.

ס"ז (קטע "ועיין בדף ע"ב ע"ב"), שמ"ט.

שאפילו אם רודף א"צ התראה אבל בכל זאת צריכים להזהירו. ובענין אם הטעם הוא משום שאם יכול להציל ע"י האזהרה הרי זה כמו היכא שיכול להציל באחד מאבריו של הרודף.

ס"ז (קטע "והנראה לומר"),

שמ"ח (קטע "וכן א"ש") ובההערה השלישית.

דברי המזרחי ש"הבא להורגך השכם להורגו" נוהג אפילו אם הוא יכול להציל את עצמו באחד מאבריו של הרודף, משא"כ היכא שהוא רוצה להרוג רודף שרודף אחרי אדם אחר אסור להרוג את הרודף היכא שהוא יכול להציל את הנרדף באחד מאבריו של הרודף.

שמ"ח בההערה השני'.

דברי הריב"ש שכתב כהנ"ל שהנרדף עצמו אינו צריך להזהיר את הרודף, ובטעם הדבר כתב משום שהוא בהול.

שמ"ח בההערה השלישית.

בענין היכא שמסתפק אם הלה רוצה להרוג

האם מותר להורגו.

שמ"ו.

שדוקא אם נהפך זמרי והרגו לפנחס הי' פטור, אבל אדם אחר הי' מתחייב כי פנחס הי' רודף ברשותו בגלל הדין של קנאים פוגעים בו (ושצ"ע למה הנרדף שונה בזה משאר אנשים).

שנ"א.

בענין למה צריכים מיעוט כדי למעט שהרודף לחלל את השבת אינו נהרג.

שנ"ב*.

שהרודף אחרי טריפה להורגו אינו נהרג...

שנ"ב*.

רוצה

בענין אם יש לרוצה חלק לעולם הבא, עי' בערך עולם הבא - אלו שאין להם חלק לעוה"ב בגלל עבירות שבין אדם לחבירו.

בענין אם רוצח נחשב רשע דחמס.

פרק זה בורר מ"ז (קטע "מיהו אכתי").

בענין אם אסור או מותר או מצוה להכות ולבזות ולרצוח מי שאינו עושה מעשה עמך.

קפ"ג, שי"ב.

בענין הלאו של לא תקחו כופר לנפש רוצח.

ק"כ.

שהמאבד עצמו לדעת חייב מיתה לשמים.

קב"א.

שהמאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעוה"ב. שנ"ט (קטע "ועי' בתפארת ישראל").

בענין אם המאבד עצמו לדעת עובר בלא תרצח.

קכ"א.

דברי הרמב"ם שגואל הדם אינו יכול למחול להרוצח.

קכ"א.

שהגואל הדם הוא זה שטוען בב"ד נגד הרוצח, וממילא אם הרוצח נפטר הרי זה נקרא לחובתו של הגואל הדם.

רי"ד.

ריבית

בענין שהמלוה והלוה פסולים לעדות,

עי' בערך עדות - פסול רשע, ופסול רשע דחמס.

בענין שמלוה בריבית אין לו חלק לעולם הבא, עי' בערך עולם הבא.

שהלוה חייב באמת בחוב גמור לשלם את הריבית רק שיש לאו על המלוה לגבותו.

פרק זה בורר כ"ז.

ריפוי (תשלומי ריפוי)

דברי הרמב"ם שכדי לדון ריפוי ושבת מספיק בהדיוטות.

י"ט.

ריש גלותא

בענין הדין שרשות ריש גלותא לדון מהני לפטור את הדיין אם טעה, וכן שרשותו מהני כדי שיוכל הדיין לדון בע"כ של הבע"ד, עי' בערך דיינים - רשות נשיא וריש גלותא.

כללי

שהריש גלותא צריך להיות מיהודה, ובענין אם זה מעכב.

ל"ו סק"א.

שהריש גלותא אינו מוכרח להיות תלמיד חכם.

קע"ה (קטע "ואולי יצויר").

בענין אם גם בריש גלותא נוהג הדין כבוד שנוהג בנשיא הסנהדרין.

קע"ה (קטע "ואולי יצויר").

שהנשיא של הסנהדרין כפוף בשררתו וכבודו להריש גלותא.

ל"ו סק"ב, שע"א (קטע "וצריכים").

שהנשיא של הסנהדרין כפוף להריש גלותא גם כשהנשיא גם בא מיהודה גם מאביו כמו הריש גלותא (שבא מיהודה מצד אביו) ולא רק מאמו.

ל"ו סק"ג.

שריש גלותא ממונה להושיב דיינים.

נ"ד סק"ב.

בענין שהנשיא של הסנהדרין מביא שעיר נשיא כשאיין על גביו מלך או ריש גלותא, וכן הריש גלותא כשאיין מלך.

קצ"ו (קטע "וי"ל דהיינו משום").

הפקרו הפקר

הדרך שצריכים ללמוד מקרא דלא יסור שבט מיהודה שריש גלותא יכול להפקיר (אע"פ שכל דיין יכול להפקיר), כדי להשמיענו כן אפילו אם אינו ראוי להיות דיין.
ל"ד (קטע ראשון).

דברי הרא"ש בב"ק שרק גדול הדור שקיבל רשות מהנשיא או מהריש גלותא, וכן טובי העיר שהמחוס רבים עליהם, הרי הם יכולים להפקיר.

ל"ד (קטע "וי"ל דס"ל").

הדרך שהרמב"ם סובר שריש גלותא וב"ד של ארץ ישראל יכולים להפקיר אפילו כשאנו לחזק פרצות הדת, ודלא כדיין רגיל שיכול להפקיר רק כשזה לחזק פרצות הדת, ושרש"י סובר שהפקירם של נשיא וריש גלותא אינם שונים מהפקירו של דיין רגיל.

ל"ד (קטע "ועיין ברמב"ם"), ל"ח (קטע "והנה לכאורה").

רמב"ם

בענין מה הי' ההיתר של הרמב"ם לגור בארץ מצרים.

בההוספה לאות קפ"ט בסוף הכרך סק"ב.

רפואה

בענין "מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות". פתיחה לפרק חלק אות ח' סקי"ז.

שרופא הוא מאלו שאין להם חלק לעוה"ב. שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

"הוא הי' אומר וכו' והלוחש על המכה אין לו חלק לעולם הבא".

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו"), ש"ע.

רשע

ע"י עוד בערך אין אדם משים עצמו רשע.

בענין כיבוד אב כלפי אביו רשע, ע"י בערך כיבוד אב ואם.

בענין תלמיד חכם ששנה ופירש או שמולול במצות, ע"י בערך תלמיד חכם.

בענין הפסול של רשע בעדות, ע"י בערך

עדות - פסול רשע, ופסול רשע דחמס.

בענין הפסול של רשע לדיינות, ע"י בערך דיינים - פסולי דיין.

בענין עד אחד רשע, ע"י בערך עד אחד - עד אחד נאמן באיסורין.

בענין אלו שאין להם חלק לעולם הבא, ע"י בערך עולם הבא.

שאול המלך

בענין איך מלך שאול אע"פ שלא הי' מיהודה.

ל"ו סק"ד.

בענין למה בתחילה הלך לביתו ולא התנהג כמלך.

רל"ט בהערה השלישית (קטע "והנה בפנים").

בענין למה לא הזכיר הכתוב את עון רציחת נוב עיר הכהנים בכלל עונות שאול.

שס"ז (קטע אחרון).

שבועה

בענין שבועת ע"א, עיין בערך עד אחד - בענין מה שעד אחד מחייב שבועה.

בענין שבועת השומרים, עיין בערך שומר. בענין שאלת חכם, ע"י בערך נדרים.

בענין אם מה שאין נשבעין על קרקעות הרי זה בגלל השם של קרקע, או האם מספיק בהשם של מחובר לקרקע.

קי"ט (קטע "והנה ביישוב").

בענין ענבים העומדות ליבצר ושער העומד ליגזז, לענין שבועה.

קי"ט.

דברי הירושלמי שאם קיבל עליו אחד כשנים אין העד שהוא חייב קרבן שבועת העדות, אם נשבע שבועת העדות בשקר.

פרק' זה בורר ט"ו סק"א.

דברי רעק"א בענין מה בין קיבל עליו אחד כשנים דאין העד חייב קרבן שבועת העדות וכהנ"ל, לבין עד סוטה שיודע שנטמאה, או עד מיתה שיודע שמת בעלה, אשר התם העד שפיר חייב קרבן שבועת העדות (היכא שהוא עד כשר אבל לא היכא שהוא עד פסול כי אע"פ שהאמינו חכמים גם עד

פסול אבל האמינוהו רק בתורת אומדנא וראי' בעלמא אבל לא החשיבו אותו כשני עדים גמורים).

פרק זה בורר ט"ו סק"א.

פסקו של הרמב"ם שמלכי בית דוד חייבים על שמיעת קול (כלומר קרבן שבועת העדות), והשגת הראב"ד עליו.

קס"ט, ק"ע סק"ב (קטע "ולפי דברינו").

בענין אם הטעם למה חייבה התורה את המודה במקצת לישבע הרי זה מעין גלגול ממה שהוא משלם מקצת, או האם זה משום שנתחזקה טענת התובע מאחר שמתגלה שהנתבע חייב מקצת.

פרק זה בורר ק"ד (קטע אחרון).

שבטים

הדרך שכל הדינים של שבט התחילו רק אחרי קביעות הדגלים.

קל"ח* (קטע "ואולי יש לחדש" ולהלן שם).

הדרך שזהו הטעם למה רק כשקבעו את הדגלים מנו כל שבט ושבט לבד ולא כמו קודם לכן שמנו את כל העם יחד.

קל"ח* (קטע "וי"ל שלכן").

מיהו בחנוכת המשכן (שהי' לפני קביעות הדגלים) הקריב כל נשיא לבדו, וא"כ רואים שכבר אז נהג הדין של נשיא שבט.

קל"ח* (קטע אחרון).

דברי הרמב"ן בבראשית י"ט שמצוה על שבט לדון את שבטו קאי גם על "ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וכו' לעשות סייג לתורה".

ק"מ.

דברי הרמב"ן בפרשת שופטים שכמו שהי' ב"ד הגדול לכל ישראל, כך הי' ב"ד הגדול מבני השבט לכל שבט ושבט.

קל"ח* (קטע "והנה הראשונים"), קל"ט.

דברי תוס' והרמב"ן שעיר שיש בה שני שבטים צריכה בית דין לכל שבט, ובענין אם כוונתם היא רק להיכא שהעיר שייכת לשני השבטים, כגון ירושלים, או למ"ד שחולקין עיר אחת לשני שבטים, או האם

כוונתם היא אפילו להיכא שבמקרה גרים בה בני שני שבטים.

קל"ח סק"א, קל"ח* (קטע "ועיין עוד").

הדרך ששני הבתי דינין של כ"ג שהיו בבית המקדש (חוץ מהסנהדרין הגדולה) היו הבתי דינין של שני השבטים יהודה ובנימין שהיו בירושלים.

קל"ז, קל"ח* (קטע "ויש לומר").

בענין אין דנין את השבט אלא ע"פ ב"ד של שבטים ואחד: "בבאין על עסקי נחלות".

קכ"ו.

הדרך שגם אחרי חלוקת הארץ ליחידים, לא יצאו חלקי היחידים מחזקת כל השבט, ושכן הוא אפילו בנוגע לממון שקיבל בן השבט משבט אחר דאותו ממון נקרא בחזקת כל השבט.

קכ"ו (קטע "ויש ליישב" ולהלן שם).

בענין אם המ"ד שסובר שאין חולקין עיר אחת לשני שבטים מודה שאחרי חלוקת ארץ ישראל יכולים לבנות עיר על המיצר באופן שתהי' שייכת לב' שבטים.

שפ"ה.

שבע בן בכרי

בענין שהי' חייב מיתה על שמרד בדוד. **רל"ט בהערה השלישית (קטע "ועיין עוד ברש"י בשמואל").**

שבעה עמים

שיש מצות החרם תחרימם גם שלא בשעת מלחמה.

א' (קטע "ונראה שי"ל").

שבת (תשלומי)

דברי הרמב"ם שאפשר לדון ריפוי ושבת בהדיוטות. **י"ט.**

שבת קודש

בענין אם יש קיום מצוה נפרדת של שביתה על כל רגע ורגע של יום השבת, או האם הקיום מצוה הוא רק ע"י ששומר את כל השבת כולה. **רל"ד*.**

דברי השערי קדושה שהמחלל שבת אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "ובשערי קדושה").

בענין איך ס"ד שמיתת ב"ד דוחה שבת, דאיך שייך לומר בזה שעשה דוחה לא תעשה, הלא העדים שהורגים אותו הרי הם אלו שמחללים שבת ואין הם אלו שמקיימים את המצוה.
רפ"ו.

בענין הא דאין מיתת ב"ד דוחה שבת: דאין סוף הדין רק שאסור לעשות כן, אלא הרי זה נעשה דין בעצם המיתת ב"ד ונאמר שזמנה רק בחול, ושאיין כאן קיום מצות עשה אם המיתתו אותו בשבת.

רל"א (קטע "והנה לפי"), רל"ה*.

בענין אם יש במלקות משום מלאכת שבת. רע"ב סק"א (קטע "שוב מצאתי").

בענין אם שאר עונשין כמו מלקות ונידוי נוהגים בשבת, ורק מיתת ב"ד אינה נוהגת: דברי הרמב"ם והחינוך ש"לא תבערו אש וגוו" הוא לאו חדש שלא להעניש בשבת.

רל"ה*, רע"ב סק"א (קטע "ויש ליישב").

שאע"פ שטריפה הוא גברא קטילא בכל זאת חייבים עליו משום נטילת נשמה.

שנ"ב*.

שדה אחרוזה

שחייבים לפדות עבד עברי שנמכר לגוי, וגם הקרוב שהוא יותר רחוק חייב כשאין ידם של הקרובים טפי משגת לפדות. ויש מחלוקת בענין אם אפילו משפחת האם חייבת לגאול כשאין משפחת האב או כשאין להם כסף.

פרק זה בורר נ"ב (קטע "מיהו באמת"), שכ"ז בההערה).

שוטה

ע"י בערך קטן וקטנה.

בענין נשתטה המשלח, ע"י בערך שליחות.

שומע כעונה

המחלוקת בענין אם הוא צריך לעמוד בשעת ברכת המצוה כשהוא שומע מאחר

ויוצא ע"י ששומע כעונה (כמו שהמברך עצמו חייב לעמוד).

ר"ע.

דברי הרמ"א שהציבור צריך לעמוד בשעת חזרת הש"ץ.

ר"ע.

בענין אם צריך לעמוד בשעת קידוש לבנה כשהוא שומע מאחר ויוצא ע"י שומע כעונה (כמו שהמברך עצמו צריך לעמוד).

רס"ט.

בענין אם בשומע כעונה גם השומע צריך כיסוי הראש כמו המברך.

ר"ע.

שומר

הדרך שטעמו של הרמב"ם למה נשבעין שבועת השומרים לקטן אינו משום שלשבועת השומרים מספיק בטענת שמא, וטענת קטן נחשבת בגדר טענת שמא, אלא טעמו הוא משום ששבועת השומרים אינה צריכה טענה כלל, ובאמת טענת קטן אינה נחשבת אפילו בגדר טענת שמא אלא אינה נחשבת טענה כלל.

שכ"ו סק"א

שופטים

ע"י עוד בערך זקנים.

שאע"פ שלהשופטים הי' כח לערוך מלחמות אבל לאחר שמינו מלך ניטלה מהם הרשות, ולכן שמואל לא הי' יכול לערוך מלחמה אחרי שהמליכו את שאול. קע"ח (קטע "אמנם אין להקשות").

שופר

בענין דברי הרמב"ם שהמברך על תקיעת שופר עומד והציבור יושב.

ר"ע.

שור המועד

בענין אם העדאה נחשבת בגדר קנס.

כ"ב סק"ה.

בענין אם מייעדין את השור היכא שנגח נגיחות של פטור.

כ"ב סק"ד בההערה השני'.

בענין אם מייעדים בצירור שאין גובין חצי נזק משום סיבה צדדית (אע"פ שהיא נגיחה של חיוב).

כ"ב סק"ד ובהערה השני' שם.
"אין מועד בכבל".
כ"ב סק"ד.

שמעמידין אפוטרופוס ליעד שור יתומים אע"פ שאין גובין מהם ח"נ.
כ"ב סק"ד.

שור הנסקל

בענין אם סקילת השור היא עונש על השור, או קנס על הבעלים, או גזיה"כ על השור שלא מטעם עונש.

ע"ח (קטע "והנה מדברי רש"י" ולהלן שם), ר"ד.

דברי הגמ' בחולין ורש"י במכילתין והראב"ד ש"ובערת הרע מקרבך" קאי גם על שור הנסקל.
רמ"ד סק"ב.

בענין מה ששחיתת שור הנסקל מטהרת מידי נבילה.

שצ"ב (קטע "שו"ר" ולהלן שם).
בענין אם שחיתת השור נחשבת בגדר סקילה (דברי העונג יו"ט בענין זה).

שצ"ב (קטע "שו"ר" ולהלן שם).
הדרך שיסוד היקש של כמיתת הבעלים כך מיתת השור הוא שגם מיתת השור נחשבת בגדר דיני נפשות, ושוב צריכים בה ב"ד של כ"ג כי בכל דיני נפשות צריכים ב"ד של כ"ג.
ק"ל.

בענין למה צריכים ללמוד כמיתת הבעלים כך מיתת השור בנפרד גם על נוגח וגם על רובע ונרבע.

ק"ל (קטע אחרון).

בענין אם אומרים כמיתת הבעלים כך מיתת השור היכא שלא שייך הטעם גבי השור, וכגון הדברים שאצל הבעלים הרי הם נוהגים משום והצילו העדה.
רמ"ד סק"ג.

דברי הנ"י שאם המיתת השור את עבדו של בעליו ועמד העבד יום או יומיים אין השור בסקילה כיון שאם הבעלים היו הורגים

אותו לא היו חייבים מיתה אם עמד העבד יום או יומיים.

רמ"ד סק"ג.

ביאור הספק אם שורו של כהן גדול נידון בב"ד של ע"א כבעלים דידי' או בב"ד של כ"ג כבעלים דעלמא.
ק"ל.

בענין למה אין צריכים בשור הנסקל גמ"ד ביום כמו בדיני נפשות.

רמ"ד סק"א.

בענין למה אין הדין של פותחין לזכות נוהג בשור הנסקל.
ר"ח.

בענין אם יש איסור עינוי הדין בשור הנסקל.
רמ"ד סק"א בהערה, סק"ג.

בענין אין גומרים דינו של שור אלא בפניו.
רמ"ד סק"ג.

בענין משמעות דברי הרמב"ם והסיפרי שגומרים את דינו של שור הנסקל וממיתים אותו אפילו שחרית, ולא ממתנינם עד סמוך לשקיעת החמה כמו באדם המחויב מיתת ב"ד.
ש"ז.

שטרות

בענין מפיהם ולא מפי כתבם, ופסול אילם, עי' בערך עדות - מפי כתבם, פסול אילם.

בענין הקפידא שלא לחתום על שטר אא"כ יודע מי חותם עמו.

פרק זה בורר א', ב', ג'.

קושיית תוס' בב"ב דף ל"ט ע"ב איך העדים כותבים שטר מחאה בשביל המערער שלא בפני המחזיק הלא צריכים דעת המתחייב.

פרק זה בורר צ' (קטע ראשון).

שיטת הנ"י בשם הר"ן שצריכים דעת המתחייב רק בשטר שהוא על דבר שבינו לבין חברו המתחייב, אבל במחאה ומודעה שאין הדבר תלוי אלא בו, די שיכתבנו בלשון שליחות של המוחה או של זה שמוסר מודעה.

פרק זה בורר צ', צ"א.

דברי הקו"ש שאפשר לכתוב שטר לשם ראי' אפילו אם אין כאן מי שמתחייב על

ידי השטר, כמו בשטר ראי', ויש על זה דין שטר, וראיית הקו"ש לזה.

פרק זה בורר פ"ט.

דברי הגר"ח ששטרך בידי מאי בעי לא מהני מצד הסברא בתורת ראי' אלא הרי זה חלק מהגזיה"כ של שטר, דגזיה"כ היא שהמלוה יהי' נאמן לומר שהלוה לא פרע כל זמן שהשטר בידו.

פרק זה בורר פ"ח סק"ב (קטע אחרון).

שילה (משכן)

בענין איפוא היו הסנהדרין יושבים בהמשכן שבמדבר, ובשילה, ובנוב וגבעון. קי"ג סק"ב.

שילוח הקן

"והארכת ימים".

פתיחה לפרק חלק ט' (קטע אחרון).

שיעבוד

בענין אם שיעבוד נכסים הוא בגדר מקצת קנין שיש להמלוה בנכסי הלוה, או האם הוא בגדר ערבות, דנכסי הלוה ערבים לו. ב' (קטע "ועי' בספר").

בענין אם יש על הלוה שיעבוד הגוף להמלוה לשלם, והרי זה חיוב מהלוה להמלוה, או האם יש עליו רק מצוה כלפי שמיא לשלם וכופין אותו רק מצד ההלכה שכופין על המצות.

ב' (קטע "גם י"ל" וקטע "ואביי י"ל").

עוד בענין השיעבוד הגוף והשיעבוד נכסים של הלוה.

ב' (קטע "ועיין בספר" ולהלן שם).

שיר השירים

בענין האיסור לשיר פסוק משיר השירים, ובענין אם יש לו חלק לעולם הבא.

שני"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו"), שס"ט.

שכר ועונש

עיין עוד בערך עולם הבא.

כללי

בענין העיקר הדת של שכר ועונש.

פתיחה לפרק חלק ט'.

בענין המימרא של רבי יעקב ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא: למה לא קשה על זה מכל היעודים שבהתורה של מתן שכר גשמי.

פתיחה לפרק חלק ט' סק"ב.

ביאורי הקדמונים למה לא נזכר בתורה השכר של עולם הבא.

פתיחה לפרק חלק ט' סק"ג.

דברי הרמב"ם שאין הכוונה בהיעודים שבתורה לענין של שכר אלא הכוונה היא שיהי' מצב נוח לעשות עוד מצות.

פתיחה לפרק חלק ט' סק"ב.

ששייך מהלך של "מדה כנגד מדה" לרעת האדם, אע"פ שהמדה שמדד האדם אינה איזו שהיא עבירה מסוימת, וכגון בהכופר בתחיית המתים.

ש"ס סק"ד.

בענין אם שייך עונש על בעל חי ודומם.

ע"ח.

בענין אם שאר עונשין כמו מלקות ונידוי נוהגים בשבת, ורק מיתת ב"ד אינה נוהגת: דברי הרמב"ם והחינוך שלא תבערו אש וגו' הוא לאו חדש שלא להעניש בשבת.

רל"ה*, רע"ב סק"א (קטע "ויש ליישב" ולהלן שם).

עונשים שונים

שמי שרובו עבירות אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע אחרון).

בענין הא שבעידנא דריתחא הקב"ה מעניש על ביטול עשה.

מ"ט.

"כל המזלזל בדבר אחד מדברי תורה חייב כרת שנאמר כי דבר ה' בזה" (הכרת תכרת) (מס' ד"א זוטא).

שנ"ד (קטע "ובמס' דרך ארץ זוטא").

דברי הרמב"ם והמאירי בענין אם לאו שאין לוקין עליו קל בעונשו בידי שמים ממלקות ארבעים.

פרק זה בורר י"ח סק"א (קטע
 "והנה בדברינו").

דברי התומים שלא שניתן לאזהרת מיתת
 ב"ד, נחשב חמור כמו שאר לאוויין, כי מה
 שאין לוקין עליו אין זה משום שהוא קל,
 אלא משום שיש בו החומר של מיתת ב"ד,
 וכן לאו הניתק לעשה נחשב חמור כי מה
 שאין לוקין עליו הרי זה משום שחייב
 לתקנו ע"י עשיית המצות עשה, והרי אם
 אינו מתקן את הלאו ע"י עשיית המצות
 עשה יש באמת חיוב מלקות. ודברי
 הנתיחה"מ שהבין אחרת בכוונתו, והיינו
 שלא הניתק לעשה נחשב חמור רק היכא
 שביטל את האפשרות לקיים את המצות
 עשה או לכל הפחות היכא שאמרו לו
 לקיים אותו ולא קיים, אבל לא הניתן
 לתשלומין נחשב תמיד קל כיון שלעולם
 אין בו מלקות. ודברי הכ"מ בענין זה.

פרק זה בורר י"ח סק"א (קטע
 "והנה בדברינו הנ"ל").

"דין ארבע מיתות לא בטלו": בענין אם
 זכות תולה וגורם שהוא נענש במיתה קלה.
 וכן בענין אם דין ד' מיתות לא בטלו הוא
 דוקא כשיש עדים והתראה (רק שאין דנין
 אותו למיתה כי אין הסנהדרין קבועים
 בלשכת הגזית). וכן בענין אם רוצח נהרג
 דוגמת מיתת סייף או דוגמת הדרך שהרג.
 וכן בענין בגדי כהונה מכפרים.
 רנ"ב.

ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה

דברי הרא"ש שרק גדול הדור הממונה לדון
 על פי הנשיא, או טובי העיר שהמחום
 רבים עליהם, יכולים להכות ולהעניש שלא
 מן התורה.

ש"ד סק"ג.

דברי המחבר שגם ב"ד שאינו סמוך יכול
 להכות ולהעניש שלא מן התורה, אבל רק
 גדול הדור או שהמחום רבים.

ש"ד סק"ג, ש"ו (קטע "והנה
 לעיל").

שכר שכיר

דברי רש"י בחומש ובב"ק שיש לאו של
 לא תעשוק על כובש שכר שכיר. ושכדברים
 כ"ד י"ד כתיב לא תעשוק שכיר.

ב' (קטע ראשון).

דברי הגמ' בב"מ שיש לא תגזול על כובש
 שכר שכיר.

ב' (קטע "ובב"מ").

שליחות

בענין נשטתה המשלח.

שכ"ב בההערה השני'.

בענין מת המשלח.

שכ"ב בההערה השני' ובההערה
 השלישית.

שגוי אינו יכול להיות שליח.

רפ"ו ובההערה שם.

הסבא שגוי נתמעט מלהיות שליח רק
 היכא שצריכים את השליחות בשביל עצם
 קיום החלות, אבל היכא שהמעשה קיים
 גם בלי שליחות וכל פעולת השליחות
 היא רק ליחסו להמשלח, התם גוי שפיר
 נעשה שליח.

רפ"ו בההערה.

דברי הכ"מ בשם האורחות חיים שאם קנה
 תבואה מעכו"ם והעכו"ם עשה מירוח
 לצורך הישראל הרי זה נחשב מירוח ישראל
 והתבואה חייבת בתרומות ומעשרות כי
 שלוחו של אדם כמותו.

רפ"ו בההערה.

דברי המהר"ש בשם מהר"ם שאשה
 שחוזרת מחופה בליל שבת אחרי חשיכה
 יכולה כשהיא חוזרת לומר להגוי להדליק
 נרות שבת ויוצאת ידי חובתה בזה,
 והקושיא דהא גוי אינו נעשה שליח.

רפ"ו בההערה.

הנה אע"פ שאין שליח לדבר עבירה
 והשליח חייב ולא המשלח, אבל יש לעיין
 אם שייך לחייב את המשלח מדיני שמים
 מדין מסית. ויש שלשה דרכים בנוגע
 למסית לשאר עבירות (ולא לעבודה זרה):
 א', הדרך שהמסית להעיד שקר (או לעבור
 שאר עבירות) אינו כמו מסית לעבודה זרה
 שאין טוענין בשבילו דברי הרב ודברי
 התלמיד דברי מי שומעין, אלא שפיר
 טוענין בשבילו, ומש"ה הרי הוא פטור
 מתשלומין לא רק מדיני אדם משום דהוי
 בגדר גרמא, אלא הרי הוא פטור מתשלומין

שמות קודש

בענין מה שהשתמש בשם המפורש אין לו חלק לעולם הבא. ובענין המשתמש בשאר שמות.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" וקטע "וע"ע באדר"נ בספי"ב").

בענין מה שההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא.

שנ"ד (קטע "עוד צ"ע" וקטע "וע"ע באדר"נ בפרק ל"ו").

שמן המשחה - משיחה

הדרך שמשחה מועלת לכל חייו, מתי שיצטרך עוד משיחה. רל"ט.

הדרך של האבני נזר שלא הי' לדוד דין מלך לפני שקיבלוהו, ולכן הוצרך לעוד משיחה מיהודה וישראל לאחר שקיבלוהו, רק שהועילה מה ששמואל משח אותו כדי לחייב את כלל ישראל לקבלו ולהמליכו. והשגת בנו של האבני נזר דא"כ למה לא הוצרך לעוד משיחה לאחר המעשה של אבשלום (מיהו י"ל כהדרך שהזכרנו לעיל בסמוך שהמשיחה הראשונה כשנעשה מלך מועילה לכל חייו). וכתב דרך אחרת, והיינו שהי' מלך מיד ואין צריכים קבלת העם, וכיון שהוא מלך גם בלא קבלת העם לא הי' זקוק לעוד משיחה אחרי אבשלום, וכל המשיחות שנמשח אחרי שנמשח משמואל היו לפרסומי מילתא לחוד, רק שכל זמן שהי' שאול חי לא היתה מלכותו באיתגליא ומש"ה לא היו נחשבים מורדים במלכות. רל"ט.

שמעון הצדיק

בענין היותו נשיא אע"פ שלא הי' אביו מיהודה.

ל"ו סק"ב.

שמעי בן גרא

בענין אם הי' חייב מיתה על שקילל דוד המלך.

רל"ט בהערה השלישית (קטע "וע"ע ברש"י" ולהלן שם), שכ"ב (קטע ראשון).

אפילו מדיני שמים (ודלא כשאר גרמא דחייב מדיני שמים) וכמו שסוברים תוס' בב"ק דף ג"ו.

ב', הדרך דחשיב שפיר כמו מסית לעבודה זרה וממילא אין טוענין בשבילו, ומש"ה שפיר חייב בדיני שמים וכמו שמבואר בקידושין דף מ"ג ע"א שהמסית לעבור עבירה נענש בדיני שמים. ות"ק שם שסובר שחייב רק בדינא זוטא הרי זה כי הוא סובר שאינו נקרא מסית, רק שבכל זאת אע"פ שאמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אכתי מתחייב המשלח בעונש זוטא.

ג', הדרך שבשאר עבירות לא חשיב בגדר מסית, ומש"ה השוכר פטור מתשלומין כי טוענין בשבילו שדברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין, רק דלא מהני דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין אלא לפוטרו מתשלומין (וכן הנחש הי' פטור מ"ואיבה אשית" אילו לא הי' בגדר מסית והיינו טוענין בשבילו), אבל לא לפוטרו מעונש מדיני שמים.

פרק זה בורר פ"ב.

דברי היד רמה שבשליח לדבר עבירה אמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין לפטור את המשלח רק אם המשלח טוען כן כמו במסית לע"ז.

פרק זה בורר פ"ב (קטע ראשון).

דברי הגר"א שמאי דאמרינן בקידושין דף מ"ג ע"א שאע"פ שאין שליח לדבר עבירה אבל המשלח נענש מדיני שמים הרי זה רק ברציחה.

פרק זה בורר פ"ב (קטע "והגר"א").

הדרך שהמשלח פטור מדיני שמים רק כשהניסת נהנה משום שלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב.

פרק זה בורר פ"ב (קטע אחרון).

הקושיא למה צריכים בעיר הנדחת את הדרשה של יצאו הן ולא שלוחין, תיפוק ל"י משום שאין שליח לדבר עבירה.

שפ"א.

שנאה

בענין הלאו של לא תשנא, עי' בערך אהבת לרעך כמוך.

בענין פסול שונא בדיינים, עי' בערך דיינים - פסולי דין.

שכת שונאי ה' אין להם חלק לעוה"ב. שני"ד (קטע "וע"ע בשע"ת").

שער (הגוף)

בענין אם שער המת אסור בהנאה, עי' בערך מת.

בענין שער העומד ליגזז לענין פדיון הקדש וטומאת מת. קי"ט.

שפחה חרופה

שלפי המ"ד שסובר שהיא חצי שפחה חצי בת חורין המאורסת לעבד עברי י"ל שגם האישות שחלה על החצי בת חורין הרי היא אישות מחודשת ולא האישות של פרשת כי יקח. קפ"ז (קטע אחרון).

שק

בענין לשנות מפני השלום.

פרק זה בורר צ"ט.

בענין אם חיישינן ללא תלך רכיל אם יצא מזה מצב של מיחזי כשיקרא.

פרק זה בורר צ"ט.

שרצים

בענין דם השרץ ובשרה מצטרפין.

ל' (קטע "ועוד צ"ע"), ל"א.

תוך כדי דיבור

בענין שתכ"ד חשיב בבת אחת.

פרק זה בורר ק"ח.

בענין קריעה על המת תכ"ד לפני המיתה.

פרק זה בורר ק"ח.

תוספתא

בענין אם הירושלמי יכול לחלוק על התוספתא.

שע"ג* סק"ז.

תורה

כללי (הכותב אגדתא)

"הכותב אגדתא אין לו חלק לעוה"ב".

שני"ד (קטע "וע"ע במס' סופרים").

ביטול תורה

שמי שאינו משגיח על המשנה אין לו חלק לעוה"ב.

שני"ד (קטע "והנה יש עוד דברים").

הלומד שלא לשמה

בענין "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה".

שע"ג.

בענין לימוד לקנתר.

שע"ג סק"ב.

בענין הנהנה או מתפרנס מן התורה.

שני"ד (קטע "ובענין אם הנהנה").

לכבד את התורה

בענין שהמדבר בתורה במבואות המטונפות הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב).

שני"ד (קטע "ועיין בברכות").

בענין "הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם".

שס"ט.

בענין האיסור לעשות זמרה מפסוק בשיר השירים או שאר פסוקים.

שס"ט.

מתן תורה

ביאור מה שכלל ישראל שמעו את הדברות פנים אל פנים.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"י.

סתירה בענין כמה מעשרת הדברות שמעו מפני הגבורה וביאור הדבר.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"א.

תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה

ביאור דברי הרמב"ם בהקדמתו בענין למה כל מה שכתוב בש"ס מחייב את כל ישראל מה שאין כן תקנות שתיקנו אחרי כן.

שע"ג* בההערה הראשונה.

בענין משמעות דברי הרמב"ם שלכל חכמי ישראל או רובם יש דין של ב"ד הגדול, ודברי הקובץ שיעורים בענין זה.

שע"ג* בהערה הראשונה, סק"ד.
בענין מה שבני תקופה מאוחרת אינם חולקים על בני תקופה קודמת.
שע"ג*.

בענין אם תנא יכול לחלוק על נביא.
שע"ג* סקי"ב.

בענין אם אמורא יכול לחלוק על תנא.
שע"ג* סק"א.

דברי הגר"ח שמדינא אמורא יכול לחלוק על תנא.
שע"ג* סקט"ו.

הסוברים שאמורא יכול לחלוק על תנא כשאינן דבריו מוזכרים במשנה או ברייתא.
שע"ג* סקט"ז.

בענין אם אמורא יכול לחלוק על תנא במילי דאגדתא, ובענין הא דמצינו שרש"י חולק על התרגום.

שע"ג* סקי"ב, סקי"ג (קטע "ולפי דרכו").

בענין אם תנא מאוחר יכול לחלוק על תנא קדום, וכן אמורא מאוחר על אמורא קדום.
שע"ג* סק"ה סקי"ג (קטע ראשון).

בענין "רב תנא הוא ופליג".
שע"ג* סקי"א סקט"ו.

בענין אם אמורא יכול לחלוק על אמורא שהוא במדריתג "תנא הוא ופליג".
שע"ג* סקט"ו.

בענין אם הירושלמי יכול לחלוק על התוספתא.
שע"ג* סק"ז.

בענין מחלוקת בין הבבלי והירושלמי.
שע"ג* סק"ח סק"ט.

בענין מהות הירושלמי: דברי ה"דורות הראשונים" שהירושלמי לא נערך, ודברי הקובץ הערות שנוקט לא כן.
שע"ג* סק"ט סק"י.

דברי הרי"ף שההלכה היא כהבבלי נגד הירושלמי משום שהלכה כבתראי.
שע"ג* סק"י.

בענין מה שאי אפשר לחלוק על שאר חיבורי התנאים.

שע"ג* סק"ו.

בענין מה שגאונים וראשונים אינם יכולים לחלוק על אמוראים.

שע"ג* סק"א.

דברי התיר"ט שמותר לפרש משנה בדרך אחרת ממה שמפרש הש"ס אם אינו משנה את ההלכה.

שע"ג* סק"ב סקי"ג (קטע "ולפי דרכו").

בענין אם ראשונים יכולים לחלוק על גאונים, ולמה.

שע"ג* סק"ד ובהערה שם סקי"ג (סוף קטע ראשון).

בענין מה שאחרונים אינם חולקים על ראשונים.

שע"ג* סק"ג.

דרכו של הקובץ הערות בכל הנ"ל.

שע"ג* סקי"ג.

דרכו בקובץ שיעורים.

שע"ג* סקי"ד.

נצחיות התורה

ביאור "מצות בטלות לעתיד לבוא".

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ב.

ביאור מה שכל המועדים עתידין ליבטל חוץ מפורים ויום הכיפורים.

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג.

הדעה ש"חוץ מיום הכיפורים" כולל גם ראש השנה דגם ראש השנה לא יבטל.

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע "ובפי"ג").

ביאור מה שנקרא שמו חזיר כי עתיד הקב"ה להחזירו לישראל.

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע "ועי' בשו"ת הרדב"ז" ולהלן שם).

ביאור מה שאמרו חז"ל ששמות החדשים עלו עמהם מבבל.

פתיחה לפרק חלק ז' סק"ג (קטע "והאברבנאל" וקטע "ובפי"ג").

תחיית המתים

שיטת הרמב"ן שעולם הבא, דהיינו הזמן של קבלת שכר, הוא לאחר תחיית המתים, וגם הגוף יקבל אז שכר, ועד אז הנשמה

נגזת. ושיטת הרמב"ם שקבלת שכר הוא בעולם הנשמות לאחר מיתה, וזהו מה שנקרא עולם הבא.

ר"פ (קטע "והנה יש ליישב" ולהלן (שם) ובהערה השני' שם, שני"ה, ש"ס סק"א.

בענין התכלית של תחיית המתים לפי הרמב"ם (שהרי אינו זמן קבלת שכר). שני"ה סק"ב.

הסוברים שתהינה יותר מתחי' אחת (דהיינו שגם בימות המשיח יחיו מתים). ודברי הריטב"א שיש ג' תחיות (דהיינו שיש גם תחי' ל"האבות והנביאים וגדולי חסידי ישראל בגן עדן בגוף ובנפש, ונעשו בני אלהים, ולא יבואו לדין אלא הם שושבינים להקב"ה").

פתיחה לפרק חלק י"א סק"ב (קטע "ב'"), שני"ה סק"ה, ש"ס סק"ג.

שיטת הרמב"ם שתחיית המתים היא רק לצדיקים (גמורים), ודעות עוד מחברים בענין זה.

ר"פ (קטע "מיהו לכאורה"), שני"ה סק"א סק"ה, ש"ס סק"ב.

בענין שאין ציווי להאמין בתחיית המתים אלא הרי היא מעיקרי הדת, והביאור בזה. פתיחה לפרק חלק א* בהערה השני', ש"ס סק"ד.

הדעה שהעיקר של תחיית המתים הוא סניף של העיקר של האמונה בשכר ועונש.

פתיחה לפרק חלק י"א סק"א (קטע "ועיין גם בפרק").

דברי הרמב"ם במאמר תחיית המתים שיסוד הקפידא אם אינו מאמין בתחיית המתים הוא משום שזה מראה שאינו מאמין באפשרות המופתים, ואם אינו מאמין באפשרות המופתים הרי זה מראה שהוא מכחיש את בריאת העולם.

פתיחה לפרק חלק י"א סק"א (קטע "ונראה וקטע "וע"ע שם").

גירסת רש"י שצריך להאמין שתחיית המתים היא מן התורה, ואילו הרמב"ם השמיט דבר זה.

פתיחה לפרק חלק י"א סק"א.

ביאור "הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהי' לו חלק בתחיית המתים". ש"ס.

דברי הרמב"ם במאמר תחיית המתים למה לא כתובה תחיית המתים בפירוש בתורה. פתיחה לפרק חלק א* (קטע "גם קשה ממה").

בענין אם בהאמן על ברכת מחי' המתים צריכים לכונן רק שהדבר אמת, או האם צריכים לכונן גם לתפילה שתקרה במהרה. פתיחה לפרק חלק י"א סק"ב.

בענין אם שייך לבקש עבור תחיית המתים. פתיחה לפרק חלק י"א סק"ב.

שמי שאינו כורע במודים אינו קם בתחיית המתים.

שני"ד (קטע "וע"ע בתוס' בב"ק").

דברי השערי קדושה שקרקפתא דלא מנח תפילין אינו קם בתחייה"מ.

שני"ד (קטע "ובשערי").

תל"י

בענין מה שהרמב"ם לא כתב שמצות תל"י מתיחסת להב"ד, אלא משמע שהתולה הוא שמקיים את המצוה. ואילו מדברי החינוך נראה שמצות תל"י מתיחסת להב"ד, דהיינו שהם אלו שמקיימים את המצוה. רצ"ט.

דברי החינוך שמצות תל"י נוהגת בזכרים כי להם לעשות המשפט.

רצ"ט.

בענין אם תולין אותו היכא שלא יכלו להמית אותו בסקילה והמיתו אותו בשאר מיתות. ש'.

בענין מה שהרמב"ם לא הביא "אותו בלא כסותו" לענין תל"י.

ש"ב.

בענין אם פשטות הפסוק של לא תלין וכי קבור תקברנו קאי רק על נתלה, ואילו שאר הרוגי ב"ד הרי הם בכלל הריבוי שמרבה שאר מתים, או האם פשטות הפסוק קאי על כל הרוגי ב"ד, ונפ"מ בזה. ש"ח.

בענין אם דברי הסיפרי של "להזהיר ב"ד על כך" קאי רק על נתלה, או האם זה קאי

גם על הריבוי של שאר הרוגי ב"ד (עי' לעיל בסמוך כאן), או האם זה קאי אפילו על שאר מתים.

ש"ח (קטע "ואולי יצויר" ולהלן (שם).

בענין אם האזהרה לב"ד היא רק שלא להשאירו על העץ או האם גם לקבורו.

ש"ח (קטע "והנה אם קאי" ולהלן (שם).

בענין מה שמצות תלי' נחשבת זמן גרמא כי היא נוהגת רק ביום.

רצ"ט (קטע אחרון).

בענין מה שגומרים את דינו של הנחלה סמוך לשקיעת החמה כשלכאורה כבר הלכו הסנהדרין הגדולה מלשכת הגזית.

קט"ו (קטע אחרון).

תלמיד

עי' בערך רב ותלמיד.

תלמיד חכם

בענין המצוה של דבקות בתלמידי חכמים, עי' בערך בו תדבק.

בענין פסיעה על ראשי עם קודש, עי' בערך דינים - דיני הדיין.

דברי ר"ע שמי שאינו משמש ת"ח אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

שהשונא חכמים ותלמידיהם אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע במס' ד"א").

שח"ח ששנה ופירש אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג בפרק ל"ו").

בענין מה שכתב הרמב"ם שהרגיל לבזות ת"ח אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ט (קטע "אמנם צ"ע").

בענין המחלוקת אם רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא, וכן בענין טעמא דתורתו דילי' היא.

קע"א סק"א.

דברי הכסף משנה בשם הריב"ש בשם

הראב"ד שאע"פ שרב שמחל על כבודו כבודו מחול אבל על בזיונות אינו יכול למחול.

מ' (קטע "גם י"ל שבתוך"), קע"א סק"א (קטע אחרון), קע"ה (קטע "ברם אולי י"ל").

דברי הגרי"ז על רב שמחל על כבודו כבודו מחול: שמחילה מהני רק על הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו אבל לא על הדברים שחייבים לכל ת"ח כי הדברים שחייבים לכל ת"ח הרי הם בגדר מצוה כלפי שמיא.

קע"א סק"א (קטע "ועוד דעיין") סק"ד (קטע אחרון).

הדרך שברבו הדין כבוד שנתחדש הוא דין כבוד להגברא ולא רק לתורתו, אבל הדין כבוד לכל ת"ח הוא רק לתורתו.

קע"א סק"א (קטע "וי"ל").

הדרך שגם הדברים המיוחדים שהוא חייב לרבו הרי הם דין כבוד לתורתו, ואינם בגדר דין כבוד להגברא, אלא שמאחר שהוא רבו הרי הוא חייב בחיוב יותר חזק לכבד את תורתו, ולכן הרי הוא חייב לעשות לרבו דברים שאינו חייב לעשות אותם לתלמיד חכם שאינו רבו.

קע"א סק"א (קטע "ולכאורה").

שרב מופלג הוא כמו רבו מובהק.

קע"ה (קטע "והנה עיין במחבר").

בענין אם הכוונה היא שהעמידה אינה לפי כבודו או האם הכוונה היא שעצם הענין של הגדת עדות אינו לפי כבודו.

(קס"ה קטע אחרון), ק"ע סק"א.

בענין אם הטעם למה ת"ח פטור מלהעיד בפני ב"ד דזוטר מיני' הרי זה משום כבוד תלמיד חכם, או האם זה משום שהכבוד הבריות שלו יותר גדול יען היותו ת"ח.

קס"ה (קטע "ועיין בשבועות").

שהטעם למה מותר לב"ד להושיב תלמיד חכם הרי זה בגלל מצות כבוד תלמיד חכם.

קס"ה (קטע "ועיין בשבועות"), ק"ע סק"א.

שתלמיד חכם שמזלזל במצות הרי הוא כקל שבציבור.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ו (קטע "והנה בסוף").

שת"ח חייב בכבוד המלך.

קפ"ג סק"ג.

בענין אם מלך חייב לכבד תלמיד חכם, וסנהדרין.

ק"ע סק"ב.

תנא ושייר

דברי הנודע ביהודה שאין אומרים תנא ושייר היכא ששייר יותר ממה שתנא.

שנ"ד (קטע "והנה עיין בתוס' בסוטה").

דברי הנודע ביהודה שאין אומרים תנא ושייר היכא שהוסיפו בהמשנה דברי תנאים יחידים, כי מזה משמע שת"ק דוקא קאמר.

שנ"ד (קטע "והנה עיין בתוס' בסוטה").

תנאי

השיטה שדוקא בגיטין וקידושין צריכים משפטי התנאים.

קפ"א* ("וע"ע ופ"ג").

שיטת הרמב"ם שהיכא שאמר מעכשיו, אין צריכים משפטי התנאים.

קפ"א* בההערה הראשונה.

תנאים ואמוראים

בענין אם תנא יכול לחלוק על נביא, וכן בענין אם אמורא יכול לחלוק על תנא, ויתר כללי מחלוקת, ע"י בערך תורה - תורה שבעל פה וסדר מסורת התורה.

ששמע"י ואבטליון עצמם לא היו גרים רק שבאו מגרים.

ל"ו סק"ב.

דברי הרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ שרבי דוסא בן הרכינס האריך ימים מימות חגי הנביא כל ימי בית שני.

שע"ג* סקי"ב.

בענין "רב תנא הוא ופליג".

שע"ג* סקי"א סקט"ו.

שיש נוקטים שר' יונתן שהובא ע"י ר' שמואל בר נחמני הי' אמורא.

שס"א.

תפילה

בענין העיקר של לו לבדו ראוי להתפלל,

ובענין האיסור לבקש ממלאכים או ממתים להליץ.

פתיחה לפרק חלק ה'.

בענין אם שייך לבקש עבור תחיית המתים.

פתיחה לפרק חלק י' סק"ב ובההערה שם.

שמי שאינו כורע במודים אינו קם בתחיית המתים.

שנ"ד (קטע "וע"ע בתוס' בב"ק").

תפילין

דברי השערי קדושה שקרקפתא דלא מנח תפילין אינו קם בתחיית המתים.

שנ"ד (קטע "ובשערי קדושה").

תפיסה

ע"י בערך מוחזק.

תקנות דרבנן

ע"ע בערך לא פלוג.

דברי התלמידי רבינו יונה שהיכא שביטלו רבנן מצות עשה בשב ואל תעשה, פטרו אותו גם מהתורה.

ש"ה (קטע אחרון).

תרומות ומעשרות

כללי

בענין מה שאין נותנים מתנות כהונה לכהן עם הארץ או לכהן שאינו מודה בעבודה, וכן בענין הדין של מתנות לוי' לענין זה.

שס"א, שס"ב.

מעשר שני - חילול

ע"י בערך הקדש - פדיון.

מעשר שני ממון גבוה

בענין אם לפי התנא שסובר שמעשר שני ורבעי הם ממון גבוה, שייך בהם בכל זאת מושג של בעלות מסוימת של האדם. ובענין גדר הזכות לאוכלו בירושלים.

פרק זה בורר צ"ד סק"ג.

הדרך של הקו"ש שממון גבוה פירושו הוא שרק השוויות שייך לגבוה אבל הגוף שייך להבעלים.

פרק זה בורר צ"ד (קטע אחרון).

ביאור הדינים שאם הוי ממון גבוה אי

אפשר למוכרו או לקדש בו אשה, אבל אפשר להורישו והיורש מוסיף חומש (דברי הגר"ח ודברי הקו"ש).

פרק זה בורר צ"ד סק"ג.

השיטה שאפשר להקדיש מעשר שני או רבעי אע"פ שהם ממון גבוה.

פרק זה בורר צ"ד סק"ג.

בענין אם יתכן לזכות מעשר שני או רבעי מן ההפקר אם סוברים שהם ממון גבוה.

פרק זה בורר צ"ד סק"ג.

ספיקת הר"ן בענין אם ע"א נאמן לומר מעשר שני או רבעי הוא אם סוברים שהם ממון גבוה.

פרק זה בורר צ"ד.

דברי הראב"ד שמה שבפדיון מעשר שני יורש מוסיף חומש הרי זה רק לפי המ"ד שסובר שמעשר שני הוא ממון הדיוט.

פרק זה בורר צ"ד סק"ג.

תרי"ג מצות

שיטת רבי יצחק שהמנין של תרי"ג שלנו מתחיל מהחודש הזה לכם, וביאורו של הגור ארי' משום שמאז נצטוו באמצעות משה רבינו.

פתיחה לפרק חלק ו' סק"ג (קטע "והנה רש"י").

תרתני דסתרי

הביאור שבב' כתי עדים המכחישות זו את

זו הטעם למה רב חסדא סובר בהדי הנני סהדי שקרי למה לי ושאינם נאמנים להעיד בעדיות אחרות על סמך החזקת כשרות הרי זה כי הוי תרתני דסתרי להכשיר את שתי הכתות.

פרק זה בורר מ"ג (קטע "מיהו י"ל"), מ"ד (קטע "והנה הקו"ש").

הדרך שאביי סובר שעד זומם למפרע הוא נפסל כי הרי זה תרתני דסתרי לפוסלו רק מכאן ולהבא.

פרק זה בורר ל"ח (קטע "ונראה לומר" ולהלן שם).

עוד ציור של תרתני דסתרי.

ס"ה (קטע "והנה מלשונם").

תשובה

דברי הירושלמי והרמב"ם שאין לך דבר העומד בפני התשובה.

ר"פ (קטע ראשון), שנ"ח.

בענין אם מהני תשובה למלבין פני חבירו ברבים.

שנ"ח.

בענין אם מהני תשובה ל"פושט ידו בזבול".

שנ"ח.

בענין שיש מדריגה של אפיקורס שלא מהני לו תשובה.

שנ"ח.

גמרות ומפרשים במס' סנהדרין שנזכרים שלא במקומם

- ב' ע"א, וחכ"א מוציא שם רע בכ"ג מפני שיש בו דיני נפשות.
קנ"ד.
- ב' ע"א, אין עושין סנהדריות לשבטים אלא ע"פ ב"ד של ע"א.
- נ"ד סק"ב (קטע "והנה עיין לעיל").
- ב' ע"א, ומשה על גביהן.
קע"ה (קטע ראשון).
- ב' ע"א, רש"י ד"ה סנהדריות.
קט"ו (קטע "ובאמת קשה"), קל"ו.
- ב' ע"ב, רבי נחמי' אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות.
רמ"ט.
- ב' ע"ב, מה הן קתני מה הן ד"מ גזילות וחבלות.
ס"א (קטע "והנה הא דכתבו").
- ב' ע"ב - ג' ע"א, מה שמבואר בהסוגיא שכבר בימי המשנה היתה קיימת התקנה של לא תנעול דלת בפני לויין.
רנ"ג (קטע "ולכאורה נראה").
- ב' ע"ב, רש"י ד"ה ואין ב"ד שקול.
כ"ו (קטע "וע"ע לעיל ברף ב'").
- ב' ע"ב, רש"י ד"ה מומחין.
ל"ג (קטע ראשון).
- ב' ע"ב, תד"ה דברי.
כ"ו (קטע "ועוד י"ל").
- ב' ע"ב, תד"ה ליבעי.
ה' (קטע "ועיין עוד בתוס'").
- ג' ע"א, משפט אחד יהי לכם.
כ"ו (קטע ראשון).
- ג' ע"א, ומה טעם אמרו דיני ממונות לא בעינן דרישה וחקירה וכו'.
- ס"ה (קטע "אמנם באמת"), פרק זה בורר ע"ד.
- ג' ע"א, אלא אמר רבא תרתי קתני.
- ו' (קטע "אמנם אפילו"), ס"א (קטע "והנה הא דכתבו").
- ג' ע"א, רב אחא ברי' דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר וכו'.
- פרק זה בורר ד', י"ד.
- ג' ע"א, אי אפשר דלית בהו חד דגמיר (שמאן דלא גמיר פסול לדון).
- ע"א (קטע "אמנם מה").
- ג' ע"א, שנים שדנו דיניהן דין.
כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצם").
- ג' ע"א, אלא מעתה טעו לא ישלמו כ"ש דנפישו יושבי קרנות.
- ל"ב (קטע "והנה לכאורה" ולהלן שם).
- ג' ע"א, רש"י ד"ה טעו לא ישלמו.
ל"ב (קטע "והנה לכאורה" ולהלן שם).
- ג' ע"א, תד"ה שלא.
- ו' (קטע "והנה עיין בתוס'"), י"ט, ס"א (קטע "והנה בנוגע" וקטע "והנה תוס'").
- ג' ע"א, תד"ה נזק.
- ו' (קטע "והנה עיין בתוס'"), י"ז, (קטע "וכן משמע"), ס"א (קטע "והנה בנוגע").
- ג' ע"א, רא"ש סי' א' (דמבואר מדבריו דס"ל שהתקנה של לא תנעול דלת בפני לויין והתקנה של שכיחא ואית בי' חסרון כיס, הן שתי תקנות נפרדות).
- ס"א (קטע "והנה בנוגע" וקטע "והנה תוס'").
- ג' ע"א, רא"ש שם (שכתב שכתובת אשה היתה בכלל התקנה של הודאות והלואות של לא תנעול דלת).
- ס"א (קטע "והנה תוס' לעיל").
- ג' ע"א, ערל"ג על תד"ה ומדאורייתא.
י"ב.

ג' ע"ב, לנטות אחרי רבים להטות התורה
אמרה עשה לך ב"ד נוטה.

קמ"ח.

ג' ע"ב, רש"י ד"ה ואין ב"ד שקול
(הראשון).

כ"ה (קטע "והנה מדברי רש"י"),
כ"ו (קטע "והעיר"), קמ"ח.

ג' ע"ב, רש"י ד"ה ואין ב"ד שקול (השני).

כ' (קטע "גם יש ליישב"), קי"ז
(קטע אחרון).

ג' ע"ב, רש"י ד"ה בדיני נפשות.

כ"ו (קטע "והעיר").

ג' ע"ב, תד"ה מוקי.

צ"ו

ג' ע"ב, שט"מ שבסוף ספר חמרא והיי
בד"ה מייתי לה בק"ו מד"ג.

ע"ט, צ"ו.

ה' ע"א, אבל לא נקיט רשותא דיני לא
דינא, או דלמא אע"ג דלא נקיט רשותא
דיני דינא וכו', ש"מ כי לא נקיט רשותא
דיני דינא ש"מ.

ט'.

ה' ע"א, האי מאן דבעי למידן דינא ואי
טעה מיבעי למיפטר לישקול רשותא מבי
ריש גלותא.

נ"ד סק"ב.

ה' ע"א, דהכא שבת והתם מחוקק.

קע"ה (קטע "ואולי יצויר").

ה' ע"א, רש"י ד"ה דן אפילו יחידי.
ט'.

ה' ע"א, רש"י ד"ה לישקול.

מ"ג סק"א.

ה' ע"א, רש"י ד"ה ומהתם להתם.

ל"ג (קטע ראשון).

ה' ע"א, רש"י ד"ה ש"מ מהתם להתם.

ל"ג (קטע ראשון).

ה' ע"א, תד"ה דן.

נ"ט (קטע "והנה צ"ע").

ה' ע"א, תוס' ד"ה דהכא שבט.

מ"ג סק"א.

ה' ע"ב, דא"ל רבי יוחנן לרב שמן הרי
אתה ברשותינו עד שתבא אצלנו: דברי

המאירי שגם רשות ראש ישיבה מהני
לפטור מלשלם אם טעה.

נ"ד סק"ב (קטע "ועכ"פ").

ה' ע"ב, דא"ל רבי יוחנן לרב שמן הרי אתה
ברשותינו עד שתבא אצלנו: קושיית היר
רמה והמאירי שרבי יוחנן לא הי' נשיא.

ל"ג (קטע "ועיין בע"ב").

ו' ע"א, רש"י ד"ה חוזר.

רי"ג (קטע אחרון).

ו' ע"א, חידושי הר"ן ד"ה ולענין.

כ"א (קטע "ועיין בחידושי הר"ן").

ו' ע"ב, ולפני התגלע הריב נטוש.

מ"ה (קטע "והנה עיין בהמשך").

ו' ע"ב, לא תגורו מפני איש.

מ"ה (קטע "ועיין עוד בסוגיין"),
קע"ב.

ו' ע"ב, מנין לתלמיד שיושב לפני רבו
וראה זכות לעני וכו'.

מ' (קטע "וגם מדברי רש"י"),

מ"ח (קטע "ונראה"), ר"ו (קטע
"ועיין עוד" וקטע "שו"ר").

ו' ע"ב, רש"י ד"ה שיושב לפני רבו.

מ' (קטע "וגם מדברי רש"י"),

מ"ח (קטע "ונראה").

ו' ע"ב, תד"ה אבל אהרן.

מ"ה (קטע "והנה עיין בתוס'
בסוגיין").

ז' ע"ב, רב הונא כי הוה אתי דינא לקמ'
מיכניף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי
היכי דלימטיי' שיבא מכשורא.

מ"ט.

ז' ע"ב, רש"י ד"ה דנמטיין שיבא מכשורא.
מ"ט.

ח' ע"א, אלא לאקדומי.

מ"ה (קטע "וגם מדברי רש"י")

וקטע "ובאמת מדברי").

ח' ע"א, רש"י ד"ה לאקדומי.

מ"ה (קטע "וגם מדברי רש"י")

וקטע "ובאמת מדברי").

ח' ע"א - ע"ב, דעת רבנן שגם הדיני
ממונות של מוציא שם רע צריך כ"ג דיינים.

קנ"ד.

ח' ע"א, תד"ה מוציא.

ו' (קטע "אמנם אפילו").

ח' ע"א, מהר"ם על תד"ה מוציא.

ס"ד (קטע "והנה אם נאמר שכוונת").

ח' ע"ב, וקמפלגי בפלוגתא דר' יוסי בר יהודה ורבנן דתניא רבי יוסי בר יהודה אומר חבר אין צריך התראה וכו'.

ס"ו, רנ"ח, רס"ב.

ט' ע"א, תד"ה בזמן (הטעמים למה אין עד נעשה דיין).

פרק זה בורר ל"ח* (קטע "והנה תוס").

ט' ע"א, בא"ד ("לא ירצו לקבל הזמה על עדות").

כ"ג (קטע "מיהו העירוני").

ט' ע"ב, פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפין להרגו.

כ"ג סק"ב.

ט' ע"ב, תד"ה לרצונו ("א"נ ה"נ יצרו וכו').

פרק זה בורר ל"ד, מ"ח (קטע "גם י"ל").

י' ע"א, רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת.

רט"ז, רנ"ג (קטע ראשון), רס"א.

י"א ע"א, ח' הר"ן ד"ה אין מעברין. ק"ה.

י"א ע"ב, אין מעברין את השנים אלא ביהודה ואם עיברוה בגליל מעוברת, העיד חנני איש אונו אם עיברוה בגליל אינה מעוברת.

ק' סק"ח, ק"א.

י"א ע"ב, תד"ה אין.

צ"א.

י"ב ע"א, אין מעברין אלא אדר.

ק' סק"ו.

י"ב ע"א, תד"ה אין מעברין אלא אדר.

ק' סק"ו.

י"ב ע"ב, אין מעברין את השנה מפני הטומאה ואם עיברוה מעוברת רבי יהודה אומר אינה מעוברת (ודברי הר"ן על זה).

ק' סק"ג.

י"ג ע"ב, סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה וכו', מיסמך סבי.

ו' (קטע ראשון).

י"ג ע"ב, משה במקום שבעים וחד קאי. ק"פ.

י"ג ע"ב, רש"י ד"ה למידן דיני קנסות.

י"ז (קטע "אמנם עיין ברש"י"),

כ"ב סק"ג, ס"א (קטע "והנה בנוגע" ולהלן שם).

י"ג ע"ב, יד רמה ד"ה מתניתין.

כ"ה (קטע "והנה לפי תירוצם").

י"ד ע"א, זקניך שנים שופטין שנים וכו'.

ס"ג (קטע אחרון).

י"ד ע"א, תד"ה ועריפת.

ס"ג (קטע אחרון).

י"ד ע"ב, מצאן אבית פגי והמרה עליהן וכו'.

רס"ד.

י"ד ע"ב, ח' הר"ן ד"ה מתניתין נטע רבעי וכו'.

קי"ז (קטע "והנה בפדיון מע"ש").

ט"ו ע"ב, דברי היד רמה בד"ה מתני' אין דנין שב"ד אינם יוצאים לעיירות כשהם מעמידין סנהדראות לשבטים, ודלא כרש"י בדף ב' ע"א.

ג' סק"ב.

ט"ז ע"א, שורו של כהן גדול בכמה וכו' מכלל דמונו פשיטא (שלא בעינן ע"א), וגליון הש"ס שם.

קס"ב.

ט"ז ע"ב, וכן תעשו לדורות הבאין.

ה' (קטע ראשון).

ט"ז ע"ב, ומשה במקום שבעים וחד קאי.

ק"פ.

ט"ז ע"ב, מ"ט דרבנן דאמרי ומשה על גביהן אמר קרא וכו'.

ה' (קטע "ואם נאמר").

ט"ז ע"ב, רש"י ד"ה כן תעשו לדורות.

ה' (קטע ראשון).

ט"ז ע"ב, רש"י ד"ה דאוקי סנהדראות.

ק"ו.

ט"ז ע"ב, תד"ה את.

ה' (קטע "ובדברי"), ק"פ.

ט"ז ע"ב, תד"ה שופטים.

קנ"ג.

ט"ז ע"ב, דברי הר"ח דמשמע מדבריו שבהקמת המשכן היו ע"א ממש.
ה' (סוף קטע ראשון).
י"ז ע"א, אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל.
ע"ט.
י"ז ע"א, סנהדרי שראו כולן לחובה פוטרין אותו.
ר"ב.
י"ז ע"ב, ושני סופרים.
רמ"ט.
י"ח ע"א, נמצאו דייני ישראל שבעת ריבוא וכו'.
מ"ב (קטע ראשון).
י"ח ע"א, המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו.
קצ"ו (קטע "וכן מנה" וקטע "והנה עיין עוד").
י"ח ע"א, המחלוקת בין רבי יהודה ורבנן אם מלך חולק, וביאור דבריהם.
קע"ז (קטע "והנה במתניתין" וקטע "והנה עיין ברמב"ם").
י"ח ע"א, ולא חולצין לאשתו.
קצ"א (קטע "והנה בריש").
י"ח ע"א, ואין נושאין אלמנתו.
קצ"א (קטע "והנה בריש"), קצ"ג (קטע ראשון).
י"ח ע"א, תד"ה כהן גדול.
קצ"ו (קטע "והנה עיין עוד").
י"ח ע"א, דברי המאירי על המשנה שהאוקימתא של מעיד לבן מלך איירי בפני ב"ד הגדול.
קס"ג.
י"ח ע"ב, רש"י ד"ה לכך.
ק"ע סק"א.
י"ח ע"ב, רש"י ד"ה לא תענה על רב.
ר"ו (קטע ראשון).
י"ח ע"ב, תד"ה מעיד.
קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בד"ה מעיד").
י"ח ע"ב, תד"ה והא אין מושיבין.
קס"ח (קטע "ולפי הנ"ל" ולהלן שם).

י"ח ע"ב, יד רמה סד"ה פיסקא מעיד.
קס"ח (קטע "ולפי הנ"ל").
י"ט ע"א, תד"ה ינאי (הראשון).
ל"ו סק"א (קטע "ועיין לקמן"), קס"ה (קטע "והנה עיין בתוס' בשבועות"), קע"א סק"ד (קטע "אמנם"), קפ"ג סק"ו.
י"ט ע"ב, באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו.
קצ"ו (קטע "וכן מנה").
י"ט ע"ב, המ"ד שנשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול.
קע"א סק"ה.
י"ט ע"ב, מצוה שאני.
קע"ז (קטע "והנה במתניתין דלעיל"), שי"א (קטע "והנה יש ליתן עוד טעם").
י"ט ע"ב, רש"י ד"ה ולא חולצין לאשתו.
קצ"א (קטע "והנה בריש פירקין").
י"ט ע"ב, תד"ה מצוה שאני.
קע"ז (קטע "אמנם נראה שלא קשה מידי").
י"ט ע"ב, חידושי הר"ן ד"ה מצוה שאני.
קע"ז (קטע "והנה במתניתין דלעיל"), שי"א (קטע "והנה יש ליתן עוד טעם").
כ' ע"ב, וכל העם בוזין ונותנין לו והוא נוטל חלק בראש.
קצ"ו (קטע "ועי"ש שמנה").
כ' ע"ב, אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזין מחצה למלך ומחצה לעם.
קפ"ו.
כ' ע"ב, תד"ה מלך.
ל"ו סק"א ובההערה שם, קפ"ג סק"א.
כ' ע"ב, חי' הר"ן ד"ה מתניתין (בענין התנאי של נביא בהעמדת מלך).
ל"ו סק"א (קטע "והנה פשיטא").
כ"א ע"ב, יוצא למלחמה מוציאה עמו, נכנס הוא מכניסה עמו, יושב בדין היא עמו, מיסב היא כנגדו.
קצ"ו (קטע "והנה עיין עוד").

כ"א ע"ב, חידושי הר"ן ד"ה מתניתין וכותב לו ס"ת לשמו יושב בדין והוא עמו.
קפ"ב (קטע "ובענין").
 כ"ב ע"א, אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כסאו, ואין משתמשין בשרביטו.
קצ"ו (קטע "והנה עיין עוד").
 כ"ב ע"א, אבישג מותרת לשלמה ואסורה לאדוני.
קפ"ג סק"ב, שי"ג.
 כ"ג ע"א, זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררין להן עוד אחד דברי ר"מ וחכ"א שני דיינין בוררין להן עוד אחד.
ל"ח (קטע "עוד י"ל" ולהלן שם).
 כ"ג ע"א, רש"י ד"ה נאמן עלי.
פרק זה בורר י"א (קטע ראשון).
 כ"ג ע"א, מאירי ד"ה המשנה וכו' שברשות ב"ד הגדול מותר לב"ד של ג' לדון בא"י אבל לא בכל.
ל"ג (קטע "עוד אפשר").
 כ"ג ע"א, תורת חיים ד"ה כגון.
מ"ב (קטע אחרון).
 כ"ג ע"ב, חד כבי תרי.
פרק זה בורר י"א (קטע "והנה שוב הקשה").
 כ"ג ע"ב, רש"י ד"ה נוגע בעדותו הוא.
פרק זה בורר ט' סק"ב.
 כ"ג ע"ב, רש"י ד"ה נידון בחזקה.
פרק זה בורר י' (קטע אחרון).
 כ"ד ע"ב, רש"י ד"ה המשחק בקוביא ("וכ"ש דיינ").
נ"ג (קטע אחרון), ר' סק"ג.
 כ"ד ע"ב, בא"ד (שיטתו בענין איזה רשע פסול מהתורה).
פרק זה בורר י"ח סק"א.
 כ"ד ע"ב, רש"י ד"ה בתחילה.
פרק זה בורר י"ח סק"א בהערה הראשונה.
 כ"ד ע"ב, תד"ה ואלו הן הפסולין.
פרק זה בורר י"ח סק"ג, ל"ז (קטע "ועיין בתוס").
 כ"ה ע"א, רש"י ד"ה לזה בריבית פסול.
פרק זה בורר י"ט (קטע "והקשה").

כ"ה ע"א, נ"י ד"ה והוה ל"י רשע (סוף דף ד' ברפי הרי"ף).
פרק זה בורר ל"ד, ל"ט (קטע ראשון), מ' (קטע "ולכאורה").
 כ"ה ע"ב, והחמסנין.
פרק זה בורר כ"ז.
 כ"ה ע"ב, עוד הוסיפו עליהם הרועים וכו'.
פרק זה בורר י"א (קטע "מיהו הברטנורא").
 כ"ה ע"ב, מאי לאו לעדות.
פרק זה בורר י"ג (קטע "ועי' בנתיב"מ").
 כ"ה ע"ב, דיקא נמי דקתני שלשה רועי בקר.
פרק זה בורר י"א (קטע ראשון).
 כ"ה ע"ב, רש"י ד"ה דאורייתא הוא.
פרק זה בורר י"ח סק"א (קטע "הרי").
 כ"ה ע"ב, תד"ה מעיקרא.
פרק זה בורר כ"ז.
 כ"ו ע"א, ר' חייא בר זרנוקי ור"ש בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא וכו'.
 צ"א.
 כ"ו ע"ב, הכרזה בב"ד.
פרק זה בורר ל"ט (קטע "ועי' במאירי").
 כ"ו ע"ב, נהי דבעינן הכרזה בגולן דרבנן בגולן דאורייתא מי בעינן הכרזה.
פרק זה בורר ל"ט (קטע ראשון).
 כ"ו ע"ב, גנב ניסן וגנב תשרי.
פרק זה בורר כ"א, כ"ז, ל"ז.
 כ"ו ע"ב, רש"י ד"ה גולן דרבנן.
פרק זה בורר כ"ה.
 כ"ו ע"ב, תד"ה החשוד.
פרק זה בורר נ'.
 כ"ו ע"ב, רמ"ה ד"ה אמר רב נחמן גנב ניסן וגנב תשרי, ומאירי שם.
פרק זה בורר כ"א.
 כ"ו ע"ב, חי' הר"ן ד"ה אמר רב נחמן.
פרק זה בורר מ"ו (קטע ראשון), מ"ז (קטע "מיהו אכתי צ"ע"), מ"ח (קטע "ומעתה"), נ"א.
 כ"ו ע"ב, דברי המאירי שרק עדות שהעיד אחרי הכרזה פסולה.

פרק זה בורר ל"ט (קטע אחרון).
 כ"ז ע"א, המחלוקת בין אביי ורבא אוכל
 נבילות להכעיס.
 פרק זה בורר י"ח סק"א, י"ט, כ',
 כ"ו, ל"ג, ל"ה.
 כ"ז ע"א, רש"י ד"ה ה"ג מומר אוכל
 נבילות וכו'.
 פרק זה בורר ל"ג (קטע "מיהו לפ"ז).
 כ"ז ע"א, נ"י באמצע ד"ה איתמר ("לאביי לא
 הוי טעמא משום דעבירה קעביד הוא וכו'").
 פרק זה בורר כ' (קטע "ועי' בני").
 כ"ז ע"ב, אוהב זה שושבינו, שונא כל שלא
 דיבר עמו שלשה ימים באיבה.
 נ"ה.
 כ"ז ע"ב, האוהב והשונא וכו' א"ל לא
 נחשדו ישראל על כך.
 ר' סק"א (קטע "אמנם אע"ג").
 כ"ז ע"ב - כ"ח ע"א, ת"ר לא יומתו אבות
 על בנים וכו'.
 ר' סק"א (קטע "והנה להדיא").
 כ"ח ע"א, בדיני ממונות מנלן אמר קרא
 משפט אחד יהי' לכם משפט השוה לכם.
 י"ג (קטע "גם יש להעיר"), ט"ו
 (קטע ראשון), כ"ו (קטע ראשון).
 כ"ח ע"א, תד"ה רב.
 קמ"ד בההערה.
 כ"ט ע"א, והוא לא אויב לו יעידנו ולא
 מבקש רעתו ידינו וכו' חד לדין.
 נ"ה (קטע "והנה עיין במתניתין"),
 ר' סק"א (קטע "אמנם אע"ג").
 כ"ט ע"א, אע"ג דלא טען טוענין לו.
 ר"ח (קטע "אמנם מה שכתב").
 כ"ט ע"א, ואין טוענין למסית.
 ר"ז סק"א.
 כ"ט ע"ב, אודיתא.
 כ"א (קטע ראשון) (שצריכים בפני
 ג'), פרק זה בורר פ"ח סק"ב (חזרה
 קודם שמגיע שטר ליד המלוה).
 כ"ט ע"ב, תד"ה כך.
 פרק זה בורר ע"ח.
 כ"ט ע"ב, דברי הרי"ף בשם הירושלמי
 שילפינן שדיינים הקרובים זה לזה פסולים
 ממה שעדים הקרובים זה לזה פסולים.

פרק זה בורר ר' סק"א.
 כ"ט ע"ב, דברי הרי"ף בשם הירושלמי על
 עדים הקרובים לדיינים, ודברי השלטי
 הגיבורים על זה.
 ס"ט סק"ג, ר' סק"א.
 כ"ט ע"ב, חי' הר"ן ד"ה אמר רב נחמן.
 פרק זה בורר ע"ח.
 ל' ע"א, אילימא לבעלי דינין התם קיימי.
 פרק זה בורר ע"ז סק"א.
 ל' ע"א, כך חי' מנהגן של נקיי הדעת
 שבירושלים וכו' ומוציאין אותן לחוץ וכו'.
 פרק זה בורר ע"ז סק"ב.
 ל' ע"א, חי' הר"ן ד"ה אילימא.
 פרק זה בורר ע"ז סק"א.
 ל' ע"ב, רש"י ד"ה בקרקעות אבל לא
 במטלטלין.
 פרק זה בורר קי"ב (קטע "והנה
 לכאורה").
 ל' ע"ב, רש"י ד"ה ואכתי בתרא ידע.
 רק זה בורר קי"ב (קטע "והנה
 לכאורה").
 ל"א ע"א, נהרדעי אמרי אפילו אחד אומר
 מנה שחור ואחד אומר מנה לבן (וחי' הר"ן
 וערל"ג וקרא"ש שם).
 ר"א.
 ל"א ע"א, אמר רבי שמעון בו אלעזר לא
 נחלקו בית שמאי ובית הלל על שתי כיתי
 עדים וכו'.
 ס"ח סק"ב (קטע "מיהו מלקמן
 בדף ל"א").
 ל"א ע"א, רש"י ד"ה הוא דאמר.
 פרק זה בורר קי"ג.
 ל"א ע"א, רש"י ד"ה נחלקה עדותן.
 פרק זה בורר קי"ז (קטע "והנה
 עי' לקמן").
 ל"א ע"א, רש"י ד"ה יש בכלל מאתים מנה
 פרק זה בורר קי"ז (קטע "והנה
 עי' לקמן").
 ל"א ע"א, תד"ה שבית שמאי ("ויש לומר
 דהיינו דווקא כשהפסול ידוע").
 ס"ח סק"ב (קטע "ובאמת").
 ל"א ע"א, דברי הערל"ג על תד"ה שבית
 שמאי.

ס"ח סק"ב (קטע "ובאמת").

ל"ב ע"א, מה בין דיני ממונות לדיני נפשות וכו'.

ע"ט.

ל"ב ע"א, ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים ליום וישראלים המשיאין לכהונה.

ד' (קטע "והנה עיין לקמן").

ל"ב ע"א, אמר רבי חנינא וכו'.

רנ"ג (קטע "מיהו לעיל").

ל"ב ע"א, תד"ה אחד.

י"ג (קטע "ועיין לקמן בדף ל"ב"), כ"ו (קטע "והעיר").

ל"ב ע"א, דברי הרמב"ן בסוף דבריו שברבים נגד רבים ההלכה היא כהרבים שמחדדי טפי אפילו אם הם מיעוט, אבל אין ההלכה כיחיד כנגד רבים אפילו אם הוא מחודד טפי. ע"ט.

ל"ב ע"א, דברי רבינו יונה שגם בדיני ממונות צריכים מדאורייתא עדות שאתה יכול להזימה.

ר"ז (קטע אחרון), רנ"ג (קטע "עוד הי נראה").

ל"ב ע"ב, רבא אמר מתניתין דהכא בדיני קנסות.

רנ"ג (קטע "מיהו לעיל" וקטע "והנה אם נאמר").

ל"ב ע"ב, תד"ה היכי.

רנ"ד סק"ב.

ל"ג ע"א, שלפעמים לא הדר דינא.

מ"ח (קטע אחרון).

ל"ג ע"א, דברי הרא"ש בסי' ו' בענין אם ראשונים יכולים לחלוק על גאונים.

שע"ג* בההערה השלישית והרביעית.

ל"ג ע"ב, מניין ליוצא מב"ד חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות מניין שמחזירין אותו וכו'.

רע"ו.

ל"ג ע"ב, חייבי גליות מנין אתיא רוצח רוצח.

פ"ג.

ל"ג ע"ב, ג"ש דרוצח רוצח, ורשע רשע.

רנ"ג (קטע ראשון).

ל"ג ע"ב, ועד אחד לא יענה בנפש בין לזכות בין לחובה וכו'.

ט"ו (קטע "והנה הך קרא").

ל"ג ע"ב, ח"י הר"ן ד"ה מתניתין.

קמ"ז (קטע "והנה לפ"ז"), ר"מ (קטע ראשון).

ל"ג ע"ב, ח"י הר"ן ד"ה הוא דאמרינן.

קמ"ז (קטע "והנה הי נראה").

ל"ד ע"א, אבל בשעת גמר דין מלמד זכות חוזר ומלמד חובה.

ק"ג, ר"ו (קטע "ועיין ברמב"ם").

ל"ד ע"א, רש"י ד"ה רואין אותו.

קמ"ז (קטע "והנה לפ"ז"), ר"מ (קטע ראשון).

ל"ד ע"א, רש"י ד"ה בשלמא דברי המחייבין. ק"ג, רל"ד.

ל"ד ע"א, ערל"ג ד"ה נימא.

קמ"ז (קטע "והנה לפי הסוברים").

ל"ד ע"ב, המחלוקת בין רבי מאיר ורבנן בענין אם סומא באחת מעיניו כשר לדון.

ר' סק"ה.

ל"ד ע"ב, ואין עד נעשה דיין.

ס"ט סק"א.

ל"ד ע"ב, רש"י ד"ה לילה לגמר דין.

מ"ה בההערה הראשונה.

ל"ד ע"ב, תד"ה יום לתחלת דין.

קע"ג (קטע "והנה הא").

ל"ד ע"ב, נ"י ד"ה סומא באחת מעיניו (סוף דף י"ג ע"א בדפי הרי"ף) (שגם רבנן מודים שסומא בשתי עיניו פסול).

ר' סק"ה (קטע אחרון).

ל"ד ע"ב, ח"י הר"ן ד"ה ורבי מאיר.

ע"ד (קטע "והנה מדברי הרמב"ם הנ"ל" ולהלן שם).

ל"ד ע"ב, דברי המאירי שהטעם למה דיני נפשות גומרים רק ביום הוא משום שצריכים להמיתו ביום וא"כ אם יגמרו דינו בלילה יצטרכו לעשות עינוי הדין.

י"ג (קטע "ועיין לקמן בדף ל"ב").

ל"ה ע"א, קח את כל ראשי העם וכו'.

רכ"ו (קטע ראשון).

ל"ה ע"א, הילפותות מצדק ילין בה, ומאשרו חמוץ, שצריכים לעשות הלנת דין.

ל"ו ע"ב, ומום אין בכך וכו' אתך בדומין לך ליהוי.
 קמ"ג סק"א.
 ל"ו ע"ב, סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה, ודברי רש"י והיד רמה שם.
 ד' (קטע "ויש ליישב"), רמ"ח.
 ל"ו ע"ב, רש"י ד"ה לא תטה.
 ר"ח (קטע ראשון), רצ"ו.
 ל"ו ע"ב, רש"י ד"ה הא תשעה.
 ד' (קטע "והנה עיין לקמן"), קמ"ב.
 ל"ו ע"ב, תד"ה אתך.
 קמ"ג סק"א.
 ל"ו ע"א, שאם הוצרך אחד מהם לצאת וכו'.
 קט"ז.
 ל"ו ע"א, אם יש עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קטנה יוצא וכו'.
 קט"ז.
 ל"ו ע"א, כיצד מאיימין את העדים, על עידי נפשות וכו'.
 ר"ט, רנ"ג (קטע "והנה אם נאמר").
 מ' ע"א, בדיקות אחד אומר איני יודע ואפילו שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת.
 ר"י (קטע "ועיין בשער משפט").
 מ' ע"א, ואח"כ מכניסין את השני.
 פרק זה בורר ק"ג (קטע אחרון), ק"ז (קטע "מיהו באמת").
 מ' ע"א, ואפילו הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו וכו'.
 רי"ח (קטע ראשון).
 מ' ע"א, רש"ש ד"ה אמר.
 קמ"ז (קטע "והנה לפי הסוברים").
 מ' ע"א, דברי החי' הר"ן בד"ה היו בודקין וכו' שלעולם בעינן ז' חקירות אפילו אם כבר אמרו אמש הרגו.
 ר"ז (קטע "והנה עיין בחו"מ" [הראשון]).
 מ' ע"ב, אלא לר"ש דאמר שריפה חמורה מאי איכא למימר.
 ער"ב סק"א (קטע ראשון וקטע "איברא").

קמ"ט.
 ל"ה ע"א, וליגמרי' בשבתא.
 רל"ה*.
 ל"ה ע"א, רש"י ד"ה לידייני' במעלי שבתא.
 רמ"ד סק"ג.
 ל"ה ע"א, דברי היד רמה בד"ה פיסקא לפיכך וכו' שהאיסור של עינוי הדין הוא משום ברור לו מיתה יפה.
 רכ"ו (קטע "והנה מדברי הרמב"ם"), רכ"ז (קטע "והנה עיין ברמ"ה"), ר"ל (קטע ראשון), רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו").
 ל"ה ע"א, חמרא וחיי ד"ה וליקטלי'.
 רכ"ו (קטע ראשון), רכ"ז (קטע ראשון).
 ל"ה ע"ב, אינו דין שתהא רציחה דוחה אותה, אמר רבא כבר פסקה תנא דבי רבי ישמעאל דתנא דבי רבי ישמעאל לא תבערו אש מה ת"ל וכו'.
 רע"ב (קטע ראשון).
 ל"ו ע"א, קידוש החדש ועיבור השנה אב ובנו וכו' אין מונין להן אלא אחד.
 ר' סק"ב.
 ל"ו ע"א, הרב ותלמידו וכו' (בענין מה שמוכח שהם דנים יחד בב"ד אחד).
 מ"ב.
 ל"ו ע"א, רש"י ד"ה לא תענה על רב.
 ר"ו (קטע ראשון) ובהערה שם (חו"ח על דבריו).
 ל"ו ע"א, תד"ה דיני.
 ר"ו (קטע אחרון).
 ל"ו ע"א, דברי המהרש"א בענין לא תענה על רב.
 ר"ו (קטע ראשון).
 ל"ו ע"א, נ"י ד"ה ותו אמרינן בגמ' ("וכתבו המפרשים ז"ל וכו'").
 ר"ו (קטע "ועיין עוד").
 ל"ו ע"א, חי' הר"ן ד"ה לא תענה על רב.
 ר"ו (קטע ראשון).
 ל"ו ע"ב, וכולן אין נוהגין בשור הנסקל וכו'.
 ר"ד.

מ' ע"ב, התריתם בו, קיבל עליו התראה, התיר עצמו למיתה.

ס"ז (קטע "והנה עיין לקמן").

מ' ע"ב, רש"י ד"ה קיבל עליו התראה.

ס"ז (קטע "והנה עיין לקמן").

מ' ע"ב, תד"ה מניין.

רס"ב (קטע "ועוד צ"ע").

מ' ע"ב, יד רמה ד"ה תניא אמר להם ר"י.

רנ"ג (קטע "והנה אע"פ").

מ"א ע"א, אבל סקילה דחמורה אימא לא.

רע"ב סק"א (קטע ראשון).

מ"א ע"א, התיר עצמו למיתה מנלן אמר

רבא ואיתימא חזקי' אמר קרא יומת המת

עד שיתיר עצמו למיתה.

ס"ז (קטע ראשון).

מ"א ע"א, רבי יוסי ברבי יהודה אומר חבר

אין צריך התראה.

ס"ו (קטע אחרון), רנ"ח, רס"ב.

מ"א ע"א, ארבעים שנה קודם חורבן הבית

גלתה סנהדרי וישבה לה בחנות ואמר ר'

יצחק בר אבודימי לומר שלא דנו דיני נפשות.

פ"ח (קטע ראשון), קי"ג סק"ג,

קט"ו (קטע "והנה עיין").

מ"א ע"א, רש"י ד"ה בחנות.

קי"ג סק"ג.

מ"א ע"ב, א"ל הכי השתא בחקירות אמר

אחד איני יודע עדותן בטילה דהויא לה

עדות שאי אתה יכול להזימה.

ר"ז (קטע "אמנם עיין בנוב"ק").

מ"א ע"ב, תד"ה שזה.

פרק זה בורר ק"י (קטע "ועוד

קשה"), רנ"ד סק"ב.

מ"ב ע"א, אינו דומה מתבייש מעצמו

למתבייש מאחרים.

קע"ו (קטע "ועיי"ש בר"ן").

מ"ב ע"א, דברי המרדכי בענין הריגת הטף

בעיר הנידחת.

שע"ז.

מ"ב ע"א, דברי היד רמה בד"ה מתני'

ואח"כ וכו' בענין למה שומעים בעל דין

שאומר יש לי ללמד על עצמי זכות ולא

חיישנן לנגיעה כמו בעדים.

ר"ח (קטע ראשון).

מ"ב ע"א, דברי החי' הר"ן בד"ה מתניתין

שבל"ה ול"ה ואחד אומר איני יודע מוסיפין

עוד אחד, ודלא כהרמב"ם.

רנ"ז.

מ"ב ע"א, דברי המאירי שכל ירושלים כשר

לישיבת ב"ד הגדול.

קי"ג סק"ד.

מ"ב ע"א, דברי המאירי שדוקא בהמנין של

שעת משא ומתן מונין את הבעל דין במנין

הדיינים אבל לא בגמר דין ממש.

קמ"ז (קטע "והנה הי' נראה").

מ"ב ע"ב, חוץ לשלש מחנות.

שצ"א (קטע "והנה עיין ברמב"ם").

מ"ב ע"ב, כי היכי דתיהוי לי' הצלה.

רע"ח (קטע "והנה מלכד").

מ"ב ע"ב, רש"י ד"ה דאי נפיק.

ד' (קטע "אמנם אכתי").

מ"ג ע"א, בעי רב הונא סודר שמניפין בו

וכו' משל מי הוא וכו'.

רע"ח (קטע אחרון).

מ"ג ע"א, וכו' ויצא לפניו.

רע"ח (קטע "והנה מלכד").

מ"ג ע"א, הגירסא שכרוז לא הי' יוצא

לפני מסית.

ר"ז סק"א.

מ"ד ע"ב, ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם

רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ואל יהו

לו צרים מלמעלה.

פתיחה לפרק חלק ה' סק"ב (קטע

"ובסנהדרין") סק"ד (קטע ראשון).

מ"ד ע"ב, ואין האשה נסקלת ערומה.

רפ"ב (קטע אחרון).

מ"ד ע"ב, רש"י ד"ה לעולם יבקש אדם

רחמים וכו'.

פתיחה לפרק חלק ה' סק"ב (קטע

"ובסנהדרין").

מ"ה ע"א, ברור לו מיתה יפה (נסקל ערום).

רכ"ז (קטע "והנה עיין לקמן"),

רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו").

מ"ה ע"א, בית הסקילה הי' גבוה שתי

קומות וכו'.

רפ"ב (קטע אחרון).

מ"ט ע"א, דילפינן מיהושע שמורד במלכות במיתה.
 קפ"א* (קטע "ועכ"פ דברינו"),
 קפ"ג סק"א (קטע "גם י"ל עוד").
 מ"ט ע"א, אלא ההוא גברא מורד במלכות הוה.
 רל"ט בההערה השלישית (קטע "ועי' גם"), שכ"ב (קטע אחרון).
 מ"ט ע"א, תד"ה מאי טעמא.
 קפ"ב בההערה.
 נ"ב ע"א, תד"ה שכן מכשיר.
 רע"ג.
 נ"ב ע"א, וכי מאחר דאיכא דרב נחמן גזירה שוה למה לי.
 רפ"ב (קטע "אמנם בסוגיית הגמ'").
 נ"ב ע"ב, הוי אומר נקימה זו סייף.
 רצ"ד.
 נ"ב ע"ב, ואימא דעביד לי' גיסטרא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה.
 רכ"ז (קטע "והנה עיין לקמן"),
 רל"א (קטע "והנה מה שכתבנו"),
 רפ"ב (קטע אחרון), שמ"ב, שצ"ב (קטע "והקשוני").
 נ"ז ע"א, כיוצא בו דשפיכות דמים וכו'.
 שמ"ח (קטע "ועכ"פ להדיא"),
 שמ"ט (קטע "ועי' באמרי משה" וקטע אחרון).
 ס"ג ע"א, מנין לסנהדרין שהרגו את הנפש שאין טועמין כלום כל אותו היום ת"ל לא תאכלו על הדם.
 רצ"ב (קטע אחרון).
 ס"ג ע"א, אזהרה לבן סורר ומורה מנין ת"ל לא תאכלו על הדם.
 שכ"ג (קטע ראשון), של"ט (קטע ראשון).
 ס"ג ע"א, רש"י ד"ה לבן סורר ומורה.
 של"ט (קטע "ועי"ש").
 ס"ג ע"א, תד"ה משום.
 של"ט (קטע ראשון).
 ס"ח ע"ב, ועד שיקיף זקן התחתון.
 רע"ח (קטע ראשון).
 ס"ט ע"א, והא תנן אחד אומר בשנים

מ"ה ע"א, רש"י ד"ה לא שנה הוא ולא שנה היא.
 רפ"ג (קטע ראשון).
 מ"ה ע"א, תד"ה ברור.
 רפ"ד.
 מ"ה ע"א, חי' הר"ן ד"ה מנין.
 רי"ד.
 מ"ה ע"ב, אין לה רחוב אין נעשית עיר הנדחת וכו'.
 שצ"ב (קטע "ונראה שיש ליישב").
 מ"ו ע"א, תניא ר"א בן יעקב אומר שמעתי שב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה.
 ק"מ, קפ"ב (קטע "והנה האור שמח"), ש"ו (קטע "והנה לעיל").
 מ"ו ע"ב, משהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה וגומרין את דינו וממיתין אותו ואח"כ תולין אותו.
 קט"ו (קטע אחרון).
 מ"ו ע"ב, מי שאינו מחוסר אלא קבורה וכו'.
 רפ"ט סק"א.
 מ"ו ע"ב, כי קבור דליעבד לי' ארון.
 שיי"ט (קטע אחרון).
 מ"ז ע"א, נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו מלך יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של חבלים.
 קפ"ג סק"ב.
 מ"ז ע"א, רש"י ד"ה על מטה של חבלים.
 קפ"ג סק"ב, קצ"ג בההערה.
 מ"ז ע"א, תד"ה אכל חלב.
 שיי"ז (קטע אחרון).
 מ"ז ע"א, תד"ה ואמאי.
 ר"פ (קטע "והנה לקמן בדף מ"ז").
 מ"ז ע"א, תד"ה הואיל.
 שיי"ז (קטע "והנה כל דברינו").
 מ"ז ע"ב, קברי' דרב וכו'.
 שכ"א (קטע "והנה בישוב").
 מ"ז ע"ב, רש"י ד"ה אמרו לי' לשמואל.
 שכ"א (קטע "והנה בישוב").
 מ"ז ע"ב, רש"י ד"ה בקבר בנין.
 שכ"א (קטע "והנה בישוב").
 מ"ח ע"ב, ר"ן ד"ה תנאי היא.
 ק"צ (קטע ראשון).

בחדש וכו' אלא לאו משום דאמרין זיל בתר רובא ורובא דאינשי עבדי דטעו בעיבורא דירחא (וחי' הר"ן שם).

רנ"ד סק"ב.

ס"ט ע"ב, דורות הראשונים (היו מולידים בן ח').

שכ"ד (קטע "ולכאורה").

ע"א ע"א, רש"י ד"ה מתרין בו.

שכ"ג (קטע "ועיין לקמן בדף ע"א").

ע"א ע"ב, רש"י ד"ה ואם משנגמר דינו ברח.

רע"ח (קטע ראשון).

ע"ב ע"א, הי' בא במחלת ושבר את החבית וכו' אם אין לו דמים פטור (אע"פ שאין חיוב להורגו אלא הוי רק רשות).

שכ"ב (קטע "מיהו רעק"א").

ע"ב ע"א, רש"י ד"ה אין לו דמים.

שמ"ח (קטע "וכן אתי שפיר").

ע"ב ע"א, רש"י ד"ה מ"ט דמחלת.

שמ"ח (קטע "וכן אתי שפיר").

ע"ב ע"א, דברי החי' הר"ן בד"ה מתניתין שהכאה דכתיב גבי בא במחלת היא סייף.

רצ"א (קטע אחרון).

ע"ב ע"א, בא"ד, שגם בבא במחלת בעינן לכתחילה את המיתה הכתובה בו.

רצ"ה.

ע"ב ע"ב, והוכה בכל אדם ומת בכל מיתה שאתה יכול להמיתו.

רצ"א (קטע "והנה עיין לקמן"),

רצ"ה, רצ"ז סק"א.

ע"ב ע"ב, קטן הרודף וכו', יצא ראשו וכו'. ס"ז (קטע "אמנם יש לדחות").

ע"ב ע"ב, נימא מסייעא לי' רודף שהי' רודף אחר חבירו וכו'.

ס"ז (קטע "ועיין בדף ע"ב ע"ב"),

רנ"ח, רס"ב (קטע ראשון).

ע"ב ע"ב, רבי יוסי ברי' יהודה אומר חבר אין צריך תהראה.

ס"ו (קטע אחרון), רנ"ח, רס"ב.

ע"ב ע"ב, רש"י ד"ה לפקח עליו את הגל.

שמ"ח (קטע "ולפי מש"כ").

ע"ב ע"ב, רש"י ד"ה קמ"ל.

שנ"א.

ע"ב ע"ב, רש"י ד"ה שני כתובין.

רצ"א (קטע "והנה עיין לקמן"), רצ"ה.

ע"ב ע"ב, רש"י ד"ה והתורה אמרה שופך.

ס"ז (קטע "ועיין בדף ע"ב ע"ב"),

רס"ב (קטע ראשון).

ע"ב ע"ב, רש"י ד"ה ההוא ר' יוסי ברי' יהודה היא.

ס"ז (קטע "אמנם יש לדחות"),

רס"ב (קטע ראשון).

ע"ב ע"ב, מהרש"א ד"ה גמרא אמר לו וכו'.

ס"ז (קטע "אמנם יש לדחות").

ע"ג ע"א, אתיא בק"ו וכו' וכי עונשין מן הדין.

שמ"ט (קטע ראשון).

ע"ג ע"א, תד"ה אף רוצח.

שמ"ח (קטע "וכן אתי שפיר" וקטע

"ולפי כל הנ"ל" וקטע "ברם עיין").

ע"ג ע"א, תד"ה להצילו.

שנ"א.

ע"ג ע"א, תד"ה חייבי.

שנ"ב.

ע"ג ע"א, חי' הר"ן סד"ה גמרא וכי מה.

שמ"ו.

ע"ד ע"א, אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך.

פתיחה לפרק חלק ג' (קטע "והנה לעיל").

ע"ח ע"א, וטריפה שהרג בפני ב"ד חייב וכו' דכתיב ובערת הרע מקרבך.

רצ"ו.

ע"ח ע"א, עדי טריפה שהוזמו אין נהרגין לפי שאינן בזוממי זוממין.

ע"ו (קטע אחרון).

ע"ח ע"א, תד"ה שור.

רמ"ד סק"ג.

ע"ט ע"ב, ורבנן סברי כמיתת הבעלים כך מיתת השור.

ק"ל (קטע "ונראה לומר").

פ' ע"ב, רש"י ד"ה הוראת שעה היתה.

ס"ז (בתחילתו ולהלן שם), ר"ס

(קטע "ברם עיין לקמן").

פ' ע"ב, תד"ה הוי.

שמ"ג.

פ"א ע"ב, דברי היד רמה בד"ה והא דתניא וכו' שצריכים קבלת התראה משום הדין של התיר עצמו למיתה.

ר"ס (קטע "וע"ע בסמ"ג").

פ"ב ע"א, נהפך זמרי.

שנ"א.

פ"ב ע"א, דברי היד רמה בד"ה א"ר חסדא שקנאין פוגעים בו הוי רשות.

שכ"ב (קטע "מיהו רעק"א").

פ"ג ע"א, חי' הר"ן ד"ה ושתוי יין.

קצ"ט.

פ"ה ע"א - ע"ב, אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו.

שי"ב.

פ"ו ע"ב, שלשה בתי דינין היו שם, אחד יושב על פתח הר הבית, ואחד יושב על פתח העזרה, ואחד יושב בלשכת הגזית וכו'.

קל"ז, קל"ט.

פ"ו ע"ב, בעל המאור ("שהרי אף הן חלוקות באזהרותיהן וכו'").

שכ"ג (קטע "אולם עיין").

פ"ז ע"ב, רש"י ד"ה ונתתה נפש תחת נפש. שמ"ה.

פ"ח ע"ב, בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למתול לו מוחלין לו.

של"ח.

פ"ח ע"ב, רש"י ד"ה בן סורר ומורה.

של"ח (קטע "אמנם י"ל").

פ"ח ע"ב, משם כותבין ושולחין בכל מקומות כל מי שהוא חכם ושפל ברוך וכו' יהא דיין בעירו.

ג"ד סק"ב (קטע "והנה עיין

לעיל"), קל"ו, קל"ט.

פ"ט ע"א, תד"ה ולא בבית דין.

ר"ל.

צ"א ע"א, הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהי' לו חלק בתחיית המתים.

ר"פ (קטע "והנה יש ליישב").

צ"א ע"א, רש"י ד"ה האומר אין תחיית המתים מן התורה.

פתיחה לפרק חלק י"א סק"א.

צ"א ע"א, חי' הר"ן ד"ה תנא.

ר"פ (קטע "והנה יש ליישב").

צ"א ע"א, דברי הרמב"ם בפיה"מ שנתקלקלה האמונה אצל אחאב.

קפ"ג סק"א (קטע "מיהו ראיתי").

צ"א ע"א, דברי התיו"ט בנוגע לדברי הר"ב שמותר ללמוד חכמות יוניות בבית הכסא.

שס"ח.

צ"א ע"ב, אמר רבי אליעזר בר' יוסי בדבר זה זייפתי ספרי מינים וכו' הכרת תכרת וכו'.

ר"פ בההערה השני', שני"ה בההערה.

צ"ב ע"א, רש"י ד"ה לאחר שיחיו שוב אין חוזרין לעפרם.

שנ"ה סק"ה.

צ"ב ע"ב, רש"י ד"ה ואותן שנים וכו'.

שנ"ה סק"ה.

צ"ג ע"ב, ואמר רב יהודה אמר רב כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע.

שנ"ד (קטע "והנה מלבד").

צ"ה ע"א, בענין ספיקת אבישי אם מותר לרכוב על סוסו של המלך כדי להציל את

המלך (והמאירי שם).

קצ"ב.

צ"ה ע"א, אמר אבישי שם.

שנ"ד (קטע "וע"ע באדר"ג

בספי"ב").

צ"ט ע"א, ר' הילל אומר אין להם משיח לישראל שכבר אכלוהו בימי חזקי'.

פתיחה לפרק חלק י' סק"א.

צ"ט ע"א, הכרת בעוה"ז תכרת לעוה"ב.

ר"פ (קטע "אמנם לכאורה").

צ"ט ע"א, כל מי שאינו משגיח על המשנה.

שנ"ד (קטע "והנה יש עוד דברים").

צ"ט ע"א, רש"י ד"ה אין להם משיח לישראל.

פתיחה לפרק חלק י' סק"א (קטע "ובישוב").

צ"ט ע"ב, בשלמא למ"ד המבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורס הוי, מבזה ת"ח עצמו

מגלה פנים בתורה שלא כהלכה הוי.

שנ"ד (קטע "ברם צ"ע לדפי

תירוצו" וקטע "עוד הי' נראה").

צ"ט ע"ב, כגון מנשה בן חזקי', ופירש"י שם. שנ"ד בההערה הששית.

ק' ע"א, דאמר רבי יוחנן מפני מה נענש גיחזי מפני שקרא לרבו לשמו.

שנ"ט.

ק"ג ע"א, כת מספרי לשון הרע.

שנ"ד (קטע "והנה מלבד").

ק"ג ע"ב, ה"י רבי מאיר אומר אבשלום אין לו חלק לעוה"ב.

שנ"ו.

ק"ג ע"ב, ר"ש בן אלעזר אמר משום רבי מאיר אחז ואחזי וכל מלכי ישראל וכו' לא חיינן ולא נידונינן.

קפ"ג סק"ב, שנ"ו.

ק"ג ע"ב, רש"י ד"ה לא חיינן.

שנ"ו.

ק"ד ע"א, ומפני מה לא מנו את אחז וכו'.

קפ"ג סק"ב.

ק"ד ע"א, זקיננו דרבי פרידא אשכח גולגלתא וכו' אמר גולגלתו של יהויקים היא וכו'.

קפ"ג סק"ד.

ק"ו ע"ב, אמר לו הקב"ה לדואג הרשע מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפרשת

מרצחים ופרשת מספרי לשון הרע מה אתה דורש בהם.

שנ"ד (קטע "והנה מלבד").

ק"ז ע"ב, והני ששה חדשים לא קחשיב ש"מ נצטרע.

רל"ט בההערה השלישית (קטע "מיהו בגליון").

ק"ז ע"ב, רבנן דחה מקמי'.

שנ"ט.

ק"ז ע"ב, רש"י ד"ה בחברון מלך שבע שנים.

רל"ט בההערה השלישית (קטע "מיהו בגליון").

קי"א ע"ב, אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעוה"ב.

ר"פ (קטע "והנה לקמן בדף מ"ז"), שט"ו.

קי"א ע"ב, חולקין עיר אחת לשני שבטים.

קל"ח סק"א, קל"ח* (קטע "ועיינן עוד ברמב"ן").

קי"א ע"ב, רש"י ד"ה יצאו אנשים וכו'.

שט"ו.